

БІБЛІОТЕЧНА СЕРІЯ

ДЖОНАТАН СВІФТ

МАНДРИ
ДО РІЗНИХ
ДАЛЕКИХ КРАЇН
СВІТУ

ЛЕМЮЕЛЯ ГУЛЛІВЕРА,
СПОЧАТКУ ЛІКАРЯ,
А ПОТІМ КАПІТАНА
КІЛЬКОХ
КОРАБЛІВ

Роман

ВИДАВНИЦТВО ДИТЯЧОЇ
ЛІТЕРАТУРИ «ВЕСЕЛКА»
КИЇВ 1976

Чотири рази вирушає в мандри допитливий і відважний Гуллівер, чотири рази повертається він додому, збагачений новими враженнями й новим досвідом. В яких тільки незвичайних країнах не довелося йому побувати, яких чудернацьких звичаїв не довелося побачити! І в цих далеких мандрах Гуллівер зростає духовно. Він починає розуміти, що сучасне йому суспільство побудоване на несправедливості та нечесті.

Переклад з англійської за редакцією
Ю. ЛІСНЯКА

Малюнки англійського художника
Ч. БРОКА

Обкладинка
Р. МАСАУТОВА

Частина I

ПОДРОЖ
ДО
ЛІЛНУТІВ

РОЗДІЛ I

Автор оповідає дещо про себе та про свою родину, про перші спонуки до мандрівництва. Його корабель розбивається, і він, рятуючи собі життя, кидається в хвилі, пливе й виходить на берег у країні ліліпутів. Його беруть у полон і привозять до столиці

У мого батька був невеликий маєток у Ноттінгемширі. З п'ятох його синів я народився третім. На чотирнадцятому році мене віддали до коледжу в Кембріджі¹. Там я пробув три роки і вчився дуже старанно. Та в батька, чоловіка небагатого, не стало коштів тримати мене там довше. Тому через три роки мені довелося піти в науку до видатного лондонського хірурга містера Бетса², у якого я вчився чотири роки. Вряди-годи батько присилав мені трохи грошей, і я витрачав їх на книжки з мореплавства та пов'язаних із ним галузей математики, бо весь час мріяв стати моряком і вірив, що рано чи пізно, а мені пощастить здійснити цю мрію. Скінчивши навчання в містера Бетса, я приїхав до батька і дістав од нього; дядька Джона й декого з родичів сорок фунтів стерлінгів готівкою та ще й обіцянку давати тридцять фунтів щороку на мосутримання в Лейдені³. Там я протягом двох років і семи місяців вивчав природознавство, бо знав, що воно стане мені в пригоді під час майбутніх подорожей.

Повернувшись з Лейдена додому, я за рекомендацією мого доброго патрона, містера Бетса, найнявся на корабель «Ластівка», що ним командував капітан Абрагам Пеннел. Я проплавав на цьому судні три з половиною роки і побував за той час у Леванті⁴ та в інших краях. Повернувшись до Англії, я вирішив улаштуватися в Лондоні. До цього заохочував мене мій патрон, містер Бетс, що порекомендував мене багатьом своїм пацієнтам. Я найняв частину невеликого будинку на вулиці Олд-Джюрі, за порадою друзів одружився з міс Мері Бертон — другою дочкою містера Едмунда Бертон, власника панчішної крамниці на Ньюгетській вулиці. Бертон дав за дочкою чотириста фунтів посагу.

Через два роки мій добрий патрон Бетс помер, а що приятелів у мене було небагато, то й практика моя почала підупадати, бо сумління не дозволяло мені наслідувати печесні вчинки інших лікарів і дурити пацієнтів. Отож, порадившись з дружиною та де з ким із знайомих, я вирі-

---

¹ Кембрідж — місто в Англії з відомим Кембріджським університетом, заснованим ще 1231 року.

² В Англії за часів Свіфта медичну освіту здобували в якогось лікаря. Спеціальних навчальних закладів не було.

³ Лейден — місто в Голландії, де є відомий університет.

⁴ Левант — збірна назва країн Східного Середземномор'я.

плив знову податись у море. Цілих шість років я прослужив лікарем на двох кораблях, не раз одвідавши Індію та Вест-Індію, і трохи поліпшив добробут родини. На дозвіллі я читав твори найкращих сучасних і давніх авторів, а буваючи на березі, приглядався до побуту та звичаїв людей і водночас вивчав чужоземні мови, до яких мав великий хист, бо у мене була добра пам'ять.

Остання подорож моя була не дуже щаслива, та й відчував я, що море вже втомило мене, а тому вирішив залишитись удома з дружиною та дітьми. З вулиці Олд-Джурі я перебрався в Феттер-Лейн, а звідти в Уоппінг, де сподівався мати практику серед моряків. Та сподіванки мої не справдилися. Три роки чекав я, що мої справи покращають, але врешті мусив прийняти вигідну пропозицію капітана Вільяма Прічарда — власника судна «Антилопа», що вируджалось у південні моря.

Ми відпливли з Брістоля 4 травня 1699 року, і спочатку наша подорож минала досить спокійно. Та коли ми вже прямували до Індії, нас захопив страшний шторм і відніс на північний захід до Ван-Діменової землі¹ — аж до тридцятого градуса й двох мінут південної широти, як ми довідалися з вимірів. Дванадцять наших матросів померли від надміру тяжкої роботи та поганого харчу, а решта зовсім зпесиліли.

П'ятого листопада (коли в тих широтах починається літо) в густий туман дозорець помітив скелю, що виступала з води всього за півкабельтова² від пас. Сильний вітер гнав нас просто на неї. За мить корабель налетів на скелю й розбився. Шістьом з екіпажу, і мені в тому числі, пощастило опустити на воду човен і відпливти на безпечну відстань від корабля та скелі. Ми гребли, гадаю, зо три милі, доки знемоглися зовсім, бо були виснажені роботою ще на кораблі. Далі ми пустилися на волю хвиль, і за півгодини шквал з півночі перекинув наш човен. Що сталося з моїми товаришами в човні й з тими, котрі допливли до скелі або залишилися на судні, — сказати не можу, але гадаю, що всі вони загинули.

Я плів навмання, підштовхуваний вітром і припливом, раз у раз пугаючи ногами дно й не знаходячи його. Кінець кінцем, уже знесилений до краю, я раптом відчув під ногами дно. На той час шторм помітно вщух. Дно було таке положисте, що я брів з милою, перше ніж добувся до берега; це сталося, як здається мені, годині о восьмій вечора. Я пройшов ще з півмилі, але не натрапив ніде ні на які ознаки житла чи людей або ж був такий змучений, що не помітив їх.

Від втоми та спеки мені дуже захотілося спати. Я ліг на низеньку м'яку траву і заснув так міцно, як не спав ще ніколи зроду. Проспав я щопайменше дев'ять годин, бо, коли прокинувся, був уже білий день. Я хотів був підвестись, але не спромігся й поворухнутись: я лежав горілиць, і мої руки та ноги з обох боків — так само, як і мос довге, цупке волосся, — прив'язані незліченими нитками до чогось на землі. І на

¹ Ван-Діменова земля — така була до 1853 року назва острова Тасманії біля південно-східних берегів Австралії.

² Кабельтов — морська міра довжини, дорівнює 185,2 метра.

всьому тілі я відчував тоненькі перев'язі, що обплутували мене від пахов до стегон. Я міг дивитися лише вгору; сонце починало вже припікати, і світло його сліпило мене. Навкруги чувся якийсь гомін, але хто то гомонить, розгледіти я не міг, бо, неспроможний перевернутись, бачив саме небо.

Незабаром на моїй лівій нозі заворушилося щось живе і, поволі посуваючись уперед, спинилося в мене на грудях, а потім підійшло під саме підборіддя. Опустивши погляд, я побачив чоловічка дюймів¹ шести на зріст, з луком та стрілою в руках і з сагайдаком за плечима. Водночас я почував, що слідом за ним суне принаймні ще з півсотні таких самих чоловічків. Украй вражений, я так голосно скрикнув, що всі воши з переляку кинулися врозтіч. Як довідався я потім, дехто з них навіть прибився, сплигуючи з мене на землю. Але незабаром вони повернулися, і один з них, уважившись стати перед самим моїм обличчям, на знак подиву підніс угору руки і верескливо, але цілком виразно гукнув: «Гекіна дегуль!» Решта теж загукала ті самі слова.

А тим часом лежати мені було дуже незручно. По довгих зусиллях мені пощастило розірвати нитки і витягти з землі кілочки, до яких була прив'язана моя ліва рука. Водночас, шарпнувши головою (що завдало мені невимовного болю), я трохи звільнив моє волосся і спромігся по-

¹ Дю й м — англійська міра довжини, дорівнює 2,5 сантиметра.

вернути голову дюймів на два. Але чоловічки втекли швидше, ніж я встиг спіймати когось із них. З'явся пронизливий крик. А коли гамір ущух, один із них голосно вигукнув: «Т о л ь г о ф о н а к!»

У ту ж мить я відчув, як у мою ліву руку ввігналося з сотню стріл, що кололи мене, наче голки. До того, чоловічки разом вистрілили в повітря, як ми стріляємо з гармат, і багато стріл упало мені на тіло (хоч я й не відчув їх), а деякі влучили в обличчя, хоч я його зараз же затулив рукою. Коли ця злива стріл ущухла, я аж застогнав від досади та болю і знову спробував звільнитись. Але чоловічки випустили ще більше стріл, і дехто з них намагався уколоти мене списом у бік. Добре, що на мені була куртка з буйволячої шкіри, якої вони не могли проколоти. Я подумав, що найобачніше буде лежати поки що тихо, а вночі, користаючися вільною лівою рукою, визволитися зовсім. Я мав підстави вважати, що міг би стати до бою з пайбільшими арміями, які вони могли зібрати проти мене, коли всі мешканці цієї країни не більші за тих, котрих я бачив. Але доля судила інакше. Помітивши, що я не рухаюся, вони перестали стріляти. З гомону, що долинав до моїх вух, я здогадався — їх стало більше. Ярдів¹ за чотири від мене, якраз проти мого

¹ Ярд — англійська міра довжини, близько 0,9 метра.

правого вуха, чути було стукіт, що тривав цілу годину, так, ніби щось там будували. Повернувши голову, пaskільки дозволяли кілочки та нитки, я побачив поміст футів¹ на півтора заввишки з двома чи трьома драбинами; на ньому могло поміститися четверо таких чоловічків. Звідти один з них — мабуть, якась поважна особа — виголосив до мене довгу промову, з якої я не зрозумів жодного слова.

За наказом промовця до мене підійшло з півсотні тубільців. Вони розрізали нитки, якими була прив'язана моя голова, і тим дали мені змогу повернути її на правий бік, щоб бачити промовця і всі його рухи. Він здавався людиною середнього віку і був ніби вищий на зріст, ніж троє інших, що супроводили його. Один із них, трохи довший за мій середній палець, підтримував шлейф його маптії, ще двос стояли з обох боків. Він промовляв, як справжній оратор, і в його словах було чути і погрози, і обіцянки, і співчуття, і ласку.

Я відповів йому покірним тоном, знявши вгору ліву руку і звівши очі до сонця, немов прикликаючи його за свідка. Я майже помирав з голоду — востаннє я їв за кілька годин перед тим, як покинув корабель, — отже кілька разів підніс палець до рота на ознаку того, що хочу їсти. Вельможа зрозумів мене дуже добре. Він зійшов з помосту, звелів приставити до мене багато драбин, і ними до мого рота полізли сотні тубільців, несучи в кошиках їжу, яку наказав зібрати й приставити до мене владар, ледве довідавшись про мою появу на острові. Я помітив, що вони принесли мені м'ясо різних тварин, але не міг розібрати, яких саме. Там були і стегна, і філе, і лопатки, що виглядом своїм нагадували баранину, але всі вони були менші за жайворонкове крильце. Я ковтав їх по дві, а то й по три разом і з'їдав щоразу по три хлібини, кожна з мушкетну кулю завбільшки. Чоловічки прислужували мені дуже жваво і на всякі лади виявляли свій подив з мого великого зросту та апетиту.

Потім я дав знак, що хочу пити. Побачивши, як я їв, вони зрозуміли — малою кількістю питва я не вдовольнюся. Вони підкотили до моєї руки одну з найбільших своїх бочок і вибили в ній днище. Я вихилив її одним духом, бо там було менше як півпінти легкого вина, що скидалося на бургундське, але було куди смачніше. Випивши другу бочку, я знаками показав, що хочу ще, але вина в них більше не було. Коли я закінчив свою дивну трапезу, чоловічки загукали з радощів і затанцювали в мене на грудях.

Признаюся, що, коли вони бігали по моєму тілу сюди й туди, мені не раз кортіло схопити в жменю сорок чи п'ятдесят з тих, котрі наверхуться під руку, і скинути їх на землю. Проте, зваживши на моє становище і на ту шкоду, яку вони могли мені заподіяти, а також на власну урочисту обіцянку (бо так тлумачив я свою принижену поведінку), я зразу й відмовився від свого наміру. До того ж я вважав, що це була б певдячність до людей, які поводяться зі мною так гостинно і так щедро часту-

¹ Фут — англійська міра довжини, дорівнює 30,4 сантиметра.

ють мене. А в думці я дивувався з хоробрості цих малепьких людей, які наважувались златити на мене й ходити по мому тілу, тим часом як одна моя рука була вільна, і не тремтіли від одного погляду на таке гігантське створіння, яким я мусив був здаватися їм.

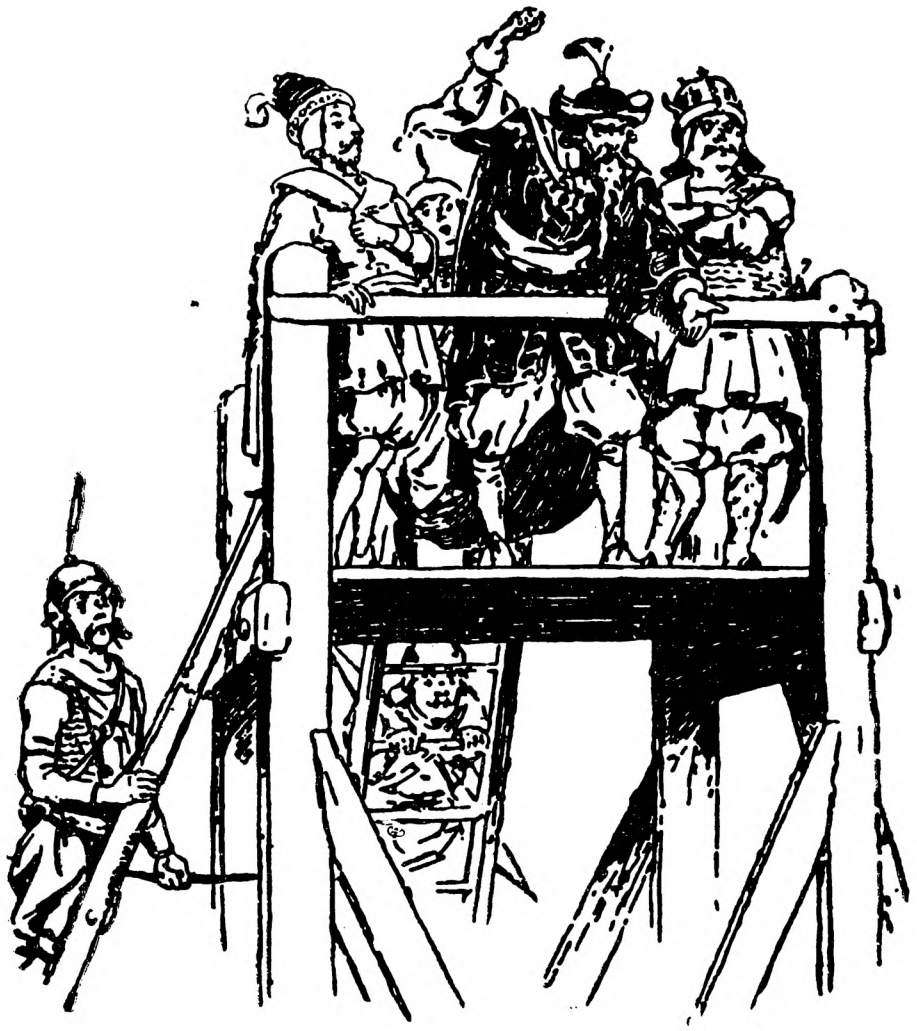
Трохи згодом, коли вони побачили, що я не прошу більше їсти, переді мною з'явився той самий вельможа. Він, злізши на мою праву ногу, наблизився до мого обличчя в супроводі почту з дванадцяти чоловік. Він присунув мені під самісінькі очі вірчий лист за монаршим підписом і говорив зі мною без будь-яких ознак невдоволення, але вельми рішучим тоном. Промовляючи, він часто тияв пальцем, як виявилось потім, у напрямку столиці, що була за півмилі від нас: державна рада ухвалила перевезти мене туди. Я відповів небагатьма словами. Вільною лівою рукою я кілька разів доторкнувся до правої (але пропосив її високо над головою його ясновельможності,— боявся зачепити його чи когось із його почту), а тоді до своєї голови та тіла, показуючи, що хочу визволитись.

Він, здається, досить добре зрозумів мене, бо заперечливо похитав головою і рухом руки пояснив, що мене одвезуть у столицю як полоненого. Воднораз іншими знаками він дав мені зрозуміти, що в мене буде вдосталь їсти та пити і що зі мною поводитимуться дуже добре. Мені знову захотілося розірвати свої пута. Але, відчувши пекучий біль від стріл на своїх грудях та обличчі, які були всі в пухирях, і побачивши, що натовп довкола зростає, я на мигах показав їм: хай вони роблять зі мною що хочуть. Після того вельможа зі своїм почтом пішов, чемно попрощавшись зі мною; всі вони були в дуже доброму гуморі. Незабаром я почув вигуки, і біля мого лівого боку закомашилося багато людей. Вони попустили мені прив'язі так, щоб я міг повернутися на правий бік. Перед тим вони намазали мені обличчя й руки якоюсь мазю, що дуже приємно пахла, і біль, заподіяний стрілами, за кілька хвилин утамувався. Все це, на додачу до їхніх дуже поживних страв і напоїв, схилило мене на сон. Я проспав щось із вісім годин, як довідався згодом. Та й не дивно, бо лікарі, з наказу імператора, підсипали у вино сонного зілля.

Знайшовши мене сонного на березі, тубільці зразу відрядили гінця до імператора, і державна рада ухвалила зв'язати мене описаним вище способом (зроблено це вночі, коли я спав), а також надіслати мені силу їжі та питва і приготувати екіпаж, щоб перевезти мене до столиці.

Ці люди — чудові математики. Вони досягли великих успіхів у механіці завдяки підтримці свого імператора, відомого покровителя наук. У цього монарха є багато пристроїв на колесах, щоб перевозити колоди та інші важкі вантажі. Він часто будує величезні військові кораблі, деякі до дев'яти футів завдовжки, в місцевості, де росте будівельне дерево, і звідти їх цими пристроями перевозять ярдів за триста-чотириста до моря.

П'ятсот інженерів і теслярів зараз же заходились будувати щопай-більший екіпаж, який будь-коли бачили в цій країні. То була дерев'яна платформа дюймів на три від землі, футів у сім завдовжки і чотири

С. С. Ю. 1974

завширшки, поставлена на двадцять два колеса. Всю цю роботу було виконано протягом чотирьох годин по мосму прибутті на острів. Поява цієї платформи і викликала гомін, який я почув, прокинувшись. Її поставили поряд зі мною. Але найбільші труднощі полягали в тім, щоб підняти мене і покласти на платформу. Для цього тубільці вкопали вісімдесят стовпів в один фут завширшки і канатами, не товщими за нашу дратву, обвили мені шию, руки, ноги та тулуб. Дев'ятсот найдужчих чоловіків тягли шворочки крізь силу блоків, почеплених на стовпи, і за три години я лежав уже на платформі, міцно прив'язаний до неї.

Про все це мені розповіли згодом, бо під час цієї операції я спав глибоким сном; той сон навіяло мені сонне зілля, підсипане у вино. Тисяча п'ятсот найбільших коней короля, кожен у чотири з половиною

двоїми заввишки, мали перевезти мене до столиці, що, як уже я казав, лежала за півмилі від того місця.

Години через чотири після того, як ми рушили в дорогу, стався один дуже кумедний випадок. Платформу спинили на хвилину, щоб полагоди-ти щось там. Скориставшись з нагоди, двоє чи троє молодих тубільців захотіли подивитися, який я маю вигляд, коли сплю. Вони здерлися на платформу і обережно підійшли до мого обличчя. Один із них, гвардійський офіцер, засунув мені в ліву ніздрю вістря свого списа, що залоскотало мене, неначе соломинка. Я чхнув і прокинувся, а ті троє непомітно зникли. Тільки через три тижні довідався я про причину мого раптового пробудження.

Ми їхали до самого вечора, потім спипилися на відпочинок, і з обох боків платформи стало п'ятсот вартових — половина із запаленими смо-лоскипами, а решта з луками та стрілами наготові, щоб стріляти, тільки-но я поворухнуся. На світанку ми рушили далі і до полудня опинилися за двісті ярдів од столиці. Та нас зустрів імператор із своїм двором, але міністри, боячись за життя його величності, вірадили його сховати на мене, щоб не паражатись на небезпеку.

На майдані, де зупинилася платформа, стояв старовинний храм, що вважався найбільшим у всій державі. Кілька років тому, зганьблений бруталним убивством, він утратив для цього релігійного народу своє значення, і його стали використовувати для громадських потреб, винісши звідти всі церковні оздобы. У цій будівлі й вирішили мене оселити. Головні північні двері були чотири фути заввишки і два завширшки, і я вільно міг пролізти крізь них. По обидва боки дверей, дюймів на шість од землі, було по невеличкому вікну. Крізь ліве вікно двірський коваль просунув дев'ясто один ланцюг розміром з ланцюжок на годинниках європейських дам і прикріпив їх тридцятьма шістьма замками до моєї лівої ноги.

Через дорогу, футів за двадцять од храму, стояла п'ятифутова башта. Я сам не бачив, а чув од інших, що імператор разом з багатьма вельмо-жками зійшов на башту і звідти дивився на мене. Переказують, що з міс-та вийшло з тою ж метою понад сто тисяч городян, і я думаю — принайм-ні тисяч із десять їх здерлося драбинами того ж таки для на мене, незважаючи на сторожу. Але незабаром видали наказ, що забороняв таке під страхом смерті.

Пересвідчившись, що порвати ланцюги я не здужаю, майстри пере-різали всі нитки на моєму тілі, після чого я звівся на ноги в дуже сум-вному настрої. Не можна описати, як усі здивувались і загаласували, по-бачивши, що я встав і ходжу. Ланцюги на моїй лівій нозі були футів зо два завдовжки й дозволяли мені ходити туди та сюди, описуючи півколо, а також залазити всередину храму і лежати там, простягшись на весь зріст.

РОЗДІЛ II

Імператор Ліліпутії в супроводі багатьох вельмож приходить подивитись на автора в його ув'язненні. Опис особи та одягу імператора. Щоб навчити автора ліліпутської мови, до нього приставлено вчителів. Своєю сумірною поведінкою він заслуговує ласку імператора. Коли його обшуковують, шаблю та пістолі відбирають

Підвівшись, я поглянув навкруги, і мушу визнати, що ніколи не бачив приємнішого краєвиду. Вся місцевість здавалася суцільним садом, а обгороджені лани, приблизно сорок футів кожний, нагадували грядки квітів. Лани чергувалися з лісами, де найвищі дерева, на мій погляд, були до семи футів заввишки. Ліворуч од себе я бачив місто, що скидалося на театральні декорації.

Тим часом імператор зійшов з башти і верхи наближався до мене. Хоч як добре був вимуштруваний його кінь, та, побачивши таку величезну постать, що здалася йому живою горою, він злякався і став дибки. Але імператор був чудовим вершником і всидів у сідлі, аж поки підбігли придворні. Вхопивши коня за вуздечку, вони допомогли імператорові злізти. Його величність з великим подивом оглядав мене з усіх боків, не підходячи, проте, ближче як на довжину мого ланцюга. З його паказу двірські кухарі та комірники, що були наготові, підвезли до мене на двоколісних візках їжу та напої і поставили їх так, щоб я міг дістати. Я взяв ті візки і швидко спорожнив їх. Двадцять із них були повні м'яса, десять — вина. Кожен візок з м'ясом став мені на два-три добрих ковтки, а вино, налите в десять череп'яних посудин, я вилив просто у візок, випив його одним духом і так само зробив з рештою. Імператриця й молоді принци та принцеси разом з двірськими дамами спершу сиділи в кріслах оддалік, а після пригоди з конем повставали і підійшли ближче до імператора, якого я хочу зараз описати.

На зріст він майже на цілий мій ніготь вищий за першого-ліпшого із своїх придворних; самого цього досить, щоб викликати особливу пошану до нього. Риси обличчя його гострі й мужні, ніс — орлиний, шкіра — оливково-смаглява, постать — струнка; у руках цього монарха була грація, у поведженні — велич. Він був уже немолодий як на ліліпута — мав двадцять вісім років і дев'ять місяців і правив щасливо та переможно. Щоб краще бачити його, я ліг на бік, і його обличчя опинилося на одному рівні з моїм, а стояв він за якихось три ярди від мене. Згодом я не раз брав його на руки і тому не можу помилитися в моєму описі.

Його вбрання було дуже просте і являло собою щось середнє між азіатським та європейським одягом. На голові він мав легкий золотий шолом, прикрашений самоцвітами, з пером на гребені. На випадок, якби я розірвав ланцюг, він держав наготові у руці оголений меч дюймів на

CE Brock
74 1874

три завдовжки. Піхви й руків'я його були оздоблені діамантами. Голос у імператора був пронизливий і такий чистий та виразний, що я добре чув його, навіть стоячи на ввесь зріст. Дами та вельможі були вбрані розкішно, і місце, де вони стояли, нагадувало розстелену на землі спідницю, гаптовагу сріблом та золотом. Його величність раз у раз озивався до мене. Я відповідав йому, але ні він, ні я не розуміли оди одного. Тут-таки було багато священнослужителів та правників (так я здогадався з їхнього одягу), яким наказано було заговорити зі мною. Я озивався до них усіма мовами, які знав хоч трохи, в тому числі німецькою, голландською, латинською, французькою, іспанською, італійською, та все марно.

За дві години імператор та двір повернулися в місто, і я залишився сам, під сильною вартою, що мала охороняти мене від настирливості і, можливо, від лихих памірів юрби, яка нетерпляче тиснулася до мене. Коли я сидів біля дверей свого житла, дехто наважився навіть стріляти в мене, і одна стріла мало не влучила мені в ліве око. Полковник наказав схопити шістьох заводіяк; він вирішив, щоб найкраще покарати їх, віддати зв'язаних мені до рук. Підштовхувані списками солдатів, злочинці наблизились до мене. Я удав, ніби хочу з'їсти живцем одного з них, а решту поклав у кишеню куртки. Бідолаха відчайдушно репетував, а полковник та офіцери дуже хвилювались, надто коли побачили, що я видобув з кишені складаного пожа. Та я незабаром заспокоїв їх. Приязно дивлячись на полоненого, перерізав пожем питки, якими він був зв'язаний, і обережно спустив його на землю. Він зразу втік. Так само зробив я і з іншими, видобуваючи їх по одному з кишені. Я побачив, що моя великодушність справила добре враження на солдатів та народ; згодом це придалося мені й при дворі.

Проти ночі я не без труднощів заліз у своє приміщення, де ліг просто на землю. Так довелося мені спати два тижні, поки з наказу імператора виготовили для мене постіль. На возах привезли шістьсот матраців. Сто н'ятдесять штук їх зшили до купи, зробивши один, що підходив мені й довжиною, і шириною. Таких матраців було покладено оди на оди чотири; а втім, я б міг обійтися і з без них, бо ця постіль була не набагато м'якша за кам'яну підлогу. За таким самим розрахунком було пошито для мене простирадла й ковдри, досить пристойні, як на людину, що стільки часу поневірялася без постелі.

Коли про моє прибуття стало відомо по всій державі, подивитись на мене посунула сила заможного, ледачого й цікавого люду. Села спустіли майже зовсім, і, якби імператор не видав спеціальних наказів та розпоряджень, сільське господарство країни дуже занепало б. Накази приписували, щоб кожний, хто бачив мене один раз, негайно повертався додому, і забороняли наближатися до мого приміщення ближче як на п'ятдесят ярдів без особливого на це дозволу від двору, що дало великий прибуток міністрам.

Тим часом імператор раз у раз скликав державну раду обговорювати питання про мою дальшу долю. Як довідався я згодом від одного мого

приятеля, особи вельми поважної й обізнаної з усіма державними таємницями, двір дуже турбувало питання про те, що робити зі мною. Вони боялися, щоб я не взнався, але й утримувати мене коштувало б дуже дорого і могло викликати голод у державі. Декотрі пропонували заморити мене голодом або засипати мені лице та руки отруєними стрілами, від чого я швидко загинув би. Проте цей план викликав побоювання, що такий великий труп, гниючи, спричиниться до пошестей у столиці, які можуть поширитися й на цілу державу.

У розпалі паради до дверей великої зали підійшло кілька офіцерів, і двоє з них, впусси туди, розповіли про щойно згаданий випадок з шістьма злочинцями. Це справило таке добре враження на його величність та на всю раду, що відразу був виданий наказ, який зобов'язував усі села на дев'яност ярдів од столиці приставляти до мене щоранку шість волів, сорок овець та іншу живність разом з відповідною кількістю хліба, вина та всяких напоїв. Платили за них із скарбниці його величності, бо імператор жив переважно прибутками від власних маєтків

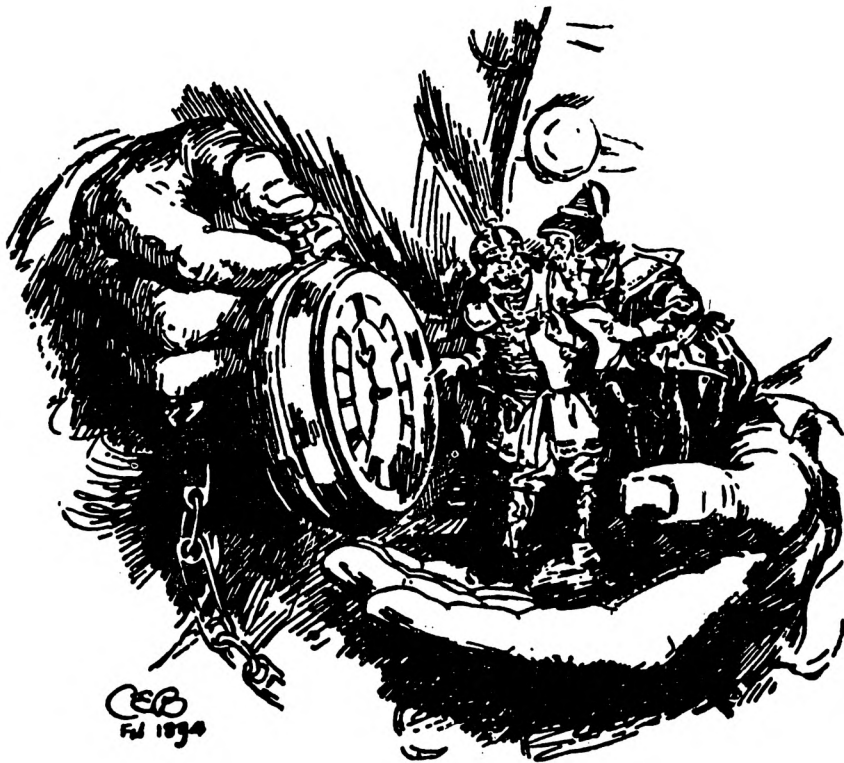
і рідко, хіба що в найважливіших випадках, удавався по субсидію до своїх підданців.

Прислужувати мені поставили шістьсот чоловік, яким визначили платню, достатню для їхнього прожитку, і нап'яли їм біля моїх дверей вигідні намети. Триста кравців дістали розпорядження пошити мені одяг за тамтешнім фасоном. Шестеро найвизначніших учених мали вчити мене ліліпутської мови. І, парешті, всіх коней з імператорських стаснь — так само, як і коней вельмож та вартових, — мали часто виїжджувати в моїй присутності, щоб привичаїти їх до мене.

Всі ці накази були негайно здійснені, і за три тижні я зробив великі успіхи у вивченні їхньої мови. Під цей час імператор не раз ушановував мене своїми візитами, і йому подобалось бути присутнім на лекціях, що їх давали мені мої вчителі. Я міг уже сяк-так розмовляти з імператором. Перше речення, яке я вивчив, було прохання ласкаво повернути мені волю. Ставши навколішки, я повторював його щодня. Скільки я міг зрозуміти, він одповідав, що це справа часу, що розв'язати її він може тільки

у згоді з радою і що спершу я повинен заприсягти жити в мирі з ним і його державою. Проте він обіцяв, що зі мною поводитимуться цілком добре, і порадив заслужити своєю поведінкою його прихильність, а також симпатію його підданців. Одного дня він попросив, щоб я не ображався, коли він накаже обшукати мене: в мене, мовляв, напевно, є зброя, що повинна бути небезпечною, коли вона відповідає розмірам такої величезної істоти. Я відповів, що його величність може заспокоїтись і що я ладен роздатися тут-таки перед ним і повивертати всі свої кишені. Все це я переказав почасти словами, а почасти на мигах. Імператор відповів, що, згідно з законами, обшук провадитимуть двоє його чиновників, і додав, що зробити це, безперечно, вони зможуть лише з мого згоди та з могою допомогою. Певний мого благородства та слухняності, він з довірою передає їх мені до рук. Все відібране в мене повернуть, коли я вирушатиму додому, або заплатять за нього стільки, скільки я сам призначу.

Взявши в руки обох чиновників, я поклав їх спершу в кишені мого камзола, а потім в усі інші кишені, крім двох у куртці та однієї потайної, якої я не хотів давати обшукувати, бо в ній лежало кілька необхідних мені дрібних речей. В одній з кишень куртки був мій срібний годинник, а в другій — гаманець з кількома золотими монетами. Чиновники, маючи при собі пера, чорнило й папір, склали докладний список усього, що бачили, а закінчивши роботу, попросили спустити їх на землю для доповіді імператорові. Той список я згодом переклав на англійську мову. Ось цей переклад повністю:

«Після пайпильнішого обшуку в правій кишені Великого Чоловіка-Гори ми знайшли тільки шмат пупкого полотна, якого вистачило б, щоб застелити парадну залу вашої величності. В лівій знайдено величезну срібну скриню зі срібним-таки віком, якого ми не могли самі підняти. Ми попросили Чоловіка-Гору підняти віко, і один з пас, влізши всередину, опинився по коліна в якомусь поросі. Порох той, злетівши вгору, аж

до наших облич, примусив нас обох довго чхати. В правій кишені куртки виявлено величезний сувій тонких білих листів, у три людини завтовшки, міцно обв'язаний товстим канатом і вкритий чорними знаками, кожен у півдолоні завбільшки, які ми смиренно дозволяємо собі вважати за літери.

В лівій кишені лежала якась машина з двадцятьма довгими палями, на зразок паркану перед палацом вашої величності. Гадаємо, що нею Чоловік-Гора розчісує собі волосся, але ми не питали його про це, бо порозумітися з ним дуже важко.

В більшій кишені з правого боку його середнього одягу (так назвали вони мої штани) ми побачили порожній залізний стовп з людиною завбільшки, з'єднаний зі шматком дерева ще більшого розміру; з одного боку стовпа випинаються великі залізні виступи, зроблені у вигляді дивних фігур, призначення яких ми не знаємо. Така сама машина була й у лівій кишені.

В меншій правій кишені лежало багато круглих, плескуватих металевих речей різного розміру, з білого та червоного металу. Деякі з них, білі, зроблені наче із срібла, були такі важкі та великі, що ми з товаришем ледве підняли їх.

В лівій кишені були два чорні стовпи неправильної форми; стоячи на споді кишені, ми ледве змогли дістати до верхньої частини цих стовпів. Один із них, здається, був зроблений з якогось суцільного матеріалу, а на верхньому кінці другого була біла куля, як дві наші голови завбільшки. В кожному із стовпів укладено по величезній сталевій пластині. Ми змусили показати їх нам, бо боялись, що це якісь небезпечні знаряддя. Він витяг їх із ящиків і сказав нам, що в своїй країні одним із них він звичайно голить собі бороду, а другим — ріже м'ясо.

Там-таки були ще дві кишені, які він називає годинниковими. Вони являють собою два великі розрізи в його середньому одязі, щільно закриті тиском його живота. З правої кишені звисає довгий срібний ланцюг з якоюсь чудною машиною, що лежить на дні кишені. Ми наказали йому витягти все, що було на кінці ланцюга; виїнята річ виявилась кулею — зісподу срібною, а зверху зробленою з якогось прозорого металу. На прозорому боці ми побачили чудні знаки, розміщені колом, але доторкнувшись до них пальцем заважала та прозора речовина. Він приклав машину нам до вух, і ми почули шум, як од водяного млина. Вважаємо, що то або якась невідома тварина, або ж його бог. Схиляємося більше до останньої гадки, бо він запевняв нас (скільки ми могли зрозуміти його, бо висловлює він свої думки дуже погано), що рідко робить щось, не порадившись із ним. Він називає його своїм оракулом і каже, що ця річ показує йому час кожного його вчинку.

З лівої кишені він виїняв сітку завбільшки з рибальську, але зроблену так, що вона відкривається й закривається, як гаманець. В середині знайдено кілька монет з жовтого металу; якщо вони справді золоті, то повинні мати величезну цінність.

Обшукавши пильно, з паказу вашої величності, його кишені, ми помітили круг його сталу пояс із шкіри якоїсь велетенської тварини. З правого боку на ньому висів довгий, з п'ять чоловік завдовжки, меч, а з лівого — торба або мішок з двома відділами. В кожному з них умістилося б три ваші підданці. В одному відділі — багато кульок з важкого металу з людську голову завбільшки; щоб підняти їх, потрібна велика сила. В другому лежала кучка чорних зернят, невеликих і не дуже важких; ми брали їх по п'ятдесят штук у жменю.

Тут точно перелічено все знайдене на тілі Чоловіка-Гори, який поведився з нами дуже шанобливо, як і налѣжить поводитись з представниками вашої величності. Підписано й скріплено печаткою четвертого дня вісімдесят дев'ятого місяця щасливого царювання вашої величності.

Клефрен Фрелок, Марсі Фрелок».

Коли імператорові прочитали цей список, він запропонував мені, правда, дуже чемно, здати йому дещо із зазначених речей. Насамперед він назвав мою шаблю, піхви й усе, що було при них. Тим часом трьом тисячам чоловік із свого добірного війська (які того дня несли охорону палацу) він звелів оточити мене на певній відстані і мати напоготові стріли та луки. Але я того не помітив, бо очі мої були спрямовані на його величність. Далі він зажадав, щоб я витяг шаблю з піхов, і хоч вона й узялася трохи іржею від морської води, та коли я став вимахувати нею, заблящала проти сонця так, що все військо скрикнуло — чи то з ляку, чи то з несподіванки. Його величність — безперечно, найодважніший із монархів — злякався менше, ніж я сподівався. Він звелів мені вкласти шаблю в піхви і кинути їх якомога обережніше на шість ярдів од кінця мого ланцюга.

Далі він зажадав один із порожніх залізних стовпів, як він називав мої кишенькові пістолі. Я вийняв пістоль, пояснив, як міг, його призначення і зарядив самим порохом, що, на щастя, не змок у щільно заткнутій порохівниці. Попередивши імператора, щоб він не злякався, я вистрілив у повітря. Це справило враження куди більше, ніж шабля. Сотні людей попадали, наче мертві, і навіть імператор, хоч і втримався па ногах, довгенько не міг прийти до пам'яті.

Я віддав йому обидва пістолі разом з порохівницею та кулями і попросив держати порох якнайдалі від вогню, бо він міг спалахнути від найменшої іскри і висадити в повітря палац його величності. Так само віддав я і годинник. Імператор дуже зацікавився ним, оглянув і звелів найвищим на зріст гвардійцям однести його, просупувши крізь вушко палець, як-от в Англії посять барильця з слем¹. Йому дуже сподобався безпастанний шум механізму і рух хвилиної стрілки, який він виразно бачив, бо зір у них гостріший, ніж у нас. Він запропонував своїм ученим висловити їхню думку про цю машину. Читач легко догадається, що

¹ Ель — сорт англійського пива.

думки вчених були дуже розбіжні, а до того ще й плутані і далекі від істини.

Потім я передав їм срібні й мідні монети, гамапонець з дев'ятьма великими та кількома меншими золотими монетами, піж, бритву, гребінець, срібну табакерку, носову хусточку та записну книжку. Шаблю, пістолі й порохівницю відвезли до арсеналу його величності, а решту добра повернули мені.

Як уже я казав, у мене була потайна кишеня, якої не помітили обшукувачі: там лежали окуляри (якими я, маючи слабі очі, іноді користуюся), кишенюкова підзорна труба та кілька дрібниць. Я подумав, що вони не мають ніякої цінності для імператора, і вважав, що маю право не показувати їх, бо боявся, що мені їх зіпсують або загублять, якщо я зважуся віддати їх.

РОЗДІЛ III

Автор дуже оригінальним способом розважає імператора і його придворних дам та кавалерів. Опис придворних розваг ліліпутів. Авторіві на певних умовах дають волю

Моя лагідність і добра поведінка так вплинули на імператора та його двір, а також на армію та народ в цілому, що я вже сподівався незабаром здобути собі волю. Я всіляко намагався підтримувати свою високу репутацію. Тубільці поступово перестали боятися мене. Іноді я лягав долі і дозволяв п'ятьом-шістьом чоловікам танцювати на моїй долоні; кінець кінцем хлопчики та дівчатка наслідилися гуляти в піжмурки в моєму волоссі. Я добре підучився їхньої мови і міг уже розуміти їх та розмовляти з ними.

Одного разу імператорові спало на думку потішити мене видовищем тамтешніх ігор, в яких ліліпути переважають усі відомі мені нації спритністю та пишнотою. Найбільше розважили мене канатні танцюристи, що виконували свої танці на тоненькій білій нитці в два фути завдовжки, натягненій на висоті дванадцяти дюймів од землі. На цих танцях я, з дозволу терплячого читача, трохи зупинюся.

У грі цій беруть участь тільки кандидати на якусь високу посаду або ті, хто хоче домогтися великої ласки при дворі. Їх навчають цього мистецтва змалку, і вони не завжди бувають вельможного роду або гарного виховання. Коли хтось, чи то померши, чи то попавши в пеласку (що трапляється часто), звільняє високу посаду, то п'ять-шість кандидатів просять у імператора дозволу розважити його величність та двір танцями на канаті. Дуже часто навіть найголовніші міністри дістають наказ показати свою спритність і довести імператорові, що вони не втратили своїх здібностей. Флімпец, державний скарбник, підстрибнув на капаті

принаймні на дюйм вище від усіх інших вельмож імперії. Я бачив, як він раз за разом підплигував на дощці, покладеній на канат, не товщій за нашу звичайну англійську дратву. Мій приятель Релдресел, перший секретар таємної ради, посідає, на мою думку, друге після скарбника місце. Інші визначні урядовці не можуть і рівнятися з ними.

На цих розвагах часто траплялися нещасливі випадки. Я на власні очі бачив, як два чи три суперники зламали собі ноги. Але небезпека стає куди більшою тоді, як виявляти свою моторність припадає міністрам. Намагаючись перевершити самих себе і своїх товаришів, вони занадто ризикують, і мало хто з них не падав по два, а то й три рази. Переказували, що за рік чи два перед моїм прибуттям державний скарбник Флімнеп не скрутив собі в'язів лише тому, що, падаючи, потрапив на імператорську подушку, яка випадково лежала на землі й послабила силу падіння.

Є в них ще одна розвага, яка відбувається дуже рідко і тільки в присутності імператора, імператриці та прем'єр-міністра. Імператор кладе на стіл три тонкі шовкові нитки по шість дюймів завдовжки: одну — синю, другу — червону і третю — зелену. Цими нитками нагороджують тих, кого імператор захоче відзначити своєю ласкою. Церемонія відбувається у великій тронній залі, де кандидати складають іспити, дуже відмінні від тих, що влаштовуються в країнах Старого чи Нового Світу. Імператор, узявши в руки палицю, держить її горизонтально, а кандидати, ідучи один по одному, то стрибають через неї, то пролазять під нею, залежно від того, підіймає чи опускає палицю імператор. Буває, що другий кінець палиці доручають тримати прем'єр-міністри, іноді міністр орудує палицею сам. Хто виконує всі ці штуки найдовше і з найбільшою спритністю, той дістає в нагороду синю шовкову нитку; другий приз — червона нитка; третій — зелена¹. Їх обмотують круг стану, і рідко трапляється вельможа, не прикрашений таким поясом.

Кавалерійські коні та коні з імператорських стаєнь, яких підводили до мене подня, не боялися вже мене і підходили до самих моїх ніг. Верхівці змушували їх стрибати через мою руку, коли я лежав долі, а один на високому коні перескакував навіть через мою ногу, взуту в черевик. Це, безперечно, був надзвичайний стрибок.

Пощастило якось і мені потішити імператора небаченим досі там способом. Я попросив його, щоб він звелів мені принести кілька паличок у два фути завдовжки і завтовшки із тростину. Його величність дав відповідний наказ своєму головному лісничому. Другого ж таки ранку шість лісників приставили їх на шістьох возах, запряжених кожний вісьмома кіньми. Взявши дев'ять паличок, я встромив їх у землю в вигляді квадрата на відстані двох з половиною футів одна від одної. По чотирьох сторонах квадрата, футів па два від землі, я прив'язав

¹ Синя, зелена, червона нитки — кольори англійських орденів Підв'язки, Вані та святого Андрія.

горизонтально ще чотири палички. Потім до дев'ятох вертикальних паличок я прип'яв свою хустку, натягши її туго, неначе барабан, а чотири горизонтальні палички, прикріплені дюймів на п'ять над хусткою, правили за бар'єр з кожного боку.

Закінчивши ці приготування, я попросив імператора дозволити двадцяти чотирьом найкращим кавалеристам провести на цьому плаці свої вправи. Його величність погодився; отже, коли кавалеристи прибули, я підняв їх одного по одному в повному озброєнні разом з кіньми на плац. Вишикувавшись у бойовий порядок, вони поділилися на два загони і розпочали воєнні дії — пускали одні в одних тупі стріли або, видобувши шаблі, тікали та переслідували, нападали та відступали, одне слово, виявили найкращу бойову виучку, яку я будь-коли бачив. Імператор був у такому захваті, що кілька днів наказував повторити цю розвагу. Одного разу він навіть дозволив підняти себе над плацом і з моєї долоні особисто командував маневрами. Насилу-насилу вдалося йому перекопати імператрицю, щоб вона теж дозволила підняти мені її в кріслі.

На моє щастя, під час цих розваг не трапилося жодного прикрого випадку. Тільки один раз гарячий кінь якогось офіцера, копитом продірявивши хустку, спіткнувся, скинув з себе вершника і впав сам. Але я зразу підняв їх обох, а тоді, прикривши однією рукою дірку, другою рукою одного по одному зсадив на землю весь загін таким самим способом, як і підняв його. Кінь, що впав, звихнув ногу, а вершник навіть не забився. Я як міг полагодив свою хустку, але не зв'язався більше на її міцність у таких небезпечних розвагах.

За два-три дні перед моїм звільненням, коли я саме тішив двір такими витівками, до його величності прибув гонець. Він повідомив, що кілька ліліпутів, проїжджаючи верхи поблизу місця, де знайдено мене, бачили на землі велику чорну річ дуже дивної форми, з круглими краями, завбільшки з опочивальню його величності, з підвищенням посередині. То не була жива істота, як вони подумали спершу, бо лежала вона на траві нерухомо, і дехто з них по десять разів об'їхав круг неї. Ставши на плечі один одному, вони добулися на плескатий верх і, постукавши ногою, переконалися, що та річ усередині порожня. Ліліпути подумали, що вона, мабуть, належить Чоловікові-Горі. Якщо його величності буде завгодно, вони беруться привезти її сюди п'ятьма кіньми.

Я відразу здогадався, про що йде мова, і дуже зрадів. Мабуть, виїшовши після загибелі корабля на берег, я був у такому стані, що не помітив, як дорогою з мене злетів капелюх. Я підв'язав був його, коли веслував на човні, а потім насунув на вуха, коли плив. Я не помітив, як розв'язався шнурок, і думав, що капелюх пропав у морі. Тепер я попросив його величність, щоб мені привезли його якнайшвидше. Капелюх привезли другого дня, але не в дуже гарному стані: в крисах пробили дві дірки на півтора дюйма від краю і зачепили за них два гачки. За ті гачки довгою мотузкою припрягли коней і тягли мій капелюх по

землі не менш як півмилі¹. Але пошкодило його менше, ніж я сподівався, бо ґрунт у тій країні надзвичайно м'який та рівний.

Через два дні по цій пригоді імператор звелів привести у готовність усе військо, розташоване в столиці та в її околицях, і вигадав собі дуже оригінальну розвагу. Він попросив мене стати на зразок Колоса Родоського² і якнайширше розставити ноги, що я й зробив. Одному із своїх найкращих генералів (старому, досвідченому полководцеві і великому моєму прихильникові) він наказав провести всю армію зімкненими лавами між моїми ногами. В параді взяли участь три тисячі піхотинців та тисяча вершників. Піхота йшла по двадцять чотири чоловіки в ряд, а кіннота — по шістнадцять. Військо марширувало з піднятими списами, барабанним босм та розгорнутими прапорами. Парад мав блискучий успіх.

Я так часто подавав прохання, щоб мені даровано волю, що його величність поставив, нарешті, цю справу на обговорення в кабінеті міністрів, а потім і в державній раді. Там ніхто не заперечував, за винятком Скайреша Болголама, який чомусь став моїм смертельним ворогом, хоч я нічим не завинив перед ним.

Та наперекір йому всі висловились за те, щоб мені дати волю, і король затвердив постанову.

Цей Болголам був г а л ь б е т, або адмірал королівського флоту. Він користався цілковитою довірою свого монарха, але мав дуже сувору та похмуру вдачу. Примушений погодитись на моє звільнення, він, проте, наполіг, щоб йому доручили остаточно зредагувати текст угоди, на підставі якої я діставав волю. Прочитавши угоду в присутності двох секретарів та багатьох поважних осіб, Болголам зажадав, щоб я присягався не порушувати її — спершу так, як присягаються на моїй батьківщині, потім так, як вимагають їхні закони — тобто взявшись лівою рукою за праву ногу і приклавши середній палець правої руки до лоба, а великий палець — до кінчика правого вуха. Мабуть, читачеві цікаво буде довідатись, як висловлюються в країні ліліпутів, і він захоче знати умови, на яких мене звільнено, тому я наводжу тут точний переклад цього документа.

«Гольбасто Момарем Евлем Гердайю Шефін Маллі Аллі Г'ю, наймогутніший імператор Ліліпутії, володіння якого сягають на п'ять тисяч блестрегів (щось із дванадцять миль) навкруги, окраса й пострах всесвіту, монарх над усіма монархами, вищий за всіх синів людських; той, що ногами спирається на центр землі, а головою сягає до сонця; владар, перед яким усі владарі землі схиляють коліна; лагідний, як весна, розкішний, як літо, рясний, як осінь, лютий, як зима; його найвеличніша величність пропонує Чоловікові-Горі, що недавно прибув до нашої

¹ Англійська миля — 1,6 кілометра.

² Колос Родоський — велетенська статуя, побудована в старовину греками на острові Родос. Заввишки статуя була до 35 метрів.

C. E. Brock
1874.

небесної держави, такі умови, яких той під урочистою присягою обіцяє додержувати:

1. Чоловік-Гора не покине наших володінь без писаного нашого дозволу, скріпленого нашою печаткою.

2. Він не вступатиме до нашої столиці без особливого нашого дозволу і має попереджувати про свій прихід принаймні за дві години, щоб городяни встигли поховатися в свої будинки.

3. Зазначений Чоловік-Гора має обмежувати свої прогулянки великими шляхами, не ходити й не лягати на луках і на ланах.

4. Гуляючи зазначеними шляхами, він повинен якнайпильніше дбати про те, щоб не ступити на когось з наших любих підданців, або на їхніх коней, чи то на екіпажі, і не має права брати наших підданців у руки без їхньої на те згоди.

5. Якщо буде потреба негайно послати якесь розпорядження, Чоловік-Гора зобов'язується віднести в своїй кишені, куди йому вкажуть, кур'єра разом з конем і, в разі потреби, приставити їх назад цілих і нешкоджених.

6. Він буде нашим спільником проти ворожбого нам острова Блефуску і докладе всіх зусиль, щоб знищити ворожий флот, який саме тепер готується до нападу на нас.

7. Названий Чоловік-Гора у вільний час має допомагати нашим робітникам підіймати великі камені, з яких будують мури круг головно-го парку та інші державні споруди.

8. Згаданий Чоловік-Гора має протягом двох місяців установити розміри наших володінь, обійшовши для цього острів понад берегом та підрахувавши кількість своїх кроків.

9 і останнє: зазначений Чоловік-Гора, заприсягнувшись виконувати всі вищенаведені умови, діставатиме щодня їжу і напої в кількості, достатній, щоб утримувати 1728 наших підданців, матиме вільний доступ до нас і користуватиметься всіма знаками нашої до нього прихильності.

Дано в нашому Белфаборакському палаці у дванадцятій день дев'яносто першого місяця нашого царювання».

Хоч деякі з умов, через лукавство Болголама, були й не такі почесні, як мені хотілося, та я заприсягся й підписав їх з великою радістю і щирим задоволенням. Відразу ланцюги з моїх ніг було знято, і я опинився на волі. Імператор особисто вшанував мене своєю присутністю на цій церемонії. Я висловив свою подяку, впадши ниць перед його величністю, але він звелів мені підвестися і дуже ласкаво висловив сподівання мати в моїй особі корисного для себе слугу, гідного явленої мені ласки і вартого майбутнього благовоління.

Ласкавий читач пам'ятає, що останній параграф умови передбачав видачу мені їжі та напоїв у кількості, достатній для прогодування 1728 ліліпутів. Коли я трохи згодом запитав одного з моїх придворних приятелів, як саме визначили таке число, той пояснив, що до цієї роботи

залучили найкращих математиків. Вчені, вимірявши довжину мого тіла, встановили, що вона вдванадцяттеро більша за їхній зріст. Тоді вони вираховали, що, при однаковій з ними будові тіла, мій об'єм дорівнює припаймні 1728 об'ємам їхніх тіл, а значить, і їжі я потребуую відповідно більше.

Цей факт свідчить, які здібні люди оті ліліпути, а також — який розумний і водночас ошадливий їхній імператор.

РОЗДІЛ IV

Опис Мілдендо, столиці Ліліпутії, та імператорського палацу. Розмова автора з першим секретарем про державні справи. Автор пропонує імператорові послуги у воєнних діях

Здобувши волю, я насамперед попросив дозволу оглянути Мілдендо — столицю Ліліпутії. Імператор охоче дав такий дозвіл, нагадавши тільки про мою обіцянку не чинити шкоди ні людям, ні будівлям. Населенню оголосили про мій намір одвідати місто. Його мур два з половиною фути заввишки й не менше як одинадцять дюймів завширшки; по ньому круг усього Мілдендо вільно проїхала б карета, запряжена парою коней. Через кожні десять футів над муром височать міцні вежі.

Я переступив велику західну браму і обережно, боком пройшов двома головними вулицями, одягнений у саму куртку, щоб не зачіпати полами свого камзола дахів та карнизів. Я посувався вперед дуже обережно, щоб не наступити на якого-небудь гувльісу, який міг залишитися на вулиці, незважаючи на суворий наказ усім городянам не виходити з дому, щоб не наражатись на небезпеку. У слухових вікнах та на дахах тислися цікаві, і мені здалося, що я ніколи ще не бачив такого велелюдного міста. Воно являє собою правильний квадрат, кожний бік якого має п'ятсот футів. Місто перетинають дві великі вулиці, ділячи його на чотири квартали. Ширина цих вулиць — п'ять футів, а інші, куди я не міг увійти, були завширшки від дванадцяти до вісімнадцяти дюймів. Місто це нараховує не менш як п'ятсот тисяч жителів. Будинки в ньому мають од трьох до п'яти поверхів; на базарах і в крамницях багато всякого краму.

Імператорський палац стоїть у самому центрі столиці, на перехресті двох головних вулиць. Круг палацу, на відстані двадцятьох футів од нього, тягнеться мур у два фути заввишки. Я дістав дозвіл імператора переступити через мур і оглянув палац з усіх боків. Зовнішнє подвір'я становить собою сорокафутувий квадрат і розділене на два; у внутрішньому подвір'ї — імператорські покої. Я дуже хотів подивитися на них,

але зробити це було надзвичайно важко, бо головні ворота між подвір'ями лише вісімнадцять дюймів заввишки і сім завширшки. Будинки ж на зовнішньому подвір'ї були щонайменше п'ять футів заввишки; і я не міг переступити через них, не завдавши їм великої шкоди, хоч стіни їхні — з міцного тесаного каменю й мають чотири дюйми товщини. Імператорові недмінно хотілось показати мені свої покої у всій їхній пишноті, але вволити його волю я зміг тільки через три дні.

Я вирізав ножем у імператорському парку, ярдів за сто від міста, кілька найбільших дерев і змайстрував собі з них два стільці — футів три заввишки кожний — досить міцні, щоб витримати вагу мого тіла. Коли народ було попереджено, я знову пройшов містом до палацу, тримаючи в руках свої стільці. Підійшовши до зовнішнього двору, я став на один стілець, тримаючи другий у руці. Потім я переліз його над дахом і обережно поставив на простір у вісім футів завширшки між першим і другим подвір'ям. Далі я дуже зручно переступив через будівлі з стільця на стілець, а потім перетяг до себе перший стілець заглутою на кінці палицею. Опинившись таким способом у внутрішньому подвір'ї, я ліг на бік і зазірнув у вікна середнього поверху; вони прийшлися якраз проти моїх очей, і їх відчинили умисно для мене. Я побачив крізь них розкішні покої.

У покоях я вгледів імператрицю з молодими принцями в оточенні почту. Її імператорська величність привітно усміхнулася до мене й ласкаво простягла крізь вікно руку для поцілуку.

Та я не буду обтяжувати читача дріб'язковими описами. Головна мета моя — розповісти про події, що сталися тут під час мого дев'ятимісячного перебування.

Якось, тижнів через два по моєму звільненні, до мене приїхав перший секретар таємної ради Релдресел у супроводі слуги. Наказавши кучерові стати віддалік, він попросив мене дати йому одногодинну аудієнцію, на що я погодився, зважаючи на його високу посаду та особисті якості, а також і на його клопотання за мене перед двором. Щоб краще чути, я хотів був лягти на землю, але він волів перебувати під час розмови на моїй долоні; поздоровивши мене з визволенням і згадавши, що в цьому було трохи і його заслуги, він додав:

— Якби не сталися деякі події, вас не звільнили б так швидко. Хоч чужоземцеві може здатися, ніби в нас усе гаразд, проте над нами тяжить два лиха — партійні чвари і можливий напад сильної ворожої держави. Треба вам сказати, що протягом уже сімдесятьох місяців у нашому королівстві існують дві ворожі партії — *тремексени* й *слемексени*. Перші з них — прихильники високих підборів, другі — низьких. Хоч стародавнім звичаям відповідають більше високі підбори, але його величність вирішив призначати на всі урядові посади тільки тих, хто носить низькі підбори, чого ви не могли не помітити. Помітили ви, мабуть, і те, що підбори його величності нижчі принаймні на один друк проти інших (друк — приблизно одна чотирнадцята дюйма).

Непавість між обома партіями дійшла до того, що члени їх не їдять і не п'ють за одним столом. Ми знаємо, що тремексенів, або прихильників високих підборів, більше, ніж нас, але вся влада у наших руках. Ми боїмось, що і його високість — наступник трону — симпатизує тремексенам. У всякому разі, один з його підборів вищий за другий, і він через це навіть трохи шкадибає. І от серед цих чвар нам загрожує напад війська з острова Блефуску — другої після нас і майже рівної нам могутністю та розмірами держави.

Мушу зазначити, що хоч ви й розповідаєте про країни, де живуть люди вашого зросту, та наші філософи не ймуть цього віри і вважають, що ви впали з Місяця або якоїсь зірки. Адже сто чоловік таких, як ви, знищили б за найкоротший час усі плоди й усю худобу, що є у володіннях його величності. А до того ж у нашій історії, яка нараховує вже шість тисяч місяців, згадується тільки про дві великі держави — Ліліпутію та Блефуску.

Ці дві могутні держави вже тридцять шість місяців перебувають у стані запеклої війни, і ось з якої причини. Всім відомо, що яйця, перед тим як їх їсти, розбивають з тупого кінця, і так ведеться споконвіку. Однак, коли дід його величності, ще хлопчиком, урізав собі пальця шкаралупкою, його батько видав закон, щоб усі під страхом пайсуворішої кари розбивали яйця тільки з гострого кінця.

Цей закон так обурих населення, що від того часу історики запотували шість повстань, внаслідок яких один імператор позбувся голови, а другий — короши. Монархи Блефуску завжди підбурювали наш народ на заколоти, а коли їх придушували, давали в своїй державі притулок повстанцям. Нараховують одинадцять тисяч чоловік, які не згодні розбивати яйця з гострого кінця, воліючи піти на страту.

Не одну сотню томів видано про це питання, але твори прихильників тупого кінця не дозволено розповсюджувати і членів їхньої партії заборонено приймати на службу.

Імператори Блефуску не один раз подавали нам через своїх послів протести, обвинувачуючи нас у ересі та порушенні заповітів великого пророка Ластрога, викладених у 54 розділі Брандекроля — нашої священної книги. Та їхні докази нічого не варті. Адже в книзі сказано: «Всі вірні мають розбивати яйця з палежного кінця». А котрий кінець належний — це, на мою думку, має підказати кожному його сумління або, в крайньому разі, вирішує влада.

Останнім часом вислані нами прихильники тупого кінця забрали таку силу при блефускуапському дворі, що між нами почалася війна, яка зі змінним успіхом точиться вже тридцять шість місяців. Ми втратили сорок великих кораблів і куди більше менших, а також тридцять тисяч наших кращих солдатів та моряків. Втрати ворога ще тяжчі, ніж наші. Але тепер ворог закінчує будувати повий величезний флот і готується висісти на нашому березі, тому його величність, покладаючись на вашу силу та відвагу, звелів мені розповісти вам про все це.

Я доручив секретареві передати його величності мою глибоку погану й довести до його відома, що я, як чужоземець, не вважаю за потрібне втручатися в їхні партійні чвари, але ладеп віддати життя, борючись його та його державу від пападу будь-яких ворогів.

РОЗДІЛ V

Автор надзвичайно дотепним способом запобігає ворожому нападові. Йому дають високий титул. Приїздять послы імператора Блефуску і просять миру

Імперія Блефуску являє собою острів, розташований на північний схід од держави ліліпутів і відокремлений від неї протокою у вісімнадцять ярдів завширшки. Я ще не бачив цього острова, а довідавшись про майбутній напад, умисно не підходив до берега, щоб мене не помітили з якогось ворожого корабля. В Блефуску про мене нічого не знали, бо всякі зносини між обома державами було суворо заборонено під страхом смерті, і наш імператор наклав ембарго¹ на всі судна, куди б вони не йшли.

Поміркувавши трохи, я склав план захоплення всього ворожого флоту, що стояв тоді, як доповідали наші розвідники, у гавані, готовий руйнувати при першому попутному вітрі, і повідомив про свій план імператора.

Перш за все я розпитав найдосвідченіших моряків про глибину протоки, яку вони часто виміряли. Вони сказали мені, що глибина на самій середині не перевищує сімдесяти глемглефів (тобто шести європейських футів) навіть під час припливу, а в інших місцях становить щонайбільше п'ятдесят глемглефів. Я пішов на північно-східний берег, звідки видно було Блефуску, ліг за горбком і, глянувши в свою маленьку підзорну трубу, побачив з півотні військових кораблів і велику силу транспортних суден, що стояли на якорі.

Повернувшись додому, я звелів (на що мав повноваження) приставити мені найміцніший канат та залізних брусів. Канат був з нашої шворку завтовшки, а бруси — із спицю для плетіння завбільшки. Я сплів канат удвоє, щоб зробити його міцнішим, і з тією ж метою поскручував залізні бруси втриє, загнувши їхні кінці гачками. Причепивши п'ятдесят таких гачків до п'ятдесяти канатів, я знову подався на північно-східний берег. Там я скинув камзол, черевики та панчохи і в самій шкіряній куртці увійшов у воду за півгодина перед припливом. Спочатку я брів, а посередині проплив ярдів з тридцять, доки опипився на міліні, а через півгодина дійшов уже й до флоту.

Вороги, побачивши мене, так перелякалися, що пострибали в море і вплав добулися до берега, де їх зібралось не менш як тридцять тисяч. Тоді я взяв свої знаряддя, позачіпав гачки за отвори, що були в носі кожного корабля, а шворки від них зв'язав до купи. Поки я порався з цим, вороги пускали тисячі стріл, і багато з них впивалися мені в руки та обличчя, завдаючи пекучого болю й заважаючи мені працювати. Та

¹ Заборону виходити з порту.

пайдужче боявся я за очі. Я напевне втратив би їх, якби раптом не згадав про надійний захист. Між інших дрібниць у мене зберігалися в потайній кишені окуляри — їх, як я вже казав, не помітили імператорські чиновники, коли обшукували мене. Я видобув їх, якнайміцніше приладнав на носі й сміливо став до роботи, не зважаючи на ворожі стріли, що часто влучали в скельця окулярів, не чіпляючи мені ніякої шкоди.

Позачіплявши всі кораблі гачками і взявшись за зв'язані вузлом канати, я почав тягти їх за собою. Але жоден корабель не зрушив з місця, бо якорі не пускали їх, і мені лишалася ще найважча частина справи. Не виймаючи гачків, я кинув шворки й рішуче перерізав ножем якірні линви, діставши при цьому сотні дві стріл у руки та обличчя; потім знов узявся за вузол і легко потяг за собою п'ятдесят найбільших ворожих кораблів.

Блефускуаці, не маючи ніякого уявлення про мої наміри, спершу остовпіли. Вони бачили, як я різав линви, і вирішили, що я хочу пустити судна в чисте море, де б вони порозбивалися одне об одне. Але помітивши, що весь флот пливе у цілковитому порядку слідом за мною, вони зняли такий лемент і вдалися в такий розпач, що й списати це можна. Вийшовши з-під обстрілу, я на хвилинку спшився, повиймав стріли з рук і обличчя, а рани намазав маззю. Знявши окуляри й переждавши з годину,

поки вода трохи спала, я перебрів середину протоки, тягнучи за собою всю свою здобич, і цілий та неушкоджений прибув до свого порту.

Імператор і весь його двір стояли на березі, очікуючи кінця цієї великої події. Вони бачили, як півколом наближаються до них ворожі кораблі, але мене не помічали, бо я був по шию у воді, і зовсім занепали духом. Імператор думав уже, що я потонув, а цей флот наближається з ворожими намірами, і заспокоївся тільки тоді, коли побачив мене з канатами від суден у руках і почув, як я голосно гукнув: «Хай вічно живе наймогутніший імператор ліліпутів!» Великий монарх оддав мені належну честь і тут-таки, на березі, нагородив мене титулом цардака, що в них уважають за найвищу відзнаку.

Але його величність відразу висловив бажання, щоб я привів йому решту ворожих кораблів і навіть (ось вона, царська чванливість) захотів ще чого іншого, як обернення цілої імперії Блефуску на провінцію Ліліпутії з призначенням од нього віце-королем. Він збирався стратити всіх емігрантів з секти тупоконечників і примусити всіх блефускуанців розбивати яйця з гострого кінця. Тоді він став би володарем цього світу. Я спробував відрадити його від такого наміру, вдаючись як до політичних доказів, так і до міркувань справедливості, і нарешті рішуче відмовився бути знаряддям закріпачення вільного та відважного народу. Це питання обговорювали потім у державній раді, і найрозумніші міністри всі були на моєму боці.

Моя відверто й сміливо висловлена думка настільки суперечила політичним поглядам його величності, що він так і не зміг пробачити мені цього. Він дуже тонко дав це зрозуміти державній раді, де, як переказували мені, найрозумніші підтримували мене, принаймні своєю мовчанкою, зате інші, мої потайні вороги, не могли втриматися від деяких виразів, що відбились-таки на мені, хоч і посередньо. Відтоді його величність і ворожа мені кліка міністрів розпочали інтригу проти мене, яка через два місяці ледве не спричинилася до моєї загибелі. Ось як мало важать найбільші послуги, вчинені монархам, у порівнянні з відмовою догоджати всім їхнім примхам.

За три тижні після цих подій з Блефуску врочисто прибула делегація, що смиренно просила миру. Незабаром вона підписала договір на умовах, дуже вигідних для нашого імператора. До складу її входило п'ятьох послів з почтом у п'ятсот чоловік, і прибули вони з великою урочистістю, яка відповідала величчю їхнього імператора та важливості дорученої їм справи. Договір був підписаний, у чому я завдяки тодішньому моєму впливові чимало допоміг їм. Після цього послі, яких приватно повідомили, що я був їм щирим другом, віддали мені офіційний візит. Почали вони з компліментів моїй одважності та великодушності і запросили мене іменем свого імператора відвідати їхню державу. Наприкінці вони попросили продемонструвати їм мою надзвичайну силу, про яку вони наслухались таких див. Я охоче вволив їхнє прохання. Але не хочу докучати читачеві подробицями.

Поговоривши деякий час із послами, я їй собі попросив їх ясновельможности засвідчити мою пошану імператорові, їхньому володареві, прославленому на весь світ своїми чеснотами, і обіцяв відвідати його імператорську особу перед від'їздом на батьківщину. Отже, при першому ж побаченні з нашим імператором я звернувся до нього з проханням дозволити мені відвідати Блефуску. Він погодився, але, як я помітив, зробив це дуже неохоче. Я не міг зрозуміти причин цього, аж доки мені пояснили пишком, що Флімнеп і Болголам виставили розмову з послами як ознаку зневаги до імператора ліліпутів, хоч моя сумніння перед його величністю було зовсім чисте.

Ось коли я вперше, хоч ще й невиразно, почав розуміти, що таке міністри й царедворці.

Треба зазначити, що я провадив розмову з послами через перекладача, бо мови обох держав різняться одна від одної так само, як і мови будь-яких двох європейських націй. Так само, як і в нас, кожен народ пишається давністю, красою та виразністю своєї мови, зневажаючи мову сусідів. І наш імператор, використовуючи перемогу над їхнім флотом, зажадав, щоб послы представили вірчі грамоти й виголошували свої промови тільки мовою ліліпутів.

Правда, завдяки тісним торговельним зносинам, постійному обмінові емігрантами і звичаєві посилати дворянську молодь до сусідньої країни, щоб вона шліфувалася там і знайомилася з світом, вивчаючи життя та звичаї людей,— завдяки цьому майже всі знатні люди, як і торговці й моряки, володіли обома мовами. Я особисто переконався в цьому, коли вирудився засвідчити своє шанування імператорові Блефуску.

РОЗДІЛ VI

Про жителів Ліліпутії. Їхня наука, закони та звичаї. Як вони виховують дітей. Як жив автор у цій країні

Гадаючи подати докладний опис Ліліпутії в окремому трактаті, я поки що хочу задовольнити цікавість читача деякими відомостями загального характеру. На зріст тубільці бувають до шести дюймів. Відповідні до цього пропорції мають там і всі інші тварини, рослини та дерева. Зріст найбільших корів і коней, наприклад, не перевищує чотирьох-п'яти дюймів, овець — півтора дюйма; їхні гуси — такі, як наші горобці, і так аж до найменших тварин, яких я майже не міг розгледіти. Та очі ліліпутів пристосовані саме до таких розмірів — і вони бачать чудово, але тільки зблизька. Ось приклад, який у них гострий зір: я з великою цікавістю спостерігав, як кухар скуб жайворонка

з нашу муху завбільшки, а дівчипка шила невидимою голкою з невидимою ж таки шовковою ниткою.

Найвищі дерева там не досягають і семи футів; я маю на увазі дерева з великого імператорського парку, до верхів'ття яких я ледве міг дотягтися рукою. Решта рослин — відповідно нижчі, і нехай уже читач сам уявить собі їхні справжні розміри.

Я не говоритиму тут багато про освіту ліліпутів — наука в усіх її галузях завжди процвітала в цій країні, — а спинюся тільки на їхньому способі писати. Літери в них ідуть не від лівої руки до правої, як у європейців, і не від правої до лівої, як у арабів, і не згори вниз, як у китаїців, а навскоси через сторінку.

Мертвих вони ховають догори ногами, бо вірять, що через одинадцять тисяч місяців мерці воскреснуть. А що на той час земля, яка, по-їхньому, плескувата, нібито має перекинутись низом догори, то їм легше буде стати на ноги. Вчені, правда, вважають цю теорію нісенітницею, але такий звичай, зважаючи на забобони простого люду, зберігається ще й досі.

Деякі закони та звичаї в них вельми своєрідні. Якби вони не були протилежні законам моєї любої батьківщини, я охоче сказав би дещо на їх виправдання. Бажано тільки, щоб їх додержували як слід. Насамперед згадаю про викажчиків. За всі злочини проти держави карають тут надзвичайно суворо, але якщо суд доведе невинність обвинуваченого, неправдивого викажчика зразу віддають на ганебну смерть; а з його нерухомого та рухомого майна стягають пеню на користь безневинного, відшкодовуючи йому втрачений час, небезиску, якої він зазнав, знегоди, пережиті у в'язниці, і всі його витрати на свій захист. А якщо викажчикового майна на це не вистачає, то потерпілого щедро нагороджує держава. До того ж імператор прилюдно виявляє до нього прихильність, і про безневинність його оголошують у всьому місті.

Шахрайство вони вважають за тяжчий злочин, ніж крадіжку, і тому рідко не карають за нього смертю. А пояснюють це тим, що дбайливість та пильність, разом із звичайним здоровим розумом, можуть уберегти майно від злодія, а проти спритного шахрая чесна людина не має чим боротися. А оскільки при купівлі та продажу конче потрібен кредит, то коли не буде законів, які карають шахрайство, чесний комерсант завжди зазнає збитку, а шахрай матиме зиск.

Пригадую, як одного разу я заступився перед імператором за злочинця, що, за дорученням свого хазяїна, одержав велику суму грошей і втік з ними. Як обставину, що змешує його провини, я навів був його величності міркування, що тут ідеться не про крадіжку, а тільки про зловживання довір'ям. Але імператор у відповідь сказав, що безглуздо боротися обвинуваченого таким аргументом, який лише збільшує його провини. Правду кажучи, мені залишилося тільки відповісти, що у кожного народу — свої звичаї. Але, признаюся, мені було дуже соромно.

Хоч ми й кажемо, що нагорода та кара є пайсильнішою зброєю в руках кожного уряду, але ніде, крім Ліліпутії, я не бачив, щоб це правило було запроваджено в житті: Кожен, хто подасть достатні докази, що протягом сімдесяти трьох місяців він точно викопував усі закони країни, дістає право на певні пільги, відповідно до свого стану та звання, і одержує премію із спеціальних коптів. Крім того, йому дають титул спільпела, тобто законника, який прикладається до його імені, але не переходить до спадкоємців. Коли я сказав їм, що в нас закон підтримують тільки з допомогою кар, зовсім не згадуючи про нагороди, вони визнали це за величезну ваду нашого устрою. Через це статуя правосуддя в їхніх судових установах має шестеро очей — двоє спереду, двоє ззаду і по одному з боків (що символізує всевідання), у правій руці в неї — мішок золота, а в лівій — меч, і це означає, що правосуддя з більшою охотою нагороджує, ніж карає.

Призначаючи кого-небудь на державну посаду, ліліпути пайперше звертають увагу на моральні якості і тільки потім — на здібності. Вони вважають, що коли вже влада є щось конче потрібне для людства, то кожна звичайна людина може займати ту чи іншу посаду. На їхню думку, провидіння ніколи не мало наміру зробити з громадських справ якийсь таїнство, доступне тільки для небагатьох найбільших геніїв, що їх навряд чи народжується троє на століття. Вони гадають, що правдивість, справедливість, поміркованість та інші подібні якості — під силу кожному і що ці чесноти, при досвіді та добрих намірах, роблять кожного здатним служити своїй країні, окрім випадків, коли потрібні спеціальні знання. На їхню думку, найвища розумова обдарованість не може заступити браку моральних чеснот, і найбільша небезпека — віддавати посади до рук несумлінних людей; адже помилка, зроблена з незнання, але з добрим наміром, ніколи не має таких фатальних наслідків для загального добра, як вчинки людини, схильної до зловживань і обдарованої здібностями приховувати, множити та захищати їх.

Розповідаючи про ці та інші звичаї, я попереджаю, що маю на увазі тільки споконвічні закони країни, а не сучасне перекручення їх — наслідок звироднілості людської природи. Наприклад, ганебну практику призначати на високі посади тих, хто добре танцює на капаті, або звичай давати нагороди за стрибки через палицю — хай запотус це читає — запроваджено дідом теперішнього імператора. І так прикро розвинулись ці перекручення тільки через певнине зростання партій та фракцій.

За педв'яцність ліліпути, так само, як деякі інші народи, карають смертю, міркуючи, що той, хто відшляхус злом за добро, є ворог усім людям і недостойний життя.

В кожному місті є в них державні дитячі будинки, куди всі батьки, крім селян, повинні віддавати на виховання та науку своїх дітей — і синів, і дочок, — коли їм мнше двадцять місяців; у цьому віці, як гадають ліліпути, зароджуються певні здібності. Ці школи бувають різних

типів, залежно від стану батьків, окремо для хлопців і дівчат. Учителі там дуже досвідчені й готують дітей до життя відповідно до становища їхніх батьків у суспільстві та їхніх власних здібностей і нахилів. Спершу я скажу дещо про будинки для хлопців, а потім про будинки для дівчат.

В будинках, де виховуються сини вельмож і знатних дворян, працюють поважні, високоосвічені педагоги. Дітей там одягають і годують дуже просто і прищеплюють їм правила честі, справедливості, скромності, милосердя. В них розвивають релігійні почуття та любов до батьківщини. За винятком короткого часу на їжу та сон і двох годин на розваги та фізичні вправи, діти завжди мають якусь роботу. До чотирьох років їх одягають спеціальні доглядачі, а старші вихованці, хоч би якого знатного роду вони були, мусять одягатися самі. Жінки-доглядачки — не молодші, як на наш рахунок, за п'ятдесят років — виконують тільки чорну роботу. Розмовляти з вихованцями заборонено, і все своє дозволили діти бувають з учителями або їхніми помічниками; через це вони уникають шкідливих вражень і не знайомі з розпустою та всяким печестям, що так несе наших дітей. Батькам дозволено відвідувати своїх дітей тільки двічі на рік, кожен раз не більше як на одну годину. Цілувати дітей дозволяють тільки при побаченні та при прощанні, а вчитель, який завжди буває тут же, стежить за тим, щоб дітям нічого не нашіптували, не вживали ніяких пестливих виразів і не приносили іграшок, солодощів тощо.

Коли батьки не платять вчасно за виховання та утримання своїх дітей, належні з них гроші стягає держава.

Так само влаштовано будинки й для дітей звичайних дворян, купців і ремісників. Проте діти, призначені бути ремісниками, від одинадцяти років починають вивчати своє ремесло, а діти осіб знатного роду продовжують загальну освіту до п'ятнадцяти років, що відповідає у нас двадцять одному. Останні три роки з ними поступово починають поводитися вже не так суворо.

Система виховання в будинках для дівчат дуже подібна до системи виховання хлопців. Для малят різниця полягає лише в тому, що служниці одягають дівчаток не до чотирьох, а до п'яти років. Ніяк, які розповідають дітям казки або якісь жахливі, фантастичні історії, прилюдно тріччі б'ють батогами, завдають на рік до в'язниці, а потім засилають на все життя до найдальших кутків країни. Через це тамтешні молоді паночки не менше за хлопців соромляться показати свою полохливість і за прикрасу жінки визнають лише цютливість та охайність.

Я не помітив ніякої істотної різниці у вихованні хлопців та дівчат. Хіба що фізичні вправи для дівчат заведено не такі важкі та освіта їхня трохи вужча, зате дівчат навчають господарювання. Ліліпути додержуються погляду, що дружина, не маючи змоги бути вічно молодю, повинна завжди бути розумним і приємним товаришем. На двадцятomu році, коли для дівчини, як вони вважають, настає час шлюбу, батьки чи опі-

куни забирають її додому, і рідко буває, щоб, розлучаючись з будинком та подругами, молода панпа не плакала гіркими сльозами.

В будинках для дівчат простого походження їх навчають ремесла, відповідного до їхньої статі та становища в суспільстві. Тих, що мають заробляти собі хліб самі, випускають з будинку на сьомому році, а решту держать до одинадцяти років.

Менш заможні родини, крім невеликої річної плати за пансіон, вносять якусь частку свого місячного заробітку. Таким чином збирається сума грошей, достатня для того, щоб молоді люди могли розпочати самостійне життя. А значні особи зобов'язуються забезпечити своїх дітей певною сумою, відповідною до їхнього громадського становища. Капітали ці завжди приміщують якнайвигодніше і використовують точно за призначенням.

Селяни тримають дітей удома, бо їм доведеться працювати тільки коло землі, і держава не надає великої ваги їх вихованню. Проте для старих та хворих улаштовано спеціальні притулки та шпиталі, і через це в країні не знають жебрацтва.

Тепер, може, допитливому читачеві буде цікаво довідатись про деякі подробиці мого життя в цій країні, де мені довелося перебути дев'ять місяців і тринадцять днів. Маючи природний хист ручної праці й спонукуваний потребою, я з найбільших дерев імператорського парку змайстрував собі досить пристойний стіл та стілець. Двісті швачок шили мені сорочки та білизну, і хоч полотна їм дали найцупкішого та найтовщого, вони, проте, мусили складати його в кілька разів, бо й найтовще було топше від нашого батисту. Сувої цього полотна мають звичайно три дюйми завширшки і три фути завдовжки. Я ліг на підлогу, і швачки зміряли мене мотузкою, яку тримали за кінці, стоячи одна на моїй шиї, а друга на коліні; третя лінійкою в один дюйм завдовжки виміряла довжину мотузки. Далі вони зміряли обвід великого пальця моєї правої руки й на тому задовольнилися, бо в них математично точно вираховано, що обвід великого пальця дорівнює половині обводу зап'ястка, і так само встановлено співвідношення між зап'ястком, шиєю та грудьми. Отже, користуючись своїми розрахунками та взявши за взірць мою стару сорочку, швачки пошили сорочки якраз на мій зріст.

Одяг шили мені триста кравців, які брали з мене мірку вже іншим способом: я став навколінки, а вони приставили до моєї шиї драбину і, вилізши на верхній її щабель, спустили від мого коміра до підлоги шпур з тягарцем на кінці. Довжина його мала відповідати довжині мого камзола. Пояс і руки я виміряв сам. Працювали кравці в моєму домі, бо інший будинок не вмістив би мого костюма. Коли він був готовий, то скидався на ковдру, пониту з одпобарвних клаптів.

Триста кухарів готували мені їжу в невеличких хатках, побудованих біля мого будинку. Вони жили із своїми родинами, і кожен з них готував по дві страви на сніданок, обід та вечерю. Я брав у жменю дванадцять лакеїв і ставив їх на стіл, сто лакеїв прислужували внизу, на

CEB
1894

підлюзі. Одні вносили тарелі зі стравами, інші підкочували бочки з вином та всякими напоями. Ті, що були на столі, на мою вимогу піднімали їх дотешним способом з допомогою коловороту, як ми в Європі впигаємо відро з колодезя. Однісі тарілки вистачало мені на один ковток, так само, як і однісі бочки з вином. Їхня барачина поступається перед нашою. Зате яловичина — просто чудова. Іноді мене частували шинкою такого розміру, що я міг трічі вкусити її, але це траплялося рідко. Слути страшенно здивувалися, побачивши, як я їв її разом з кістками, як їдять у нас шійку жайворошка. Я за одним разом ковтав цілого гусака чи індика, і, мушу визнати, вони були куди смачніші за наших.

Дрібнішу птицю я брав штук по двадцять, а то й по тридцять на кінчик пожа.

Одного дня його величність висловив бажання пообідати в мені разом із своєю дружиною і принцями та прищесами. Коли вони з'явилися, я розмістив їх на столі у парадних кріслах з почтом обабіч. Був з ними і Флімпеп, лорд-скарбник з білим жезлом у руці. Я спостеріг, що він раз у раз скоса поглядає на мене, проте я їв більше, ніж звичайно, бажаючи підтримати честь моєї любові батьківщини, а також для того, щоб вразити двір. Я маю деякі підстави гадати, що цей обід дав Флімпепові привід обмовити мене перед його величністю. Хоч скарбник поводився зі мною по-приятельськи, але завжди був моїм потайним ворогом. Тепер же Флімпеп змалював імператорові скрутне становище скарбниці, вказав на великі проценти, під які мусив брати позику, на дев'ятипроцентне падіння кредитних білетів, на те, що я вже коштував його величності понад півтора мільйона спрагів (золота монета завбільшки з блискітку), і нарешті порадив імператорові позбутися мене при першій нагоді.

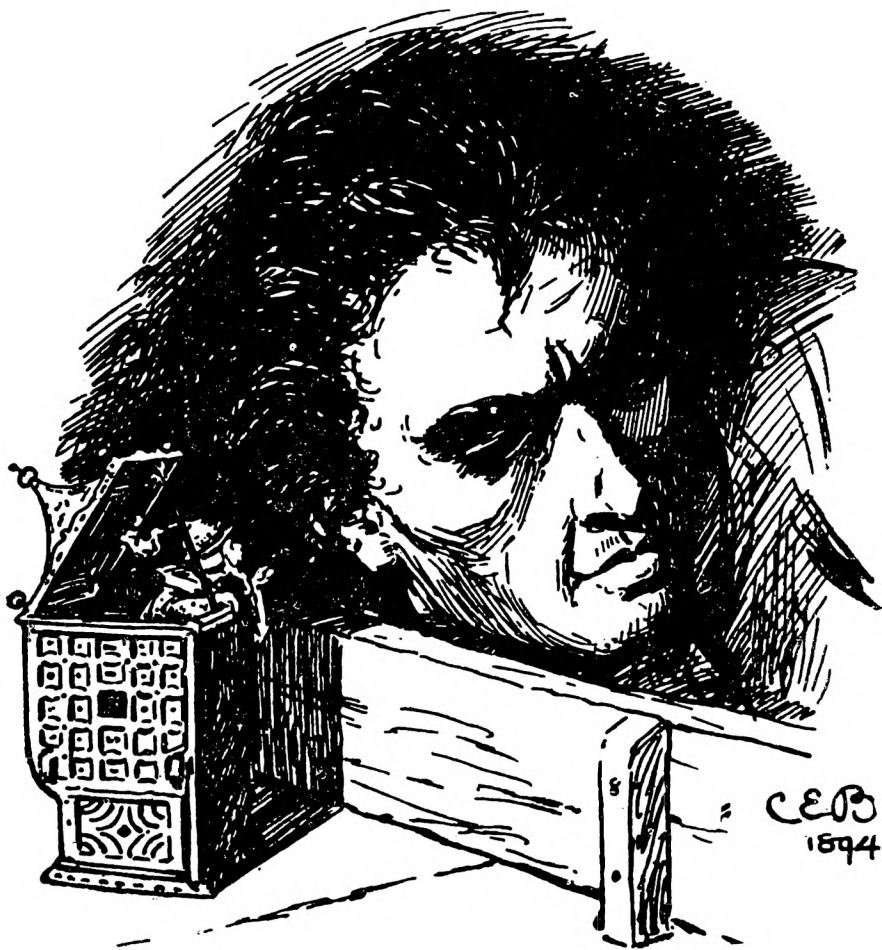
РОЗДІЛ VII

Автора сповіщають про намір обвинувати його в державній зраді, і він тікає до Блефуску. Як прийнято його там

Перше ніж розповісти про мій від'їзд з Ліліпутії, слід, мабуть, сказати кілька слів про інтриги, що аж два місяці точилися проти мене.

Через своє просте походження я завжди стояв осторонь од дворів царських, і хоч чувач чимало про звичаї імператорів та міністрів, але ніколи не сподівався таких жахливих наслідків їхнього гніву в цій далекій державі, керованій, як здавалося мені, принципами, зовсім не подібними до європейських.

Саме тоді, як я збирався відвідати імператора Блефуску, одного вечора дуже таємно, в закритих пошах, прибула до мене поважна персона з двору (якій я зробив дуже велику послугу, коли вона втратила ласку його величності) і, не називаючи свого імені, зажадала побачення зі мною. Посіїв було відіслано. Поклавши в кишеню камзола ноші разом з його ясновельможністю, я звелів вірному слугі казати всім, що я нездужаю і ліг уже спати, а сам увійшов у помешкання, зачинив двері, поставив своїм звичасм ноші на стіл і сів біля них. Коли ми обмінялися привітаннями, я помітив велику заклопотаність на обличчі його ясновельможності і спитав про її причини. Тоді він попросив терпляче вислухати його, бо справа йшла про мою честь та життя. Я записав його слова відразу, як він пішов. Ось що сказав мій доброзичливець:

— Насамперед, — почав він, — вам треба знати, що останнім часом кілька разів скликали таємні засідання державної ради з приводу вас, і два дні тому його величність дійшов остаточного вирішення.

Ви дуже добре знаєте, що Скайрен Болголам (гальбет, або головний адмірал) мало не з першого дня, як ви прибули сюди, став вашим запеклим ворогом. Я не знаю, як і чому вишикла ця ворожнеча, але несправність його особливо зросла після вашої перемоги над блефускуанцями, яка зовсім затьмарила його адміральську славу. Цей вельможа у спілці із лордом-скарбшком Флімпеном, генералом Ліптоком, камергером Лелькеном і верховним суддею Бельмафом склали акт, де вас

обвинувачують у державній зраді та інших злочинах, за які карають смертю.

Ця повинна так збентежила мене, свідомого своїх заслуг і безвищності, що я вже хотів був перебити його, але він попросив мене мовчати і вів далі:

— На подяку за вчинені послуги я, ризикуючи головою, здобув протоколи засідань ради і скопіював акт обвинувачення. Ось він:

А К Т О Б В И Н У В А Ч Е Н Н Я

Квінбуса Флестріна (Чоловіка-Гори)

П у н к т I

З огляду на те, що зазначений Квінбус Флестрін, привівши до нашого берега флот імператора Блефуску і доставши від його імператорської величності наказ захопити також усі інші кораблі зазначеної імперії Блефуску з тим, щоб обернути імперію Блефуску на нашу провінцію з призначенням од нас віце-королем і знищити та скарати смертю не тільки емігрантів — прихильників тупого кінця, а й усіх тих тубільців, що не зречуться зараз же своєї тупоконечної ересі, — вищеназваний Квінбус Флестрін, як віроломний зрадник, просив його найласкавішу та найсвітлішу величність увільнити його, Флестріна, від виконання розпорядження, бо він, мовляв, не хоче позбавляти волі безневинний народ і силувати його сумління.

П у н к т II

Крім того, коли до його величності прибула делегація блефускуанців благати замирення, зазначений віроломний зрадник Флестрін допомогав послам порадами, підмовляв і підбадьорював їх, хоч і добре знав, що вони служать монархові, який недавно був одвертим ворогом його величності і вів проти нього воєнні дії.

П у н к т III

Зазначений Квінбус Флестрін, всупереч обов'язкам вірнопідданого, доставши усний дозвіл його величності, має намір одвідати державу й двір імператора Блефуску і під приводом цього візиту хоче в дійсності по-зрадницькому віроломно допомогти нашому запеклому ворогові імператорові Блефуску у ворожих діях проти нашого імператора.

— Є там ще й інші пункти, та я наводжу найважливіші. Під час дебатів його величність, треба визнати, виявив надзвичайну поблажливість, згадуючи раз у раз ваші заслуги й намагаючися зменшити тим вашу провину. Скарбник і адмірал, проте, наполягали, щоб стратити вас найжахливішим та найганебнішим способом, підпаливши вночі будинок, де ви живете. Генерал Лімток зважав за краще вислати проти вас тисяч двадцять солдатів з отруєними стрілами, щоб поранити вам руки та

обличчя. Дехто пропонував намазати вам білизну мазтю, од якої все тіло свербітиме так, що ви самі подерете його й помрете в певимовних муках. Генерал присядався до цієї думки, й довгий час більшість була проти вас. Але імператор, вирішивши по змозі врятувати вам життя, привернув, парешті, на свій бік камергера.

Після цього Релдресел, перший секретар таємної ради, що завжди виявляв до вас щирю приязнь, дістав од імператора наказ висловити свою точку зору. Своім виступом він виправдав вашу добру думку. Він погодився, що злочини ваші великі, але милосердя імператора — найбільша царська чеснота, що так справедливо велавила його, — ще більше. Він сказав, що дружба між ним і вами відома кожному і що високі збори, мабуть, вважатимуть його через це за небезсторонню особу, але, корячись наказові, він одверто висловить свою думку. Коли його величність, зважаючи на ваші заслуги й слухаючись своєї милосердної вдачі, захоче зберегти вам життя, наказавши тільки виколоти вам обоє очей, то, на його нікчемну думку, така кара і задовольнить правосуддя, і змусить цілий світ вітати лагідність імператора та розум і великодушність тих, що мають за честь бути його радниками. Бо сліпота анітрохи не відіб'ється на вашій фізичній силі, якою ви можете ще бути корисним його величності; без очей ви станете навіть відважніший, бо не бачитимете небезпеки. Адже саме побуювання за очі найдужче заважало вам привести сюди весь ворожий флот. Для вас, мовляв, досить буде дивитися очима міністрів, бо так само роблять і найбільші монархи.

Державна рада зустріла цю пропозицію дуже неприязно. Адмірал Болголам, підвівшись, розлючено сказав, що дивується, як це секретар наважується захищати зрадника, і додав, що заслуги ваші тільки обтяжують вашу провину. Адже та сила, яка дозволила вам захопити кораблі блефускуанців, дасть вам змогу відвести їх назад. Він запевняв, крім того, що має певні підстави вважати вас за одподумця прихильників тупого кінця. А що зрада в серці з'являється раніше, ніж її виявляють у вчинках, то він обвинувачував вас у зраді й категорично вимагав вашої смерті.

До цієї думки присядався і скарбник. Він доводив, що ваше утримання вже коштувало його величності багато грошей, а в дальшому буде й зовсім над силу державі. Проте пропозиція секретаря виколоти вам очі не тільки не завадить цьому лихові, а ще й збільшить його, бо, як показали спроби з деякими тваринами, вони після цієї операції їдять ще більше і швидко гладшають. Він підкреслив також, що його величність і рада, яка судить тепер вас, певні вашої провини, і це одне дає вже право засудити вас, не шукаючи формальних доказів.

Та його величність, рішуче заперечуючи проти вашої страти, ласкаво пояснив, що коли рада вважає осліплення за недостатнє покарання, його можна збільшити додатковою карою. Тоді ваги прихильник, секретар, попросив ще раз слова і, відповідаючи скарбникові з приводу великих витрат на ваше утримання, сказав, що його ясновельможність, розпо-

ряджаючись усіма прибутками імператора, може легко запобігти цьому лихові, день у день зменшуючи витрати на вас. Тоді, не одержуючи достатнього харчування, ви почнете слабшати, худнути, втратите апетит і загинете за кілька місяців. Перевага цього способу ще й у тім, що розкладання вашого трупа вже не являтиме такої небезпеки, бо ви станете легший більше ніж удвічі, і зразу по вашій смерті п'ять чи шість тисяч підданців його величності спроможуться за два-три дні відокремити на трупі м'ясо від кісток, поскладати його на вози, відвезти й законати де-небудь далі, щоб не було зарази; а скелет залишиться пам'яткою на подив нащадкам.

Отже, через велику приязнь секретаря до вас справу розв'язано ком-промісом. Проект поступово заморити вас голодом ухвалено тримати в суворій тасмниці, а вирок про осліплення запесено до протоколу. Заперечував проти цього тільки адмірал Болголам.

За три дні до вас відрядять вашого друга, секретаря тасмної ради. Він зачитає вам акт обвинувачення, а тоді відзначить велику поблажливність та ласкавість його величності та ради, що завдяки їм вас засуджено тільки на осліплення. Його величність не має сумніву, що ви покірно та з подякою скоритесь присудові. Двадцять хірургів його величності будуть присутні при виконанні вироку, щоб стежити за процесом операції, яка полягатиме в тому, що вам пустять в очі яблука дуже гострі стріли, коли ви лежатимете на землі.

Гадаю, ваша розсудливість підкаже вам, яких саме заходів слід ужити. Щоб не викликати ні в кого підозри, я негайно мушу повернутися додому так само тасмно, як і прибув.

І його ясновельможність поїхав, а я залишився вкрай стурбований та збентежений.

У ліліпутів є звичай, запроваджений нинішнім імператором та його міністрами і дуже відмінний, як запевняли мене, від практики колишніх часів. Якщо, задовольняючи мстивість монарха або злість його фаворита, суд дає особливо суворий вирок, то імператор на засіданні державної ради завжди виголошує промову про свою велику лагідність та добрість. Промову зараз же оголошують по всій державі, і ніщо не жахає народ так, як це вихваляння милосердя його величності, бо, що довша і переконливіша промова, то, як помічено, жорстокіша буває кара і безвинніша жертва. Мушу признатись, що, оскільки пі мое походження, ні виховання не дали мені змоги стати придворним вельможею, я був поганий суддя в таких питаннях і не вбачав у присуді ні лагідності, ні ласкавості, а вважав його (мабуть, помилково) скоріше за суворий, ніж за милосердний. Іноді мені спадало на думку виступити самому на свій захист, бо хоч я й не міг заперечувати наведених у пунктах фактів, але надіявся, що в моєму тлумаченні вони могли б допустити деяке полегшення присуду. А втім, я не раз читав про подібні процеси і помітив, що вони завжди закінчуються так, як бажають судді. Отож звіритися на правосуддя означало віддатися на ласку могутніх ворогів. Іноді

мене спокушала думка про опір; адже я, поки був на волі, міг би впо-
ратися з усіма збройними силами держави. Я легко міг закидати камін-
ням і зруйнувати столицю. Але, згадавши присягу, яку дав імператорові,
ту ласку, якою він обдаровував мене, та високий титул нардака, я зразу
з огидою відкинув цей план. Я ніяк не міг навчитися придворної
вдячності і переконати себе, що теперішня суворість імператора знімає
з мене всі колишні зобов'язання.

Нарешті я спинився на вирішенні, за яке читач мене, мабуть, гани-
тиме. Треба признатися, що очі мої, а значить і волю, я зберіг тільки
завдяки поспіхові та моїй цілковитій недосвідченості. Якби я знав тоді
натуру міністрів та монархів і їхнє поводження із злочинцями, винни-
ми ще менше за мене, так, як вивчив їх згодом, буваючи по багатьох
дворах, то без заперечень і навіть з охотою скорився б милостивому при-
судові. Та я був молодий, до того ж мав формальний дозвіл його велич-
ності відвідати імператора Блефуску, і тому ще не минуло й три дні, як
я написав своєму другові секретареві листа, повідомляючи, що від'їж-
джаю.

Не чекаючи відповіді, я того ж таки ранку подався до тієї частини
острова, де стояв наш флот. Там я взяв великий військовий корабель,
прив'язав до його носа канат, витяг якоря, роздягся, поклав на корабель
свій одяг та ковдру, яку припіс під пахвою, і, тягнучи за собою судно,
де вплав, а де й вбрід добувся до порту Блефуску.

Блефускуанці давно вже чекали на мене. Вони дали мені двох людей,
щоб провести мене просто до столиці, яка так само зветься Блефуску.

Я поніс їх на руках. Не дійшовши двохсот ярдів до міської брами, я спинився і попросив оповістити державного секретаря, що чекаю розпоряджень його величності. За годину мені відповіли, що імператор разом з усією родиною та пайзначнішими вельможами вирушив мені назустріч. Я пройшов ще сто ярдів. Імператор з почтом злізли з коней, а імператриця й дами вийшли з карети, причому я не помітив у них ніяких ознак занепокоєння або страху. Я ліг на землю, щоб поцілувати руку його величності та імператриці. Привітавшись, я сказав, що прибув до них з дозволу імператора ліліпутів заради високої честі побачити такого могутнього монарха та прислужитися йому, наскільки це не шкодитиме інтересам мого імператора, але й словом не згадав при тім про його неласку. Адже мене офіційно про неї не повідомлено, і я міг пічого не знати про лихі наміри щодо мене. Разом з тим у мене були підстави гадати, що імператор не захоче розголошувати таємницю, коли я не буду вже під його владою, але, як виявилось згодом, я помилявся.

Я не хочу втомлювати читача, докладно описуючи, як мене приймали при дворі — з усією гостинністю, гідною великого монарха; обмину й невигоди, які терпів через те, що в Блефуску не знайшлося придатного для мене будинку та ліжка, а тому я мусив спати на землі, вкриваючись своєю ковдрою.

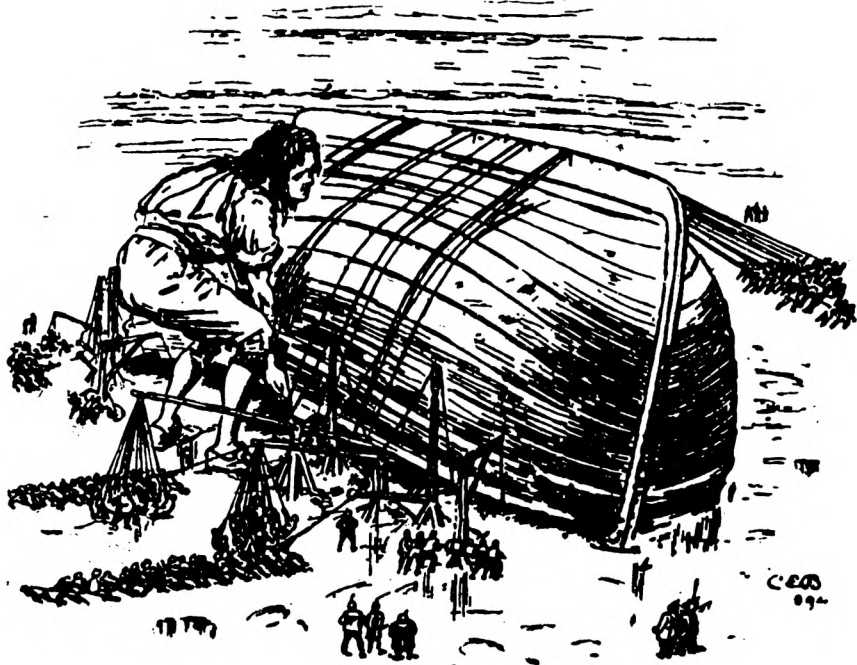
РОЗДІЛ VIII

Авторові трапляється щаслива нагода покинути Блефуску. Подолавши деякі труднощі, він повертається цілий і неушкоджений на батьківщину

Через три дні по прибутті до Блефуску я пішов з цікавості на північно-східне узбережжя острова і там, приблизно за півмилі від берега, помітив у морі якусь річ, що скидалася на перевернутий човен. Роззувшись та скинувши панчохи, я пройшов убрид ярдів із двісті й виразно побачив, що то справді човен — мабуть, одірваний бурєю від якогось корабля. Підштовхуваний припливом, він помалу наближався до берега.

Я негайно вернувся до міста й попросив його величність довірити мені двадцять найбільших кораблів з числа тих, що лишилися після викрадення флоту, та три тисячі моряків з віце-адміралом на чолі.

Флот поплив кругом, а я найкоротшим шляхом пішов назад і побачив, що приплив підігнав човна ще ближче. У моряків був канат, який я задалегідь зсукав до валежної товщини. Коли прибули кораблі, я роздягся і увійшов у воду; спочатку я брів мілиною, а ярдів за сто від човна мені довелося поплисти. Матроси кинули мені кінець капата, я закріпив його в дірці на носі човна, а другий кінець прив'язав до військового корабля. Та користі з цього було мало. А сам я не діставав дна

ногами й мусив підпихати човен однією рукою, пливучи ззаду. Приплив допомагав мені. Я плив дуже швидко й незабаром став на дно, по шию у воді. Перепочивши дві-три хвилини, я знову почав штовхати човен. Невдовзі вода сягала мені вже тільки під пахви. Тепер, коли найважчу частину роботи було закінчено, я взяв решту моїх канатів, складених на одному з кораблів, і прикріпив їх одним кінцем до човна, а другим до дев'яти суден з числа тих, що супроводили мене. Вітер був сприятливий, кораблі тягли човен буксиром, а я підштовхував його ззаду, і таким способом ми наблизились на сорок ярдів до берега. Коли приплив скінчився, я витяг човен на суше. З допомогою двох тисяч матросів з канатами та машинами я перекинув його догори дном і побачив, що він не дуже пошкоджений.

Не буду надокучати читачеві, розповідаючи про труднощі, які мені довелося перемогти, щоб з допомогою весел (робив я їх десять днів) приставити свій човен до столичного порту, де мене чекала юрба народу, яку страшенно вразили велетенські розміри судна. Я сказав імператорові, що цей човен прислала мені моя щаслива доля, аби дати мені змогу допливти до якогось місця, звідки я зможу добутись до батьківщини, і попросив його величність дати мені потрібні для обладнання судна

матеріали, а разом з тим і довіл виїхати. Його величність зразу почав переконувати мене, щоб я залишився, та врешті ласкаво задовольнив мого прохання.

Увесь цей час я дуже дивувався, що до двору Блефуску досі не надійшло п'ятих запитів про мене від нашого імператора. Як виявилось згодом, він не знав, що мені відомі його наміри, і думав, що я вибрався до Блефуску віддати обіцяний візит згідно з його дозволом, добре відомим при дворі, і за кілька днів, по закінченні всіх церемоній, повернувся назад. Кінець кінцем моя тривала відсутність почала непокоїти його. Порадившись із скарбником та його прибічниками, він виріядив до Блефуску поважного урядовця з копією обвинувального акту. Посланцеві було доручено з'ясувати монархові Блефуску все милосердя імператора, що задовольнився такою незначною карою, як виколення мені обох очей, і переказати мені, щоб я протягом двох годин повернувся до Ліліпутії. А як ні, то у мене відберуть титул нардака і оголосять мене зрадником. Імператор не має сумніву, — додав до цього гонець, — що його брат, володар Блефуску, щоб зберегти мир і приязнь між обома країнами, негайно вишле мене із своєї держави, закутого по руках і ногах, як зрадника.

Імператор Блефуску по триденній нараді надіслав дуже чемну відповідь з силою перепрошень. Він писав, що вислати мене закутого, як то добре знає і його вінценосний брат, неможливо; що хоч я й позбавив його флоту, та саме завдяки моїй допомозі було підписано мирну угоду; і нарешті — що незабаром питання розв'яжеться само собою на обоєшнє задоволення, бо я знайшов величезного човна, якого він звелів опорядити за моїми вказівками. Отже, за кілька тижнів, як сподівається він, обидві держави позбудуться такого нестерпного тягара.

З цією відповіддю посланець повернувся до Ліліпутії, а мопарх Блефуску розповів мені все, що сталося. Під великим секретом він запропонував взяти мене під свій захист, коли я погоджусь вступити до нього на службу. Хоч я вірив його щирості, та не хотів більше покладатися ні на царів, ні на міністрів. Висловивши глибоку подяку за честь, я уклінно попросив пробачити мені мою відмову. Я сказав, що, коли вже лиха чи щаслива доля посилає мені човен, я волю загинути в океані, ніж бути причиною розбрату між двома могутніми монархами. Імператор нічим не виявив свого незадоволення, а потім я випадково дізнався, що і він, і більшість його міністрів були навіть дуже раді моїй відповіді.

Такі міркування змусили мене прискорити підготовку до відпливу. Двір, нетерпляче дожидаючи мого від'їзду, охоче допомагав мені. П'ятсот майстрів шили двоє вітрил, склавши втринадцятеро найцупкіше полотно, яке знайшлося у Блефуску. Скручуючи по двадцять, а то й по тридцять щонайтовщих канатів, я сам поробив собі всі снасті. Великий камінь, який мені пощастило по довгих розшуках знайти на березі, я припасував до човна замість якоря. На просмолення човна та всякі інші потреби пішов лій з трьохсот великих корів. З неймовірними труднощами зрізав я кілька найвищих дерев на весла та щогли, в чім, щоправда,

допомагали мені корабельні теслі флоту його величності. Вони старанно обстругали їх після того, як я надав їм потрібної форми.

Приблизно через місяць, коли все було готове, я попросив у його величності аудієнції, щоб дістати у нього дозвіл на від'їзд та попросити з ним. Імператор з родиною вийшов з палацу. Я ліг ниць, щоб поцілувати йому руку, яку він ласкаво подав мені; так само зробили імператриця і молоді принци. Його величність подарував мені п'ятдесят гаманців з двомастами спрагів у кожному та свій портрет на цілий зріст, який я заховав собі у рукавичку, щоб не пошкодити його. Церемоніал від'їзду був занадто складний, щоб утомлювати ним читача.

В човен я поклав сто волячих і триста овечих туш, відповідний запас води та хліба і стільки печеного та вареного м'яса, скільки спромоглися приготувати чотирихста кухарів. Крім того, я взяв шість живих корів, двох бугаїв і стільки ж овець та баранів, щоб розвести цю породу в Англії, а також чималу в'язку сіна та мішок зерна. Я охоче забрав би з собою і десяток тубільців, але імператор ніяк не дозволяв цього. Не задовольнившись трусом у моїх кишнях, він зажадав урочистої обіцянки не вивозити нікого з його підданців, навіть з їхньої згоди або бажання.

Закінчивши всі готування, 24 вересня 1701 року о шостій годині ранку я нап'яв вітрила, пройшов при південно-східнім вітрі щось із чотири ліги¹ у північно-західному напрямі і ввечері того ж таки дня помітив на відстані півліги якийсь маленький острів. Я повільно посувався наперед і кинув якір з підвітряного боку цього безлюдного острова. Я трохи під'їв і ліг відпочити. Спав я добре, і, гадаю, щонайменше шість годин, бо через дві години після того, як я прокинувся, стало розвиднятися. Ніч була світла. Я поснідав перед світанком і, піднявши якір, при сприятливім вітрі рушив у тому самому напрямі, як і вчора, керуючись своїм кишеньковим компасом. Я мав намір добутися, якщо буде змога, одного з островів, що лежали, на мою думку, на північний схід од Ван-Діменової Землі.

Того дня я не побачив нічого, а приблизно о третій годині другого дня, відпливши од Блефуску, за моїми розрахунками, на двадцять чотири ліги, побачив вітрило, що рухалось на південний схід, тоді як я плів просто на схід. Я почав гукати, але не дістав відповіді. Вітер ущухав, і я спробував наздогнати судно. Я розпустив обоє вітрил, і за півгодини мене помітили, на кораблі викинули прапор і вистріляли з гармати.

Нелегко висловити радість, що охопила мене від несподіваної надії побачити знов улюблену батьківщину і любих родичів та друзів. Корабель згорнув частину вітрил, і я підплив до нього 26 вересня між п'ятою та шостою вечора. Серце моє закалатало в грудях, коли я побачив англійський прапор. Я поклав корів та овець у кишень камзола і зійшов на палубу з усім своїм невеличким вантажем.

¹ Ліга — англійська міра довжини. Морська ліга дорівнює 5,56 км.

То було англійське торговельне судно, що поверталось південними та північними морями з Японії під командою капітана Джона Віделя з Дентфорда — дуже гарної людини і вправного моряка. Ми були тоді під тридцятим градусом південної широти. Екіпаж судна складався з п'ятдесяти чоловік, і серед них я зустрів одного свого старого товариша, Пітера Вільямса, який дуже добре відрекомендував мене капітанові. Той повівся зі мною дуже люб'язно і запитав, звідки я повертаюся та куди прямую. Я розповів йому про себе в кількох словах, але він подумав, що я марю і що пережиті небезпеки потьмарили мені розум

Тоді я видобув із кишені своїх корів та овець, які дуже вразили його і переконали в справедливості моїх слів. Потім я показав йому подаровані імператором Блефуску гроші, портрет його величності на цілий зріст та деякі інші дивинки з тієї країни. Я подарував йому два гаманці з двомастами спрагів у кожному і обіцяв дати йому, повернувшись до Англії, тільну корову та кітну овечку.

Не буду втомлювати читача подробицями нашої загалом щасливої подорожі. Ми прибули в Дувр 13 квітня 1702 року. Я мав на судні тільки одну неприємність — пацюки вкрали одну з моїх овець, і я знайшов коло їхньої нірки самі обгризені кістки. Решта худоби доїхала ціла й неушкоджена. Коли я пустив її на пашу в Грінвічі, вона чудово паслася на тоненькій ніжній травиці тамтешніх луків, хоч я й побоювався спершу, що вона не зможе їсти нашої паші. Я не зберіг би її під час такого тривалого переїзду, якби капітан іноді не давав мені своїх найкращих сухарів, які я перетирав на порох і, змішуючи з водою, годував цим кормом свою худобу. За педовгий час мого перебування в Англії я заробив чималі гроші, показуючи свою худобу різним поважним особам і просто цікавим людям, а перед другою моєю подорожжю продав її за шістсот фунтів. Повернувшись з останньої подорожі, я побачив, що худоба дуже розплодилася, особливо вівці. Сподіваюся, що їхня топка вовна поліпшить якість наших шерстяних тканин.

З дружиною та дітьми я прожив тільки два місяці, бо певгамовне жадання бачити чужі країни штовхало мене на нові пригоди. Влаштувавши дружину в гарному будинку в Редріффі, я залишив їй тисячу п'ятсот фунтів готівкою, а решту грошей взяв із собою, частково обернувши їх на крам, бо сподівався добре заробити на ньому. Старий мій дядько Джон залишив мені в спадщину ферму біля Еппінга, яка давала щось із тридцять фунтів прибутку на рік; крім того, я взяв у довготермінову оренду корчму «Чорний бик» у Феттер-Лейні, яка давала стільки ж. Отже, я не боявся, що родині моїй буде потрібна допомога від парафії. Син мій Джонні, названий так на честь мого дядька, вчився у початковій школі і був слухняним хлопчиком. Моя донька Мері (вона тепер одружена і має дітей) училась тоді шити. Я попрощався з дружиною, сином та донькою, причому не обійшлося без сліз, і сів на корабель «Пригода», що під командою Джона Ніколаса ішов до Сурага.

Але описові цієї подорожі буде присвячена друга частина моєї книжки.

Частина II

ПОДОРОЖ
ДО
БРОБДІНГНЕГУ

РОЗДІЛ I

Опис шторму. З корабля виряджають баркас по прісну воду. Автор їде на баркасі досліджувати країну. Він залишається на березі, його підбирав один із тубільців і односить до фермера. Як його прийняли там. Різні пригоди, що трапилися з ним у фермера. Опис мешканців

Не судилося мені жити вдома, у колі сім'ї, серед близьких та рідних. Обставини змусили мене через три місяці після повернення знову залишити рідний край, і 20 червня 1702 року я відплив з Даунса на кораблі «Пригода», що під команду капітана Джопа Ніколаса з Корнуельсу¹ йшов до Сурата.

До мису Доброї Надії, де ми спинилися, щоб запастися свіжою водою, подував попутний вітер, але раптом виявилось, що корабель протікає, а до того й капітан наш захворів на пропасницю. Нам довелося розвантажити судно й просидіти там аж до кінця березня. Розпустивши вітрила, ми щасливо пливли аж до Мадагаскарської протоки. Коли ж судно опинилося на північ од острова Мадагаскар, дець на п'ятому градусі південної широти, помірні вітри, що звичайно віють у цих морях од початку грудня до початку травня з північного заходу, 19 квітня раптом подули з більшою, ніж звичайно, силою. Вони віяли майже просто з заходу цілих двадцять днів. За цей час нас однесло трохи на схід від Молуккських островів та градусів на три на північ од екватора, як обчислив 2 травня наш капітан. Вітер тоді вже вщух, і настала цілковита тиша, з якої я дуже радів. Але капітан, який дуже добре знав ці моря, звелів нам усім готуватися до шторму, і він справді з'явся наступного дня, коли подув південний вітер, званий тут південним мусоном.

Бачачи, що вітер дужчас, ми згорнули блінд² і збиралися вже згортати фок³. Погода дедалі гіршала, ми обдивилися, чи добре прикріплені наші гармати, і прибрали трохи бізань⁴. Судно було в чистому морі, і ми визнали, що краще йти за вітром, ніж лягти в дрейф⁵. Ми прибрали фок, а тоді напнули шкоти⁶. Корабель тримався добре. Шторм лютував, море розбурхалось. Щоб легше було стерничому, ми при'яли канатом стернове колесо. Ми не хотіли спускати клівера⁷, бо судно йшло за вітром, а брам-стен'га, як відомо, допомагає керувати кораблем і прискорює його

¹ Корнуельс — графство на південному заході Англії.

² Блінд — чотирикутне вітрило.

³ Фок — вітрило, що кріпиться на передній щоглі.

⁴ Бізань — нижнє скісне вітрило задньої щогли.

⁵ Дрейф — збочення судна зі свого напрямку під впливом вітру або течії; також — непорухне положення судна внаслідок особливого розміщення вітрил і стерна.

⁶ Шкоти — корабельні снасті (мотузи) для напінання вітрил.

⁷ Клівер — переднє трикутне вітрило.

хід. Коли буря трохи вщухла, ми поставили грот¹ та фок і лягли у дрейф; потім розгорнули бізань і обидва марсели². Вітер дув з південного заходу й гнав нас на північний схід.

Маневрували ми з допомогою бізані, намагаючись використовувати вітер і розгортати стільки вітрил, скільки могли витримати щогли.

Під час цього шторму нас, за моїми розрахунками, однесло миль на п'ятсот на схід, але визначити точно, де ми опинилися, не міг і найдосвідченіший моряк з нашого судна. Їжі в нас було вдосталь, корабля буря не пошкодила, екіпаж був у доброму здоров'ї, бракувало тільки води, і це дуже непокоїло нас. Щоб нас не знесло до північно-західних берегів Великої Татарії³, а потім і до Льодовитого океану, капітан визнав за краще йти тим самим курсом, аніж повертати на північ.

16 червня 1703 року юнга на щоглі помітив землю, а 17 червня ми вже стояли біля великого острова, а може й материка (ніхто-бо не знав, що воно таке), від якого вибігала в море коса, а за нею виділялася бухта, надто мілка для судна тоннажем понад сто тонн.

Кинувши якоря за лігу від бухти, капітан вирядив до берега баркас з дванадцятьма добре озброєними матросами й посудом на воду, якщо вона там знайдеться. Попросив дозволу поїхати з ними і я, щоб оглянути країну й зробити, коли пощастить, яке-небудь відкриття.

Висівши на острів, ми не знайшли ні річки, ні джерела, ні будь-яких ознак людей. Матроси, шукаючи прісної води, пішли берегом, а я подався у глиб острова. Пройшовши з миллю й не побачивши нічого, крім голого, скелястого ґрунту, я почав стомлюватись і вирішив повернутися до корабля. Озирнувшись на бухту, я побачив, що всі матроси сидять уже в човні й чимдуж гребуть до судна. Я хотів був гукнути до них (певна річ, вони не почули б мене), але побачив, що за човном женеться якась велетенська істота. Вона дуже швидко брела морем, що доходило їй до колін. На щастя, наші люди на півліги випередили її, та й море в тому місці було засіяне гострим камінням, так що потвора не спромоглася наздогнати човна. Все це мені розповіли вже потім, бо я не наважився чекати кінця тієї жахливої пригоди. Кинувшись прожогом назад, я зліз на стрімкий горбок. Передо мною розгорнувся куточок заселеної країни. Я побачив оброблені лани, але найбільше вразили мене луки, де трава була до двадцяти футів заввишки.

З горбка я зійшов на битий шлях, який насправді був лише стежкою серед ячменю. Я йшов деякий час, не бачачи майже нічого, бо вже надходили жнива і стебла витяглися не менше як на сорок футів над землею. Цілу годину йшов я до кінця поля, обгородженого тинном футів сто двадцять заввишки і обсадженого деревами такої висоти, що я й приблизно не міг би її визначити. До сусіднього лапу вів перелаз. Він

¹ Грот — головне вітрило, що кріпиться на середній, найвищій щоглі.

² Марсели — вітрила другого ярусу.

³ Велика Татарія — старовинна назва Центральної та Східної Азії.

являв собою чотири приступки футів по шість заввишки кожна, зверху був ще один камінь, понад двадцять футів заввишки.

Поки я шукав щілини в огорожі, з суміжного поля до перелазу підійшов чоловік такого зросту, як і той, що гнався за нашим човном. Кожен крок його дорівнював приблизно десяти ярдам, а заввишки він був такий, як сільська дзвіпниця. З переляку я сховався у ячмінь і звідти спостерігав, як він ліз на перелаз і, озираячись на сусідній лан праворуч, почав кликати когось голосом, куди гучнішим, ніж сурма. Спершу мені навіть здалося, що то був не голос, а грім, з такої висоти він лунав. На покрик з'явилося ще семеро таких самих страховищ з серпами завдовжки із сім наших кіс. Я зрозумів, що це його слуги або наймити, бо одяг їхній був гірший; вислухавши його, вони заходилися жати той лан, де я ховався.

Я прагнув утекти від них якомога далі, але пересуватися доводилось з великими труднощами, бо стебла були одне від одного не більше як на фут, і я ледве протискувався між ними. Проте я все-таки посувався вперед, аж доки потрапив на ділянку, де ячміньвиліг від вітру та дощу. Тут уже я не міг ступити й кроку, бо стебла так поперепліталися, що протиснутись між ними було зовсім неможливо, а остюки на колосках були такі цупкі та гострі, що крізь одяг в'їдалися мені в тіло. Тим часом я почув, що жєнци наблизились ярдів на сто до мене.

Знесилений і засмучений, я в розпачі ліг у борозну, щиро бажаючи вмерти, і став оплакувати свою дружину з осиротілими дітьми та клясти шалену впертість, яка штовхнула мене на цю подорож, всупереч порадам усіх моїх родичів та друзів. Серед таких сумних думок у моєму мозку майнула гадка про країну ліліпутів, де мене вважали за найбільше чудо в світі, де я здатний був однією рукою тягти увесь імператорський флот і де я зробив багато інших вчинків, записаних назавжди в літописи держави. Ті вчинки здадуться неймовірними майбутнім поколінням, хоч вони й були засвідчені мільйонами очевидців. Я передбачав, що ці велетні дивитимуться на мене із зневагою, і порівнював себе з ліліпутом, який випадково опинився б між нас. Та я розумів — зневага буде найменшим лихом. Якщо людські істоти виявляють жорстокість і лють пропорційно своєму зростові, то чого ж я мав сподіватися від цих варварів, коли перший-ліпший з них міг проковтнути мене, навіть не помітивши цього. Безперечно, філософи мають рацію, коли кажуть, що немає ні малого, ні великого і що ці поняття встановлюються лише порівнянням. Може трапитися так, що й ліліпути зустрінуть народ, дрібніший від них настільки, наскільки вони були дрібніші від мене. І хтозна, чи немає в якій-небудь далекій, невідомій нам досі країні раси, що перевершує своїм зростом навіть оцих велетнів.

Незважаючи на переляк та розгубленість, я так заглибився в ці міркування, що опам'ятався тільки тоді, коли один із жєнців підійшов ярдів на десять до моєї борозни; за мить він мав або розрізати мене серпом, або розчавити ногою. Коли він намірився ступити далі, я скрикнув так голосно, як кричать тільки з переляку. Велетень спився, оглянувся на

всі боки й кінець кінцем побачив мене на землі. З хвилину він вагався, наче людина, що міркує, як би зручніше схопити звірючку, не давши їй укусити або вжалити себе, як це не раз робив я сам, ловлячи лисиці в Англії. Нарешті він великим і середнім пальцями взяв мене за попереk і, щоб краще роздивитися, підніс ярдів на три до своїх очей. Я вгадав його намір і настільки опанував себе, що не пручався, хоч він боляче стискав мої боки, тримаючи мене футів на шістьдесят од землі. Я тільки дозволив собі звести вгору очі і, молитовно склавши руки, вимовив кілька слів сумним, приниженим тоном, що найдужче пасував до мого тодішнього становища. Я весь час боявся, що він жбурне мною об землю, як ми звичайно робимо з маленькими шкідливими звірятками, яких хочемо знищити. Але, на моє щастя, його, видимо, зацікавив мій голос та рухи, і він почав щільніше приглядатися до мене та зачудовано дослухатися до моїх слів, хоч і не розумів їх. Тим часом я все стогнав, показуючи головою, що він боляче стискає мене пальцями. Він, здається, зрозумів, чого я хочу, бо обережно поклав мене в полу своєї куртки і побіг до хазяїна — того самого фермера, якого я попереду бачив на полі.

Той, вислухавши наймитову розповідь, одломив соломинку з добру палицю завбільшки і підняв нею поли мого камзола, думаючи, очевидно, що це якась особлива оболонка, дарована мені природою; потім він здмухнув мені з лоба волосся, щоб краще роздивитися моє обличчя. Він скликав усіх наймитів і запитав їх (як дізнався я згодом), чи не бачили й вони таких маленьких тварин, потім обережно поставив мене рачки на землю. Я відразу звівся на ноги й почав повільно походжати сюди-туди, даючи зрозуміти цим людям, що не маю наміру тікати. Тоді вони, щоб краще бачити мої рухи, посідали всі долі круг мене, а я, з'явивши капелюха, низенько вклонився фермерові; потім упав навколішки, підняв угору руки, звів очі, якомога голосніше промовив кілька слів і укліпко подав фермерові гаманець із золотими монетами, що був у мене в кишені. Велетень поклав його собі на долоню і підніс, щоб краще роздивитися, до очей. Витягнувши з рукава шпильку, він кілька разів штрикнув нею в гаманець, але так і не здогадався, що це таке. Тоді я на мигах попросив його покласти руку на землю, відкрив гаманець і висипав йому в жменю все золото. Там було шість іспанських золотих по чотири пістолі кожний і щось із двадцять чин тридцять дрібніших монет. Наслищивши пальця, він підняв ним одну монету, потім другу і, як видно, не знаючи, що воно таке, знову знаками звелів мені сховати їх у гаманець і покласти в кишеню. Я ще кілька разів запропонував йому взяти гроші, та врешті мусив скоритися.

Все це переконало фермера, що він має справу з розумною істотою. Він раз у раз звертався до мене зі словами, що гули у мене в вухах, наче водяний млин, дарма що вимовляв він їх дуже виразно. Я відповідав йому якомога голосніше різними мовами, але велетень, хоч і нахилив своє вухо ярдів на два до мене, не втямив нічого. Нарешті він одіслав наймитів жати, а сам видобув з кишені хусточку, згорнув її вдвоє, по-

клав собі на ліву долопочі, спустивши руку до землі, запропонував мені злізти на неї. Долоня його була завтовшки не більше як фут, і виконати таке розпорядження було не важко. Щоб не впасти, я ліг, випроставивши на цілий зріст, а він, для більшої безпеки, вкрив мене хусточкою і так попіс додому. Дома він покликав свою жінку і показав мене їй, але та заверещала й утекла, як тікають англійські жінки, уздрівши жабу або павука. Проте, побачивши згодом мою добру поведінку й те, що я слухняно корився кожному знакові її чоловіка, вона скоро примирилася зі мною і кінець кінцем почала ставитись до мене дуже ласкаво.

Було вже близько одинадцятої години дня, і наймичка подала обід з однієї страви, як то личить звичайним хліборобам. Миска, яку вона принесла, була принаймні двадцять чотири фути в діаметрі. Сім'я складалася з фермера, його дружини, трьох дітей і старої бабусі. Фермер примістив мене недалеко від себе на столі на висоті тридцяти футів од підлоги. Я страшенно боявся впасти й старався триматися далі від краю стола. Жінка відкрояла мені маленький шматочок м'яса, вломила трохи хліба й поклала переді мною. Я низенько вклонився їй, витяг свій ніж та виделку і заходився їсти, чим страшенно захопив їх. Далі хазяйка послала наймичку принести найменшу чарку, в якій містилося щось із два галони¹, і налила туди якогось питва. Ледве-ледве вхопивши чарку обіруч, я якнайпогитивіше випив до її милості і виголосив коротеньку промову по-англійському, намагаючись вимовляти кожне слово якнайвиразніше, чим викликав у моїх слухачів вибух сміху, що замалим не оглушив мене. Питво нагадувало легке яблучне вино і дуже мені сподобалося. Ідучи до фермера, що кивком голови покликав мене, я, дуже розгублений від усього баченого — як то легко зрозуміє ласкавий читач, — дорогою спіткнувся об скоринку хліба й упав обличчям на стіл, не заподіявши собі, правда, ніякої шкоди. Підвівшись й помітивши, що моє падіння схвилювало цих добрих людей, я помахав у себе над головою капелюхом і тричі скрикнув «ура» на знак того, що зі мною все гаразд. Та коли я підійшов до хазяїна (так я називатиму далі фермера), його молодший син — десятирічний пустун — схопив мене за ноги й підняв так високо, що я весь затрусився зі страху. Батько страшенно розсердився, вирвав мене з його рук, давши синові такого ляпаса, що скинув би з сідла цілий ескадрон європейської кавалерії, і звелів йому вийти з-за столу. Щоб не пастроїти хлопця проти себе, добре пам'ятаючи, як наші діти люблять мордувати горобців, кролів, кошенят та щенят, я вправ навколшкі і, показуючи пальцем на пустуна, попросив хазяїна простити синові його пустоші. Фермер погодився, і хлопець знову сів до столу; я підійшов і поцілував йому руку, а хазяїн мій змусив його ніжно погладити мене.

Під час обіду на коліна до хазяйки скочив її улюблений кіт. Почувши шум, неначе від дванадцяти панчішних верстатів, я повернув голову й побачив, що то муркоче звір, утричі більший від нашого бика. Він

¹ Галон — англійська міра об'єму рідких і сипких тіл, дорівнює 4,5 літра.

приязно муркотав, бо хазяйка його годувала та гладила, але лютий погляд тварини завдав мені великого страху, хоч я й стояв футів за п'ятдесят од кота, а хазяйка міцно тримала його, щоб він не кинувся і не схопив мене у свої пазурі. Виявилось, проте, що мені не загрозувала небезпека, бо кіт зовсім не звернув на мене уваги, навіть коли хазяїн підніс мене футів на три до нього. Я чув од людей і знав з власного досвіду, що хижі звірі завжди нападають на тих, хто від них тікає або виявляє страх перед ними, і вирішив у цьому небезпечному випадку нічим не виявляти ляку. П'ять або шість разів я підступав до самісінької морди кота, і він не те що не займав мене, а ще й відсувався назад, паче побоюючись невідомої істоти. Собаки, що під час обіду — як то звичайно буває по фермерських господарях, — увійшли в кімнату, лякали мене менше. Один із них — мас-

тіф¹ — був учетверо більший від слона, а другий — хорт — ще вищий, але худіший за нього.

Під кінець обіду увійшла нянька з однорічною дитиною на руках. Дитина зразу помітила мене і так заверещала, просячи дитячим звичаєм, щоб мене віддали їй як іграшку, що крик її напевне почули б на Лондонському мості, якби вона була в Челсі². Мати, щоб побавити свою улюбленицю, взяла мене й піднесла до дитини, що миттю схопила мене в руку й засунула мою голову собі в рот. Я скрикнув так голосно, що пустунка, злякавшись, розтулила пальці, і я немипуче скрутив би собі в'язи, якби мати не підставила свій фартух. Щоб заспокоїти дитину, нянька почала забавляти її калатальцем — воно являло собою порожню посудину, повну великих каменюк, і було прив'язане канатом до пояса дитини.

Втихомирюючи малу, нянька сіла на низенький стільчик так близько від мене, що я міг розглянути її лице. Признаюсь, це було неприміне видовище. Вся шкіра була покрита якимись горбками, ямками, плямами і товстезними волосинами. А здалеку вона видалась мені досить припадною. Це викликало в мене деякі думки з приводу ніжноі білоі шкіри наших англійських дам. Вони здаються нам такими гарними тому, що вони однакового з нами зросту. Тільки через збільшувальне скло можна побачити, яка насправді груба, шорстка і погано забарвлена найніжніша й найбільша шкіра.

Пригадую, що, коли я був у Ліліпутії, колір обличчя тих малесеньких людей здавався мені найпрекраснішим у світі. А коли з приводу цього я розмовляв з одним ученим ліліпутом, щирим моїм приятелем, то він сказав, що обличчя моє здається йому здаля куди приємнішим, ніж зблизька, коли я беру його на руку й підношу до свого лица, яке з першого погляду, признався він, просто вжахнуло його. Він казав, що бачить у моїй шкірі глибокі ями, що кожна волосинка моєї бороди вдесятеро грубша за щетину кабана, а колір обличчя — багатобарвний і взагалі неприємний для ока. А тим часом я зовнішністю не гірший за більшість моїх земляків і дуже мало засмаг, подорожуючи. З другого боку, розмовляючи зі мною про дам імператорського двору, він часто говорив, що в одної — ластовиння, в другій — великий рот, в третій — довгий піс, чого я ніяк не міг добачити. Правда, такі міркування не дуже пові, але я хочу поділитися ними, щоб читач не подумав, ніби ці величезні створіння — справді потвори. Навпаки, мушу сказати, вони — гарний народ.

По обіді мій хазяїн пішов до своїх наймитів, наказавши дружиці, як догадався я про те з його голосу та жестів, подбати про мене. Я був стомлений і хотів спати. Помітивши це, хазяйка поклала мене на своє

¹ М а с ті ф — порода сторожових собак.

² Ч е л с і — один з районів Лондона.

ліжко і вкрила чистою, білою носовою хусткою, завбільшки з вітрило нашого бойового корабля.

Я проспав години дві. Мені приснилося, що я вдома зі своєю дружиною та дітьми. Тому я страшенно засумував, коли, прокинувшись, побачив себе у величезній кімнаті, футів двісті або триста завдовжки та двісті заввишки, на широчезному двадцятярдовому ліжку. Моя хазяйка в якихось домашніх справах вийшла з дому й замкнула двері на ключ.

Ліжко стояло па вісім футів од дверей. Коли я прокинувся, два пацюки видряпалися запоною на ліжко й забігали по ньому, принохуючись. Один із них підбіг близько до мого обличчя, і я, вжахнувшись, скочив на ноги й видобув свій тесак, щоб захищатися. Ці стршелесні тварипи папали на мене з обох боків, одна вже зачепила лапою мій комір, але мені пощастило розпороти їй черево перше, ніж вона встигла заподіяти шкоду. Пацюк упав мені до піг, а другий, побачивши сумну долю свого товариша, кинувся навітки, залишаючи кривавий слід з великої рани на спині. Вчинивши цей подвиг, я став любенько походити по ліжку, щоб заспокоїтись і дати лад своїм думкам. Пацюки були зростом з великих собак, але куди моторніші та лютіші. Якби перед сном я скинув з себе пояс, па якому у мене висів тесак, вони, безперечно, зжерли б мене. Я виміряв хвіст мертвого пацюка. Він був без одного дюйма два ярди завдовжки. Мені гидко було взятися за нього, щоб скинути пацюка з ліжка, де він ще спливав кров'ю. Помітивши в ньому деякі ознаки життя, я міцним ударом перетяв йому шию і зовсім доконав його.

Незабаром увійшла до кімнати моя хазяйка. Побачивши, що я весь у крові, вона підбігла до ліжка й узяла мене на руки. Я показав на мертве страковище, сміхом та знаками даючи їй зрозуміти, що воно не заподіяло мені шкоди. Жінка падзвичайно зраділа і, поклавши наймичку, звеліла їй викинути пацюка у вікно щипцями. Потім вона поставила мене на стіл; я показав їй свій скривавлений тесак, витер його об полу і вклав у піхви.

РОЗДІЛ II

*Донька фермера. Автора везуть до сусіднього міста,
а потім до столиці. Подробиці його подорожі*

У моїх хазяїв була дев'ятирічна донька, дуже розвинена, як на свій вік. Вона чудово вміла плести й дуже гарно зодягала свою ляльку. Разом з матір'ю вона пристосувала для мене лялькове ліжко і примостила його в шухляду. Вони поставили шухляду на привішену до стелі дошку, щоб обезпечити мене від пацюків. Ця споруда правила мені за спальню, поки я жив у них, але вони вносили в неї деякі поліпшення в міру того, як я вивчав їхню мову і казав їм про свої потреби. Дівчинка була така спритна, що, бачивши тільки один або два рази, як я переодягаюсь, навчилася одягати й роздягати мене. Проте я ніколи не зловживав її послугами і охоче робив це сам. Вона пошила мені сім сорочок та дещо з іншої білизни, взявши найтоншого, але товщого, ніж наше рядно, полотно, і завжди сама прала. Вона ж таки була моєю вчителькою і вчила мене їхньої мови, називаючи кожну річ, на яку я показував пальцем: через кілька днів я міг уже попросити всього, чого б мені не забажалося.

Характер у неї був лагідний, зріст, як на її вік, певеликий, не більше як сорок футів. Вона назвала мене Грільдріг. Це ім'я так і залишилося за мною — спершу в родині фермера, а потім і в усіх королівстві. Їй найбільше я завдячую те, що лишився живим у тій чужій країні. Ми ніколи не розлучалися, поки я жив там. Я звав її Глемделкліч, тобто маленька нянька, і був би дуже невдячним, якби не згадав тут з пошаною про її піклування та увагу до мене. Щиро бажаючи віддячити їй, я натомість став мимовільною, але згубною для неї причиною неласки, якої вона — як маю я багато підстав боятися — зазнала.

Незабаром сусіди довідалися, що мій хазяїн знайшов у полі якусь дивовижну тваринку розміром із сплєкнокка (їхня комаха, футів шести завдовжки), а будовою тіла подібну до людини. Переказували, ще ця тварина точно наслідує всі людські рухи; розмовляє своєю власною мовою, але знає вже багато і їхніх слів; ходить і стоїть на двох ногах; лагідна та слухняна; підходить, коли її кличуть, і робить усе, що їй наказують; що руки, ноги і все тіло цієї істоти надзвичайно малі та ніжні, як у папської трирічної дитини.

Один фермер, що жив біля нас і більше за інших приятелював з моїм хазяїном, умисне прийшов пересвідчитися, чи все це правда. Мене зразу поставили на стіл, і я ходив там, витягав з піхов тесака і вкладав його назад, вітав нашого гостя; його мовою питався, як його здоров'я, і висловлював радість, що бачу його, — точнісінько так, як навчала мене моя маленька нянька. Старий гість мав поганий зір і, щоб краще розглянути цікавого чоловічка, наклав собі на ніс окуляри. Глянувши на його очі, що блищали, неначе два повні місяці крізь вікна, я зареготався від щирого серця. Родина мого хазяїна, зрозумівши причину мого сміху, весело підхопила той сміх, а старий дурень страшенно розсердився. Він мав славу великого скнари і тут-таки порадив моєму хазяїнові показувати мене за гроші в базарні дні в найближчому місті, до якого було з півгодини верхової їзди, цебто щось із двадцять дві милі. Бачивши, як вони з моїм хазяїном шепочуться та іноді показують на мене пальцем, я зрозумів, що вони готують мені якусь прикрість; зі страху мені здалося навіть, що я зрозумів деякі їхні слова.

Другого ранку Глемделкліч, вивідавши все від матері, розповіла, що саме вони вирішили. Бідна дівчинка притулила мене до грудей і ревно заплакала з горя та сорому. Вона побоювалась, що грубі, прості люди на смерть затискають мене або, взявши в руки, покалічать. Глемделкліч зпала, який я скромний, як пильную своєї честі і якою образою буде для мене таке виставлення за гроші на потіху грубої юрби. Вона сказала, що батько й мати пообіцяли віддати їй Грільдріга в її цілковиту власність, але тепер вона бачить, що вони її обдурили, як і торік, коли подарували ягнятко, а потім продали його різникові, ледве воно відгодувалося.

Щодо мене, то, мушу признатись, я був уражений менш за неї. В мені завжди жила надія рано чи пізно знов дістати волю, отож, будучи чужинцем у цій країні, я не вбачав для себе ніякої ганьби в тому, що

мене виставлятимуть напоказ. Я думав, що на батьківщині ніхто не закидатиме мені цього, бо в моєму становищі таку образу мусив би стерпіти навіть сам король Великобританії.

Послухавшись свого приятеля, мій хазяїн пайближчого базарного дня повіз мене в скриньці до сусіднього міста. Він узяв з собою й дочку, мою пиянку, посадовивши її на подушку позад сидла. В скриньці, закритій з усіх боків, були дверцята, а також кілька продухвин для доступу свіжого повітря. Піклуючись про мене, дівчинка не забула покласти туди й стьобану ковдру з ліжка своєї ляльки, щоб я міг полежати. Дарма що ми їхали тільки півгодини, дорога страшенно втомила й виспажила мене. Кінь ступав не менше як на сорок футів і хитався, як корабель,

що під велику бурю то підіймається, то падає вниз, тільки куди частіше. Проїхали ми трохи більше, ніж од Лондона до Сент-Олбенса. Мій хазяїн спинився у корчмі, де завжди оселявся, приїздячи до міста, і, порадившись з корчмарем та закінчивши всі необхідні приготування, послав гур у л т р у д а, або клікпуна, сповістити цілому місту, що в «Зелепому орлі» показуватимуть чудну тварину, не більшу за сплєкнока, але будовою тіла надзвичайно подібну до людей, і та тваринка вмє вимовляти багато слів та робити різні цікаві штуки.

Мене поставили на стіл у пайбільшій кімнаті, яка мала щось із триста квадратних футів. Біля столу на низенькому стільці стала моя п'яшка, щоб пильпувати мене та демонструвати мої дивовижні здібності. Щоб не було натовпу, мій хазяїн пускав у кімнату за один раз не більше як тридцять чоловік. Виконуючи накази дівчинки, я походжав по столу. Вона ставила мені такі запитання, які я вже добре розумів, і я відповідав їй якомога голосніше; часто вклонявся глядачам, то вітаючи їх, то запрошуючи ласкаво відвідати мене, то вимовляючи кілька інших вивчених мною фраз. Я брав наперсток, у який замість келиха наливала мені вина Глемделкліч, і пив за їхнє здоров'я; видобував свій тесак і вимахував ним так, як це роблять майстри фехтування в Англії. Моя нянька дала мені малечку соломинку, і я робив нею вправи, як із списом, чого навчився ще замолоду.

Того дня мене показали дванадцятьом партіям глядачів, і перед кожною з них я мусив був повторювати всі ці дурниці, аж доки зовсім знесилвся від утоми та досади. Бо ті, хто бачив мене, нарзповідали в місті таких чудес про крихітну людину, що цікаві плавомпливли до корчми й мало не висадили дверей, ломлячись до кімнати. У своїх власних інтересах хазяїн не дозволяв нікому торкатися до мене і, для більшої безпеки, лави круг столу розставив так, щоб до мене не можна були досягти рукою. Проте якийсь школяр, добре націлившись, мало не влучив у мене горіхом, і неминуче розтропив би мені голову, якби горіх — з гарбуз завбільшки — не пролетів мимо. Я з задоволенням побачив, як глядачі, полатавши молодому бешкетникові боки, витурили його з кімнати.

По дванадцятому сеансі хазяїн повідомив усіх, що ззову показувати мене найближчого базарного дня, а тим часом заходився майструвати мені вигідніший екіпаж, бо перша моя подорож і безперервне восьмигодинне розважання публіки так стомили мене, що я ледве тримався на ногах і не міг вимовити жодного слова. Тільки через три дні я трохи отямився, але й дома не мав спокою через сусідів, які, прочувши про мій успіх, приїздили до мого хазяїна за сто миль, щоб подивитись на мене. Протягом короткого часу нас одвідало не менше як тридцять чоловік з жінками та дітьми (бо країна та дуже багатолюдна), і мій хазяїн, показуючи мене, брав щоразу як за повну кімнату, хоч би присутня була тільки одна родина. Отже, хоч мене й не возили до міста, я був зайнятий усі дні тижня, крім серед, що заступають у них неділю.

Зрозумівши, що на меші можна заробити добрі гроші, хазяїн вирішив поїхати до найголовніших міст королівства. Запаснився всім потрібним для далекої подорожі та влаштувавши свої домашні справи, він попрямував з жінкою і 17 серпня 1703 року вирушив зі мною та Глемделкліч до столиці, що була в самому центрі країни, тисячі за три миль од нашого дому. Глемделкліч і тепер їхала на подушці позад сідла, а скринька зі мною, прив'язана їй до пояса, стояла в неї на колінах. Дівчинка вислала її зсередини найтоншою тканиною, добре оббила підлогу, поставила туди ліжку своєї ляльки, послала білизну, одне слово, постаралась влаштувати все якомога краще. За нами їхав хлопець-паймит, що віз пашабаж.

Мій хазяїн мав намір показувати мене по всіх містах, що лежали на нашому шляху; крім того, він звертав іноді на п'ятдесят або сто миль убік, якщо траплялося село або маєток якогось вельможі, де він сподівався мати зиск.

Ми їхали дуже повільно, роблячи на день сто або сто сорок миль, бо Глемделкліч жаліла мене й просила батька не поспішати, кажучи, що їзда верхи стомлює її. Вона часто на моє бажання виймала мене із скриньки, але, щоб я не впав, тримала мене за шлейки. Ми переїхали п'ять чи шість річок, куди ширших і глибших, ніж Ганг або Ніл, і не бачили майже жодного струмка, вужчого за Темзу під Лондонським мостом. Так ми подорожували десять тижнів, і мене показували у вісімнадцяти великих містах, не рахуючи багатьох сіл і окремих осель.

28 жовтня ми прибули до столиці, що звалася Лорбрульгруд, або нашому — Гордощі Світу. Хазяїн зупинився в заїзді на головній вулиці, поблизу царського палацу, і своїм звичаєм зараз же виставив об'яву з докладним описом моєї особи та моїх якостей.

Він найняв велику кімнату щось із триста або чотириста футів завширшки. У ній він поставив стіл, футів шістдесят у діаметрі, на якому я мусив проробляти свої вправи. Стіл цей був обнесений загородкою завширшки в три фути, щоб я не впав додолу. Показували мене щодня по десять разів, на загальний подив та втіху. Тепер уже я непогано розмовляв їхньою мовою і розумів усе, що вони казали. Крім того, я вивчив їхній алфавіт і міг сяк-так прочитати й пояснити деякі фрази, бо Глемделкліч і дома, і в дорозі кожної вільної хвилинки вчила мене. При ній була кишенькова книжка, трохи більша за сансонівський¹ атлас, що містила в собі короткий катехізис для дівчат. З неї вона й учила мене читати та пояснювала мені слова.

---

¹ Сансонівський атлас — цього географічного атласа склав батько французької географії — М. Сансон. Це була дуже велика за розміром книга, з півметра завдовжки і така ж завширшки.

РОЗДІЛ ІІІ

Автора викликають до двору. Королева купує його у фермера і представляє королю. Автор дискутує з великими вченими його величності. Для автора влаштовують приміщення в палаці. Королева виявляє до нього велику ласку. Він боронить честь своєї батьківщини. Його сварки з карликом королеви

Безпастапа, щоденна праця — протягом кількох тижнів — помітно відбилася на мозму здоров'ї. Що більше заробляв мій хазяїн, то зажерливішим він ставав. Я тим часом утратив апетит і перевівся на справжній скелет. Помітивши це, фермер подумав, що я скоро помру, і вирішив, поки я ще живий, використати мене з найбільшим для себе зиском. Коли він саме міркував, як зробити це найкраще, до нього з'явився с л а д р а л, або двірський пристав, з наказом негайно приставити мене до двору на розвагу королеві та її фрейліпам. Дехто з них уже бачив мене: ті, що бачили, переказували дивні речі про мою красу, манери та розум.

Моя поведінка зачарувала й королеву з усім її почтом. Я впав навколішки і просив ласкаво дозволити мені поцілувати ногу царську. Але великодушна королева простягла мені свій мізинець, і я, стоячи на столі, обхопив його обома руками і шанобливо притулився вустами до його кінчика. На запитання про мою батьківщину та мандри я відповідав якомога стисліше й змістовніше. Далі королева запитала, чи хотілося б мені жити при дворі. Я схилився аж до столу й сказав, що я — раб свого хазяїна; але якби це залежало від мене, то з гордістю присвятив би своє життя її величності. Тоді вона спитала мого хазяїна, за яку ціну він може мене продати. Той, боячись, що я не проживу й місяця, зрадив, що може позбутися мене, і запросив тисячу золотих, які йому тут же й видали. Кожеп з них дорівнював восьмистам моїдорам¹, але, якщо взяти до уваги співвідношення між розмірами речей у тій країні та в Європі, ця сума павряд чи перевищить тисячу англійських гінсї. Ставши тепер васалом і власністю королеви, я укліпно просив її величність, щоб Глемделкліч, яка досі з такою добрістю і так уміло доглядала мене, взяла до двору і залишила й надалі моєю пняшкою та вчителькою.

Її величність задовольнила мого прохання і легко дістала на це згоду фермера, якому присмпо було бачити свою доньку придворною дамою, а бідна дівчинка не могла приховати своєї радості. Мій колишній хазяїн, відходячи й прощаючись зі мною, побажав мені здоров'я і сказав, що радий залишити мене на гарній службі, але я не відповів йому на те ні слова й ледве кивнув головою.

Королева помітила мою холодність і, коли фермер вийшов з кімнати, запитала про її причину. Я насмілювся так відповісти її величності:

¹ Моїдор — старовинна португальська золота монета.

«Я зобов'язаний йому тільки тим, що він не розтропив голови мені — бідному безпешному створінню, випадково знайденому на полі. Але ж він одержав немалий прибуток, показуючи мене по всьому королівству, а до того ще й великі гроші, заплачені за мене королевою». Я також розповів, що робота, яку він примушував мене виконувати, могла б докопати вдсятеро витривалішу істоту, що я зовсім утратив здоров'я і що якби мій хазяїн не побоювався за моє життя, то її величність не придбала б мене так дешево.

— Але тепер, — закінчив я, — під охороною великої й доброї королеви — окраси природи, улюблениці цілого світу — я не боюся нічого і сподіваюся, що передбачення мого хазяїна не справдяться, бо сама присутність її величності відновлює мої сили й дає поживу для розуму.

Такий був зміст моєї промови, виголошеної з багатьма помилками. Остання частина її відповідала манері висловлюватись, заведеної у тій країні, й складалася з фраз, що їх навчила мене Глемделкліч, їдучи зі мною до столиці.

Королева поблажливо поставилася до моїх помилок і була дуже здивована, побачивши стільки розуму та дотепності в такій маленькій істоті. Взявши мене на руки, вона понесла до короля, що сидів тоді у себе в кабінеті. Його величність король — поважний і суворий — спершу не розгледів мене як слід і спитав у своїй дружини, відколи це стала вона кохатись у сплєкноках (я лежав ниць на долоні королеви, і він, очевидно, вважав мене за цю комаху). Тоді королева — дуже розумна й добра жінка — поставила мене на чорпильницю і звеліла розповісти свою історію. Небагатьма словами я розказав усе, а Глемделкліч, яка, не бажаючи й на хвилину спускати мене з ока, стояла коло дверей кабінету, ствердила, коли її пустили в кімнату, все, що сталося зі мною від часу мого прибуття до них.

Король, хоч і був особою дуже вченою і як ніхто знався на природознавстві, а падло на математиці, сперну, доки я не заговорив, подумав, що йому принесли якусь механічну ляльку, зроблену спритним годипникарем (виробляти такі речі вміють у цій країні дуже доскопало). Одіак, почувши мої слова та побачивши, що вони розумні, він не міг приховати свого подиву. Але оповідавши про мій приїзд до їхнього краю його не задовольнило, і він вирішив, що все це вигадали Глемделкліч та її батько і що вони навчили мене так говорити, аби продати дорожче. Перевіряючи мої слова, його величність ставив мені багато запитань, але щоразу діставав відповідь, цілком доладну, тільки висловлену не зовсім правильною мовою та з чужоземним акцентом. Крім того, я ще тоді не знав витопченого придворного стилю й іподі вживав селянських зворотів, яких навчився, живши на фермі.

Король запросив трьох учених, що, за тамтешнім звичаєм, одбували на той час тижневе чергування при дворі. Ці добродії, уважно вивчивши мій зовнішній вигляд, прийшли до трьох різних висповків. Вони погоджувалися тільки на тому, що мене створено поза нормальними законами

природи, бо я не можу захищати своє життя, ні прудко бігаючи, ні лазячи по деревах, ні копаючи яри в землі. Докладні спостереження над моїми зубами довели їм, що я належу до м'ясоїдних тварин, але вони не могли уявити собі, чим я годуюся, якщо не їм слимаків та інших комах, бо всі чотириногі сильніші за мене, а польова миша та інші дрібні тварини для мене занадто прудкі.

Один з цих розумників висловив навіть гадку, що я — зародок або передчасно породжена тварина. Проте інші два відкинули таку думку, зауваживши, що всі частини мого тіла цілком розвинені і що я прожив уже багато років, як свідчить моя борода, що її вони помітили крізь сильне збільшувальне скло. Мій надзвичайно малий зріст не дозволяє їм визнати мене й за карлика, бо улюбленець королеви, найменший відомий у цій країні карлик, був усе ж таки щось із тридцять футів заввишки. По довгих суперечках мудреці односпайно визнали, що я являю собою якусь дивовижну гру природи. Таке пояснення цілком відповідає і сучасній європейській філософії, світила якої, намагаючись приховати своє пеуцтво, вигадали цей чудернацький термін для розв'язання всіх труднощів і цим надзвичайно збагатили науку.

Після того як вони зробили цей висновок, я попросив вислухати і мене. Звертаючись особисто до його величності, я запевнив його, що прибув з країв, де живуть мільйони чоловіків і жінок такого зросту, як і я, де всі речі — рослини, тварини й будівлі — мають відповідні розміри, що дозволяє пам змагатись за своє життя не гірше від його підданців. Така була моя відповідь на всі аргументи вчених.

На цю довідку вони, зневажливо посміхаючись, відказали, що я добре засвоїв науку, яку дав мені фермер. Його величність виявив себе розумнішим, ніж вони, і, відпустивши їх, послав по фермера, який, на щастя, не встиг ще виїхати з міста. Розпитавши попередю його самого, а потім його дочку і зіставивши обидві розповіді, король вирішив, що моє оповідання правдиве. Він попросив королеву особливо піклуватися мною і дозволив Глемделклич залишитися коло мене, бо бачив, як міцно ми подружилися. При дворі їй дали цілком пристойну окрему кімнату, призначили до неї виховательку, щоб завершити її освіту, і дали одну служницю, що обдягала її, та ще двох для інших послуг.

Королева замовила придворному тесляреві, за зразком, ухваленим мною спільно з Глемделклич, скрипку, що правила мені за спальню. Той тесляр був чудовий майстер і за три тижні зробив дерев'яну кімнату в шістдесят квадратних футів і в дванадцять футів заввишки, з відсуненими вікнами, дверима й двома шафками в стіні, як то буває в спальнях лондонських будинків. Стеля була на двох завісках, і це давало Глемделклич змогу виймати щоранку ліжко, виготовлене меблярем її величності, щоб провітрювати його, власноручно прибирати і ставити назад, знову спускаючи стелю. Дуже добрий майстер зробив для мене два стільці, з бильбями та спинками, з матеріалу, подібного до слопової кістки, а також два столи та комод. Всі стіни кімнати, підлога та стеля бути оббиті

CE Brock
1894

зсередини м'якою тканиною, щоб запобігти щасливим випадкам і зменшити поштовхи під час перепесення або перевезення скриньки. З остраху перед мишами та пацюками я попросив зробити мені замок на двері, і по багатьох спробах слюсар виготував замок, пайменший з усіх бачених там, але в Англії мені тільки раз довелося бачити більший, на воротах палацу одного вельможі. Ключ од нього я завжди носив у кишені, бо боявся, щоб Глемделкліч не загубила його. Для мого одягу королева звеліла взяти щонайтоншого шовку, трохи товщого проти наших ковдр; мені в ньому було дуже незручно, доки я не призвичаївся. Убрання пошили за тамтешньою модою, що почасти нагадувала перську, почасти китайську, і воно мало цілком скромний та пристойний вигляд.

Королева так уподобала моє товариство, що не могла обідати без мене. На її столі, біля лівого ліктя її величності, завжди ставили мій столик та стілець, а Глемделкліч прислужувала мені, стоячи на стільці біля столу. У мене був срібний сервіз, який у порівнянні з посудом королівським здавався іграшковим. Такі, я бачив, продають для ляльок по лондонських крамницях. Цей посуд моя маленька цяпка посила в срібній-таки шкатулці в своїй кишені і по обіді сама мила та чистила його. За одним столом з королевою, крім мене, обідали тільки дві королівни — старша, шістнадцяти років, та молодша, що мала тринадцять років і один місяць.

Звичайно королева клала мені на тарілку шматок м'яса, який я розрізував сам, а вона з цікавістю дивилася на наші мініатюрні порції. Сама королева (вона насправді мала поганий апетит) ковтала разом стільки, що вистачило б дванадцяти англійським фермерам на цілий обід, і попервах я не міг на це без огиди дивитися. Крило жайворонка, що було вдв'ятеро більше за крило нашого великого індика, вона перекушувала разом з кістками, клала в рот шматок хліба з дві дванадцятипенсові хлібини завбільшки і одним духом вихиляла свою золоту чашу, не меншу за нашу бочку. Ніж у неї був такий, як дві паші коси, якби їх випрямити на кіссі; виделки, ложки й усе інше було відповідного розміру. Пригадую, що піде не бачив я такого видовища, як на королівській кухні, куди мене принесла Глемделкліч і де в купі лежало десять, а то й дванадцять величезних пожив та виделок.

Кожної середи (цебто їхньої неділі) королева і діти обідали в покоях його величності. На таких обідах мій стіл і стілець ставили біля лівої руки короля перед солянкою, і король, який тим часом вельми полюбив мене, розважався, розпитуючи про звичаї, релігію, закони, урядування та освіту в Європі, на що я відповідав якомога краще. У нього був на диво ясний розум. Слухаючи мою розповідь, він висловлював дуже глибокі думки й робив влучні зауваження. Муну признатися, що після однієї моєї промови, коли я трохи западто багатослівно описав свою любу батьківщину, її торгівлю, релігію та політичні партії і розповів про всі війни на морі та на суші, він поставив мене на свою праву долоню і, обережно поляскавши мене по спині другою рукою, з усмішкою запитав, до

кого я палежу, до лібералів чи до консерваторів. Потім, обернувшись до прем'єр-міністра, що стояв позаду, тримаючи білий жезл завдовжки із цюглу на пайбільшому нашому кораблі, король зауважив, яка пікчемна ота пиха людська, що її наслідують і такі дрібні комахи, як я.

— А втім, — сказав він, — ручуся, що й у цих створінь є свої титули та ордени; і вони ліплять собі гнізда та риють пори, називаючи їх будишками та містами, і вони по-своєму пишпо одягаються та озброюються, і вони по-своєму кохають, воюють, сперечаються, обдурюють та зраджують.

Слухаючи такі й подібні до них міркування, я червонів від обурення за нашу благородну батьківщину, що веде перед у мистецтві, у пауці, ремеслах та й у військовій справі, цей бич Франції, суддю цілої Європи, осередок доброчесності, милосердя та правди, гордість і заздрість все-світу.

Проте, не маючи змоги помститись за образу, я по довгих роздумах почав вагатися і не міг уже сказати папевне, чи маю я право ображатися. Проживши серед них кілька місяців, я настільки звик до інших масштабів, що їхні розміри та вигляд уже не лякали мене, і якби я зустрів тут англійських лордів та леді у їхніх святкових убраннях і з їхніми великосвітськими вихилясами, то й сам сміявся б із них не менше за короля та його вельмож. Я мимоволі сміявся з самого себе, коли королева, поставивши мене собі на долоню, підходила до великого дзеркала, що на весь зріст одбивало наші постаті. Та й справді, це було нічого кумеднішого за це видовище, і мені кінець кіпцем почало навіть здаватися, що я набагато поменшав проти звичайного свого зросту.

Ніхто не дратував і не зневажав мене так, як карлик королеви, якого перед моїм приїздом вважали за найменшу людину в державі, бо на зріст він не мав і тридцяти футів. Тепер він зовсім запахнів і завжди глузував з мене. А надто лютився він, коли проходив передпокоєм королеви і бачив мене на столі, оточеного папами та папіями, які охоче розмовляли зі мною. Він майже ніколи не пропускав нагоди зачепити мене гострим словом або кинути який-небудь дотеп про мій малий зріст. Я міг мститися тільки тим, що називав його своїм братом, викликав на герць і взагалі відповідав так, як то ведеться серед придворних пажів.

Одного дня, за обідом, цей злий маленький виродок так розлютився на якісь мої слова, що скочив на стілець її величності, схопив мене з стільця, коли я найменше сподівався цього, вкинув у велику срібну чашу з вершками й дременув чимдуж геть. Я порипув по саму маківку, і, якби не вмів добре плавати, мені довелося б дуже скрутно, бо Глемделкліч на той час була на другому кінці кімнати, а королева так розгубилася, що не могла допомогти мені. Моя маленька пяпка прибігла рятувати мене тільки тоді, коли я проковтнув уже з кварту вершків. Мене відразу ж поклали в постіль, і я відбувся тільки втратою одягу, що зовсім зіпсувався. Карлика жорстоко відшмагали різками й на кару присилювали випити всі вершки з чаші, куди він укинув мене. Відтоді він утратив царську ласку. Невдовзі королева віддала його одній зпатній дамі, і ми, на велике моє задоволення, більше не бачилися. Не знаю, до чого б могла дійти злість цього виродка, якби він лишився при дворі.

Перед цим він утнув зі мною один брутальний жарг, який хоч і на-смішив королеву, але водночас і розсердив її; вона зараз же прогнала б зловмисника, якби я великодушно не заступився за нього. Її величність узяла до себе на тарілку кістку і, виїнявши з неї мозок, поклала кістку назад на велику таріль. Карлик, скориставшись з того, що Глемделкліч одійшла до буфета, здерся на стільчик, на якому вона завжди стояла біля мене під час обіду, взяв мене обіруч і, стиснувши мені ноги, встро-мив по пояс у кістку. Деякий час я являв собою вкрай кумедне видовище. Мабуть, минула щонайменше хвилина, поки побачили, що сталося зі мною, бо кричати я вважав не гідним себе. В королівській родині рідко їли страви гарячими, і я не обпik собі ніг, але мої панчохи й штани були

у прикрому стапі. Карлика завдяки мосму заступництву покарали тільки тим, що добре відбатожили.

Королева не раз глузувала з мосї полохливості і часто питала, чи всі у нас такі боягузи, як я. Спричинилося до цього ось що: в королівстві тому влітку дуже багато мух, і ці кляті комахи, не менші за жайворонка, коли я обідав, увесь час дзижчали круг мосї голови і не давали спо-

кійпо їсти. Іноді вони навіть сідали на мої страви, залишаючи на них свій огидний послід та яєчка. Я дуже добре бачив їх, але тубільці не помічали того, бо їхні величезні зорові органи не так чітко бачили дрібні речі, як мої очі. Іноді вони сідали мені на піс або на лоб і боляче кусали мене; вони гідко смерділи, і я бачив ту липучу речовину, що, як кажуть наші природознавці, дає їм змогу лазити по стелі догори ногами. Я мав багато клопоту, боронячись од цих огидних тварин, і мимоволі схоплювався, коли вони сідали мені на обличчя. Улюбленою розвагою карлика було спіймати у жменю кілька мух, як ото роблять наші школярі, і потім кинути їх на мене, щоб потішити королеву. Мене рятував тільки мій тесак, яким я рубав їх уліт, дивуючи всіх своєю спритністю.

Пригадую, як одного разу Глемделкліч поставила мою скриньку на підвіконня, щоб я міг подихати чистим повітрям (бо я ніколи не згоджувався, щоб скриньку вішали на гвіздок за вікном, як ми робимо з клітками в Англії). Коли, піднявши віконце, я з куском пирога сів до столу поспідати, в мою кімнату, приваблені запахом солодкого, влетіло штук із двадцять ос — з таким дзижчанням, неначе заграло двадцять волинок. Одні накиннулися на пиріг і миттю рознесли його на шматочки, а інші кружляли навколо моєї голови, навіваючи на мене жах своїми жалами. Проте я зважився напасти на них і своїм тесаком зарубав чотирьох уліт. Інші відлетіли, і я зараз же зачипив вікно. Вбиті оси були з куріпок завбільшки. Я повиймав їм жала, що були півтора дюйма завдовжки, і старанно зберіг їх, а потім показував у Європі разом з іншими дивинками. Троє жал я подарував Грешемському коледжеві в Англії, а четверте залишив собі.

РОЗДІЛ IV

*Опис країни. Пропозиція виправити сучасні карти.
Королівський палац і кілька слів про столицю.
Яким способом подорожував автор. Опис головного собору*

Тепер я хочу дати читачеві короткий опис цієї країни, принаймні тої частини, яку я бачив під час своїх подорожей, що сягали не далі як на дві тисячі миль в усі боки від їхньої столиці — Лорбрульгруда. Королева, яка завжди брала мене з собою, ніколи не їрдила далі і зупинялася в якому-небудь місті, поки його величність оглядав свої кордони. Володіння цього короля тягнуться тисяч шість миль уздовж і від трьох до п'яти тисяч ушир. Звідси я роблю висновок, що європейські географи дуже помиляються, гадаючи, ніби між Японією та Каліфорнією немає нічого, крім моря. Я особисто завжди думав, що там мусить бути якийсь континент, який урівноважував би великий континент Татарії. Виходить,

сучасні карти слід виправити, панісши на них на північний захід од Америки чималий клапоть землі, і я охоче допоможу в цій справі.

Королівство Бробдінгнес являє собою півострів. На північно-східному кордоці його тягнеться пасмо непрохідних гір миль у тридцять висотою, з вулканами на вершинах; навіть пайвизначніші вчені не знають, які істоти живуть по той бік гір і чи є там взагалі життя. З трьох інших боків півострів оточений океаном. У цілому королівстві немає жодного морського порту, бо море коло гирла річок та й усе узбережжя так засіяні гострими скелями, що й найменші човни не пасмілюються виходити в море; отже, цей народ не має ніяких зносин з рештою світу. По великих річках плаває багато кораблів і водиться чудова риба. Морської риби тут звичайно не ловлять, бо вона такого самого розміру, як у Європі, і через це не цікавить рибалок. Звідси видно, що природа, створивши тварин та рослини таких незвичайних розмірів, обмежила себе цим континентом. Причину такого явища хай уже визначають філософи. Проте там іноді ловлять китів, і простий люд охоче вживає їх на їжу. Мені траплялось бачити таких китів, що один чоловік ледве міг покласти їх собі на плечі, а іноді їх, як дивину, приносили в кошиках і в Лорбрульгруд. Одного з них я бачив на тарелі на королівському столі. Вважали його за дивину, але я не помітив, щоб він сподобався королю. Гадаю навіть, що йому була гидка така велика тварина, хоч у Гренландії я бачив і більших китів.

Країна заселена дуже густо: в ній п'ятдесят одно місто, щось із сто містечок і велика кількість сіл. Щоб задовольнити цікавого читача, досить буде описати Лорбрульгруд. Місто лежить над річкою, що ділить його на дві майже рівні частини. В ньому понад вісімдесят тисяч будиноків і близько шестисот тисяч мешканців. Завдовжки воно три глонгланни (приблизно п'ятдесят чотири англійські милі), а завширшки два з половиною глонгланни. Всі розрахунки я провів з допомогою зробленої з наказу короля карти. Спеціально для мене карту розгорнули на землі, де вона простяглася на сто футів. Я, роззувшись, кілька разів пройшов круг неї і через неї, а тоді, користаючись масштабом, точно встановив розміри держави.

Палац королівський являє собою не звичайну споруду, а групу будівель сім миль у обводі. Парадні кімнати мають здебільшого двісті сорок футів заввишки при відповідній довжині та ширині. Для мене та Глемделкліч дали окрему карету, в якій моя нянька часто їздила зі своєю вихователькою оглядати місто чи щось купувати, і я завжди супроводив їх у своїй скриньці. Щоправда, коли я хотів того, дівчинка часто виймала мене й тримала на долоні, щоб я міг краще бачити вулиці, якими ми проїздили, будинки та перехожих. Думаю, карета наша була площею із зал Вестмінстерського абатства, але не така висока, хоч точно встановити її розміри я не можу.

Крім звичайної скриньки, в якій мене завжди возили, королева замовила ще й меншу, футів у двадцять завдовжки та завширшки і футів

у дев'ять заввишки. Її зробили спеціально для подорожей, бо більша була завелика для колін Глемделкліч і забирала надто багато місця в кареті. Змайстрував її за моїми вказівками той самий майстер. Ця дорожня скринька була зовсім квадратна; з трьох боків вона мала по вікно, за-гратованому залізним дротом, а з четвертого — двоє міцних кілець, крізь які, коли я вирушав у подорож, особи, що везли скриньку, просували цупкий ремінь, підперізуючись ним потім, як поясом. Обов'язки носія виконував один поважний, цілком надійний слуга, що супроводив мене й тоді, коли я їздив на прогулянку з королем або з королевою, а також щоразу, коли Глемделкліч була хвора, а мені спадало на думку піти в сад або відвідати якусь двірську даму чи міністра. Адже скоро я завоював прихильність та повагу найвищих вельмож — більше, здається, через те, що я користувався ласкою короля й королеви, ніж через мої власні заслуги. Коли подорож у кареті стомлювала мене, слуга пристроювався до себе мою скриньку і ставив її на подушку перед собою, і тоді крізь вікна я бачив місцевість з трьох боків. У моїй кімнаті висів на стелі гамак і стояло дорожнє ліжко, стіл та два стільці, пригвинчені до підлоги, щоб вони не падали на труській дорозі. І хоч як іноді мене трусило, та, звиклий до моря, я не дуже страждав од цього.

Коли я хотів подивитись на місто, Глемделкліч ставила мою дорожню хатку собі на коліна й сідала в одкриті ноші, що їх, за звичаєм цієї країни, несли чотири чоловіки й супроводили два лакеї королеви. Народ, який багато чув про мене, зацікавлено обступав нас, і тоді Глемделкліч спиняла носіїв і брала мене за руку, щоб зручніше було мене показувати.

Мені дуже хотілося побачити головний собор столиці, а надто дзвіницю його, яку вважали за найвищу в королівстві. Моя п'янька одного дня поїхала туди зі мною, але я повернувся додому зовсім розчарований. Дзвіниця була не більше як три тисячі футів заввишки. Взявши до уваги різницю у зрості між цими людьми та нами, дивуватися за неї не було чого, бо вона відповідно нижча за дзвіницю в Солсбері. Проте, щоб не принижувати нації, якій я, поки житиму, буду вдячний, мушу сказати, що недостатня висота славетної дзвіниці цілком компенсується її красою та міцністю. Стіни її, складені з тесаного каменю, щось із сто футів завтовшки і скрізь прикрашені мармуровими статуями богів та королів, більшими за природний зріст і приміщеними в нішах. Я виміряв мізинець однієї із статуй, що відломився і лежав у пиліюці. Довжина його сягала чотирьох футів і одного дюйма. Глемделкліч загорнула його в хусточку, поклала в кишеню і взяла з собою, щоб приєднати його до інших дрібничок, що їх вона, як і всі діти її віку, любила збирати.

Кухня королівська, щось із шістсот футів заввишки, являє собою величний будинок із склепінням угорі. Велика піч тільки на десять кроків вужча за купол собору святого Павла, який я спеціально виміряв, повернувшись до Лондона. А якби я став докладно описувати весь кухонний посуд: величезні горщики та казани, туші, що їх смажено на

рожнах, та інші дива, то напевно чи повірить читач моїм словам. Суворий критик, може, навіть подумає, що я перебільшую, так само як і інші мандрівники. З другого боку, я боюся, щоб — коли моя книга, перекладена бродінгпегською мовою, потрапить до рук короля або когось із його підданців, — вони не гнівались на мене за неправдиве та примішене відображення.

В стайнях його величності рідко буває більше як шістьсот коней. Зростом вони від п'ятдесяти чотирьох до шістдесяти футів. Під час урочистих виїздів короля супроводять п'ятсот озброєних вершників, що являють собою найблискучіше видовище, як гадав я, доки не побачив частини його війська в повному бойовому обладунку.

РОЗДІЛ V

Деякі пригоди, що трапилися з автором. Автор показує свою вправність у мореплаванні

Моє життя в цій країні можна було б назвати щасливим, якби не кумедні та прикрі випадки, що іноді траплялися зі мною через мій маленький зріст. Про деякі з них я дозволю собі тут розповісти. Глемделкліч часто виносила мене в меншій скриньці в королівський сад і не раз, вийнявши із скриньки, тримала на руці або пускала ходити по землі. Одного дня карлик, що тоді жив ще у королеви, пішов у сад разом з нами. Я йшов по землі і, опинившись разом із ним коло карликової яблуні, захотів раптом виявити свою дотепність дурним порівнянням карлика з тим деревом. Злостивий негідник, вибравши зручну мить, струслув його саме над мою головою, і з дванадцятеро яблук, кожне з добру брістольську бочку завбільшки, впали навколо мене. Одне з них, коли я нахилився, потрапило мені в спину, і я зразу повалився ниць на землю. На щастя, падіння не заподіяло мені ніякої шкоди, і я попросив пробачити карлика, бо сам перший зачепив його.

Іншого разу Глемделкліч, залишивши мене на м'якому моріжку, пішла кудись із своєю вихователькою. Раптом почалася злива з градом; я звалився з ніг, а градини, завбільшки з тепісний м'яч, дошкульно посікли мені тіло. Але мені пощастило долізти на всіх чотирьох до заростей кмину й заховатись у них, лігши ницьма. Після цієї пригоди я де-стять днів не виходив з кімнати, так у мене все боліло. Проте в цьому немає нічого дивного, бо природа зберігає тут ті самі пропорції в усіх своїх виявах, і тамтешні градини в тисячу вісімсот разів важчі за європейські. Це я можу засвідчити з власного досвіду, бо з цікавості виміряв і зважив їх.

В тому ж таки саду зі мною трапилася ще страшніша пригода. Віднісши мене в безпечне, як їй здавалося, місце, моя маленька няшка

залишила мене на самоті із своїми думками (про що я часто просив її). Цього разу вона не взяла з дому мосі скриньки, щоб не утруднювати себе. Залишивши мене самого, вона разом з іншими придворними дамами пішла на другу половину саду. Коли вона зайшла так далеко, що не могла вже чути мого голосу, маленький білий спанієль одного із садівників якось ускочив у сад і опинився біля грядки, де я лежав. Пошохавши повітря, він зараз же підійшов до мене, схопив у зуби, нобіг до свого хазяїна і, крутячи хвостом, обережно поклав мене перед ним па

землю. На щастя, він був так добре вимунтраваний, що не заподіяв мені віякої шкоди й навіть не подер одягу. Відолашний садівник — мій добрий знайомий і приятель — страшенно перелякався. Він обіруч підняв мене з землі й запитав про моє здоров'я, але я був такий розгублений, що не міг звести духу й спершу не відповів нічого. Трохи згодом садівник одіс мене до моєї п'яньки, що тим часом повернулася туди, де я залишився, і дуже схвилювалася, не знайшовши мене. Глемделкліч добре-таки вилаяла садівника за його собаку, але нікому не сказала про цю пригоду, боачись накликати на цього гнів королеви; а я мовчав, бо думав, що така пригода не додас мені честі.

Після цього випадку Глемделкліч вирішила ніколи не спускати мене з ока надворі. Я й раніш побоювався такого рішення і втаїв од неї кілька невеличких прикростей, що скоїлися зі мною під час її відсутності. Одного разу шуліка, літаючи донад садом, папав на мене; він не схопив мене в пазурі тільки тому, що я видобув свій тесак, а потім утік під захист куців. Другим разом, зійшовши на свіжу кротовину, я по саму шию провалився в яму, через яку кріт викидав пагору землю, і мусив вигадати якусь брехню, щоб пояснити, чому в мене забруднений одяг. Трапилось мені також зламати собі праву гомілку, спіткнувшись об черепашку равлика, коли я гуляв сам та думав про мою бідну Англію і про дружину з дітьми.

Не можу сказати, чи мені було приємно, чи ображало, що під час моїх самотніх прогулянок дрібні птахи зовсім не виявляли остраху переді мною. Вони стрибали не далі як на ярд од мене, шукаючи хробаків та іншу поживу, і п'водились так байдуже, неначе біля них не було нікого. Я пригадую, як один дрізд наважився вихопити в мене з рук шматок пирога, що його дала мені Глемделкліч на сніданок. Коли я хотів уї-їмати яку-небудь пташину, вона починала нахабно кружляти навколо мене, намагаючись схопити мене за пальці, а потім спокійно летіла геть шукати черву та слимаків. Тільки один раз мені пощастило влучити цілком по голові коноплянку так, що вона як мертва впала на землю. Обхопивши обома руками шию птиці, я з виглядом переможця поніс її до моєї п'яньки, але дорогою коноплянка, тільки приголомшена ударом, очумалась і почала бити мене крилами по голові (хоч я й тримав її далеко від себе, і вона не могла досягти мене кігтями). Я, мабуть, разів двадцять думав, що от-от упущу її. Визволив мене одиє слуга, скрутивши птиці шию, а на другий день, з наказу королеви, мені подали її на обід. Якщо пам'ять не зраджує мене, коноплянка була трохи більша за англійського лебеда.

Королева, яка любила слухати оповідання про мої пригоди на морі й докладала всіх зусиль, щоб розважити мене, якось запитала, чи вмю я орудувати вітрилом та веслами і чи не пошкодять моєму здоров'ю невеликі вправи з веслування. Я відповів, що веслую добре, бо, хоч я й лікар, під скрутний час мені часто доводилось працювати звичайним матросом. Я тільки не уявляю собі, як прикласти це вміння в країні, де

найменший човен — такий, як наш найбільший військовий корабель, а судно, яким я міг би орудувати, не подолає течії тутешніх річок. Але її солнчість сказала, що тесляр, за моїми вказівками, зробить для мене човен, а вона подбас про місце, де я зможу плавати.

Тесляр показав себе добрим майстром і за десять днів зробив та опорядив баркас, що вмів би вісім свронеців. Королеві він так сподобався, що вона зараз же понесла показати його своєму чоловікові. Король звелів пустити його разом зі мною в бочку, повну води, але там було замало місця навіть для моїх невеличких весел. Тоді королева вигадала інше. Вона замовила тесляреві корито у триста футів завдовжки, п'ятдесят завширшки і вісім завглибшки, звеліла обсмолити його, щоб воно не протікало, і поставила в одній з кімнат палацу. Двоє слуг протягом півгодини легко наповнювали корито водою, а на дні його був чіп, щоб спускати воду, коли вона засмердиться.

В цьому басейні я не раз веслував, розважаючись сам і розважаючи королеву та її дам, що захоплювались моєю спритністю й моторністю. Іноді я розпускав вітрило, і тоді мені лишалося тільки кермувати, бо дами робили для мене вітер своїми віялами; втомившись, вони наказували пажам дмухати над коритом. А я тим часом показував свою вмільсть, ведучи човен то правим, то лівим галсом. Коли я кіпчав ті вправи. Глемделкліч забирала човен до своєї кімнати й вішала його там на кілок сушитися.

Під час таких вправ зі мною тільки раз трапилася пригода, що мало не коштувала мені життя. Бажаючи посадити мене в човен, який паж уже пустив у корито, вихователька Глемделкліч люб'язно підняла мене, але так невдало, що я вислизнув з-поміж її пальців і неминуче впав би з височини сорока футів на підлогу, якби, на щастя, мене не затримала шпилька, що стриміла в корсажі милої дами. Своїм поясом я зачепився за головку шпильки і висів у повітрі, аж доки Глемделкліч прибігла і врятувала мене.

Іншим разом один із слуг, який що три дні мусив міняти воду в кориті, пенароком пустив туди величезну жабу. Коли я сів у човен, вона, побачивши вигідне для відпочинку місце, скочила до мене й так нахилила човен, що я всією своєю вагою мусив палягти на другий борт, щоб не перекинутись. Опинившись в чові, жаба заплигала, перестрибуючи через мою голову й брудячи мені обличчя та одяг своїм огидним слизом. Жаба була величезна, і мені здалося, що такої мерзешої тварюки я не бачив ніколи. Проте я попросив Глемделкліч дати мені розправитись із нею самому. Я почав бити її своїм веслом і кінець кішцем змусив-таки вистрибнути з човна.

Але найбільшої небезпеки зазнав я в цім королівстві від мавпи, що належала одному з кухарчат. Пішовши чи то в гості, чи то в якихось справах з дому, Глемделкліч замкнула мене в своїй кімнаті. Був жаркий день, і вікно кімнати, так само, як вікна та двері великої скрип'яки, де я жив, були відчпенені навстіж. Я сидів біля столу, поринувши в свої

думки, і раптом почув, як щось стрибнуло у вікно й забігало по кімнаті. Я хоч злякався, але визирнув, не встаючи зі свого стільця, і побачив жваву мавпу, яка, побігавши та пострибавши, падибала мою скрипку і стала з цікавістю зазирати в усі вікна та двері. Я забився у самий куток скриньки; з переляку я розгубився і не додумався сховатися під ліжко, що було дуже легко зробити. Мавпа швидко помітила мене. Кривляючись та джеркочучи, вона просунула у вікно руку, погралася зі мною, як кішка з мишею, і, хоч я й перебігав з місця на місце, щоб утекти від неї, спіймала мене за полу камзола (зробленого з тамтешнього шовку, дуже товстого та цупкого) і витягла із скриньки. Вона поклала мене по праву руку, як кладе дитину мамка, збираючись годувати її груддю, а коли я став пручатись, стиснула мене так, що я вирішив скоритися. Думаю, що вона вважала мене за маля з своєї породи, бо раз у раз гладила лапою мені обличчя.

Коли двері, відчиняючись, рипнули, мавпа злякалася й миттю вистригнула у вікно, крізь яке вона влізла в кімнату. По рипві вона видряпалася на дах, біжачи на трьох лапах і тримаючи мене в четвертій. Я чув, як скрикнула Глемделкліч, побачивши мене в руках мавпи. Бідна дівчинка мало не збожеволіла. В палаці зчинився переполох. Слуги побігли по драбини. Сотні людей дивилися, як мавпа сіла на самий верх покрівлі і, держачи мене, наче немовлятко, одпією рукою, другою пхала мені в рот їжу, яку виймала з-за щок, а коли я не хотів їсти, біла мене. Бачачи це, дехто з юрби, що зібралася внизу, не міг втриматись од сміху, і я, слово честі, не дорікав їм за це, бо справді видовище було досить кумедне для всіх, окрім мене. Дехто кидав угору каміння, сподіваючись улучити в мавпу, але це суворо заборонили, бо мені могли б розтрити голову.

Нарешті принесли драбини, і по них полізло багато людей. Побачивши, що її оточили з усіх боків, і зрозумівши, що втекти на трьох лапах їй не пощастить, мавпа залишила мене на вершечку покрівлі, а сама кинулася навіти. Я опинився на висоті п'ятсот ярдів, кожної хвилини чекаючи, що мене здмухне вітер або в мене запаморочиться в голові і я скочуся сам на край даху. Я сидів там, аж доки на дах видерся один із слуг Глемделкліч і, поклавши мене в кишеню штанів, щасливо зійшов на землю.

Кляте створіння так пом'яло в своїх обіймах усе моє тіло, що я зовсім заслаб і мусив був два тижні пролежати в ліжку. Король, королева і двір щодня посилали довідатись про моє здоров'я, а її величність навіть відвідала мене кілька разів. Мавпу вбили й видали наказ, що забороняв тримати цих тварин близько від палацу.

Одужавши, я пішов подякувати королю за його ласку, і його величність довго сміявся з моїх пригод. Він запитував, про що саме я думав, коли лежав у мавпячих обіймах, як подобались мені її страви, як вона частувала мене і чи не додало мені апетиту свіже повітря на покрівлі. Він поцікавився, що зробив би я в подібному випадку в Європі. Я відпо-

C. E. Brock
1894

вів його величності, що в нас немає мавп, крім тих, що їх привозять, як дивинки, з чужих країн, але вони такі маленькі, що я сам би міг подумати десять штук. А щодо жахливої тварини, з якою я оце мав справу (мавпа й справді-таки була із слона завбільшки), то, якби я трохи не розгубився з несподіванки і рубонув би її тесаком (говорючи це, я прибрав лютого вигляду й поклав руку на тесақ), коли вона просувала лапу в мою скриньку, то завдав би їй такої рани, що вона якомога швидше дременула б з кімнати. Останні слова я вимовив рішучим тоном людини, яка боїться, щоб її мужність не взяли під сумнів. Але промова моя тільки викликала голосний сміх, від якого, попри всю пошалу до його величності, не могли втриматися й присутні. Це примусило мене замислитись над тим, як даремно домагатися поваги від людей, що живуть у цілком відмінних умовах, ніж ми. Мені частенько доводилось спостерігати таку поведінку по моїм поверненні до Англії, де якийсь-побудь нікчемний прихвостень сумнівного походження, не маючи ні особистих заслуг, ні дотепності, ані здорового розуму, шипдочиться та пнеться, намагаючися зрівнятися з найвидатнішими особами в державі.

Щодня смішив я двір якою-небудь своєю пригодою, і Глемделкліч, хоч як надмірно любила мене, безжально оповідала королеві про всі мої витівки, які, на її думку, могли потішити її величність. Одного разу, коли дівчинка була не зовсім здорова, вихователька повезла її подихати свіжим повітрям миль за тридцять од міста. Біля стежки в полі вони вийшли з карети. Глемделкліч поставила на землю мою дорожню скриньку, і я вийшов з неї погуляти. На стежці лежав коров'ячий кізяк, і я вирішив показати свою спритність, перестрибнувши через нього. Я розбігся, але, на лихо, не розрахував відстані й загруз по коліна в кізяку. Тільки з великими труднощами пощастило мені вибратися звідти, і один з лакеїв якомога старанніше обтер мене своєю хусточкою, бо я страшенно забруднив собі одяг. Глемделкліч не випускала вже мене зі скриньки, доки ми не повернулися додому, де про цю подію незабаром дізналася королева, а лакей розголосив її серед придворних; отже, кілька днів увесь двір сміявся з мене.

РОЗДІЛ VI

Різні витівки автора для розваги короля та королеви. Автор показує свої музичні здібності. Король розпитує про державний лад Англії, і автор розповідає про нього. Зауваження короля з цього приводу

Буваючи двічі або тричі на тиждень у спальні короля під час його ранкового туалету, я часто бачив, як голив його голяр. Спершу це видновище цаганяло на мене жах, бо їхні бритви двічі більші від наших кіс.

За звичаєм своєї країни король голвився тільки двічі на тиждень. Одного разу я попросив голяра віддати мені змилки й вибрав звідти сорок члн п'ятдесят найцупкіших волосинок. Потім я взяв скінку гарного дерева, вирізав з неї шишку гребінця і найменшою, яку міг знайти в Глемделкліч, голкою пробив дірочки на однаковій відстані одна від одної. Я повставляв у них волосинки, попередку застругавши їх своїм ножем, і в мене вийшов цілком пристойний гребінець, який дуже придався мені, бо зубці мого гребінця так повиламувалися, що він став майже зовсім негодний. Не знаю, чи міг би якийсь тамтешній майстер виконати таку тонку роботу.

Я пригадую ще одну забавку, якій присвячував тоді багато часу. Я попросив покоївку королеви зберігати для мене волосся з гребінця її величності і певдовзі зібрав його чимало. Порадившись з своїм приятелем-теслярем, я попросив його зробити каркаси двох стільців, не більших за ті, що були в моїй скриньці, а також проколоти шилом у певних місцях спинок та сидінь невеликі дірочки, і в тих дірочках я закріпив найцупкіші із зібраних мною волосинок, переплівши їх так, як це роблять на англійських плетених стільцях. Закінчивши цю роботу, я подарував стільці її величності, а вона поставила їх у своїй кімнаті і показувала як дивинку. Вони й справді дивували всіх, хто їх бачив. Королева часто запрошувала мене сідати на ті стільці, але я щоразу рішуче відмовлявся, кажучи, що волю радше померти найгіршою смертю, ніж сісти на дорогецінне волосся, що колись прикрашало голову її величності. З того ж таки волосся я виплів гарненького гаманця футів із п'ять завбільшки, з везелем королеви на ньому, сплетеним із золотих літер. З дозволу королеви, я подарував його Глемделкліч. Правду сказати, користі з гаманця не було ніякої, бо він би не витримав ваги великих монет, і через це Глемделкліч носила в ньому дрібнички, що їх так люблять дівчатка.

Король дуже любив музику і частенько влаштовував при дворі концерти. Іноді приносили на них і мене в скриньці. Але страшний грім інструментів заважав мені розрізнати окремі ноти. Я певний, що якби всі барабанщики й сурмачі нашої армії забили та засурмили в свої інструменти під самими вашими вухами, шум був би менший. Я звичайно просив поставити мою скриньку якомога далі від виконавців, зачиняв свої вікна й двері, зашпав завіски, і тоді музика здавалася мені не дуже неприсмною.

Замолоду я вчився грати на спінеті¹. Цей інструмент стояв у кімнаті Глемделкліч, і двічі на тиждень до неї приходив учитель музики. Я назвав інструмент спінетом, бо він був подібний до спінета виглядом, і грали на ньому так, як на спінеті. Мені спало на думку розважити короля та королеву, загравши їм англійських пісень на цьому інструменті. Та виявилось, що то не дуже легка річ, бо спінет був щось із шістдесят футів завдовжки, а кожний клавіш — у фут завширшки. Розішлувши

¹ Спінет — старовинний клавішній інструмент.

рук, я міг дістати не більше як до п'яти клавішів, а щоб видобути бодай слабешкий звук, мусив щосили бити по них кулаком. Тоді я розміркував інакше. Я зробив собі дві круглі палички, розміром із звичайний кий, обтягнув товщі кінці їх мишачою шкірою, щоб не побити клавішів і щоб не псувати музику сторонніми звуками. Біля спінета поставили лаву, футів на чотири нижчу від клавіатури, і примостили мене на ній. Бігаючи по лаві якомога швидше, я ударяв киями по білих клавішах і спромігся заграати джигу¹, чим завдав чималого втіхи їх величностям. То була найгачча фізична справа, яку я будь-коли робив. Але я міг бити тільки по шістнадцяти клавішах, а значить, не міг zarazом грати на басах та дискантах, як то роблять усі музиканти, і це дуже шкодило моему виконанню.

З наказу короля, що був, як уже я казав, дуже розумним монархом, мене часто приносили в моїй скриньці до його кабінету і залишали на письмовому столі. Він пропонував мені винести мого стільця, садовив мене на комоді ярдів за три від себе, і тоді його обличчя було врівні зі мною. Одного дня, розмовляючи таким способом, я насмілився сказати його величності, що зневага, з якою він ставиться до Європи та решти світу, не відповідає його високим розумовим здібностям. Розумові здібності,— вів я далі,— зовсім не зв'язані зі зростом людини, і в нашій країні ми спостерігаємо, що пайросліші звичайно бувають обдаровані найменшим розумом. Адже й серед комах бджоли та мурашки вславилися своєю працьовитістю та розсудливістю, а куди більші за них тварини позбавлені таких здібностей. Та і я сам,— додав я,— незважаючи на свій зріст, сподіваюся ще прислужитися якось його величності. Король уважно вислухав мої слова й посмія того змінив на краще свою думку про мене. Незабаром по цій розмові він попросив описати йому якнай докладніше державний лад Англії. Хоч монархи, як правило, і люблять над усе звичаї своєї країни (так гадав він про інших монархів на підставі моїх попередніх оповідань), але він хотів дізнатися від мене про все, що може стати вартим наслідування.

Уяви ж собі, ласкавий читачу, як мені кортіло тоді мати красномовність Ціцерона або Демосфена, щоб ушанувати чесноти моєї любої батьківщини у висловах, гідних її заслуг та добробуту.

Я почав своє оповідання з повідомлення про те, що паші володіння складаються з двох островів, де містяться три могутні королівства під владою одного монарха, а також з колоній в Америці. Я довго говорив про наш клімат та родючість землі. Потім я докладно розповів про організацію англійського парламенту, частину якого становить славетна палата лордів — осіб пайблагороднішої крові, власників пайстародавніших та найбільших родових маєтків. Я описав, як дбайливо піклуються про них, докладають усіх зусиль, щоб навчити їх мистецтв та військової справи і таким чином зробити з них надійних радників короля, державних мужів, здатних укладати закони, виконувати обов'язки членів найвищого

¹ Джига — англійський народний танець.

суду, вирок якого не підлягають оскарженню, і завжди готових доблесно й самовіддано захищати короля та країну. Я сказав, що вони — краса й підпора держави, достойні наслідувачі їхніх славетних предків, які вважали честь за достатню нагороду своєї доблесті, і що пащадки обережуть цю честь, як зіницю ока. Крім того, у нас є ще духовні особи у званні єпископів, що теж засідають у верхній палаті, маючи за свій обов'язок дбати про релігію та про тих, що проповідують її народові. Обирають та вишукують їх королі із своїми радниками серед духівництва всієї країни — серед тих священників, які найбільше відзначаються праведним життям та глибиною знань. Вони і є справжні духовні батьки духівництва та народу.

Другу частину парламенту, розповідав я, становить палата громад, що складається з видатних дворян, за свої здібності та патріотизм вільно обраших самим народом репрезентувати мудрість цілої нації. Ці дві палати, казав я, являють собою найблискупіші в Європі національні збори — парламент, який разом з королем відає всім законодавством держави.

Потім я перейшов до судових установ, де судді, ці поважні мудреці та тлумачі закону, керують розв'язанням усяких судових справ, карають нечестя і боронять невинність. Далі я згадав про розважне керування нашими фінансами, про відвагу та подвиги нашої армії й флоту. Я вираховував кількість населення в нашій країні, перелічивши, скільки є мільйонів у кожній релігійній секті та в політичних партіях. Не обминув я й нашого спорту та ігор, а також інших деталей, що, як здавалося мені, могли вславити мою батьківщину. Закінчив я коротеньким нарисом історичних подій в Англії за останні сто років.

Наші розмови розтяглися більше як на п'ять аудієнцій; кожна з них тривала кілька годин. Король слухав мене надзвичайно уважно, часто записував мої слова і запотовував питання, які згодом мав мені поставити.

Коли за шостим разом я скінчив своє довге оповідання, його величність, подивившись у свої нотатки, попросив з'ясувати йому деякі неясності й розв'язати сумніви, викликані в нього моїми словами. Він спитав, якими методами виховують душу й розвивають тіло вельможної молоді нашої країни і в яких заняттях проводить вона перші свої самостійні роки — коли людина найбільш сприятлива до добра і зла; хто в палаті лордів заступає представника вимерлого роду; від чого залежить падання людини звання лорда — чи від примхи монарха, чи від певної суми грошей, даної якійсь придворній дамі або прем'єр-міністрові, чи від бажання підсилити партію, що йде проти загального добра; наскільки добре ті лорди знають закони своєї країни і як це дозволяє їм остаточно вирішувати долю своїх співгромадян; чи не впливає на їхні присуди корисливість і належність до партії або грошові труднощі і чи не трапляється серед них хабарництва або якогось ще гіршого печестя; чи справді ті духовні люди, про яких я говорив, дістають посади завдяки

своїй обізнаності в справах релігії та своєму праведному житті; чи за часів, коли вони були звичайними священиками, не мали вони ніяких вад; чи не стають спископами продажні капелани високопоставлених вельмож, думку яких вони по-рабському підтримують, ставши членами палати.

Далі король поцікавився, яким чином у нас проводять вибори до палати громад. Він спитав, чи не може пікчемна людина заявитися в будь-яке місто з повним грошей гаманом і примусити виборців оддати їй перевагу перед місцевим жителем — видатним і корисним діячем. Він не міг зрозуміти, чому всі так домагаються пройти до парламенту: адже це, як я казав, завдає їм багато клопоту й призводить до великих витрат, а час то й до зубожіння їхніх родин, бо вони не одержують ніякої платні. Його величність мав деякий сумнів щодо їхньої щирості і хотів знати, чи не відіграє тут ролі можливість винагородити себе за жертви суспільству зисковною посадою, яку може дати їм розбещений і легкодухий монарх у спілці з продажними міністрами. Він засипав мене питаннями та запереченнями, намагаючись вивідати все, що я знав у цій справі. Повторювати його слова було б необачно й незручно для мене.

Задовольнити його цікавість щодо нашого суду було мені найлегше, бо мене майже зубожила тяганина в найвищому суді, хоч я й виграв процес і дістав назад судові витрати. Король запитав, скільки часу звичайно витрачають у нас на те, щоб установити, де правда, а де неправда, і скільки це коштує грошей. Чи насмілюються адвокати доводити невинність запеклих злочинців, що ображають та утискають своїх співгромадян. Чи не впливають на судовий вирок політичні або релігійні міркування. Чи знають адвокати те добре, що є в законах інших країн, і чи шукають загальної справедливості, чи, може, діють, керуючись самими національними, провінційними та іншими вузькими інтересами. Чи беруть вони та судді участь у складанні законів, що їх потім самі тлумачать та коментують. Чи не трапляється адвокатам обстоювати думку, проти якої вони раніше виступали, спираючись при цьому на ті самі закони. Чи заможні вони, чи бідні. Чи платять їм за виступи в суді і, нарешті, чи обирають їх на членів нижньої палати.

Після цього король перейшов до фінансів; він сказав, що, мабуть, я помилюся, коли вираховував, що наші податки на рік становлять п'ять або шість мільйонів; потім, коли я назвав суму видатків, вона, за його підрахунками, вийшла вдвічі більшою. Він, мовляв, бажаючи використати досвід у своїй країні, цілком точно записував мої слова і не міг помилитися у своїх підрахунках. А якщо я кажу правду, то він просто не розуміє держави, що розтринькує свої багатства, паче якийсь марнотратник. Він питав, хто наші кредитори і де ми беремо гроші, щоб платити їм. Йому дивно було чути про такі обтяжливі та згубні війни; він казав, що ми або дуже задерикуваний народ, або ж у нас лихі сусіди, і що наші генерали, мабуть, багатші за наших королів. Він запитував, які справи маємо ми поза нашими островами oprіч торгівлі, дипломатичних зносин

та оборони берсгів з допомогою нашого флоту. Найбільше дивувала його наша наймана армія, яку ми, вільний народ, тримаємо й мирного часу. Якщо ми масмо самоврядування, казав він, здійснюване нашими ж представниками, то йому незрозуміло, кого ми боїмося або з ким масмо воювати. Він питав мене, чи не краще захищатимуть будинок його господар з дітьми та родиною, ніж півдесятка розбишак-галабурдників, найнятих десь на вулиці за невеличку плату. Адже такі захисники можуть дістати, мабуть, у сто разів більше, перерізавши горлянку тим, кого мають захищати.

Він сміявся з моєї чудернацької арифметики (як він зволив її назвати), з допомогою якої я вираховував кількість населення, підсумувавши число членів різних релігійних сект та політичних партій. Він не розумів, чому той, хто має переконання, що суперечать поглядам правлячої партії, мусить міняти їх.

Довідавшись од мене, що серед розваг нашої дворянської та поміщицької молоді є азартні ігри, король запитав, од якого й до якого віку дозволяють у нас цю розвагу та скільки часу на неї витрачають, чи не захоплюються нею люди так, що програють усе своє майно; чи не буває, що пікчемні, лихі люди, набивши руку в цім мистецтві, доходять великого багатства і ловлять у свої тенета значних людей, а ті, при звичайвись до підлого товариства, кидають розвивати свої розумові здібності і, програвшись своєю чергою, починають вивчати та використовувати проти інших ганебну спритність шахраїв.

Мій історичний парис розвитку нашої країни протягом останнього сторіччя надзвичайно здивував короля; в нашій історії він убачав самі змови, заклоти, вбивства, страти та заслання. Все це були, на його думку, наслідки зажерливості, незгоди, брехливості, зрадництва, жорстокості, гніву, безумства, злостивості, заздрощів, розпусти та чванливості наших політичних діячів.

На другій аудієнції його величність підсумував свої враження від моєї розповіді. Поставивши мене собі на долоню і ніжно гладячи, він звернувся до мене зі словами, яких я ніколи не забуду:

— Ви намагалися виставити в найкращому світлі вашу батьківщину, мій любий маленький приятелю Грільдріг. Але натомість ви довели мені, що найпотрібніші якості для законодавця — нещирість, лінощі та розбещеність. Що найкраще тлумачать і застосовують заходи ті, хто завжди перекручує правду і сам ніколи не виконує її. Є у вас, правда, і дещо корисне, але воно на одну половину не здійснюється в житті, а на другу половину забруднене загальною розпущеністю. З ваших слів не видно, що добродієність справді допомагає висунутись у вашому суспільстві; що за добрі прикмети дають титул лорда, за вченість і побожність звання єпископа, що солдата нагороджують за його подвиги й мужність, суддю — за безсторонність, сенатора — за любов до батьківщини, радника — за мудрість. Самі ви, — вів він далі, — безперестанку мандруючи, уникли, сподіваюсь, багатьох вад ваших земляків, але, підсумовуючи ваші відновіди,

яких мені так важко було домогтися від вас, я не можу не дійти висновку, що більшість ваших співвітчизників являють собою плем'я гідкої черви, найшкідливішої з тієї, яка будь-коли плазувала по землі.

РОЗДІЛ VII

Любов автора до батьківщини. Він робить королю дуже вигідну пропозицію, але його величність відхиляє її. Необізнаність короля з політикою. Наука в цій країні дуже недосконала й обмежена. Закони, військова справа та партії в їхній державі

Тільки безмежна любов до правди не дозволила мені обминути цю частину моєї історії. Даремно було виявляти своє обурення, бо з нього могли тільки посміятися; і я мусив терпляче слухати, як образливо трактували мою любов, благородну батьківщину. Я сумував так щиро, як на моєму місці сумував би й кожен із читачів, але монарх цей з такою цікавістю й так уперто допитувався до всіх деталей, що я з самої вдячності та чемності повинен був давати правдиві відповіді. На виправдання своє мушу, проте, сказати, що я майстерно обминув багато запитань і кожен пункт подав у куди сприятливішому освітленні, ніж дозволяла істина. Щодо моєї батьківщини, то я завжди дотримувався похвальної небезсторонності, яку Діонісій Галікарнаський¹ справедливо радить історикам. Він рекомендує затушковувати хиби та вади своєї політичної матері і якнайсприятливіше для неї висвітлювати її красу та чесноти. Саме це й намагався я щиро робити під час численних розмов із монархом, але, на нещастя, без ніяких наслідків.

На виправдання короля мушу сказати, що він завжди жив оддалік од решти світу і був мало обізнаний із звичаями та правилами доброї поведінки, які переважають серед інших народів. Така необізнаність спричинюється до забобонів та вузькості світогляду, і тому ясно, що погляди цього ізольованого від інших країн монарха на чесноти та хиби людські ні в якому разі не можуть бути міркою для нас — культурних європейців.

На доказ цього і щоб показати сумні наслідки вузького виховання, я наводжу далі один пеймовірний випадок. Щоб здобути ще більшу ласку його величності, я розповів йому, що три або чотири сторіччя тому у нас винайдено порох; що коли в купу такого пороху, пехай хоч із гору заввишки, потрапляє щонайменша іскра, він вибухає з гуркотом, сильнішим, ніж грім; що певна кількість такого пороху, забита в порожню

---

¹ Діонісій Галікарнаський — грецький історик і ритор (учитель красномовності). Жив у першому сторіччі до нашої ери.

залізну або чавунну трубу, виштовхує чавунну або свинцеву кулю з такою силою та швидкістю, що протистояти їй ніщо не може. Що найбільші викинуті таким способом кулі не тільки враз нищать цілі лави солдатів, а й руйнують ущент найміцніші мури, пускають на дно кораблі з тисячами людей, а з'єднані між себе ланцюгом — трощать щогли та снасті, шматують тіла людські й пустошать усе навколо. Що ми часто кладемо цей порох у великі порожні залізні кулі й кидаємо їх спеціальними машинами в обложеної нами міста, і що вони зривають брук, висаджують у повітря будинки, вибухають і розкидають на всі боки залізні скалки, трощачи голови всім, хто трапляється поблизу. Що я знаю складові частини того пороху і що вони дуже дешеві й прості. Я вмію змішувати їх, можу навчити його робітників виготовляти такі труби, розміри яких будуть пропорційні всім речам у його королівстві, і найдовші з них не повинні мати більше як сто футів. Що двадцять або тридцять таких труб, заряджені відповідною кількістю пороху й куль, за кілька годин можуть зруйнувати мури найбільшого в королівстві міста і навіть знищити всю столицю, якщо вона повстане, коли йому завгодно буде встановити необмежену владу. Розповівши про все, я уклібно запропонував йому свої послуги в створенні нової зброї — на ознаку моєї вдячності за ласку та опіку.

Моя розповідь про ці страшні збраряддя руйнування вкинула короля у великий жах. Він дуже дивувався, що такий пікчемний непомітний плазун (як він назвав мене) може мати такі нелюдські думки і так звик до них, що цілком спокійно розповідає про такі криваві страхиття, заповідовані цими згубними машинами, що їх, безперечно, вигадав якийсь лихий геній, ворог роду людського. Щодо цього самого, то, хоч як кохасться він у нових відкриттях, але він ладен позбутися половини своєї держави, аби не вживати таких винаходів. Мені ж він порадив піколи не згадувати про них, якщо я хоч трохи шаную своє життя.

Ось вони, наслідки недостатнього виховання та короткозорості! Обдарований усіма прикметами, що забезпечують йому любов та повагу народу, здібний, освічений, талаповитий монарх, майже обожнюваний своїми підданцями, з якоїсь непотрібної, незрозумілої свропейцям делікатності відмовляється стати цілковитим хазяїном життя, долі та свободи тих підданців! Кажучи так, я піякою мірою не хочу зменшити заслуг цього справді прекрасного короля, хоч і розумію — моє оповідання принизить його в очах чичаха-англійця. Я наводжу цей приклад тільки як доказ konieczної потреби об'єднувати науку з політикою, що роблять найбільші уми в Європі. Пригадую також, як одного разу я розповів йому про тисячі книжок, написаних нами про мистецтво керування, але це (всупреч моєму бажанню) викликало в нього ще більшу до нас відразу. Він сказав, що вважає за злочин будь-які інтриги, таємниці або хитрощі короля та його міністрів. Йому було важко зрозуміти, що таке державна таємниця, яку приховують не від чужої держави, а від власного народу. На думку його величності, правителеві потрібні тільки здоровий розум,

почуття справедливості, милосердя, прагнення швидко розглядати справи та ще декілька властивостей, настільки ясных для кожного, що за них не варто й згадувати. І він упевнено сказав, що той, хто знайде спосіб зростити два колоски там, де досі родив один, зробить для своєї країни та всього людства куди більше добра, ніж усі політичні діячі разом.

Освіта цього народу дуже вузька — вони вивчають тільки етику, історію, літературу та математику, яку вони, безперечно, знають дуже добре. Але в математиці їх цікавить тільки застосування її до життя — до поліпшення сільського господарства та техніки, за що у нас їх шанували б мало. Що ж до абстрактних ідей, то вони аж ніяк не вміщуються в їхніх головах.

Жодеп закон у цій країні не має слів більше, ніж літер у їхньому алфавіті, який складається з двадцяти двох знаків, але й таких довгих законів у них обмаль. Всі вони викладені в найстисліших та найзрозуміліших виразах. Щоб тлумачити їх по-своєму, ці люди не досить хитрі, а за писання коментарів до законів винного карають смертю. Провадження судових справ, як цивільних, так і карних, дуже нескладне, і вони не можуть похвалитися тут якоюсь надзвичайною майстерністю.

Як і китайці, вони знають мистецтво друку з незапам'ятних часів, але бібліотеки їхні невеликі. В найбільшій їхній бібліотеці, яка належить королю, парашовують не більше тисячі томів, розміщених у галереї завдовжки тисячу двісті футів. Для читання столяр королеви спорудив мені в одній з кімнат Глемделкліч дерев'яний пристрій у формі сходів двадцяти п'яти футів заввишки; кожен східець був до п'ятдесяти футів завдовжки. Проти сходів ставили, притуливши до стіни, книжку. Я сходив на верхній східець, повертався обличчям до книжки й починав читати сторінку зверху. Щоб прочитати рядок, я мусив пройти вісім-дев'ять кроків з правого боку до лівого, тоді вертався назад. Прочитавши так кілька рядків, я спускався на один східець, а дочитавши сторінку, знов піднімався аж нагору й таким самим способом починав читати дальшу. Перегортав я їх обіруч, і це не завдавало мені великих труднощів, бо папір був не товщий за наш картон, а аркуші в найбільших фоліантах — не довші за вісімнадцять або двадцять футів.

Стиль книжок — ясний, мужній і плавний, але не цяцькований, бо вони уникають зайвих слів та повторень. Я перечитав багато їхніх книжок, надто з історії та з питань моралі. Між іншим, мене дуже потішив маленький старий трактат, що завжди лежав у спальні Глемделкліч і належав її виховательці, поважній літній жінці, що цікавилася творами з питань релігії та моралі.

В цій книжці розглянуто вади людського роду, і вона має великий авторитет тільки серед жінок та простого люду. Проте мені цікаво було подивитися, що міг написати про це їхній письменник. Автор, як виявилось, повторював усі звичайні фрази європейських моралістів, показуючи, яке мале природою своєю, пікчемне та безпорадне створіння — людина; як нездатне воно захищати себе від негоди та лютих звірів;

1871
C. E. Brock

наскільки вищі одні тварини проти неї своєю силою, другі — прудкістю, треті — завбачливістю, четверті — працьовитістю. Він додав до цього, що останні сторіччя природа почала занепадати та вироджуватись і творить тепер лише маленьких педопсків, як порівняти їх з людьми, що жили в старовину. На його думку, є багато підстав гадати, що представники людської породи спочатку були більші розмірами і що за давніх часів навіть існували велетні, як розповідає про те історія та перекази і як стверджують величезні кістки й черепи, викопані по багатьох місцевостях королівства: розміром своїм вони набагато перевищують кістки теперішньої здрібнілої людської раси. Він запевняв, що самі закони природи вимагають, щоб спочатку ми були більші та дужчі й не гинули від кожного незначного випадку — черепиці, яка впаде з будинку, каменюки, кишучої хлопчачою, або струмочка, де можна втопитись. З цих міркувань автор виводив кілька прагматичних моралей, корисних у практичному житті, але повторювати їх тут не варто. Я не міг не замислитись над питанням, чому всі так люблять розводитись на теми моралей, висловлювати своє невдоволення та скаржитись на нашу боротьбу з природою. Гадаю, що по уважному дослідженні всі ці скарги виявляться і в нас обгрунтованими не краще, ніж у того народу.

Бробдінгнєжці пишуться своєю армією, що складається із ста сімдесяти шести тисяч піхоти і тридцяти двох тисяч кінноти, хоч навряд чи можна назвати армією зборища торгового люду по містах та фермерів у селах, які перебувають під командою дворян і не дістають ніякої платні або іншої винагороди. Правда, вони досить добре муштровані та дисципліновані, але чи могло ж би бути інакше, коли кожен фермер служить під командою свого поміщика, а городяни підлягають місцевій старшині, обраній, як у Венеції, загальним голосуванням.

Мені часто доводилось бачити військові вправи столичного ополчення на великому полі в двадцять квадратних миль, недалеко від міста. Хоч на полі було не більше двадцяти п'яти тисяч піхотинців і шести тисяч вершників, але я пізачо не міг би точно порахувати, скільки їх — таку величезну площу вкривали вони. Кавалерист на коні сягав щось із сто футів. Я бачив, як весь цей корпус за командою враз витягав із піхов мечі й вимахував ними в повітрі. Не можна уявити собі грандіознішої та дивовижнішої картини. Здавалося, ніби спалахувало десять тисяч блискавок, укриваючи собою все небо.

Мене дуже зацікавило, яким чином король додумався організувати армію і навчати свій народ військової дисципліни. Адже його володіння ніде не межують з іншими державами. З розмов та з прочитаних книжок я довідався, що протягом багатьох сторіч бробдінгнєжці хворіли на недугу, спільну для всього людства: дворянство намагалось поширити свої права, народ боронив свою волю, а король хотів бути необмеженим володарем. Все це не раз призводило до громадянської війни, якій поклав край дід теперішнього короля, порозумівшись з усіма партіями. Тоді й було засновано ополчення, яке завжди стоїть на варті порядку.

РОЗДІЛ VIII

Король і королева їдуть до кордонів. Автор супроводить їх. Докладне оповідання про те, яким способом покинув він країну. Він повертається до Англії

У мене завжди було передчуття, що рано чи пізно я знову буду на волі, хоч сказати, як це має статися, або скласти більш-менш реальний план утечі я не міг. Корабель, яким я приїхав, був перший бачений біля цих берегів, і король наказав витягати на берег усяке судно, яке будь-коли з'явиться, і разом з пасажирами та екіпажем приставляти його возом до Лорбрульгруда.

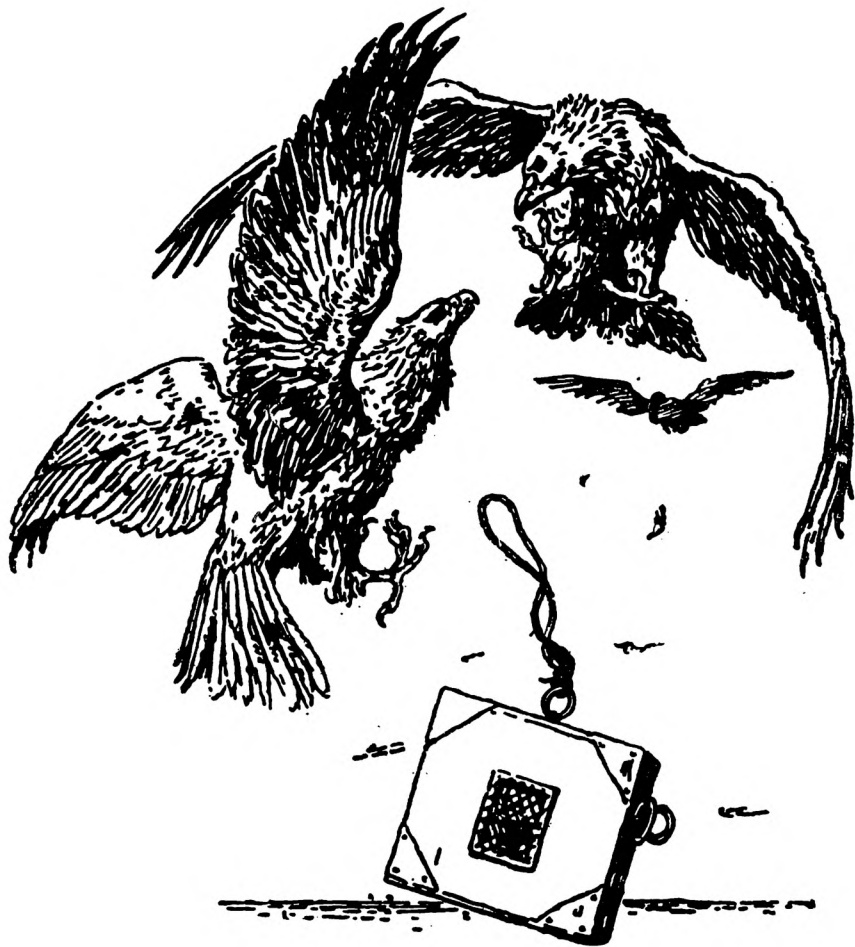
Я прожив уже два роки в цій країні; на початку третього року мені з Глемделкліч довелося супроводити їх величності в подорожі до південного берега королівства. Мене, як уже я казав, возили в дорожній скриньці, що являла собою дуже зручну кімнату в двадцять футів завширшки. До чотирьох кутків стелі я наказав підвісити на шовкових нитках гамак, що зменшував тряску під час переїзду і правив мені за ліжко, коли я дорогою хотів спати. Над самим моїм гамаком тесляр на мос прохання випиляв отвір з квадратний фут завбільшки для доступу свіжого повітря в спеку; його я міг, за своїм бажанням, затуляти лядою, що ходила в жолобках.

Діставшись кінцевої мети нашої подорожі, король вирішив одпочити кілька днів у своєму палаці біля Фленфласніка — міста, яке лежало за миль вісімнадцять від узбережжя. Глемделкліч і я дуже постомилися. Я трохи застудився, а бідна дівчинка почувала себе такою слабою, що мусила сидіти в кімнаті. Мені кортіло побачити океан, бо тільки ним я міг би втекти звідси; вдавши з себе зовсім хворого, я попросив пустити мене до моря подихати свіжим повітрям і відрядити зі мною пажу, якого я дуже любив і на якого мене іноді звиряли. Ніколи не забуду, як неохоче дала свою згоду Глемделкліч, як зворушливо наказувала вона пажеві доглядати мене і як вона плакала, прощаючись зі мною, немов передчувала те, що мало статися. Хлопець забрав мене разом із скринькою і за півгодини припіс на скелястий морський берег. Там я звелів йому поставити скриньку на землю, підняв одне вікно й почав сумно дивитися на море. Я ще почував себе погано і сказав пажеві, що хочу трохи подрімати в гамаку, сподіваючись, що мені полегшас. Я ліг, а хлопець щільно причинив вікно, щоб і я не застудився, і, не передбачаючи, мабуть, ніякої небезпеки, подався шукати пташині яйця між скель. З вікна я бачив, як він шукав їх і знаходив по одному чи по два в розколинах. Незабаром сон знеміг мене. Через деякий час я раптом прокинувся, почувши, як хтось сильно сіпнув за кільце, прикріплене до верхньої дошки скриньки, щоб її легше було носити. Далі я почув, що скринька піднеслася високо вгору і помчала вперед з пеймовірною швид-

кістю. Від першого поштовху я ледве не випав з гамака, але згодом скринька стала плавно погойдуватися. Я раз у раз кричав якомога голосніше, але даремно. Визираючи у вікно, я бачив тільки небо та хмари. Над головою я чув шум, неначе лопотіння крил, і помалу почав усвідомлювати собі весь жах мого становища. Я зрозумів, що якийсь орел схопив мою скриньку дзьобом за кільце і тепер летить, щоб з висоти скинути її на скелю й розбити, немов черепаху в її шкаралупі, а потім витягти мій труп. Адже птахи ці дуже розумні й обдаровані надзвичайно гострим нюхом, що дозволяє їм знаходити здобич, приховану краще, ніж був прихований я за дводюймовими стінами скриньки.

Незабаром шум подужчав, удари крил почастишали, і скринька заколивалася, неначе ліхтар у бурю. Я почув, як орла (я певний, що то був орел) хтось ударив кілька разів з великою силою, а потім я полетів униз так швидко, що мені аж дух забило. Сплеск води, оглушливіший, ніж ревіння Нігарського водоспаду... і падіння припинилося. Хвилину було тихо й темно, а далі скринька почала підійматися, і крізь верхні шибки вікна замерехтіло денне світло. Я зрозумів, що впав у море, і через вагу мого тіла та речей, що були в скриньці, а також широких залізних пластинок, що скріпляли її, вона занурилася футів на п'ять. Я й досі вважаю, що за орлом, коли він піс мене, погналися інші орли; між ними зчинилася бійка за здобич, і він, боронячись од нападу, випустив мене з дзьоба. Залізні пластинки низу (вони були найміцніші) дозволили скриньці зберегти рівновагу під час падіння і не дали розбитися, коли вона вдарилась об воду. Всі частини в ній були добре припасовані, двері ходили не на завісах, а підіймалися та спускалися по жолобках, і це робило скриньку такою щільною, що в неї не пройшло і краплі води. Я через силу зліз з гамака, наважившись попереду відсунути ляду в стелі, щоб упустити всередину свіжого повітря, без якого я мало не задихнувся.

Як хотілося мені тоді знову бути з моєю любобою Глемделкліч, яку я бачив тільки годину тому! І, правду сказати, я не міг не пожаліти свою бідну няньку, що мала зазнати стільки горя, розлучившись зі мною і втративши ласку королівську та своє становище при дворі. Навряд чи багато мандрівників бували в тяжчій скруті, ніж був тоді я, кожної хвилини чекаючи, що скринька розіб'ється або припаймі її перекипе першим же поривом вітру чи хвилею. Одна розбита шибка — і смерть неминуча, бо вікна скриньки захищали лише залізні ґрати, прибиті зпавдору на випадок якого-небудь дорожнього нещастя. Я бачив, як крізь численні щпарки, хоч вони були й невеличкі, в скриньку почала проходити вода; я затуляв їх, як умів. Я не здужав підняти покрівлю, хоч дуже хотів зробити це, щоб вилізти нагору, де я міг би протриматись на кілька годин довше, ніж сидючи замкнений у цім, сказати б, трюмі. Та якби я на день-два і запобіг небезпеці, мене очікувала жахлива смерть з голоду та холоду. Так перебував я чотири години, кожну мить вважаючи за останню, а іпколи навіть бажаючи смерті.

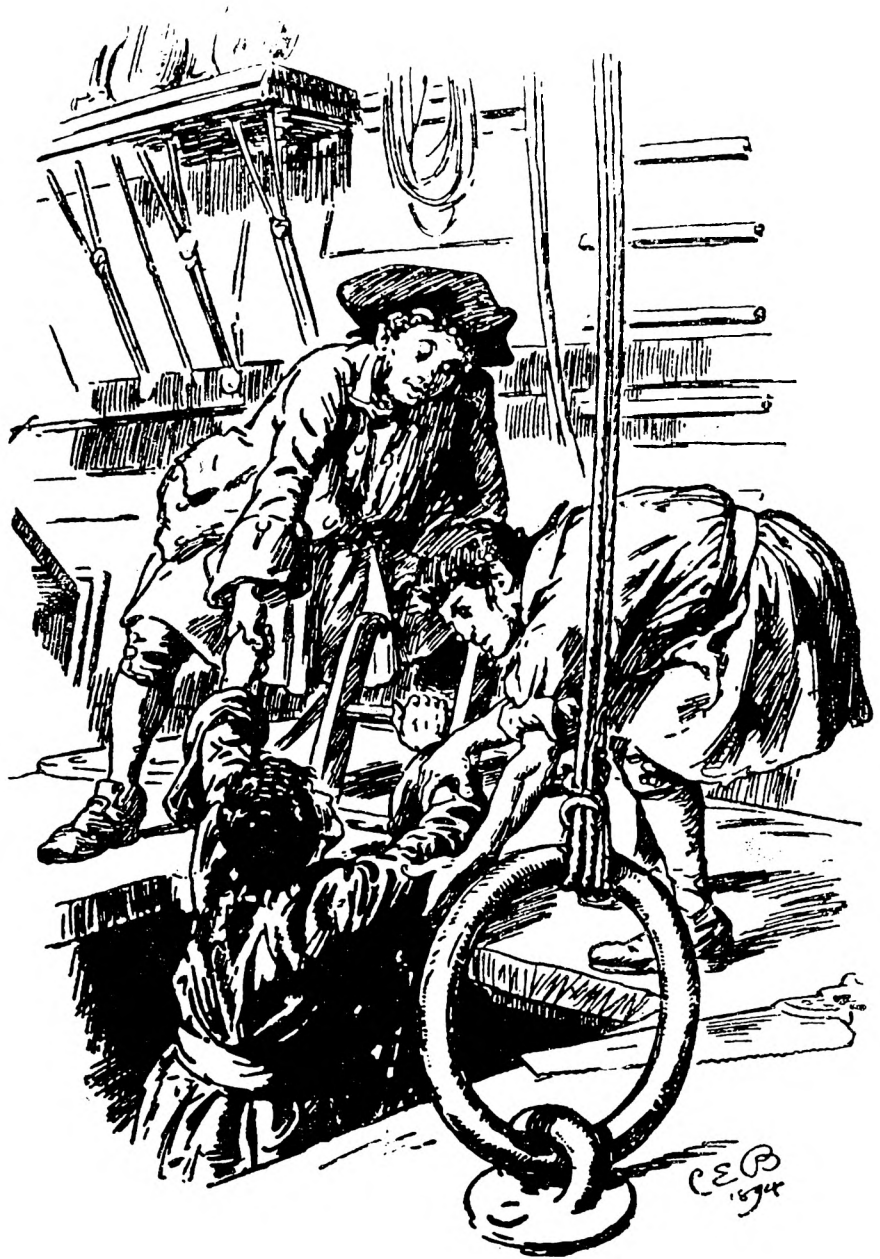
Я казав уже читачеві, що на глухій стіні моєї скриньки були дві міцні клямри, щоб крізь них слуга, везучи мене верхи, просував пояс, застібаючи його потім пряжкою. Дійшовши до розпачу, я раптом почув, як щось стало шкребтиса по цій стіні, а далі мені здалося, що скриньку пхають або тягнуть по воді; я відчував ніби поштовхи, від яких хвилі підіймалися майже до верху моїх вікон, залишаючи мене в темряві. У мене прокинулась надія на порятунок, хоч я й не уявляв собі, звідки він міг прийти. Я відгвинтив один із моїх стільців, що був завжди прикріплений до підлоги; з великими труднощами я знову пригвинтив його під самою лядою, яку перед тим одсунув. Вилізши на цей стілець

і наблизивши голову до отвору, я почав голосно гукати всіма відомими мені мовами. Далі я прив'язав до паланиці, яку звичайно носив із собою, хустку, вистромив її і став вимахувати нею; отже, якщо поблизу був човен або корабель, моряки мали зрозуміти, що в скриньці замкнено якогось пещасливця.

Всі мої зусилля були марні; проте я ясно відчував, що моя кімната посувається наперед, а за годину глуха стіна її, де були клямри, вдарилася об щось тверде. Спершу я подумав був, що це скеля: мене стало підкидати ще більше, ніж попереду. Згори чувся якийсь гомін і шкрябація, піби крізь кільце протягали капат; потім я відчув, як мене помалу підтягли фути на три вгору. Я знову почав вимахувати хусткою та галасувати, аж доки захрип. Мені відповіли трикратним вигуком, і я відчув незвичайний приплив радості, зрозумілий тільки тим, хто коли-небудь пережив його. Далі я почув тупіт над головою; хтось нахилився до отвору й гукнув до мене англійською мовою. Я назвав себе, сказав, що знав великого лиха, і благав ім'ям усього живого визволити мене з цієї в'язниці. Гомос відповів, що я в безпеці, бо мою скриньку прив'язано до корабля, і що зараз прийде тесляр та пропиляє мені ширший отвір у стелі, щоб витягти мене звідти. Я відповів, що це цілком зайва річ, що на це треба багато часу і що нехай вони звелють якомусь матросові взятися пальцем за кільце, витягти скриньку з моря на корабель та віднести її до каюти капітана. Почувши таку дику пропозицію, дехто подумав, що я божевільний, а дехто засміявся, але мені й на думку не спало, що я знову опився серед людей мого зросту та сили. Нарешті тесляр поширив отвір до чотирьох квадратних футів, до мене в кімнату спустили драбину, якою я виліз звідти, і мене підняли в дуже тяжкому стані на корабель.

Здивовані моряки закидали мене тисячами запитань, на які мені не хотілося відповідати. Зі свого боку, я теж здивувався, побачивши стільки нігмеїв (як здавалося моїм звиклим до велетенських речей очам). Капітан містер Томас Вілкокс — дуже порядна людина із Шропширу — помітивши, що я от-от упаду непритомний, повів мене до себе в каюту й дав випити чогось міцного. Потім поклав мене на своє ліжко й порадив трохи відпочити, чого я справді дуже потребував. Перед тим як заснути, я розповів йому, що в моїй скриньці є деякі коштовні речі, які шкода було б утратити: гарний гамак, два стільці, стіл, похідне ліжко й комод; що кімната з усіх боків позавішувана, або, краще сказати, оббита повковою та бавовняною матерією. Коли він накаже кому-небудь з екіпажу принести ту скриньку до цього в каюту, то я відчиню її й покажу все моє добро. Почувши таку нісенітницю, капітан подумав, що я марю, але (мабуть, щоб заспокоїти мене) обіцяв дати відповідне розпорядження. Він пішов на палубу й звелів кільком матросам спуститися в скриньку, звідки (як побачив я згодом) вони витягли всі мої речі, обдерли покриття із стін, але дуже поспували комод, стільці та ліжко, бо відривали їх силоміць, не знаючи, що вони пригвинчені до підлоги. Деякі дошки вони

взяли на потреби їхнього корабля; забравши все, що привернуло їхню увагу, вони викинули скриньку в море, де вона, маючи багато пошкоджень па дні та в стіпах, незабаром потонула. Я, звичайно, був радий, що не бачив того плюндрування, бо я певний, що воно дуже б уразило мене, відповивши в пам'яті картини колишнього мого життя, яке я хотів забути.

Я проспав кілька годин, але дуже неспокійно. Мені ввижались місця, де я недавно жив, і небезпеки, від яких я врятувався. Та все ж таки, прокинувшись, я відчув себе краще. Було близько восьмої вечора, і містер Вілкокс, думаючи, що я голодував перед цим надто довго, звелів негайно подавати вечерю. Побачивши, що я не схожий на божевільного й не кажу безглузких речей, він розмовляв зі мною дуже люб'язно, а коли ми залишилися самі, попросив мене розповісти про свої мандрівки та про те, як опинився я у цій величезній скрині серед чистого моря.

Він сказав, що приблизно опівдні, дивлячись у підзорну трубу, він помітив мою скриню на далекій відстані від корабля. Спершу він думав, що то судно, і вирішив підійти до нього, гадаючи, що не дуже збочить з курсу й зможе купити сухарів, бо свої у них уже кінчалися. Підійшовши ближче й побачивши свою помилку, він послав шлюпку розвідати, що воно таке, але матроси повернулися налякані й богом свідчилися, що то плаваючий будинок. Він посміявся з їхньої дурості й сам сів у шлюпку, наказавши матросам узяти з собою міцний канат. Погода була тиха; кілька разів об'їхавши круг мене, він помітив вікна із залізними ґратами. На одній із глухих стін він побачив дві клямри. Він звелів своїм людям під'їхати до скрині з цього боку, прикріпити канат до однієї із клямр і тягти скриню до корабля. Підійшовши до судна, він розпорядився прикріпити другий канат до кільця зверху скрині й підняти її на блоках, але весь екіпаж спромігся підняти її тільки на два чи три фути. Потім вони побачили мою палицю з хусткою, вистромену з отвору, і вирішили, що там ув'язнено якогось нещасливця.

Я спитав, чи не бачив капітан або хто-небудь з його екіпажу па той час, коли помітили мене, величезних птахів у повітрі. Капітан відповів, що поки я спав, він обговорював з матросами ті чудні обставини, за яких вони знайшли мене, і один з них сказав, що бачив трьох орлів, які летіли на північ, але не помітив, щоб вони були більші, ніж звичайні. Я пояснив собі це явище великою висотою, на якій летіли птахи; капітан же не зрозумів причини мого запитання. Далі я запитав його, як далеко ми, па його думку, від землі; він відповів, що, за його підрахунками, миль за сто. Я запевняв його, що він помиляється майже вдвоє, бо я покинув землю не більш як за дві години перед тим, як упав у море.

Тоді він знову почав думати, що в голові в мене не все гаразд; натякнувши мені на це, він порадив піти й лягти у відведеній мені каюті. Я запевнив капітана, що його чемпе поводження та присмере товариство дуже добре вплинули на мене, і розум мій тепер здоровий, як ніколи

в моєму житті. Тоді він споважнів і попросив дозволу відверто запитати мене, чи не обтяжує мого сумління тяжкий злочин, за який, з наказу якогось мопарха, мене покарали ув'язненням у скрині. Адже по інших країнах великих злочинців пускають у море на дірв'яних суднах, без провізії, та він, хоч і шкодує, що взяв до себе таку погапу людину, дає мені слово честі висадити мене цілим і неушкодженим у першому порту, куди ми прибудемо. До цього він додав, що підозра його пабагато зросла після безгамних слів, з якими я спочатку звернувся до матросів, а потім і до нього, з приводу моєї кімнати чи скрипі, а також після моєї незвичайної поведінки та неспокійних поглядів за вечерею.

Я попросив капітана терпляче вислухати мою історію і сумлінно розповів про все, що трапилось зі мною після мого від'їзду з Англії і до того часу, коли вони знайшли скриню. Правда завжди проторує собі шлях до здорового розуму, і цей до певної міри освічений та безумовно чесний чоловік скінчив тим, що повірив моїм словам та моїй щирості. Щоб остаточно переконати капітана, я попросив його, нехай покаже прикести мій комод, ключ од якого лежав у мене в кишені. Я відчинив комод при ньому й показав йому колекцію дивипок, зібрану мною в країні, звідки я втік таким дивним способом. Там був гребінець, зроблений з бороди короля, і другий — з того самого матеріалу, але за спинку йому правив урізок нігтя з великого пальця його величності. Була колекція голок та шпильок од фута до пів-ярда завдовжки, четверо оснних жал, схожих на кинджали, кілька пачосів королевиного волосся та золотий перстень, який вона люб'язно подарувала мені, знявши з мізинця й одягнувши мені на шию, як намисто. Цей перстень я хотів був подарувати капітанові як віддяку за його гостинність, але він рішуче відмовився прийняти подарунок. Я показав йому також мозоль, зрізаний мною власноручно з ноги однієї придворної дами, з кентське яблуко завбільшки. Повернувшись до Англії, я зробив собі з нього келих і вправив його потім у срібло. Нарешті я звернув його увагу на штани, пошиті з мишачої шкури, що були тоді на мені.

Я примусив його взяти тільки зуб одного лакея, помітивши, що той зуб він розглядав з особливою цікавістю, очевидно вражений. Він прийняв його з подякою, більшою, ніж була варта ця дрібничка. Недосвідчений лікар помилково видер його у одного із слуг, що страждав од зубного болю, але той зуб був найздоровіший з усіх його зубів. Я почитив його і заховав до себе в комод. Зуб був щось із фут завдовжки і чотири дюйми в діаметрі.

Капітан був дуже задоволений з мого нехитрого оповідання і висловив надію, що після повернення до Англії я зроблю послугу світові, виклавши все на папері та опублікувавши. На це я відповів, що, на мою думку, в Англії вже забагато книг про подорожі; що тепер мають успіх тільки книги про незвичайні пригоди, і я побоююсь, що багато хто з авторів зважає на істину менше, ніж на свої власні вигоди та честолюбство, і дбає лише про розвагу неосвічених читачів; що в оповіданні

моїм буде мова майже виключно про звичайні події і що воно не буде прикрашене тими описами дивовижних рослин, дерев, птахів та всяких тварин або варварських звичаїв та ідопоклонства дикунів, яких так рясно в творах сучасних письменників. Проте я подякував йому за добру думку про мене й пообіцяв обміркувати цю справу.

Дивуючись моїй звичці кричати під час розмови, містер Вілкокс запитав, чи не глухі в тій країні король та королева. Я сказав, що протягом двох років не говорив інакше і так звик до цього, що тепер його голос та манери матросів здаються мені шепотом, хоч я добре розбираю всі слова. А коли я розмовляв у тій країні, я скидався на людину, що розмовляє на вулиці з своїм приятелем, який стоїть на вершечку дзвіниці, крім тих випадків, коли мене ставили на стіл або хтось тримав мене на долоні.

Я сказав йому, що спостеріг ще одну річ: коли я вперше ступив на корабель і мене оточили матроси, всі вони здалися мені пайпікчемнішими створіннями, які я досі бачив. І справді, перебуваючи в державі велетів, я піколи не наважувався глянути на себе в дзеркало, бо очі мої так звикли до великих речей, що порівняння їх з собою викликало в мене неприємне почуття власної мізерності.

На це капітан сказав, що помітив, як, вечеряючи, я на все дивився з подивом і часто неначе стримував посмішку. Він не знав, як зрозуміти мою поведінку, і пояснював її деяким розладом у мозку. Я зазначив, що його спостереження правдиві, і сказав, що не міг триматись інакше, бачивши тарілку із срібний трипесовик завбільшки, свинячий окіст — на один раз укусити, а келих менший, ніж шкаралу-па горіха. Бо хоч королева й наказала забезпечити мене всіма потрібними для мене речами, коли я був на службі в неї, але уявлення мої відповідали тому, що мене оточувало, і я почав дивитися на свою мізерність, як на фізичну ваду.

Капітан добре зрозумів мене і весело відповів англійським прислів'ям, сказавши, що очі мої пенаситніші, ніж шлунок, бо він не помітив у мене апетиту, хоч я й голодував цілий день. Жартуючи й далі, він заявив, що охоче дав би сто фунтів, щоб побачити мою кімнату в дзьобі орла, а пад-то тоді, коли вона падала з такої височини в море. Бо це, мовляв, справді було пайдивовижніше видовище, варте того, щоб його описали й передили майбутнім сторіччям.

Корабель побував у Тонкіні¹ й саме вертався до Англії. Його відпесло на 44° північної широти і 143° східної довготи. Але за два дні по зустрічі зі мною судно потрапило в смугу пасатів і довгий час ішло на південь понад Новою Голландією², а тоді на західно-південний захід та південно-південний захід, поки обігнуло мис Доброї Надії. Подорож наша була зовсім спокійна, і я не хочу втомлювати читача, описуючи її.

¹ Тонкіні — провінція у В'єтнамі.

² Нова Голландія — давня назва Австралії.

Капітан зайшов до одного чи двох портів, посилаючи на берег шлюпки по провізію та прісну воду, але я пі разу не висідав з корабля, доки 3 червня 1706 року — тобто приблизно через дев'ять місяців по моїй утечі — не прибув до Даунса.

Я пропонував заплатити за проїзд своїм багажем, але капітан не взяв з мене ані пенса. Ми розлучилися великими приятелями, і я взяв з нього обіцянку відвідати мене в Редріффі. На позичені в нього п'ять шилінгів я найняв собі коня та провідника.

Ідучи додому, я думав, що знов опинився у країні ліліпутів — такими маленькими здавалися мені будинки, дерева, худоба й люди. Я боявся, що подавлю перехожих, і часто гукав на них, наказуючи зійти з дороги. Разів зо два через мою пахабну поведінку мені мало не розтропили голови.

Все змішалось в моїй свідомості, і мені довелося питати в людей дорогу до власного дому.

Коли я нарешті прибув до свого будинку і слуга відчинив мені двері, я нахилився до землі, щоб не стукнутися об одвірок. Побачивши дружину, я зігнувся аж до колін, щоб вона могла обняти мене. Дочку, що стала навколішки, чекаючи мого благословення, я спершу був не помітив, бо звук задирати голову й підводити очі вгору, а потім хотів був підняти її за стан однією рукою. На слуг і двох-трьох знайомих, що в той час були в пас, я дивився згори вниз, неначе велетень на пігмеїв. Я сказав жінці, що вона була занадто ошадлива, бо мені здавалося, що вона і дочка звелися нанівець. Одне слово, я поведився так незвичайно, що всі вони, так само, як і капітан, побачивши мене вперше, вирішили, що я збожеволів. Згадую про все це лише для того, щоб показати велику силу звички і відносність наших уявлень.

Невдовзі я порозумівся і з родиною, і з приятелями, але жінка заявила, що більше не пустить мене в море. Проте лиха доля мала наді мною сильнішу владу, як читач дізнається згодом. Тим часом я закінчу другу частину моїх нещасливих мандрів.

Частина III

ПОДРОЖЕ
ДО
ЛАПУТИ, БАЛЬНІВАРБИ,
ЛАГГНЕГГУ, ГЛАВБДАВДРІБУ
ТА ЯНОНІЇ

РОЗДІЛ І

Автор вирудається в свою третю подорож. Його беруть у полон пірати. Злосливість голландця. Автора висаджують на острів. Він потрапляє до Лануги

Не прожив я дома й десяти днів, як до мене завітав капітан Вільям Робінсон, корнуелець, капітан добрячого корабля на триста тонн — «Надія». Я служив свого часу лікарем на судні, де він був капітаном. Тоді ми з ним відбули подорож у Левант. Він завжди поводився зі мною скоріше як з братом, ніж як із підлеглим. Почувши про мій приїзд, він завітав до мене, мабуть, просто з приязні. Ми зустрілися як давні друзі і про справи не говорили. Робінсон став учащати до нас і одного разу, висловивши своє задоволення, що бачить мене в доброму здоров'ї, запитав, чи назаважди я вирішив осісти вдома, і розповів, що за два місяці він одпливає до Ост-Індії. Він запропонував мені — щоправда, перепрошуючи за те, що осмілюється порушити мій відпочинок — посаду суднового лікаря. Він обіцяв призначити мені подвійну платню, дати в поміч ще одного лікаря та двох учнів і навіть дав слово слухатися всіх моїх порад. Йому, мовляв, відомо з досвіду, що на морських справах я розуміюсь не гірше за нього.

Він наговорив мені так багато приємних речей, що я, знаючи його за цілком порядну й чесну людину, не міг одмовити йому. До того ж, незважаючи на всі злигодії, яких мені довелося зазнати, моя жадоба нових пригод не вгамувалася. Залишалось тільки перекопати мою дружину. Нарешті, я дістав-таки її згоду, спокусивши матеріальними вигодами, які ця подорож обіцяла нашим дітям.

Ми відпливли 5 серпня 1706 року, а 11 квітня 1707 року прибули до Форту Святого Георга¹ й простояли там три тижні, щоб дати перепочити екіпажеві, бо у нас було багато хворих. Звідти ми вирушили на Тонкін, де капітан вирішив кинути якор надовго, бо замовлений крам не був ще готовий і його не могли приставити йому навіть за кілька місяців. Прагнучи хоча б частково повернути витрати, заподіяні цією мимовільною стоянкою, він купив шлюп², навантажив його різним крамом, яким тонкінці торгують із сусідніми островами, і відрядив на нього чотирнадцять матросів, троє з яких були тубільці. Він призначив мене на командира шлюпа й доручив мені провадити торгівлю, поки справи затримуватимуть його в Тонкіні.

Не пропливли ми й трьох днів, як знявся великий шторм, що цілих п'ять днів гнав нас на північний схід, а потім на схід. Далі буря вщухла і стало на годині, але весь час подував чималий вітерець із заходу.

¹ Форт Святого Георга — старовинна назва Мадраса, міста в південно-східній частині Індії.

² Шлюп — невеличке вітрильне судно.

На десятий день за нами погналися два піратські кораблі і скоро паздогнали нас, бо мій шлюп, зашадто наваптажений, сидів глибого, і ми йшли дуже повільно.

Боронитися нам було пічим. Обидва кораблі взяли нас на абордаж майже одночасно. Пірати з обох суден, як павіжені, скочили на шлюп, де всі, з мого наказу, лежали щіць. Тоді вони пов'язали нас цупкими мотузками і, поставивши вартових, кинулися обшукувати судно.

Серед них я помітив одного голландця, що, здавалося, мав деяку владу, хоч і не був капітаном жодного з кораблів. Впізнавши англійців, він забелькотів погапою англійською мовою і заприсягся, що пов'язує нас спинами один до одного й повкидає всіх у море. Я досить добре розмовляв по-голландському і висловив надію, що він, як християнин і протестант,

та ще і з дружньої нам держави, попросить капітанів зглянутись па нас. Це й зовсім розлютило голландця, який, повторивши свої загрози, повернувся до товаришів і з запалом почав говорити щось, мабуть, японською мовою, раз у раз повторюючи слово «крістіянїос».

Більшим піратським судном командував капітан-японець, що трохи розмовляв голландською мовою. Підійшовши до мене, він поставив мені кілька запитань і, діставши на них відповідь у дуже покірливому тоні, сказав, що нас не вб'ють. Віддавши низенький поклін капітанові, я звернувся до голландця і сказав йому, що мені боляче бачити в язичника більше милосердя, ніж у свого ж таки брата-християнина. Та дорого заплатив я за свої нерозумні слова, бо цей нечестивець, не спромігшись умовити капітанів кинути мене в море (на це вони, обіцявши вже, що мене не вб'ють, не могли згодитись), настояв на тілесній карі, що здалася мені гіршою за смерть. Матросів моїх розподілили порівну між обома кораблями, а на плюп призначили нову команду. Мене вирішили залишити в невеликому човні з парою весел, вітрилом та провізією на чотири дні. Японець із своїх власних запасів ласкаво подвоїв мій запас провізії і не дозволив нікому обшукувати мене. Коли я сідав у човен, голландець, стоячи на палубі, обкладав мене пайжахливішою лайкою та прокльонами, які тільки міг знайти в своїй мові.

Приблизно за годину перед тим, як ми побачили піратів, я зробив виміри й визначив, що ми перебували на 46° північної широти й 183° східної довготи. Відпливши трохи від піратських кораблів, я з допомогою підзорної труби виявив на обрії пасмо островів, що лежали на південний схід од мене. Я нап'яв вітрило і за три години, при попутному вітрі, добувся до найближчого з них. То була гола скеля, але в розколинах її я знайшов чимало пташиних яєць; викресавши вогню та розпаливши верес і сухі водорості, я спік собі ці яйця на вечерю. Взятої з корабля провізії я не займав, вирішивши зберегти її на якомога довший час. Ніч я перебув під захистом скелі па підстилці з вересу і спав зовсім не погано. Наступного дня я доплив до другого острова, далі — до третього, потім до четвертого, пливучи то на веслах, то під вітрилом. Щоб не докучати читачеві подробицями моїх лихих пригод, скажу тільки, що на п'ятий день я добувся, нарешті, до п'ятого з бачених мною островів, який лежав на зюйд-зюйд-ост від попереднього.

До нього було далі, ніж я сподівався, і мені довелося плити цілих п'ять годин. Я обплив його майже кругом, перше ніж знайшов місцину, де можна було висісти, — маленьку затоку, разів у три ширшу за мій човен. На острові були самі скелі; тільки подекуди на нім росли кущики трави та всякого запапного зілля. Я забрав з човна свій невеличкий запас провізії і, підживившись трохи, заховав залишки їжі в печеру, що їх на острові було дуже багато. Потім я заходився збирати по скелях сухі водорості та траву, щоб ранком спекти собі на них яйця, бо при мені були креміль, кресало, сірники й запалювальне скло. Ніч я пролежав у печері біля своїх запасів. Замість ліжка мені була та сама трава, що

вральці мала піти на багаття. Незважаючи на втому, спав я дуже мало, бо відчував неспокій, думаючи про жахливе життя в такій відлюдній місцевості і про трагічну смерть, яка мені судилася. З туги та безнадії я не здужав навіть підвестися і виліз з печери тільки тоді, коли був уже білий день.

Годину-дві я блукав серед скель. Небо сяяло блакиттю. Сонце світило так яскраво, що треба було відвертати від нього обличчя. Раптом навколо стемніло, але зовсім не так, як буває, коли набіжить хмара. Обернувшись назад, я побачив між собою та сонцем якесь велике непрозоре тіло, що рухалося в напрямку острова. Воно було на висоті, здавалося, двох миль і затуляло сонце протягом шести чи семи хвилин, але я не помітив, щоб у повітрі похолоднішало або щоб потемнішало небо; здавалося, ніби я стояв у затінку під горою. Коли невідоме тіло наблизилось до мене, стало ясно, що воно складається з якоїсь невідомої речовини і має рівне, гладеньке дно, яке блищало, відбиваючи поверхню моря. Я стояв на висоті приблизно двохсот ярдів над морем і бачив, як те тіло знизилось до одного рівня зі мною за якусь мить від мене. Я видобув свою підзору трубу і ясно розгледів людей, що сновигали по його спадистих, як здалося мені, боках, але що вони там робили, розібрати не міг.

Природна любов до життя викликала в мене прихильнішу радість. В мені знов прокинулася надія, що ця пригода так чи інакше допоможе мені визволитися з беспорядного становища, в якому я опинився. Але водночас читач навряд чи зможе уявити собі подив, що огорнув мене, коли я побачив у повітрі острів, заселений людьми, що з своєї волі могли підіймати його і опускати або рухати вперед. Проте я не мав тоді великої охоти вдаватися у філософію, і мене куди більше цікавило питання, яку путь вибере острів, бо на той час він нібито спинився. Та незабаром острів підійшов ще ближче, і я міг уже розгледіти на ньому кілька рядів галерей та сходів, що сполучали різні поверхи. На нижній галереї сиділи люди з довгими вудками в руках. Коло них стояли глядачі й дивилися, як ті рибалють. Я почав вимахувати кашкетом (бо мій капелюх давно вже зносився) та посовою хусточкою, а коли острів присунувся ще ближче, загукав якомога голосніше. Придивляючись, я побачив натовп, що юрмився на найближчому боці. З того, як вони показували на мене пальцями один одному, я зрозумів, що вони побачили мене, хоч і не озивались на мої вигуки. П'ять чи шість чоловік побігли сходами вгору й зникли у верхній частині острова. Мені спало на думку, що їх послано сповістити про мене когось із влади та дістати належні розпорядження.

Натовп зростає, і менше ніж за півгодини острів наблизився так, що між нижньою галереєю і мною лишилося яких-небудь сто ярдів. Тоді я прибрав найблагальнішої пози і заговорив до них припущеним тоном, але не дістав ніякої відповіді. Над самою моєю головою стояли, мабуть, якісь поважні особи, як побачив я з їхнього одягу. Вони про щось раділися, часто поглядаючи на мене. Нарешті один з них крикнув кілька слів чіткою, добірною співучою говіркою, що скидалася трохи на італійську. Бажаючи догодити їм близькою до їхньої вимовою, я й собі відповів по-італійськи. Та хоч ми й не зрозуміли один одного, мій жалюгідний вигляд досить виразно промовляв про моє прикре становище.

Вони знаками звеліли мені зійти зі скелі й підійти до берега. Я так і зробив. Летючий острів спинився досить близько, якраз надо мною. З нижньої галереї спустили ланцюг з прикріпленим до нього сидінням. Я сів на нього, і мене відразу підняли на блоках.

РОЗДІЛ II

Опис звичаїв та поводження лапугян. Нарис їхньої науки. Про короля та його двір. Як прийняли там автора. Побоювання та неспокій лапугян

Ступивши на острів, я опинився серед великого натовпу. В перших рядах стояли, як здалося мені, їхні вельможі. Всі вони зацікавлено розглядали мене, і я платив їм тою ж монетою, бо піколи ще не бачив

людей таких чудних постаттю, одягом і поведженням. Голови в них були нахилені або на правий, або на лівий бік. Одне око дивилося всередину, а друге — просто в небо. Їхній верхній одяг був прикрашений фігурами сонця, місяця та зірок, впереміш із зображеннями скрипок, флейт, арф, сурм, гітар та багатьох інших музичних інструментів, певних у нас в Європі. Я помітив позад них багато людей в одязі слуг, що тримали в руках коротенькі палички з прив'язаним на кішці, пеначе цій па ціпилі надутим міхуром. В кожному міхурі, як мені сказали потім, була жменька сухого гороху або камінців. Цими міхурами вони час од часу били по губах і по вухах своїх сусідів, але тоді я не міг добрати, навіщо це робилося. Виявилось, що розум цих людей так захоплюють глибокі міркування, що вони не можуть ні говорити, ані слухати чужих слів, і привести до пам'яті їх можна, тільки доторкнувшись до їхніх органів слуху та мови. Через це ті, хто має змогу, завжди тримають біля себе спеціального служника (по-лапунтійсько-му — к л а й м е н о л е) і ніколи не йдуть без нього на прогулянку або в гості. Обов'язки клайменоле полягають у тім, щоб злегка доторкати-ся міхуром до рота того, хто має говорити, і правого вуха того, до кого звертаються. Цей служник не відходить од свого хазяїна під час прогулянок і подеколи злегка вдаряє його по очах, бо той завжди так заглиблюється в думки, що ризикує впасти в провалля або стукнутись головою об вуличний стовп, або паткнутися на перехожого, або ж, зіткнувшись з кимось, звалитись у рівчак.

Вважаю за потрібне подати читачеві ці пояснення відразу, бо інакше він, так само, як і я, не зрозуміє поведінки моїх проводирів під час нашого переходу від нижньої галереї до верхньої частини острова й далі до королівського палацу. Поки ми йшли, вони раз у раз забували, куди й чого йдуть, не звертали ніякої уваги на мій незвичайний для них одяг та вигляд і, здавалося, не чули й не бачили юрби, думки та манери якої були вільніші.

Нарешті ми добулися-таки до палацу й увійшли до парадного залу, де на троні сидів король, оточений найзначнішими своїми вельможами. Перед тронем стояв великий стіл, увесь заставлений глобусами, планетаріями та різними астрономічними приладами. Його величність і не поворухнувся, хоч наша поява викликала досить гучний гомін. Він розв'язував якусь дуже складну задачу, і ми чекали принаймні годину, доки він подужав її. Обабіч, коло самого трону, стояли два молоденькі пажі з міхурами в руках. Побачивши, що король уже розв'язав свою задачу, один з них злегка доторкнувся міхуром до його рота, а другий до правого вуха, після чого його величність здивовано озирнувся, пеначе враз прокинувся. Помітивши мене з товариством, він, очевидно, пригадав, що йому вже говорили про мене. Він промовив кілька слів, і один з пажів одразу лягнув мене по правому вуху, але я знаками, як зумів, пояснив, що не потребую цього. Як виявилось згодом, така поведінка дуже пошкодила мені, бо на цій підставі його величність склав дуже

низьку ціну моїм розумовим здібностям. Король, скільки я міг догадатись, ставив різні запитання, і па них я відповідав усіма відомими мені мовами. Побачивши, що пам не порозумітисся, король, уславленний своєю гостинністю до чужинців, наказав дати мені окрему кімнату в палаці й приставити до мене двох слуг. Мені принесли обід, і четверо вельмож, яких я бачив біля особи його величності, вшанували мене тим, що пообідали разом зі мною. Обід складався з двох перемін, по три страви в кожній. На першу переміну пам подали бараняче стегно у формі рівнобічного трикутника, кусок яловичини у вигляді ромбоїда і пудинг у формі циклоїда. На другу переміну були дві качки, порізані частками, що скидалися на скрипку, ковбаси, що вигинном пагадували флейти та гобої, і теляча грудка, формою — точнісінька арфа. Хліб слуги різали у формі конусів, циліндрів, паралелограмів та багатьох інших геометричних фігур.

За обідом я дозволив собі запитати про назви різних речей їхньою мовою, і ті благородні особи, з допомогою своїх слуг з міхурами, охоче задовольнили мою цікавість. Їм, видима річ, самим кортіло навчити мене їхньої мови, щоб потім уразити своїми великими здібностями. Незабаром я міг уже не тільки попросити хліба та води, а й усього, чого хотів.

По обіді мої гості пішли, а до мене, а до мене, а до наказу короля, завітала нова особа в супроводі слуги з міхуром. Ця особа принесла з собою перо, чорнило та три чи чотири книжки і на мигах пояснила мені, що її прислано навчити мене їхньої мови. Ми просиділи чотири години, протягом яких я записав багато слів з поясненням проти кожного з цих, а також вивчив кілька коротеньких речень. Мій учитель наказував слугі давати йому той чи інший предмет, повертатися, вклонитися, сідати, вставати, ходити тощо, а я записував, як усе це зветься по-їхньому. В одній з книжок він показав мені малюнки сонця, місяця, зірок, знаків зодіаку¹, тропіків і полярних кіл, а також різні геометричні фігури двох та трьох вимірів, назви яких я також позанотовував. Далі він пазвав і описав мені всі музичні інструменти і познайомив мене з термінами, потрібними для того, хто грає на них. Коли він пішов, я переписав за алфавітом усі ті слова та їх переклад. Таким способом, завдяки моїй незрадливій пам'яті я за небагато днів зробив чималі успіхи у вивченні їхньої мови.

Цей летючий острів називається в них Лапута, і походження цього слова мені так і не пощастило дошукатися. Ла п стародавньою мовою означало «високий», а у н т у — «правитель». Злиття цих слів дало, як вони кажуть, Ла п у т а. Я не згодний з таким поясненням, воно здається мені трохи штучним, і я дозволив собі запропонувати тамтешнім учепим свою гадку. Я виводжу слово «Лапута» з ла п а у т е д. «Лап» означає, власне, відблиск сосячного променя в морі, а «аутед» — крило.

¹ Зодіак — пояс на небесній сфері, по якому рухаються Сонце, Місяць та планети. Ділиться на дванадцять сузір'їв: Телець, Рак, Діва і т. ін.; кожне сузір'я позначається особливим знаком.

Я, проте, не буду обстоювати свої гіпотези і лише розв'язати це питання безсторонньому читачеві.

Придворні, що за дорученням короля піклувалися мною, побачивши, в якому жалюгідному стані мій одяг, другого ж ранку покликали кравця і веліли йому зняти з мене мірку. Майстер викошав це зовсім не так, як роблять майстри у нас в Європі. Вимірявши мій зріст квадрантом, він з допомогою лінійки та компаса вирахував усі потрібні йому розміри, записав їх на папері і через шість днів припіс готовий костюм. Він був зроблений дуже погано і зовсім не пасував до мене, бо кравець трохи

помилився в своїх розрахунках. Та я поблажливо зауважив, що такі випадки трапляються часто і на них не варто звертати увагу.

Через брак одягу та хворобу мені довелося провести кілька днів у себе в кімнаті. За цей час я набагато поширив свій словник; з'явившись потім при дворі, я міг розуміти багато з того, що сказав король, і відповідати на деякі його запитання.

З наказу його величності острів скерували на ост-зюйд-ост до Лагадо, земної столиці їхньої держави, до якої було щось із дев'яноста миль. Наша подорож туди тривала чотири з половиною дні, при чому я зовсім не відчував руху острова в повітрі. На другий день, близько одинадцятої ранку, король власною особою, з усіма вельможами, дворянством та урядовцями влаштував концерт: протягом трьох годин вони безупинно грали на різних інструментах і мало не оглушили мене. Змісту музики я не розумів, аж доки мені не пояснив мій учитель. Він сказав, що вуха лапутян звикли до музики небесних сфер, яку завжди можна чути протягом певних періодів, і тепер царедворці готуються до чергового концерту, щоб і собі приєднатися до гармонії небесних сфер.

Простуючи до Лагадо, їхньої столиці, його величність наказував зупинити острів над деякими містами та селами, щоб його підданці могли подати йому свої прохання. Для цього з острова спускали багато мотузів з важками на кінцях. Люди прив'язували до них свої прохання, і ті зразу підлітали вгору, як то буває з клаптиками паперу, що їх школярі пускають по питці до змія. Іноді нам знизу передавали вино та їжу, і лапутяни підіймали їх до себе на блоках.

Мої знання з математики стали мені у великій пригоді при засвоєнні фразеології, в значній мірі побудованої на цій дисципліні та на музиці, з якою я теж був непогано обізнаний. Всі їхні ідеї пов'язані з лініями та фігурами. Бажаючи, наприклад, розповісти про красу жішки або якоїсь тварини, вони описують її ромбами, колами, паралелограмами, еліпсами та іншими геометричними фігурами або вживають порівнянь, запозичених з музичного лексикону: повторювати їх тут було б зайве. В кухні королівській я бачив усі геометричні фігури й музичні інструменти, форми яких кухарі наслідують, готуючи різні страви до столу його величності.

Будинки лапутянські побудовано надзвичайно погано. Стіни викривлені й ніколи не сходяться під прямим кутом. Всі ці недоладності пояснюються зневагою до практичної геометрії, що нею вони гребують, як вульгарним, механічним знанням, а також тим, що хитромудрі вказівки, які лапутяни дають будівникам, неприємні для звичайного розуму й сиричипляються тільки до непорозумінь. Хоч як уміло поведуться вони на папері з лінійкою, олівцем та циркулем, але в щоденному, домашньому житті я ніколи не бачив людей незграбіших, вайлуватіших і таких нетямущих у всьому, що не стосується до математики чи музики. Міркують вони погано й завжди палко сперечаються, крім тих випадків, коли мають рацію, але такі випадки трапляються рідко. Мрії,

фантазії, вигадливість певідомі їм зовсім, і в мові лапутянській нема навіть слів для таких понять. Обсяг їхніх думок та інтересів обмежено двома зазначеними галузями.

Більшість лапутян, а надто ті, що працюють у галузі астрономії, ставляться з великою довірою до астрологічних віщувань, хоч і соромляться визнати це прилюдно. Але пайчуднішим і пайнезрозумілішим явищем здавалася мені їхня пристрасть до політики, в якій вони надзвичайно кохаються, раз у раз дискутуючи питання державного характеру й гаряче обстоюючи кожну деталь партійної думки. Щоправда, такий самий пахил я спостерігав і в більшості моїх знайомих свропейських математиків, але ніколи не міг знайти нічого спільного між цими двома галузями знань. Мабуть, вони гадають, що керувати та орудувати світом не тяжче, ніж повертати глобус, бо в найбільшому колі стільки ж градусів, як і в пайменшому. А втім, я думаю, що ця характеристика для математиків риса походить від загальнолюдської властивості втручатися саме в те і цікавитись тим, що ми найгірше знаємо й до чого найменше підготовані наукою та природою.

Лапутяни завжди хвилюються і не мають ніколи спокою, але їхні страхи викликано причинами, що майже не впливають на інших смертних; вони бояться зміц, що відбуваються в тілах небесних: наприклад, що земля через постійне наближення до сонця згодом буде поглинена або знищена ним; що поверхня сонця, поступово вкриваючись окалиною, перестане давати світло й тепло; що Земля, уникнувши нещодавно сутички з хвостом останньої комети, який немигуче спопелив би її, можливо, буде зруйнована пайближчою кометою, яка має з'явитися, за їхніми обчисленнями, через тридцять один рік. На їх думку, коли ця комета наблизиться до сонця, вона дістане від нього тепла в десять тисяч разів більше, ніж є в розпеченім до червоного залізі; а віддаляючися від сонця, вона понесе з собою і свій вогнешний хвіст у мільйон чотирнадцять миль завдовжки. Якщо Земля, проходячи крізь цього, опиниться на сто тисяч миль од ядра або головного тіла комети, то вона неодмінно займеться вогнем і обернеться на попіл.

Побоювалися вони й того, що сонце, випромінюючи щодня своє тепло і нічим не поновлюючи його, нарешті зовсім згорить і погасне, а це супроводитиметься загибеллю Землі й усіх планет, які дістають од цього світло.

Вони так бояться всяких пезбезпек, які нібито чигають на Землю в космосі, що не можуть спокійно спати в своїх ліжках і позбавляють себе можливості користатися звичайними розвагами та відпочинком. Стрінувшись вранці зі знайомим, кожен з них перш за все запитує про стан Сонця вчора ввечері та сьогодні вранці, а також про те, чи є надія уникнути сутички з кометою, що наближається.

Такі розмови їм дуже до вподоби і завжди зводять мені на думку наших хлопчиків, що страшенно люблять слухати різні страхіття про духів та домовиків, а паслухавшись, бояться лягати спати.

За якийсь місяць я настільки опанував їхню мову, що міг відповісти мені мало не на всі запитання короля, коли мав честь бувати в його товаристві. Його величність не цікавили ні наші закони, ні врядування, ні звичаї тих країн, де я бував; він обмежував свої запитання тільки галуззю математики, та й то слухав мене не уважно і зневажливо, дарма що з обох боків у нього завжди стояли два пажі, які частенько будили його увагу своїми мішурами.

РОЗДІЛ III

*Явище, з'ясоване завдяки сучасній філософії та астрономії. Великий розвиток астрономії у лапугалі.
Королівський спосіб придушувати повстання*

Я попросив короля дозволити мені оглянути острів, і король не тільки ласкаво дав мені дозвіл на це, але й звелів моему вчителеві супроводити мене. Найбільше кортіло мені дізнатися, які природні або штучні причини рухають острів, і тепер я можу розповісти про це читачеві.

Летючий або плавучий острів має форму правильного кола в чотири з половиною милі (або сім тисяч вісімсот тридцять сім ярдів) у діаметрі, і, значить, площа його становить десять тисяч акрів. Товщина його триста ярдів. Дно його, тобто спідня поверхня, яку видно тільки знизу, являє собою алмазну пластину ярдів у двісті завтовшки. На ній у звичайному порядку лежать різні породи мінералів, укриті зверху шаром чудового чорнозему в десять, а то й дванадцять футів завглибшки. Поверхня острова нахилена від країв до середини, і через це роса та дощова вода, що падає на острів, рівчаками стікає у чотири великі водозбори. Кожен з них має щось із півмилі в обводі й розташований за двісті ярдів од центра. Воду у водозборах удень випаровує сонце, і тому вони ніколи не бувають переповнені. А втім, король при потребі може піднести острів понад хмари і таким способом запобігти дощеві чи росі.

В самому центрі острова є провалля щось із п'ятдесят ярдів у діаметрі. Ним астрономи входять у печеру, що має форму купола і зветься через те Ф л а н д о н а Г а н ь о л е, або Льох Астрономів. Вона заглиблюється на сто ярдів у товщу алмазу. Печеру завжди освітлюють двадцять ламп, і їхнє світло, відбиваючись од рівних стін, заливає все навкруги. Льох устатковано найрізноманітнішими секстантами, квадрантами, телескопами, астролябіями та іншими астрономічними приладами, але головне чудо, від якого залежить доля цілого острова — величезних розмірів магніт у формі ткацького човника. Він має шість ярдів завдовжки і, в найтовщому місці — припаймі три ярди завширшки. Магніт прикріплено до міцної алмазної осі, і на ній він урівноважений так точно, що повертається від найменшого дотику. Його вміщено у порожистий

алмазний циліндр у чотири фути заввишки, стільки ж завтовшки і дванадцять ярдів у діаметрі, поставлений горизонтально на вісім алмазних ніжок, кожна в шість ярдів заввишки. В середині внутрішньої поверхні циліндра є два отвори в двадцять дюймів завглибшки, куди встановлено кінці осі магніту.

Ніяка сила не може зсунути магніт із місця, бо циліндр з ніжками становить єдине суцільне тіло з алмазом, що править за спід острова.

За допомогою магніту острів рухається вгору, вниз або вбік. З одного кінця магніт має відштовхувальну, а з другого — притягальну силу. Поставивши його вертикально, притягальним полюсом до Землі, лапутяни знижують острів, а коли повернути вниз відштовхувальний полюс, острів одразу підіймається вгору. Поставлений навскоси, магніт примушує Лапуту йти теж навскоси, бо його сили завжди діють по лініях, паралельних його напрямку.

Таким скісним рухом острів пересувається від однієї частини володіння короля до іншої. Отже, підіймаючи, коли треба, або опускаючи магніт, острів змушують то підійматись, то знижуватись у скісному напрямку; таким чергуванням підіймань та опускань (рух відбувається під незначним кутом) острів пересувається від однієї частини держави до іншої.

Слід, проте, зауважити, що він не може підійматись вище як на чотири милі. Астрономи пояснюють це тим, що магнітне тяжіння відчувається лише на відстані чотирьох миль. Поза межами володінь його величності магніт не має ніякої сили, бо мінерали, які діють на нього, залягають лише в межах цього королівства. Користуючись перевагами такого вигідного становища, король легко може привести до покори будь-яку країну, що лежить у полі тяжіння магніту.

Коли магніт стоїть горизонтально, острів зупиняється. Адже в такому випадку полюси магніту, перебуваючи на однаковій відстані від землі, діють з однаковою силою, один — штовхаючи острів угору, другий — тягнучи його вниз, через що він зовсім зупиняється.

Доглядати магніт доручено надійним астрономам, що з наказу короля змінюють його положення, скеровуючи острів у потрібний бік. Більшу частину свого життя вони проводять, вивчаючи небесні тіла крізь підзорні труби, перед якими наші телескопи багато поступаються своєю якістю. Їхні найдовші телескопи мають тільки три фути, але збільшують краще, ніж наші стоярдові, та ще й дають чистіше зображення. Ось чому у відкриттях своїх вони випередили наших європейських астрономів і вмістили в своєму каталозі пеба десять тисяч зірок, тоді як у пайповнішому нашому немає й третини цього числа.

Лапутяни вели спостереження над дев'яноста трьома різними кометами і з великою точністю встановили час їхнього повернення. Якщо всі ці виміри правильні, то бажано було б опублікувати їхні спостереження; тоді вся теорія комет, що й досі шкутильгає на обидві, набула б виразності та ясності інших галузей астрономії.

Коли яке-небудь місто знімає бунт або відмовляється сплачувати звичайні податки, король приводить мешканців до покори двома способами. Перший, менш жорстокий, полягає в тім, щоб поставити острів якраз над містом та околицями землями й тим позбавити їх сопячного світла та дощу, тобто викликати голод і хвороби. А якщо провина їхня того заслуговує, їх можна водночас бомбардувати великим камінням, од якого в них немає іншого порятунку, як тільки ховатися в підвали та льохи, при чому покрівлі їхніх будинків шцент руйнуються. Коли ж повстанці вперто тримаються свого, до послуг короля є останній спосіб — острів просто спускається на землю й знищує все дощенту — і будівлі, і людей. Проте це — крайній засіб, і король дуже рідко вдається до нього. З одного боку, йому й самому він не до вподоби, а з другого — і міністри не наважуються дати йому таку раду. Вони бояться викликати ненависть народу, який міг би сплюндрувати їхні маєтки. Хочу пояснити, що вся власність вельмож міститься внизу, а летючий острів належить самому королю.

Крім того, є ще важливіша причина, чому королі цієї країни завжди відчували огиду до жакливого кари й удавались до неї хіба тільки в крайній потребі. Якщо в місті, засудженому на зруйнування, є якісь високі скелі або в ньому багато високих шпилів чи кам'яних стовпів, то раптове падіння може пошкодити алмазну основу острова. Вона може розколотись од великого удару або тріснути від вогню пожарищ, як то часто трапляється із стінами наших залізних та кам'яних димарів. Це добре знає простий люд, і обстоюючи свою волю та власність, він знає, до якої межі можна доводити свій опір. Та й король, коли вже вирішить розчавити яке-небудь місто, наказує спускати острів якнайтихіше, начебто з жалості до населення, а насправді боячись пошкодити алмазне дно. Бо тоді, па думку всіх їхніх філософів, магніт не триматиме острова, і вся його маса впаде на землю.

Років зо три перед моїм прибуттям до лапутян сталася незвичайна подія, що замалим не була фатальною для тої монархії, принаймні для її теперішнього державного ладу. Його величність прилетів до Ліндаліно, другого за своїми розмірами міста в королівстві, і одержав багато скарг на представників влади. За три дні по його відбутті городяни зачипили міську браму, заарештували губернатора і з дивовижною енергією та швидкістю спорудили по кутах міста (стіни його становлять правильний чотирикутник) чотири масивні башти, такі заввишки, як і гранітна гостроверха скеля в самому центрі міста. На баштах, так само як і на вершечку скелі, вони поставили по великому магніту і запасли колосальну кількість дуже горючого палива, сподіваючись страшним полум'ям розколоти алмазний спід острова, в тому разі, коли їхній план з магнітами зазнав би невдачі.

Тільки за вісім місяців короля повідомили про те, що Ліндаліно зчипило бунт, і він наказав привести острів до того міста. Населення міста вирішило боротися до кінця і запаслось провіантом. Посеред міста про-

тікає велика річка. Марно король ширяв пад повстанцями, позбавляючи їх дощу і соція. Тоді він звелів спустити з острова безліч мотузів, але нікому й на думку не спало просити в нього ласки. Зате до Лапути полетіла сила надзвичайно зухвалих претензій; в них вимагалось відшкодувати всі вчинені місту несправедливості, повернути привілеї, надати населенню права самому обирати губернатора і такі інші безглузді речі. У відповідь на це його величність звелів усім остров'янам кидати зі спідньої галереї великі каменюки на місто, але ліндалінці врятувалися від цього лиха, поховавшись із своїм майном у чотирьох баштах та інших кам'яних спорудах і по льохах.

Тоді король, постановивши за всяку ціну приборкати зухвалих, наказав негайно спустити острів на сорок ярдів од верхів башт і скелі. Наказ королівський було викопано, але урядовці, які здійснювали його, виявили, що спуск проходить куди швидше проти звичайного. Повернувши магніт, вони ледве спромоглися зупинити острів у повітрі, але помітили, що він усе ж таки має тенденцію падати. Негайно повідомивши короля про це дивне явище, вони попросили в його величності дозволу підняти острів вище. Король згодився, скликали велику раду, і урядовці, які відали магнітом, дістали наказ бути присутніми на ній. Одному з найстаріших та найдосвідченіших серед них дозволено було провести запропоновану ним спробу. Він узяв міцний мотуз у сто ярдів завдовжки, а коли острів піднявся над містом на таку височінь, що помічена ними притягальна сила перестала діяти, прив'язав до кінця мотуза уламок алмазу з домішкою залізняку, такого складу, як на споді острова, і став повільно спускати його з долішньої галереї над однією баштою. Не встиг алмаз спуститися на чотири ярди, як урядовець відчув: його тягне вниз із такою силою, що він ледве витяг його назад. Потім він скинув з острова кілька уламків алмазу і спостеріг, що їх усі з великою силою притяг до себе верх башти. Таку ж саму спробу провів він і з іншими трьома баштами та зі скелею, і наслідки щоразу були однакові.

Отак городяни розладнали всі плани короля, і (ми не будемо зупинятися на подробицях) йому довелося дати спокій тому місту.

Одип з міністрів запевняв мене, що коли б острів спустився пад містом так низько, що не міг би знову піднятись, то ліндалінці позбавили б його здатності пересуватися, вбили б короля з усіма міністрами і цілком змінили б державний лад.

Основний закон цієї держави забороняє королю, двом його старшим синам та королеві залишати острів з будь-якого приводу.

РОЗДІЛ IV

Автор покидає Лапугу. Його приставляють до Бальнібарбі. Він прибуває до столиці. Опис столиці та прилеглих місцевостей. Один вельможа гостинно приймає автора. Його розмова з цим вельможею

Не можу сказати, щоб зі мною там погано поводитись. Проте я відчував деяку зневагу в ставленні до себе, бо і король, і його підданці з усіх галузей знання цікавилися тільки математикою та музикою, з якими я був обізнаний куди менше, ніж вони; тому й поважали вони мене мало.

Я зі свого боку, оглянувши все варте уваги, дуже хотів покинути острів, бо він, та й жителі його вкрай мені набридли. Лапутяни, щоправда, великі знавці в двох згаданих мною галузях, які я завжди шанував і в яких сам дещо тямлю, але вони так захопилися абстрактним мисленням, що я ніколи не зустрічав неприсмішаних компаньйонів. Під час мого двомісячного перебування в Лапуті я розмовляв тільки з жінками, крамарями, служниками, що посять міхури, та придворними пажами — через що мене надзвичайно зневажали, — але тільки від них і міг я дістати розумні відповіді.

Ревно вивчаючи мову, я її добре засвоїв і вирішив при першій же погоді залишити острів, де мені так мало приділяли уваги.

При дворі був один вельможа, близький родич короля, якого всі мали за найбільшого неука та дурня і тільки через його родинні зв'язки з королем оддавали йому належну шану. Він зробив великі послуги королівському дому, мав чималі природні здібності та добру освіту, був, безперечно, порядною й чесною людиною, але не мав музичного слуху і, як зловтішно казали його вороги, не вмів навіть витримувати такт у музиці. Крім того, тільки з великими труднощами навчили його доводити найпростіші теореми. До мене цей вельможа ставився надзвичайно прихильно і часто шанував мене своїми візитами, під час яких розпитував про європейські справи, про закони, звичаї та освіту в тих численних країнах, де мені довелося бувати. Він дуже уважно слухав мене і завжди робив цілком слушні зауваження. Відповідно до свого стану він мав двох слуг із міхурами, але брав їх з собою тільки до двору або коли віддавав офіційний візит і негайно відпускав, ледве ми лишалися вдвох.

Ось цю видатну особу я й просив поклопотатися за мене перед королем у справі мого від'їзду. Він погодився, хоч і з жалем, як сам мені сказав; він робив мені різні вигідні пропозиції, але я їх одхиляв, висловлюючи при тому глибоку подяку за них.

Шістнадцятого лютого я попрощався з королем та його двором. Його величність дав мені щедрі подарунки, що коштували не менше як двісті англійських фунтів; на таку ж суму обдарував мене мій протектор,

родич короля, який дав, крім того, ще й листа до свого приятеля в Лагадо. Острів у той час кружляв пад горою милі за дві від столиці, і меце спустили з нижньої галереї так само, як колісь підняли.

Частина континенту, що становить володіння монарха Лапути, звється Бальнібарбі, а столиця, як уже я згадував свого часу, має назву Лагадо. Я з деякою приємністю відчув під ногами твердий ґрунт і без ніяких перешкод, одягнений по-їхньому і досить обізнаний з їхньою говіркою, добувся до міста. Швидко знайшовши будинок особи, до якої у мене була рекомендація, я передав хазяїнові лист од мого друга — вельможі з острова — і був прийнятий дуже ласкаво. Цей вельможа, М'юноді на ім'я, надав мені помешкання в своїм будинку, де я й жив увесь час мого перебування в Лагадо, користуючись надзвичайною гостинністю господаря.

Другого ранку по моїм приїзді цей вельможа повіз мене каретою оглянути місто, приблизно вдвічі менше, ніж Лондон. Будинки в ньому дуже оригінальної форми, і серед них багато зовсім зруйнованих. Гордіяни, одягнені здебільшого в лахміття, швидко ходили по вулицях, безтямно втупивши погляд в одну точку. Поминувши міську браму, ми проїхали милі зо три полем, де я бачив багато селян, що якимсь знаряддям длубались у землі. Що саме вони робили, я розібрати не міг. Не помітив я також ніде ні трави, ні хліба, дарма що ґрунт був, очевидно, дуже родючий. Незвичайний вигляд міста та його околиці не міг не здивувати мене, і я попросив пояснень у свого супутника. Я не розумів, як при такій силі заклопотаних облич, при стількох головах і руках ніде не видно наслідків їхньої праці — лани лежали необроблені, будинки занедбані, а зовнішній вигляд людей та їхній одяг свідчили тільки про злиді та нестатки.

Пап М'юноді був дуже значний урядовець; протягом кількох років він був губернатором у Лагадо, але через чіюсь намову його звільнено, як нездатного до врядування. Проте король не позбавив його своєї прихильності і вважав за добромисну, хоч і обмежену та химерну людину.

Вислухавши мою відверту думку про країну та її жителів, пап М'юноді зауважив, що я дуже мало прожив тут, аби скласти правильну думку, що різні нації мають різні звичаї, і сказав ще кілька фраз загального характеру. А коли ми повернулись до його палацу, він запитав, як подобається мені його будинок, які недолатності знайшов я в ньому і що можу закинути щодо зовнішнього вигляду та одягу його слуг. Таке питання він міг поставити цілком вільно, бо все в будинку вражало розкошами, порядком та охайністю.

Я щиро відповів, що його розум, здібності та багатство охоропляють його від усіх вад, до яких призводять інших недоумкуватість та убогство.

Тоді його ясновельможність запропонував одвідати його маєток, миль за двадцять од міста. Я сказав, що я завжди до його послуг, і вранці другого дня ми поїхали туди.

Дорогою він показував мені на різні способи, якими фермери обробляють свої лани, але мені було зовсім незрозуміло, в чому їх сенс, бо тільки подекуди я помічав на ланах якусь билинку або бадилля. Та за три години картина стала зовсім інша. Ми потрапили в напрочуд гарну місцевість. Близько одна від одної стояли чепурненькі хатки фермерів, ділянки було обгороджено тинами й поділено на луки, лани та виноградники. Не пригадаю, щоб будь-коли я бачив приємніший краєвид. Його ясновельможність, побачивши, що обличчя моє прояснюється, зітхнув, а потім сказав, що це починаються його маєтки і що так буде до самого його дому; що майже всі земляки глузують з нього і дорікають йому за нікудишне господарювання та поганий приклад, який він дає всьому королівству. Він пояснив, що наслідувачів у нього обмаль і всі вони такі старі, уперті й чудні люди, як і він сам.

Нарешті ми підїхали до будинку, величної споруди, побудованої за найкращими взірцями стародавньої архітектури. Фонтани, сади, алеї, гроти — все це було розміщене дуже доладно і з великим смаком. Я віддав належну хвалу всьому, що бачив, та його ясновельможність неначе не звертав уваги на мої слова. Тільки після вечері, коли ми залишилися віч-на-віч, він із сумним виглядом сказав, що йому, напевно, доведеться зруйнувати свої будинки і тут, і в місті, перебудувати їх за сучасним зразком, знищити всі плантації та почати господарювати, як і всі, наказавши зробити те саме й своїм орендарям. В іншому разі його обвинуватять у зневазі до громадської думки, химерності й неуцтві, а це, мабуть, збільшить невдоволення його величності. Він зауважив, що я, напевно, стриманіше ставитимуся до досягнень їхньої науки, коли дістану від нього деякі відомості, про які я навряд чи чув при дворі, бо там народ занадто заглибився в свої мудрування й не дивиться на те, що робиться в країні.

В загальних рисах його оповідання зводилось ось до чого: років сорок тому — чи то в якихось справах, чи то для розваги — дехто з його земляків поїхав до Лапути. Проживши на острові п'ять місяців і поверхово ознайомившись там з математикою, мандрівники повернулись назад, ущерть повні легковажних ідей, що панують у тій повітряній країні. Дома ці особи почали ганьбити весь земний лад і забрали собі в голову переробити по-своєму і мистецтво, і науку, і мову, і техніку. Щоб здійснити свої мрії, вони домоглись у короля дозволу заснувати в Лагадо Академію проектів, і ця витівка так прищепилася, що тепер у цілому королівстві немає жодного більш-менш значного міста, де не було б такої установи. В академіях професори вишукують нові методи й правила землеробства та будівництва і вигадують незнані досі інструменти й приладдя для промисловості. Вони кажуть, що внаслідок їхніх досліджень праця однієї людини стане вдсятеро продуктивнішою; протягом тижня можна буде спорудити палац з такого тривкого матеріалу, що він стоятиме вічно, не потребуючи ремонту; овочі та хліб достигатимуть тоді, коли ми того захочемо, а врожай збільшиться у сто разів. І це

тільки незначна частина їхніх обіцянок. На превеликий жаль, у всьому тому є єдина хиба — жоден з цих проектів ще не закінчений, а тим часом уся країна зубожіла, будинки поруйнувались, і люди ходять голодні та обідрані. Та прожектери на це не зважають, вони провадять свої витівки в п'ятдесят разів упертіше, спонукувані заразом одчасм і надією.

Втаємничивши мене в ці справи, пан М'юноді додав, що ні в якому разі не хоче позбавити мене приємності побачити їхню велику Академію на власні очі. Він просив, щоб, їдучи до неї, я звернув увагу на руїни під горою, милі за три від шляху. Історія їх така. У нього за півмилі від дому був гарненький млин, що стояв на великій річці й задовольняв його власні потреби, а також потреби багатьох його орендарів. Років сім тому до нього з'явилися члени клубу прожектерів і запропонували зруйнувати той млин, а замість нього збудувати новий на схилі гори, де треба було прокопати довгий канал, що подавав би воду до машин, а ті підіймали б її трубами нагору. Вітер на вершині гори хвилюватиме воду й тим надаватиме їй руху. Коли вода тектиме вниз схилом, її буде потрібно вдвічі менше, щоб крутити колесо млина, ніж у річці на рівнині. Під той час він був у незгоді з королівським двором і з поради приятелів погодився на таку пропозицію. По двох роках роботи, до якої було залучено сто чоловік, проект зазнав невдачі, а прожектери подались собі геть, скинувши всю провину на нього. Відтоді члени клубу з нього глузують і в той же час підмовляють на таку саму спробу інших, гарантуючи повний успіх проекту.

Через кілька днів ми повернулись до міста. Його ясновельможність, з огляду на погану свою славу в Академії, не хотів їхати туди сам, а попросив одного із своїх друзів провести мене туди і відрекомендувати, як людину, що дуже кохасться в проектах, вельми допитливу й легковірну. І в цім була частка правди, бо замолоду я й сам був трохи прожектер.

РОЗДІЛ V

Авторові дозволено оглянути велику Академію в Лагадо. Докладний опис Академії. Які дослідження провадять професори

Виявилось, що Академія міститься не в одній будівлі, а займає цілу вулицю, умисне збудовану на місці колишнього пустиря.

Президент Академії прийняв мене дуже привітно, і я багато днів ходив, оглядаючи всі корпуси. В кожній кімнаті працював один або декілька винахідників. Загалом я відвідав не менше як п'ятсот кімнат.

Перший винахідник, до якого я зайшов, був худорлявий чоловік з вимазаними сажею руками та обличчям, з довгою бородою та розпат-

ланим волоссям, обсмаленим у багатьох місцях. Його верхній одяг, сорочка та шкіра були однакового кольору. Він уже вісім років працював над проектом добування сонячного світла з огірків. Переховуване в герметично закритих посудинах, це світло змогло б пагрівати повітря хмарного та дощового літа. Од нього я довідався, що через яких-небудь вісім років він, безперечно, спроможеться постачити за недорогої ціну сонячне проміння для губернаторових садів. Але він скаржився, що зараз у нього немає грошей, і просив у мене хоч яку-небудь дешицю, щоб дістати змогу продовжити дослідження, бо тепер огірки коштують дуже дорого. Знавши їхній звичай циганити в кожного, хто до них заходить, пан М'юноді постачив мене грошима, і я зробив винахідникові невеликий подарунок.

Нотім я одвідав іншого вченого, що збирався перепалюванням льоду здобути гарматний порох. Той показав мені свою наукову працю під назвою «Ковкість вогню», яку він збирався видати.

Був там надзвичайно вигадливий архітектор, що вдосконалював новий метод спорудження будинків. Його метод полягав у тому, що будувати починали з даху і кінчали фундаментом. Свій проект він обгрунтував спостереженнями над павуками та бджолами, які споруджують собі оселі подібним способом.

Працював в Академії і сліпий учений з багатьма сліпими ж таки учнями, робота яких полягала в змішуванні малярських фарб. Вони вчилися відрізяти їх одну від одної на запах та дотик. Мені в них не пощастило, бо під час лекції учні часто помилялися, та й сам професор рідко вгадував фарби. Проте все вчене товариство дуже поважало його і заохочувало до дальшої праці. В суміжній кімнаті мене зустрів винахідник, що знайшов новий спосіб орати землю. Щоб уникнути витрат на плуг, худобу та робітників, він пропонував використати для оранки свиней. За його системою на полі, яке мають обробляти, копають ямки глибиною у вісім дюймів. Туди закочують через кожні шість дюймів жолуди, фініки або каштани, що їх свині дуже люблять. Далі на поле випускають шістьсот, а то й більше свиней, і ті, шукаючи їжі, переорюють весь ґрунт та ще й угноюють його власним своїм гноєм. Щоправда, досвід довів, що витрат і часу така оранка забирає дуже багато, а врожай, якщо він взагалі буває, не можна назвати добрим. А проте ні в кого немає сумніву, що в майбутньому цей метод досягне блискучих результатів.

В сусідній кімнаті всі стіни й стеля були в павутинні. Лишався тільки вузький прохід для вченого. Коли я вступив у кімнату, професор, голосно скрикнувши, попросив мене не турбувати його павуків. Далі він почав говорити про помилку, в яку вдався світ, розводячи шовкопрядів і не використовуючи цих численних хатніх комах, що не тільки тчуть, але й сукають нитки. На його думку, тканини з цих ниток можна буде зовсім не фарбувати. І він цілком переконав мене, що має рацію, показавши силу різнокольорових мух, якими він годував павуків. Він був певний, що кольорові мухи, засвоєні при перетравленні, нададуть певного

кольору й павутинню. Він сподівався, що спроможеться задовольнити всі смаки, дівравши мух потрібних відтінків. У дальшому він знайде для мух підхожу їжу з якоїсь клейкої речовини і в такий спосіб зробить павутиння міцнішим.

Далі я зустрівся з одним астрономом, що надумав примістити сонячний годинник на флюгер міської ратуші. Він поставив завдання погодити річні та добові рухи Землі й Сонця з випадковими змінами вітру.

Я відвідав ще багато лабораторій, але, дбаючи за стислість викладу, не утруднюватиму читача описом усіх дивинок, які я там бачив.

Досі я оглядав лише одну половину Академії. Другу половину становили вчені, які рухали наперед умоглядні науки. Скажу я дещо й про них, згадавши спершу ще за одну славетну особу, яку в Академії називають «універсальним ученим». Він розповів пам, що цілих тридцять років присвятив проблемі поліпшення умов людського життя. В нього дві великі кімнати, вщерть повні різних дивовижних речей, і п'ятдесят помічників. Дехто з них згущував повітря й перетворював його на суху, відчутну на дотик матерію, вилучаючи з нього азот і виціджуючи воду та інші рідкі речовини. Дехто намагався розм'якшити мармур так, щоб з нього можна було робити подушечки для шпильок; той перетворював на камінь кінські копита, щоб кінь не зношував їх. Сам професор тим часом розв'язував два великі завдання: перше — засівати лани замість зерен половиною, в якій, з його слів, є й родюча сила, — це він довів численними експериментами, яких я не спромігся зрозуміти; а друге — ви-найти мазь, від якої у ягнят випадала б уся чисто вовна. Він сподівався, що невдовзі виведе породу голих овець, які в майбутньому витіснять звичайних по всьому королівству.

Далі ми перейшли до другої частини Академії, де жили винахідники, що вивчали абстрактні науки.

Перший професор, до якого я завітав, мав велику аудиторію, де було сорок учнів. Привітавшись, я з цікавістю почав розглядати верстат, що займав більшу частину кімнати. Вчений помітив це й попросив не дивуватися. Справа в тому, пояснив він, що його система філософських досліджень базується на механічних приладах. Безперечно, весь світ незабаром буде примушений визнати їхню доцільність, і він пишався тим, що така благородна, велична думка ніколи ще не вишикала в мозку людському. Кожен знає, як важко опанувати те чи інше мистецтво або досконало вивчити якусь галузь науки. Користаючись його системою, найнездібніша людина, доклавши трохи зусиль і витративши певну кількість часу, спроможеться писати книги з питань філософії, поезії, політики, математики та теології, і для цього не треба буде ні геніальності, ні знань. Він підвів мене до верстата, коло якого, вишикувавшись у лави, стояли його учні. Верстат цей мав двадцять квадратних футів і стояв посеред кімнати. Рама його складалася з невеличких дерев'яних табличок, завбільшки з гральні кості, зв'язаних тонким дротом. На табличках були наліплені клапти паперу, на яких були списані всі слова їхньої мови, в усіх від-

мінках, часах та способах, але без усякого ладу. Професор попросив мене простежити за роботою машини. З його наказу учні взяли за залізні ручки, яких було сорок на всій рамі верстата, і враз крутнули їх, змінивши тим увесь порядок слів. Тоді він звелів тридцяти шістьом учням повільно читати рядки на верстаті, і ті, коли натрапляли на три-чотири слова, що разом давали якийсь натяк на речення, диктували його іншим чотирьом хлопцям. Такі вправи повторили тричі; машина була побудована так, що з кожним поворотом ручки слова розташовувались по-іншому.

Юні школярі витрачали на це діло щодня по шість годин, і професор показав мені кілька величезних томів, де були зібрані всі записи. Він збирався поєднати їх і, користуючись із цього багатого матеріалу, дати світові викінчений звід усіх наук. На його думку, науки та мистецтва розвивались б куди краще, якби суспільство утворило спеціальний фонд і поставило в Лагадо ще сот п'ять таких верстатів, зобов'язавши керівників їх допомагати йому складати фрази з численних комбінацій слів.

Він розповів мені, що цей винахід змалку полонив його думки, що тепер на його верстаті — цілий словник і що він якнайточніше вираховував пропорції між частками, іменниками, дієсловами та іншими частинами мови, вживаними в книжках.

Я щиро подякував цій славетній особі за лекцію та демонстрування верстата і обіцяв, якщо повернуся коли-небудь на батьківщину, оголосити його там єдиним винахідником цієї дивної машини, форму якої я попросив дозволу накреслити на папері. Я сказав також, що наші європейські вчені мають звичку красти один у одного винаходи, але я вживу заходів, щоб честь його винаходу належала лише йому і нікому іншому.

Потім ми відвідали школу мовознавства, де троє професорів працювали над удосконаленням рідної мови.

Перший проект пропонував спростити мову, замінивши багатоскладові слова односкладовими і скасувавши дієслова та дієприкметники, бо насправді всі мислимі речі — виключно іменники.

Другий передбачав цілковите знищення всіх слів узагалі, що було б вельми корисно для здоров'я і зберегло б багато часу. Адже всім відомо, що кожне вимовлене слово деякою мірою псує легені і, таким чином, скорочує нам життя. Виходячи з того, що слова, по суті, означають речі, вчені вважали, що людям, замість говорити, зручніш було б носити з собою ті предмети, про які може бути мова.

І цей намір, безперечно, здійснили б на велике полегшення людству та поліпшення здоров'я, якби жінки не змовилися з простими й неписьменними людьми і не пригрозили підняти повстання, якщо їм заборонять розмовляти таким способом, яким споконвіку балакало все жіноцтво. Отак простий люд завжди буває непримиренним ворогом знання.

А втім, багато найученіших людей пристали на те, щоб розмовляти руками. Єдина незручність, а надто для тих, хто має багато чого сказати, полягає в потребі тягати на спині цілу купу різних речей, для чого часом буває потрібна допомога одного або двох здорових наймитів. Я часом бачив, як двоє мудреців, зігнуті під вагою торб і пакунків, неначе наші мандрівні торговці, стрічалися на вулиці. Вони розкладали все своє добро на землі, розмовляли якусь годину, потім знову збирали все в торби, піддавали їх на плечі один одному і розходились.

Щодо невеликих розмов, то потрібне для них приладдя вільно вміщується в кишені та в руках; особливо ж легко підтримувати коротку розмову дома.

В помешканнях, де відбуваються побачення наслідувачів цієї науки, повнісінько різних речей, і співрозмовники завжди мають напохваті все, що може здатися для їхніх балачок.

З другого боку, цей винахід міг би заступити міжнародну мову, зрозумілу для всіх націй, де речі та хатня обстановка однакові. Тоді посланники могли б порозумітися з першим-ліпшим королем або прем'єр-міністром, не звертаючись до перекладачів.

Був я і в школі математики, де вчитель викладав цю науку за зовсім новим методом. Теореми та доведення їх писалися на тоненьких облатках чорнилом, зробленим із спеціального настою. Учень натщесерце ковтав облатку і протягом трьох днів не вживав нічого, крім хліба та води. Під час перетравлювання облатки чорнило разом з кров'ю проходило в мозок і вносило туди теорему. На жаль, наслідки цієї системи не відповідали сподіванкам — почасти через те, що якась помилка закралась у визначення дози та пропорцій складових частин чорнила, а почасти й через зледаціння самих учнів. Ті облатки такі гідкі на смак, що хлопці звичайно відверталися й випльовували їх раніше, ніж вони починали діяти. До того ж їх неможливо було умовити стримуватись, як приписано, від їжі.

РОЗДІЛ VI

Дальший опис Академії. Автор пропонує деякі вдосконалення, які приймаються з подякою

Школа політичних прожекторів справила на мене погане враження. Професори її здалися мені божевільними, а таке видовище завжди смутить мене. Ці невдахи вишукували спосіб переконати монархів, щоб ті добивали своїх радників з числа людей розумних, здібних та порядних, навчити міністрів зважати на благо суспільства, винагороджувати чесних людей, які зробили суспільству видатні послуги, навчити монархів, що їхні інтереси повинні збігатися з інтересами народу і що на урядовців слід призначати осіб, гідних своєї посади.

Ці безумці плекали багато ще й інших нездійснених та диких химер, які ніколи доти не спадали на думку нікому з мислячих людей, і я ще раз пересвідчився, що на світі немає нічого настільки незвичайного або безглузлого, щоб його дехто з філософів не захищав би як істину.

Проте я мушу визнати, що не всі в цій частині Академії були химерниками. Там був один талановитий доктор, що чудово знався на природі та системах державного врядування. Ця славетна особа, вельми корисно проводячи свій час, знайшла ліки проти всіх недуг, на які хворіють урядові органи через хиби та вади високих урядовців і через розбещеність їхніх підлеглих. І справді, відколи чисто всі письменники та вчені визнали цілковиту схожість між природним тілом і організмом держави, стало очевидно, що й запобіжні засоби, і способи лікування їхніх хвороб мають бути однакові. Ми знаємо, що сенатори й інші великі особи часто запалюються і бувають занадто багатомовні та дражливі. Вони часто хворіють на голову, а надто на серце, на конвульсії, коли в них сіпаються обидві руки, а особливо права¹, на нервовий розлад та маячіння, на золотушні пухлини, на вовчий апетит та нетравлення шлунку, не кажучи вже про інші хвороби, що їх не варто згадувати.

Отож учений цей пропонував, щоб під час засідань сенату протягом перших днів у залі були присутні медики. Щовечора по закінченні засідань вони повинні лічити пульс кожному сенаторові; порадившись і докладно обговоривши характер кожної хвороби та способи лікування, медики ці повинні вернутися на четвертий день до зали засідань уже з аптекарями та потрібними ліками. Перше ніж сенатори почнуть засідати знову, лікарі мають дати кожному з них, залежно від хвороби, пропосного, очисного, роз'їдного або ліків проти головного болю, проти жовтяниці, проти паралічу, проти глухоти і на наступному засіданні, залежно від дії ліків, повторити, змінити або скасувати свої приписи й лікування.

Цей проект недорого обійшовся б суспільству і, на мою скромну думку, був би дуже корисний, прискорюючи розгляд справ у тих країнах, де сенат бере участь у законодавстві. Він породжував би однак стаїстість, скорочував дебати, одімкнув би кілька вуст, тепер закритих, і закрити би куди більшу кількість розкритих, угамував би запал молоді і виправляв статечність старості, збуджував би тюхтіїв і заспокоював запальні характери.

Знов-таки, всі скаржаться, що царські улюбленці завжди мають коротку та ледачу пам'ять. Цей учений пропонував, щоб кожний громадянин, допущений до прем'єр-міністра, переказавши коротко та ясно своє діло, на прощання сминув би його за носа або штовхнув ногою

---

¹ Натяк на хабарництво, поширене серед державних діячів Англії.

в живіт, або наступив на мозоль, або тричі потяг за вуха, або ляснув його по заду, або до синців нащипав йому руку, щоб міністр не забув. Ці операції, мовляв, треба повторювати при кожному побаченні, доки справа буде розв'язана остаточно або прохачеві категорично відмовлять.

Він радив також, щоб кожен сенатор, висловивши свою думку й обгрунтувавши її, неодмінно голосував за протилежну. Вчений запевняв нас, що в такому разі наслідки голосування завжди будуть благодійні для суспільства.

Щоб примирити ворожі партії, коли суперечки між ними стають занадто запеклі, він рекомендував такий дивний спосіб. Слід узяти по сто проводирів кожної партії, посадити їх парами один проти одного, добираючи по змозі людей з черепами однакового розміру. Далі двоє хірургів мусять водночас розпилати їм потилиці так, щоб поділити їхні мозки навпіл, і негайно обміняти відпиляні частини, приставивши кожна з них до голови супротивника. Робота ця, звичайно, вимагає точності, але професор запевняв, що коли операцію зроблено вдало, то добрі наслідки забезпечені. Доводив це він так: дві половинки мозку, змушені дискутувати про якісь питання в межах одного черепа, незабаром повинні порозумітися, а це зробить мислення поміркованим та правильним, що дуже бажано в головах людей, які вважають, піби вони з'явилися на світ спеціально для того, щоб керувати ним. Що ж до різниці мозків, якісної чи кількісної, у проводирів партій, то він запевняв нас на підставі свого досвіду, що це сута дрібниця.

Я чув палкі дебати двох професорів з приводу пайвигіднішого та найефективнішого способу діставати гроші, не обтяжуючи населення. Один твердив, що найсправедливіше було б оподатковувати вади та дурний розум, і хотів, щоб розмір податку встановлювали сусіди. Другий додержувався прямо протилежного погляду. На його думку, оподатковувати треба якраз ті прикмети душі та тіла, яким людина сама складає пайвищу ціну. Отож кожному буде дапо право визначати суму податку. Крім того, кожен може бути власним суддею і в питанні про свою дотепність, відвагу та чемність, які також мають підлягати великим податкам. Щодо чесності, справедливості, розуму та освіти, то їх передбачалося не оподатковувати зовсім. Це ж бо такі своєрідні якості, що їх ніхто не визнає в сусіда, і кожен завжди помилиться, визнаючи їх у себе.

Щоб зв'язати сенаторів з інтересами корони, він пропонував розподіляти посади між членами сенату з допомогою лотереї, причому кожен має спершу записатися, що голосуватиме в інтересах королівського двору, незалежно від того, чи виграє він, чи ні; а хто програє, може вільно брати участь у новій лотереї на якусь іншу вакансію. Таким способом у них завжди житиме надія, ніхто не скаржитиметься на невиконану обіцянку і всі невдачі свої скидатиме цілком на долю, плечі якої ширші й дужчі, ніж у міністрів.

Інший професор показав мені величезний рукопис інструкцій для викриття змов проти уряду. Він радив, щоб видатні державні діячі довідувались, яку їжу споживають усі підозрілі особи, о якій годині їдять, па який бік лягають спати, щоб таким чином скласти собі уявлення про їхні думки та наміри.

Вся розвідка написана дуже гостро, і містить вона в собі багато спостережень, цікавих і корисних для політиків, але, здається мені, пе зовсім повних. Я дозволив собі сказати це авторові й запропонував йому внести кілька доповнень. Професор прийняв мою пропозицію прихильніше, ніж то буває взагалі в письменників, а надто в прожектерів, і заявив, що буде радий дістати свіжі відомості.

Я сказав йому, що в королівстві Трібнія, яке тубільці називають Лангден — там я жив під час однієї подорожі — головна маса населення складається із шпигунів, свідків, викажчиків, обвинувачів, переслідувачів, позивачів та різних їхніх помічників і підручних, і всі вони дістають вказівки та платню від міністрів та їхніх помічників. Змови в тому королівстві бувають звичайно наслідком роботи осіб, які хочуть зміцнити свою славу глибоких політиків, надихнути новою силою спорохнілу владу, придушити або відвернути громадське невдоволення, наповнити свої скрині конфіскованим майном, зміцнити або підірвати державний кредит — залежно від того, що вигідніше для них самих. Насамперед вони погоджуються між собою і встановлюють, кого саме з підозрілих осіб обвинуватити в змові, далі намагаються перехопити все їхнє листування та папери, а злочинців закувати в кайдани. Папери передають фахівцям, що дуже спритно вміють знаходити таємниче значення слів, складів та літер.

Вони, наприклад, можуть довести, що табун гусей означає сенат, кривий собака — загарбника, чума — регулярну армію, яструб — прем'єр-міністра, подагра — архієпископа, шибениця — державного секретаря, пічний горщик — палату вельмож, решето — фрейліну, мітла — революцію, пастка на мишей — державну службу, бездонний колодязь — скарбницю, помийниця — царський двір, блазенський ковпак — фаворита, зламана очеретина — судову палату, порожня діжка — генерала, гпійна раця — владу.

Коли цей спосіб виявиться недостатнім, у них є ще два ефективніші способи, які вчені називають акростихами та анаграмами. Перший дозволяє розшифрувати всі початкові літери, згідно з їхнім політичним змістом.

Отже, «Н» означає змову, «Б» — кінний полк, «Л» — флот на морі. Користаючись другим способом, вони переставляють літери підозрілого листа і таким чином можуть виявити якнайглибше приховані наміри незадоволеної партії. Спритний розшифрувальник проаналізує найневинніше речення з мого листа до приятеля і доведе, що літери, з яких воно складається, можуть дати фразу: «Опирайтеся, змову викрито». Це і є спосіб анаграми.

Професор дуже дякував мені за це повідомлення і обіцяв згадати про мене на почесному місці у своєму трактаті.

Я не бачив тепер нічого, що могло б затримувати мене в цій країні, і почав думати про повернення до Англії.

РОЗДІЛ VII

*Автор покидає Лагадо й прибуває в Мальдонадо.
Кораблів нема. Він одбуває недовгу подорож до
Глаббдабдріб. Як його приймає губернатор*

Континент, частину якого становить це королівство, тягнеться, як у мене є підстава гадати, на схід у напрямі до тієї недослідженої частини Америки, що розташована на захід од Каліфорнії і на північ од Тихого Океану, до якого від Лагадо не більше як сто п'ятдесят миль. Там є добрий порт, що провадить жваву торгівлю з островом Лаггнеггом, розташованим на південному заході під 29° північної широти та 140° довготи. Цей острів Лаггнегг лежить на південний схід од Японії на відстані шось із ста ліг. Японський імператор перебуває в дуже дружніх стосунках з королем Лаггнеггу, і тому між цими двома островами часто плавають кораблі.

Вибравши цей шлях, щоб повернутися до Європи, я найняв провідника з двома мулами для мого невеличкого багажу. Потім я по-дружньому попрощався з паном М'юноді, подякувавши йому за ласку. Розлучаючись зі мною, він щедро обдарував мене. Моя подорож відбулася без будь-яких вартих уваги читача пригод.

У порту Мальдонадо, коли я туди прибув, не було жодного корабля на Лаггнегг. Не чекали його і найближчим часом.

Місто було з Портсмут завбільшки. Невдовзі я завів там кілька знайомих, що дуже приязно ставились до мене. Один з них сказав, що корабель на Лаггнегг буде не раніше як через місяць і що тим часом мені, мабуть, було б цікаво відвідати острів Глаббдабдріб, який лежить ліг за п'ять на південний захід од Мальдонадо. Він обіцяв дістати добрий човен і висловив бажання поїхати разом зі мною, запросивши до товариства ще й свого приятеля.

Глаббдабдріб, якщо я правильно розумію це слово, означає острів магів, або чаклунів. Розміром він такий, як третина острова Уайта, і має надзвичайно родючу землю. Править ним голова одного племені, що складається з самих чаклунів. Одружуються вони тільки поміж себе, і старший у роді є їхнім правителем. У нього розкішний палац з парком на три тисячі акрів, оточений муром з тесаного каменю в двадцять футів заввишки. В парку кілька обгороджених ділянок для худоби, посівів та садів.

Правителів та його рідні прислужують досить незвичайні слуги. Завдяки своїм знанням некромантії він може викликати до себе які завгодно тіні мертвих і має право протягом двадцяти чотирьох годин, але не більше, користуватися їхніми послугами. Кожну тінь не можна викликати більше як один раз на три місяці, і порушувати це правило дозволено тільки у виняткових випадках.

Прибули ми на острів близько одинадцятої години ранку. Один з моїх супутників пішов до правителя попросити, щоб той прийняв чужоземця, який домагається честі відвідати його високість. Дозвіл було дано негайно, і ми пройшли в палац між двома лавами сторожі, озброєної та одягненої дуже химерно. В обличчях сторожі було щось таке, що змусило мене здригнутися від певимовного жаху. Ми пройшли кількома покоями між такими самими слугами, вишикуваними з обох боків, і до-

булись до парадного залу, де віддали три низькі поклони. Нас запросили сісти на стільці біля нижньої приступки трону його високоств. Правитель розумів мову Балльнбарбі, хоч вона й відмінна від мови їхнього острова, і попросив мене розповісти про мої мандрю. Щоб я почував себе вільніше, він кивком пальця відпустив увесь свій почет, і той миттю щез, неначе сонна мара, що зникає, коли прокинешся. Признаюсь, що я аж похолов од ляку і опам'ятався тільки тоді, коли правитель запевнив, що мені не загрожує ніяка небезпека. Побачивши ж, як спокійно поставились до цього обидва мої супутники, я зовсім заспокоївся і став розповідати його високоств про свої пригоди, іноді, правда, озираючись на те місце, де нещодавно стояли оті тогосвітні слуги-привиди. Я мав честь обідати у правителя, і за обідом нам устроювала нова партія духів, але тепер я лякався їх уже менше, ніж уранці. Я залишився у приятеля до вечора і уклінно просив його високоств вибачити мені, що я не можу прийняти його пропозицію переночувати в палаці. Разом з двома приятелями я перебув ніч у приватному помешканні в сусідньому місті — столиці цього маленького острова, а вранці знову пішов засвідчити свою пошану правителеві й віддати себе в його розпорядження.

Так прожили ми на острові півтора тижня, гостюючи більшу частину дня у правителя, а ночуючи в місті. Я скоро так при звичаївся до духів, що через три або чотири візити вони не викликали вже в мене ляку. Щоправда, я відчував деякий острах, але цікавість брала пад ним гору. Нарешті його високоств запропонував мені викликати з того світу будь-кого з померлих. Я міг сам питати їх, з однією тільки умовою, щоб запитання мої стосувалися їхнього життя на землі. Я можу цілком покласти на них, бо вони казатимуть саму правду; адже брехня на тому світі — талант зовсім непотрібний.

Я щиро подякував його високоств за таку велику ласку. Ми стояли в кімнаті, звідки видко було прегарний парк; а що настрої у мене був піднесений, то я зажадав побачити Александра Македонського¹ на чолі його війська після бою під Арбелою. Великий полководець з'явився за першим порухом пальця правителя на широкому полі перед вікном. Ми запросили Александра в кімнату; мені дуже важко було зрозуміти його грецьку мову, а він мало розумів мою. Він присягався, що його не отруїли, а він помер з гарячки після доброї пиятики.

Далі я побачив Ганнібала² під час його переходу через Альпи, і він

---

¹ Александр Македонський (356—323 рр. до н. е.) — цар Македонії, один з найвидатніших полководців стародавнього світу. В битві під Арбелою (331 р. до н. е.) здобув вирішальну перемогу над Персією.

² Ганнібал (247—183 рр. до н. е.) — славетний карфагенський полководець. Завоював Іспанію і, перейшовши Альпи, розбив військ римлян. Як розповідає легенда, під час цього переходу дорого його армії перегородила величезна скеля, яку Ганнібал наказав розпекти, а потім полити огнем. Скеля буцімто розм'якшилась, після чого її вдалося зринути.

сказав мені, що не має й краплі оцту в своїм таборі. Я бачив Цезаря¹ і Помпея² на чолі їхніх армій, готових до бою, і Цезаря під час його останнього тріумфу. Я просив показати мені римський сенат і, для порівняння з ним, сучасний парламент. Перший здався зборами героїв, півбогів; другий — набродом гендлярів, злодюжок, грабіжників та розбишак.

На моє прохання правитель знаками звелів Цезареві та Брутові³ наблизитися до нас. Побачивши Брута, я вмить пройнявся глибокою пошаною. Мене вразила надзвичайна чесність, безперечна відвага, щирий патріотизм і любов до всього людства, за які промовляла кожна риса його обличчя. Я з задоволенням спостеріг, що обидва вони живуть у цілковитій злагоді, а Цезар призначив, що пайславетніші його вчинки не варті й малої частини слави його вбивці. Я мав честь довго розмовляти з Брутом, і він сказав мені, що його предок Юній, Сократ⁴, Епамінонд⁵, Катон Молодший⁶ та сер Томас Мор⁷ — завжди з ним укупі.

Я надокучив би читачеві, перелічуючи величезну кількість славетних осіб, викликаних, щоб задовольнити ненаситне моє бажання бачити перед собою світ у всіх періодах його давньої історії. З найбільшим задоволенням зупиняю я свої очі на людях, що нищили тиранів та узурпаторів, і на тих, хто визволяв пригнічені й покривджені народи. В мене не вистачає слів, щоб красномовно висловити всі почуття, які охопили мене при зустрічі з цими людьми.

---

¹ Цезар Кай Юлій (102—44 рр. до н. е.) — римський полководець і політичний діяч. Зробив кілька походів у Галлію та Британію. Наприкінці життя проголосив себе імператором.

² Помпей Гней (106—48 рр. н. е.) — римський полководець. Був на чолі партії аристократів-землевласників, яка боролася проти Цезаря.

³ Брут Марк Юній (85—42 рр. до н. е.) — римський сенатор, переконаний республіканець. Стояв на чолі змови проти Цезаря і був учасником його вбивства.

⁴ Сократ (469—399 рр. до н. е.) — славетний грецький філософ. За зневажливе ставлення до богів був засуджений на смерть.

⁵ Епамінонд (418—362 рр. до н. е.) — грецький полководець. Воював із спартанцями за незалежність Фів.

⁶ Катон Молодший (95—47 рр. до н. е.) — римський політичний діяч. Під час боротьби Цезаря з Помпеем за владу підтримував Помпея.

⁷ Томас Мор (1480—1535 рр.) — англійський філософ і політичний діяч, один з перших утопічних соціалістів. В своїй книзі «Утопія» змалював ідеальну державу майбутнього, де немає приватної власності і панує соціальна справедливість.

РОЗДІЛ VIII

Дальший опис Глаббдабдрібу. Поправки до давньої і сучасної історії

Один день я присвятив розмові з найуславленішими мудрецами стародавнього світу. Я попросив викликати Гомера¹ та Арістотеля² разом з усіма їхніми коментаторами. Проте цих останніх була така сила, що кілька сот їх мусило чекати надворі та в інших кімнатах палацу. Я не тільки відразу впізнав двох геніїв серед юрби, але й відрізнив одного від одного. Гомер був вищий за зріст і вродливіший за Арістотеля. Як на свій вік, тримався він дуже прямо, а очі його були найжвавіші та найпропикливіші з усіх, які я будь-коли бачив. Арістотель дуже горбився й спирався на ціпок. Обличчя його було худорляве, волосся — рівне й рідке, голос — глухий. Я швидко помітив, що обидва вони були незнайомі зі своїми коментаторами і досі ніколи не бачили їх і не чули про них. А один із привидів, імені якого я не пазиватиму, шепнув мені, що на тому світі коментатори завжди тримаються якнайдалі від своїх авторів. Їм соромно дивитися у вічі мудрецам, суть чийх творів вони так жажливо перекрутили у своїх коментарях. Я познайомив Гомера з Дідімом³ та Євстафієм⁴ і переконав його поставитись до них краще, ніж вони, мабуть, заслуговували, бо Гомер швидко виявив, що їм не вистачає хисту зрозуміти дух поезії. Я познайомив був Арістотеля із Скоттом та Рамусом⁵. Але коли я став викладати філософові їхні погляди, він страшенно розсердився і запитав мене, чи й усі інші коментатори такі йолопи, як вони.

Я попросив правителя викликати Декарта й Гассенді⁶ і умовив їх викласти свої системи Арістотелеві. Великий філософ одверто визнав свої помилки у вченні про природу, бо йому доводилось обґрунтовувати багато міркувань самими здогадами. Він гадав, що філософська система

¹ Гомер — легендарний поет стародавньої Греції, якому приписують «Іліаду» та «Одіссею».

² Арістотель (384—322 рр. до н. е.) — великий грецький філософ. Протягом багатьох сторіч твори його справляли значний вплив на розвиток науки.

³ Дідім — коментатор; народився 63 р. до н. е.; жив у Римі; написав наукову працю про творчість Гомера.

⁴ Євстафій з Константинополя (кінець XII ст.) — архієпископ; вивчав творчість Гомера і взагалі античних поетів.

⁵ Скотт Дунс (1274—1308 рр.) — середньовічний філософ; написав коментарі до творів Арістотеля.

Рамус П'єр (1515—1572 рр.) — французький учений, який критикував учення Арістотеля. Свіфт навів Скотта і Рамуса як зразки вчених, що не дали світові майже нічого корисного.

⁶ Декарт Рене (1596—1650 рр.) — великий французький учений і філософ, основоположник нової філософії й наукового світогляду. Вславився як математик і фізик.

Гассенді П'єр (1592—1655 рр.) — французький фізик, математик і філософ; критикував Арістотеля. Супротивник Декарта.

Гассенді, яка по суті є пристосованою до сучасних смаків доктриною Епікура¹, а також теорія вихорів Декарта будуть однаково відкинуті папцідками? Він провістив таку саму долю теорії тяжіння, яку теперішні вчені борошать з таким запалом. Він сказав, що пові системи природи — тільки нова мода, яка міняється з кожним новим поколінням. Навіть ті філософи, що намагаються вивести їх за допомогою математики, матимуть успіх тільки па короткий час і потім вийдуть з моди.

П'ять днів я витратив па розмови з багатьма іншими стародавніми вченими. Я бачив більшість римських імператорів. Я памовив правителя викликати кухарів Геліогабала², щоб вони приготували нам обід, але через брак продуктів вони неспроможні були показати нам своє вміння. Один ілот Агесілая³ приготував нам спартацьку юшку, але я міг проковтнути лише одну ложку.

Найбільшу огиду викликала в мене нова історія, бо, уважно придивившись до всіх осіб, що в минулому сторіччі зажили такої гучної слави при дворах монархів, я зрозумів, як дурять світ усі продажні письменники, приписуючи вошні подвиги боягузам, мудрі поради — дурням, щирість — підлабузникам, римську доблесть — зрадникам батьківщини, правдивість — наклепникам. Я побачив, скільки безневинних і прекрасних людей було засуджено на страту та па заслання через те, що міністри підкупили суддів; скільки мерзотників діставали найвищі посади, владу, почесті та багатства; яку велику участь брали у придворному житті та подіях, у державних радах та сенатах шахраї, повії, паразити й блазні. Як став зневажати я людську мудрість та чесність, коли взяв правду про пружини й мотиви великих подій і про нікчемні випадковості, яким вони завдячують свій успіх!

Слухаючи розповіді покійників, я відкрив шахрайство й нецтво тих, хто шпється писати мемуари, хто переказує розмову між монархом та його прем'єр-міністром, при якій не було жодного свідка, хто відкриває думки послів та державних секретарів і завжди помиляється. Тоді я довідався про справжні причини багатьох визначних подій, що здивували світ; бачив, як повія може впливати па лакеїв, лакеї — па радників, а радники — па сенат. Один генерал у моїй присутності признався, що здобув перемогу тільки через своє боягузтво та погане командування, а один адмірал сказав, що мимоволі завдав поразки ворогові, якому збирався здати свій флот, тільки через те, що був погано обізнаний із станом речей. Три королі запевнили мене, що за свого врядування вони давали перевагу гідній особі тільки помилково або через зрадицтво міністра, па якого вони звірилися. Проте вони клялися, що така помилка не сталася б, якби їм довелося жити знову. І вони дуже переконливо допе-

¹ Епікур (341—270 рр. до н. е.) — видатний грецький філософ.

² Геліогабал — римський імператор, який славився своєю любов'ю до вишнених страв.

³ Агесілай (IV ст. до н. е.) — спартацький цар.

ли мені, що підтримувати царський троп можуть тільки розбещені люди, бо шляхетна, добромисна, смілива, наполеглива вдача, якої надає людині її добродесність, завжди стає на перешкоді в державній діяльності монарха.

Мені цікаво було розпитатись, яким способом вельможі діставали високі почесті, титули та величезні багатства. Але я обмежив свої дослідження повітніми часами, ушкаючи, проте, сучасності, щоб не образити навіть чужоземців. (Читає, мабуть, не потребує зазначень, що, говорячи про всі неподобства, я зовсім не маю на увазі своєї батьківщини). Передо мною пройшла величезна кількість титулованих осіб, і я, після дуже поверхового ознайомлення, побачив таку мерзоту, що й досі не можу спокійно думати про це. Підступність, насильство, підкуп, шахрайство, звітництво й подібні гидоти були одні з найпростіших способів серед згаданих ними. Та коли деякі з них признались, що свої багатства

і величність вони завдячують тому, що зрадили свого покровителя-монарха або батьківщину, інші — отруті, а більшість — підкупові правосуддя з метою занепасти невинного, — то ці відкриття (сподіваюсь, мені вибачать це) зменшили глибоку повагу, яку я, як і личить маленькій людині, почував до високопоставлених осіб.

Я часто чув про великі послуги, зроблені монархам та державам, і хотів побачити людей, що вчинили їх. Під час розшуків я виявив, що імен їхніх не можна знайти в жодному архіві. Збереглись лише прізвища кількох чоловік, змальованих історією в образі відчайдушних шахраїв та зрадників. Про них я ніколи не чув. Всі, що з'явилися, мали пригнічений вигляд і були вбого одягнені; майже всі вони сказали мені, що померли у злиднях та неласці, а дехто навіть на ешафоті або шибеніці.

Серед них був один римлянин, доля якого здалась мені незвичайною. Він сказав, що багато років командував кораблем і в морському бою при Акціумі¹ спромігся прорватись крізь лінію ворожих кораблів, потопити троє великих суден і взяти в полон четверте. Цим він змусив утекти Антонія² і вирішив долю бою, під час якого вбито його сина одинака, що тепер стоїть поруч з ним. Далі він розповів, що, свідомий своєї заслуги, він по закінченні війни поїхав до Риму й просив при дворі Августа³ призначити його на більший корабель, командира якого було вбито. Та на його прохання не звернули ніякої уваги й віддали цю посаду хлопчиськові, який ніколи не бачив моря, синові Лібертіни, служниці однієї з кохалок імператора. Коли він повернувся на свій корабель, його обвинуватили в нехтуванні службових обов'язків, а корабель передали улюбленому пажеві віце-адмірала Публіколи. Старому воїнові довелося оселитись на вбогій фермі, віддалік од Риму; там він помер. Мені стало цікаво дізнатися правди в цій історії, і я попросив віцеквати Агріппу, командувача флоту в тім бою. Той, з'явившись, ствердив усе й додав ще чимало подробиць, які промовляли на користь капітана, бо той із скромності зменшив або навіть приховав більшість своїх заслуг.

Мене здивувала розбещеність, яка так швидко й широко розвинулася в Римській імперії через розкіш, що її завели там останніми часами. Тому я вже менше дивуюся з подібних випадків по інших країнах, де різноманітні вади панували куди довший час і де всю славу й усю здобич привласнював собі головнокомандувач, який, напевно, мав на них найменше прав.

---

¹ Акціум — мис і храм на західному березі Греції (Артська затока). Тут у 30 р. до н. е. відбувся жорстокий бій між флотами Антонія і Октавіана Августа.

² Антоній Марк — римський державний діяч. Після розгрому його флоту під Акціумом заподіяв собі смерть.

³ Август Октавіан (63 р. до н. е.) — римський імператор. Титул імператора прибрав собі після перемоги над Антонієм біля Акціума.

РОЗДІЛ ІХ

Автор повертається до Мальдонадо і відпливає кораблем до королівства Лаггнегг. Автора заарештовують. Його посилають до двору. Як його прийнято. Велика ласидність короля до підданців

Настав день від'їзду, і я, попрощавшись з його високістю правителем Глаббдадрібу, повернувся зі своїми супутниками до Мальдонадо, звідки за два тижні мав оділити корабель до Лаггнеггу. Обидва мої супутники та ще дехто із знайомих щедро постачили мене харчами на дорогу і навіть прийшли провести на пристань. Плив я щось із місяць. Дорогою нас захопив шторм, і ми змушені були взяти курс на захід, аби потрапити в смугу пасатів, що тягнеться тут більше як на шістьдесят миль. 21 квітня 1708 року ми підійшли до Клюмегнігу — порту на південно-східному березі Лаггнеггу. Кинули якір на відстані однієї милі від міста, капітан сигналами викликав лоцмана. За півгодини два лоцмани були вже на кораблі й провели нас серед дуже небезпечних мілин та скель до великої бухти, де цілий флот міг би безпечно об'якоритися за кабельтов од міського муру.

Деякі з наших матросів, чи то з необачності, чи то навмисне, розповіли лоцманам, що я — чужоземець і відомий мандрівник. Ті своєю чергою повідомили про це урядовця митниці, який узяв мене на допит, ледве я висів па берег. Звернувся він до мене мовою Бальпібарбі, яку завдяки торговельним зносинам знають там усі, а надто моряки та митні урядовці. Я стисло і якомога змістовніше розповів йому свою історію, потаївши тільки, що я — англієць, і назвавшись голландцем. Я мав намір їхати до Японії і знав, що з європейців туди пускають самих голландців. Отож я розповів йому, як зазнав корабельної аварії коло берегів Бальпібарбі, як мене викинуло на скелю та як мене взяли па Лапу-ту, або летючий острів (про який він не раз чув). Я сказав йому, що тепер пробираюся до Японії, щоб звідти виїхати на батьківщину. Урядовець заявив, що він мусить заарештувати мене і запитати вказівок двору, куди напише негайно і сподівається мати відповідь за два тижні. Мені дали непогаду кімнату; біля дверей її стояв вартовий, зате я міг користуватись великим садом. Поводилися зі мною досить чемно і годували весь час коштом короля. До мене часто заходили різні люди, найбільше з цікавості, бо в місті стало відомо, що я прибув з далеких країн, про які вони ніколи не чули.

За тлумача я найняв одного юнака з корабля, на якому приїхав. Він був родом із Лаггнеггу, але, проживши кілька років у Мальдонадо, досконало знав обидві мови. З його допомогою я міг підтримувати розмову зі своїми гістьми. Щоправда, та розмова складалася тільки з їхніх запитань та моїх відповідей.

Лист од двору прийшов учасно. У нім був наказ одвезти мене з моїм почтом під охороною десяти кавалеристів до Тральдрегдабу, або Трільдрогдрібу (це слово, паскільки я пам'ятаю, має там дві вимови). Увесь мій почет складався з цього бідного хлопчини-глумача, і, на моє уклінне прохання, нам дали кожному по верховому мулові. За півдня перед нашим од'їздом послано гінця повідомити короля про моє пابلження і просити його величність призначити депь та годину, коли б я з його ласкавого дозволу міг «вилізати пил біля підніжжя його трону». Так у них було заведено просити аудієнції в монарха, і я переконався, що цю фразу слід розуміти буквально.

Через два дні по прибутті мені й справді наказали підлізти на животі до трону, вилізуючи дорогою підлогу. Добре ще, що для мене, як для чужоземця, підлогу задалегідь помили, і пилу на ній було мало. Таку увагу мають тут за особливу ласку і виявляють її тільки пайвельможнішим гостям. Навпаки, коли король приймає особу, яка має сильних ворогів при дворі, то для неї підлогу навмисне посипають пилом. Мені особисто довелося бачити одного вельможу, якому набилося в рот стільки пилуки, що, підлізши на палежцу відстань до трону, він не міг вимовити й слова. Становище справді відчайдушне, бо тому, хто плоне або втре рота в присутності його величності, загрожує смертна кара.

Є тут ще й такий звичай, якого я аж ніяк не можу похвалити. Бажаючи заподіяти кому-небудь із своїх дворян милостиву, спокійну смерть, король наказує посипати підлогу якимсь коричневим порошком; полизавши його, людина пеминуче вмирає протягом двадцяти чотирьох годин.

Треба віддати палежне лагідності цього монарха та його піклуванню про своїх підданців (бажано було б, щоб європейські монархи наслідували його в цьому), бо він видав пайсуворіший наказ старанно мити підлогу після такої езекуції. Слуги, що не виконують цього наказу, ризикують пакликати на себе гнів його величності. Я на власні вуха чув, як він розпорядився побити батогами пажу, що не доглянув за миттям підлоги. Внаслідок його недбайливості отруївся один молодий вельможа, який подавав блискучі падії і якого король на той час зовсім не збирався страчувати. Щоправда, цей добрячий монарх ласкаво звільнив бідлаку пажу від батогів, коли той пообіцяв, що надалі ніколи не робитиме так без особливого наказу.

Але повернімося до моєї аудієнції. Підлізши до трону царського, я за чотпри ярди від нього випростався, став на коліна і, сім разів стукнувшись лобом об підлогу, вимовив слова, яких мене задалегідь навчили: «Гінкліпг глоффзсроб сквут сероммбліон млянпальт звїн тподбо — кеф слїофед гердлеб ашт». Це установлене звичасм привітання, з яким тут звертаються до короля. Воно означає: «Нехай ваша небесна величність переживе сонце на одинадцять з половиною місяців». Король щось промовив, а я, не зрозумівши його відповіді, відказав йому так, як мене навчено: «Ф люффт дрїн ялерїк

ду ольдам прастред мірпуш». Тобто: «Мій язик у вустах мого друга». Це означало, що я прошу дозволити вести сюди мого тлумача. Коли ввели згаданого хлопчину, я з його допомогою відповів на всі запитання, що їх попад цілу годину ставив мені його величність. Я говорив мовою Бальнібарбі, а тлумач перекладав мої слова лаггнеггською мовою.

Королю я дуже сподобався, і він звелів своєму бліфмарклубу, або першому камергерові, виділити мені та мому тлумачеві помешкання в палаці, годувати з царського столу і дати великий гаман золота для моїх особистих витрат.

Я прожив у цій країні три місяці тільки для того, щоб догодити його величності. Король щедро вшанував мене своєю великою ласкою і робив мені дуже почесні пропозиції. Але я вважав за розумніше й справдливніше прожити решту своїх днів з дружиною та дітьми.

РОЗДІЛ X

Похвала лаггнежцям. Докладний опис струльдбругів. Розмова автора про струльдбругів з деякими видатними особами

Лаггнежці — дуже ввічливий та шляхетний народ. Хоч вони трохи пихаті, як узагалі властиво всім східним народам, але з чужинцями, особливо з тими, до яких при дворі ставляться добре, поводяться надзвичайно чемно. Я мав багато знайомих серед людей, які займали високі становища в суспільстві, і завдяки тому, що мене завжди супроводив мій тлумач, розмовляти з ними було приємно.

Одного дня в такій великопанській компанії я зустрівся з вельможею, який запитав мене, чи бачив я коли-небудь струльдбругів, або безсмертних людей... Я відповів, що ні, і попросив пояснити, як розуміти таку назву.

Мій співрозмовник дуже здивувався, що я досі нічого не чув про ці незвичайні істоти, і зразу розповів мені про них. Ось головна суть цього дивовижного оповідання.

Час од часу, дуже рідко, в кого-небудь із лаггнежців народжується дитина з круглою червоною плямою на лобі, якраз над лівою бровою. Ця плямка — безперечно ознака, що така дитина ніколи не помре. Пляма буває при народженні завбільшки така, як срібний трипесовик, але з часом вона росте й змінює свій колір. В дванадцять років вона стає зеленою і залишається такою до двадцяти п'яти років, коли набуває темно-сінього кольору. В сорокап'ятирічних струльдбругів пляма досягає вже розмірів шилінга і стає чорна, як вугілля, але опісля з нею вже не буває ніяких змін. Такі діти народжуються дуже рідко; навряд чи

в усьому королівстві набереться понад тисячу сто струльдбругів — чоловіків і жінок. Душ із п'ятдесят їх живе в столиці, і між ними є одна дівчинка, що народилася три роки тому. Струльдбруги можуть бути в кожній родині, і народжуються вони тільки випадково; навіть діти струльдбругів — смертні, як і решта населення.

Мушу признатися, що це оповідання просто захопило мене. Що то за щасливий народ, де кожна дитина, яка народжується, має шанс бути безсмертною! Що то за щасливі люди, які завжди бачать живі зразки давніх чеснот і мають учителів, котрі щохвилини можуть навчати їх правил мудрості всіх минулих поколінь! Але найщасливіші, незрівнянно щасливіші ті дивні струльдбруги! Позбавлені загального лиха природи людської, вони мають змогу вільно мислити, бо розум їхній не пригнічений безнастанним жахом перед смертю.

Я висловив здивування, що ніколи не бачив при дворі цих видатних осіб. Чорна пляма на лобі — це така помітна ознака, яка не могла не впасти мені в вічі. Водночас я не міг зрозуміти, чому його величність, такий розумний монарх, не оточив себе такими мудрими й досвідченими радниками. Мабуть, подумав я, доброчесність цих шановних мудреців занадто сувора й зовсім не підходить для розбещених придворних. А може, як ми знаємо з досвіду, молодь занадто легковажна та зарозуміла, щоб керуватися тверезими порадами старших. Але його величність зволив надати мені вільний доступ до його особи, і я скористався першим зручним випадком, щоб докладно викласти йому мою думку про це. В усякому разі, тепер я з пайглибшою подякою прийму милостиве запрошення його величності назавжди оселитися в його державі і провести все життя в розмовах зі струльдбругами, якщо ці вищі істоти приймуть мене до свого товариства.

Співрозмовник мій, який розмовляв бальнібарбійською мовою і до якого я оце звертався, посміхнувся, як звичайно з жалем посміхаються до простаків. Коли я закінчив, він люб'язно зазначив, що буде радий усякій нагоді затримати мене тут, і просив дозволу перекласти мої слова всім присутнім. Я відповів, що буду вдячний йому за це. Його розповідь привернула загальну увагу; потім почалася похвалена розмова. На жаль, я не розумів лаггнеггської мови і не міг з виразів облич здогадатись, яке враження справили мої міркування. Нарешті мій співрозмовник знову звернувся до мене. Він сказав, що його і мої друзі захоплені моїми розумними зауваженнями з приводу великого щастя і переваг безсмертя. Однак вони дуже хочуть знати, як би я сам улаштував своє життя, коли б мені судилось народитися струльдбругом.

Я відповів, що мені дуже легко задовольнити їх цікавість.

Я нерідко мріяв про безсмертя і довго обмірковував, як би я розпоряджався собою, коли б знав напевно, що буду жити вічно.

Отже, переконавшись, що мені пощастило бути безсмертним, я зразу намагався б розбагатіти. Живучи ощадливим і помірним життям, я мав би підстави років через двісті сподіватися стати першим багатієм

у королівстві. Одночасно, ще в ранній юності, я почав би вивчати всі науки та мистецтва і кінець кінцем перевершив би всіх учених і артистів. Нарешті, я вів би старанний літопис усіх видатних суспільних подій. Я б дбайливо записував усі зміни в звичаях, у мові, в покрої одягу, в їжі й розвагах. Завдяки своїм знанням і спостереженням я став би поступово справжнім мудрецем, скарбницею всяких знань для свого народу.

Після шістдесяти років я перестав би мріяти про одруження і жив би гостинно, проте не витрачаючи багато грошей. Розважався б я, виховуючи і напучуючи юнаків, які подають надії, та численними прикладами зі своїх спогадів, досвіду і спостережень переконував би їх, що доброчесність корисна в громадському та приватному житті.

Найпершими й постійними товаришами моїми були б невмирущі брати, серед яких я вибрав би собі дванадцять друзів, починаючи від найстарших і кінчаючи моїми ровесниками. Якби серед них були бідні, то я дав би їм зручні житла навколо свого маєтку. За моїм столом постійно сходились би мої друзі-струльдбруги і найбільш гідні поваги смертні. Через деякий час утрата їх мало або й зовсім не смутила б мене, і я б милувався їхніми нащадками так само, як ми милуємося щороку новими тюльпанами та гвоздиками в нашому садку, не шкодуючи за тими, що пов'яли торік.

Які змістовні й цікаві були б наші бесіди! Ми, струльдбруги, обмінювались би спогадами і спостереженнями, зібраними за багато сторіч. Ми знаходили б заходи боротьби з поширеними серед людей вадами. Своїм особистим прикладом ми намагалися б запобігти безнастанному виробленню людства.

До цього додайте ще приємність бачити різні революції в державах та імперіях і зміни у нижчих та вищих колах суспільства. Руйнуються стародавні міста, а мізерні селища стають багатолюдними столицями. Ви слідкуєте, як повноводні ріки перетворюються в струмки, як океан відходить від одного берега і затоплює протилежний. Ви бачите, як наносяться на карту різні країни, недавно ще невідомі. Ви спостерігаєте, як пайкультурніші народи перетворюються на варварів, а варвари — на цивілізовані нації. Я, можливо, був би свідком винаходу *perpetuum mobile*¹, відкриття універсальних ліків од усіх хвороб або способів визначення довготи!

Я красномовно описав усі радощі та насолоди, які здатне дарувати людині безсмертя. Коли я скінчив і зміст моєї промови було перекладено присутнім, лаггнежці завели жваву балачку, подеколи кидаючи на мене глузливі погляди.

Нарешті той добродій, що весь час був мені за перекладача, сказав, що всі просять його з'ясувати мені помилковість моїх поглядів. Помилка,

¹ *Perpetuum mobile* — вічний двигун. Машина, яка могла б працювати вічно сама собою, без будь-якого джерела енергії. Наука довела, що побудувати таку машину неможливо.

якої я допустився, пояснюється властивим усім людям педоумством, що до певної міри виправдує мене. Виявилось, що ті струльдбруги — особливість їхньої країни. Таких людей немає ні в Бальпібарбі, ні в Японії, де цей добродій мав честь бути посланником його величності. Там з педовірою ставились до його оповідань про струльдбругів. Та й моє здивування, коли він уперше сказав про них, свідчить про те, що для мене існування цих людей — новина, яку я вважаю за мало ймовірну. Під час мого перебування в обох згаданих королівствах він багато говорив на цю тему і спостеріг, що всі мріють про довго життя та вважають його за щастя, і той, що однією погою стоїть уже в домовині, щосили чіпляється другою за землю. Найстарші люди сподіваються пожити ще хоч один зайвий день і вважають смерть за найбільше лихо. Тільки тут, на острові Лагпнег, жадоба життя була не такою гострою, бо приклад довголіття струльдбругів завжди у всіх перед очима.

Такий спосіб життя, який постав у моїй уяві, цілком неможливий. Він вимагає вічної молодості, здоров'я і сили. А сподіватись на це не може жодна людина, хоч би як далеко заходили її бажання. Отже, тут ідеться зовсім не про те, щоб вічно втішатися молодістю та благами її, а про те, як провести нескінченне життя з тими стражданнями, які приносить старість. Звичайно, мало хто хотів би бути безсмертним у таких жахливих умовах. А проте мій співрозмовник помітив, що в Бальпібарбі і Японії навіть старі люди, обтяжені всіма недугами старості, прагнуть віддалити від себе смерть. І він запитав мене, чи не спостерігається таке саме явище і на моїй батьківщині, а також і в усіх тих країнах, де я мандрував.

Після цієї передмови він докладно розповів мені про їхніх струльдбругів. Він сказав, що до тридцяти років вони живуть так само, як і всі смертні. Потім вони поволі стають похмурими.

Досягши вісімдесятирічного віку, який тут уважається за межі людського життя, вони, як і всі смертні, робляться живими руїнами. Вони не тільки набувають усіх примх та педуг, властивих іншим старим людям, але на додачу їх проймає ще жах од того, що їм призначено ледве животіти.

Струльдбруги не тільки вперті, зажерливі, похмурі, балакучі, але й нездатні до приятелювання, позбавлені будь-якої прихильності до своїх пащадків, дальших за онуків. Головні пристрасті їх — заздрість і нездійсненні бажання, причому заздрять вони пайдужче розпусті молодих і смерті старих. Дивлячись на веселість молодості, вони розуміють, що самі назавжди позбавлені радощів життя. Коли вони побачать похороц, то починають пхикати і ремствувати, що інші йдуть до спокійного притулку, до якого їм ніколи не дістатись. Вони пам'ятають тільки те, що вчили або бачили замолоду. Найменш нещасні серед них ті, що здитиніли і остаточно втратили пам'ять. Їх більше жаліють і охоче їм допомагають, бо вони не мають багатьох вад, властивих іншим безсмертним.

Якщо трапляється, що струльдбруг одружитися з жінкою, приреченою, як і він, на безсмертя, то держава зі своєї ласки розлучає їх, тільки-но молодшому з подружжя мине вісімдесят років.

Коли струльдбругам сповниться вісімдесят років, для них настає громадська смерть. Спадкосмці негайно одержують їх майно. Із спадщини відводиться лише невелика сума на їх утримання.

Бідних підтримують за рахунок громадських коштів. З того часу їх вважають нездатними займати будь-яку посаду. Вони не можуть ні купувати, ні орендувати землю; їм не дозволено виступати за свідків ні в цивільних, ні в кримінальних справах, ні навіть у справах про межі земельних ділянок.

В дев'яносто років у них випадають зуби й вилазить волосся. В цьому віці вони втрачають почуття смаку і без задоволення та апетиту їдять та п'ють усе, що потрапляє до рук. Недуги, на які вони хворіли, не покидають їх, не загострюючись і не вичухаючи. Під час розмови вони забувають назви найзвичайніших речей і навіть імена своїх найближчих приятелів та родичів. Вони нездатні розважатись читанням, бо, прочитавши кінець речення, не пригадують уже його початку,— отже, позбавлені єдиної приступної для них розваги.

Мова в цій країні весь час змінюється, і тому струльдбруги, які народилися в одному сторіччі, пасилу розуміють мову людей, які народилися в другому. Проживши двісті років, вони не можуть вимовити кілька найпростіших речень. Відтоді їм призначено почувати себе чужинцями на своїй батьківщині.

Оце приблизно все, що розказали мені про струльдбругів. Потім я бачив п'ять чи шість струльдбругів різного віку; їх приводили до мене мої друзі, причому наймолодший мав уже понад двісті років. Хоч їм і сказали, що я — великий мапдрівник і бачив цілий світ, але це не справило на них ніякого враження. Вони не поставили мені жодного запитання про те, що я бачив або відчув. Їх цікавило: чи дам я їм слово мекудаск, тобто подарунок на спомин. То — пристойний спосіб жебрати в обхід закону, який суворо забороняє це, бо їх утримує громада, хоч і скупенько, звичайно.

Всі непавидять і зневажають струльдбругів. Їхні народження (які родина вважає за лиху ознаку для себе) реєструються в особливих книгах. Завдяки цьому ви можете в архівах дізнатися про вік кожного з них, якщо йому не більше тисячі років, бо попередні документи знищено чи то часом, чи то народними заколотами. Найкращий спосіб установити вік струльдбруга — це запитати його, яких королів і видатних осіб він може згадати. Пам'ять струльдбруга зберігає імена лише тих королів, які зійшли на престол тоді, коли йому ще не минуло вісімдесяти років. Зіставивши потім сказане ним з даними літописів, неважко встановити приблизний вік струльдбруга.

Я ніколи не бачив злиденніших істот, ніж ці люди. Жінки були ще огидніші за чоловіків. Крім звичайної бридкості, властивої всім старим,

вони з часом набувають вигляду якихось примар. Жах, який вони навіюють, не можна описати.

Читає легко повірити, що після всього почутого й побаченого я вже не так жадаю безсмертя. Мені дуже соромно було за припадні витвори моєї уяви, і я подумав, що краще піти на яку завгодно страту, ніж мати долю струльдбруга. Король, довідавшись про мою розмову з приятелями, люб'язно покепкував з мене й порадив узяти з собою двох струльдбругів, щоб одбити моїм землякам страх перед смертю. На жаль, основні закони королівства забороняють струльдбругам залишати батьківщину, а то́ я не пошкодував би клопоту та грошей і привіз би їх до Англії.

Не могу не визнати закони щодо струльдбругів за цілком доцільні. Якби не було цих законів, то струльдбруги через скупість, неминучу в їхньому віці, стали б власниками всього, що є в нації, і захопили б до своїх рук усю владу, а це, в зв'язку з їхнім певним керувати, призвело б до загибелі держави.

РОЗДІЛ XI

Автор покидає Лаггнegg і відпливає кораблем до Японії. Звідти він повертається на голландському судні до Амстердама, а з Амстердама до Англії

Бачивши, що я категорично відмовляюсь од його пропозиції взяти будь-яку посаду при дворі і вживаю всіх заходів, щоб повернутись додому, його величність ласкаво погодився на мій від'їзд і навіть дав мені власноручно писаний лист до імператора Японії. Крім того, він подарував мені чотириста сорок чотири великі золоті монети (тут люблять парні числа) і червоний діамант, який я продав у Англії за тисячу сто фунтів стерлінгів.

6 травня 1709 року я мав урочисту прощальну аудієнцію у його величності і попрощався із своїми приятелями. З ласкавого наказу монарха загін варті провів мене до Гланґвенстальда — гавані на південно-західному березі острова. Через шість днів я знайшов корабель, що відпливав до Японії. Переїзд тривав два тижні. Пристали ми до невеликого портового міста Ксамоші, у південно-східній частині Японії. Розташоване воно на тому самому острові, що й Іедо, столиця держави.

Висівши на берег, я показав митним урядовцям лист од короля Лаггнeggу до його імператорської величності. Вони добре знали королівську печатку з мою долоню завбільшки, де витиснено образ короля, що підводить з землі жebraка. Почувши про лист, міський магістрат прийняв мене як посла дружньої країни. Вони дали мені екіпаж та слуг і своїм коштом приставили до Іедо, де я відразу дістав аудієнцію в імператора.

Коли листа з великою церемонією було розпечатано й перекладено його величності, він через тлумача попросив, щоб я сказав, чого мені треба, і він, мовляв, з поваги до свого брата, короля Лаггнеггу, радо задовольнить моє прохання.

Тлумач не раз уже обслуговував голландців і, впізнавши в мені європейця, повторив наказ його величності голландською мовою, якою розмовляв доскопало. Я відповів, як вирішив заздалегідь, що я — голландський купець, зазнав морської аварії дуже далеко звідси, потім морем і суходолом дістався до Лаггнеггу, а звідти — кораблем до Японії. Тепер, знаючи, що ця країна веде торгівлю з моїми земляками, я сподіваюся не в довгий час повернутись до Європи і уклінно прошу його величність ласкаво звеліти, щоб мене відвезли до Нагасакі, куди заходять європейські судна. До цього я додав ще одне прохання: з поваги до мого патрона — короля Лаггнеггу — звільнити мене від обов'язкової для моїх земляків церемонії топтати ногами розп'яття, бо я потрапив сюди через нещасливий випадок і без жодного наміру торгувати. Вислухавши моє останнє прохання, імператор трохи здивувався і сказав, що жоден з моїх земляків ніколи не вагався проробити цю церемонію, і що він тепер не певен, чи справді я голландець, але все ж таки гадає, що я — християнин. Проте, зважаючи на причини, які я навів, і, головне, щоб показати королю Лаггнеггу свою надзвичайну до нього прихильність, він згодився задовольнити моє чудернацьке прохання. Але все це треба було зробити дуже обережно: урядовці з наказу імператора мали обминути мене піби випадково, бо інакше, як він запевняв мене, мої земляки-голландці, довідавшись про все це, переріжуть мені дорогою горло.

Я через тлумача подякував імператорові за таку велику ласку. Того ж дня до Нагасакі мав вирушити військовий загін, і командир його дістав наказ охороняти мене та особливі вказівки щодо церемонії з розп'яттям.

По дуже довгому і втомному переході 9 червня 1709 року я прибув до Нагасакі, де скоро познайомився з кількома матросами з голландського судна «Амбоїна» місткістю в чотириста п'ятдесят тонн, яке прибуло з Амстердама. Я довгий час прожив у Голландії, навчаючись в університеті, і добре розмовляв голландською мовою. Матроси незабаром довідалися, звідки я прибув, і зацікавлено розпитували мене про мої мадри та життя. Я вигадав коротеньку правдоподібну історію, але втаїв більшу частину моїх пригод. У Голландії в мене було багато знайомих, і мені не важко було вигадати імена своїх батьків, пібито пбагатих людей з провінції Гельдерланд. Я хотів був заплатити капітанові (якомусь Теодору Вапгрульту) всю вартість проїзду до Голландії. Але, довідавшись, що я хірург, він узяв з мене тільки половину звичайної плати, з умовою, що я виконуватиму на кораблі обов'язки лікаря. Перед одплиттям дехто з екіпажу запитував, чи виконав я згадану мною вище церемонію. Але я відбувся загальними фразами, що я, мовляв, задовольнив цілком і імператора, і двір. Але шкіпер, злостивий негідник, пішов до японського урядовця і, показуючи на мене, сказав, що я ще не

топтав розп'яття. Урядовець же, мавши інструкції пропустити мене, вгатив пегідшикові двадцять бамбукових київ по плечах. Після цього мене вже не турбували такими запитаннями.

Під час переїзду не трапилося нічого цікавого. Ходовий вітер гнав нас аж до мису Доброї Надії, де ми взяли запас прісної води. 16 квітня 1740 року ми щасливо прибули до Амстердама, втративши дорогою тільки трьох матросів, що померли з різних хвороб, та ще одного, що недалеко від берега Гвінеї впав з бізань-щогли в море. З Амстердама на малепькому судні я доплив до Англії.

16 квітня ми кинули якір у Даупсі. Наступного ранку я зійшов на берег і знову побачив рідний край, де не був п'ять з половиною років. Звідти я добрався до Редріффа, куди прибув того ж таки дня о другій годині і застав там дружину та дітей у доброму здоров'ї.

Частина IV

ПОДОРОЖ
ДО
КРАЇНИ ГУґНГІМІВ

РОЗДІЛ І

Автор вирудається в подорож капітаном корабля. Екіпаж змовляється проти нього. Довгий час його тримають ув'язненим у каюті, а тоді заadgeують на берег у незнаній країні. Опис егу — дивної породи тварин. Автор зустрічає двох гуїґґнмів

Я прожив дома з дружиною та дітьми щось із п'ять місяців, і якби життєвий досвід навчив мене розуміти, що таке щастя, міг би назвати себе дуже щасливим. Проте незабаром мене знов потягло в мандри. І коли мені запропонували посаду капітана великого купецького корабля «Адвенчерер» на триста п'ятдесят топи, я прийняв її. Я добре знався на мореплаванні, мені набридли обов'язки корабельного лікаря, хоч я по відмовлявся виконувати їх при нагоді. Отож на посаду хірурга я запросив молодого, дуже здібного медика Роберта Пюрефоя. Ми відпливли з Портсмута 7 серпня 1710 року. 14 серпня близько миса Генеріфе ми надгонали капітана Поккока з Брістоля, що плыв до Кампеші по сандалове дерево. 16 серпня знялася буря. й роз'єднала нас. Як почув я згодом, повернувшись до Англії, його корабель розбився на тріски, і врятувався з нього, кажуть, один тільки юнга. Капітан Поккок був добрий моряк і чесна, але занадто вперта людина. Через цю впертість він загинув сам і спричинився до загибелі свого екіпажу. А якби послухався він тоді моєї поради змінити курс, то сидів би тепер спокійнісінько вдома, як оце сиджу я.

На моїм кораблі померло від гарячки кілька матросів, і на острові Барбадосі та на інших островах Вест-Індії, куди ми заходили з наказу власників корабля, я мусив набрати нових. Незабаром я пошкочував про свою не обачність, бо більшість із них виявилась морськими розбійниками. На судні в мене було п'ятдесят чоловік, і я мав доручення торгувати з індіанцями в південних морях та шукати нових земель. Негідники, яких я набрав, збаламутили решту моїх людей і змовилися з ними захопити судно, а мене заарештувати.

Одного ранку вся ця згряя вдерлася до мене в каюту, зв'язала мені руки та ноги й погрозила кинути мене в море, якщо я чинитиму опір. Я сказав їм, що тепер я — їхній полонений і мушу коритися. Вони зажадали, щоб я запросився не чинити опору, а тоді, розв'язавши мені руки, прикували за ногу до ліжка й поставили біля дверей вартового з зарядженою рушницею. Він мав наказ застрілити мене при першій спробі втекти. В каюту мені приносили їсти й пити, а керування кораблем негідники взяли на себе. Вони мали намір стати піратами й грабувати іспанські судна, пабравши для цього досить людей. Для початку вони вирішили продати індіанцям крам, що був на кораблі, а потім зайти на Мадагаскар і набрати там новий екіпаж, бо чимало їх, поки я сидів ув'язнений, померло. Кілька тижнів вони плавали та торгували з індіанцями,

але я не знав, якого курсу тримався корабель, бо був замкнений у своїй каюті і чекав тільки смерті, якою вони часто мені погрожували.

7 травня до мене прийшов матрос Джемс Уелч і сказав, що з наказу капітана він має зсадити мене на берег. Я почав був сперечатися, та надаремно; я не міг навіть дізнатись од нього, хто з них тепер капітаном. Розбійники посадили мене в човен, дозволивши одягти найкращий костюм, майже новий, і взяти з собою цвеликий пакунок білизни. Із зброї мені залишили тільки тесак. Однак вони виявили деяку чемність і не потруси-ли кишець, куди я поклав усі свої гроші та деякі дрібні речі.

Пропливши з лігу від корабля, човен пристав до якогось берега. Мене висадили на піщаній мілині. Я просив сказати припаймні, що це за країна. Але розбійники присягалися, що знають про це не більше, ніж я. Я довідався тільки, що капітан (як вони називали його), спродавши весь

вантаж, постановив позбутися мене, тільки-но вони побачать суходіл. Пірати зразу відпливли, порадивши мені не баритися, бо наближався час припливу.

Залишившись в такому безпорадному становищі, я побрів до берега і, діставшись твердого ґрунту, сів на горбок одпочити та поміркувати, що мені робити далі. Спочивши трохи, я попрямував у бік суходолу, вирішивши віддатися першим дикунам, яких стріну, і відкупити в них своє життя персями, браслетами та іншими дрібницями, якими завжди запасається моряк, врядаючись у таку подорож; кілька штук їх залишилося в моїх кишенях.

Кругом розстелялися поля. Їх відокремлювали одне від одного нерівні рядки дерев, посаджені, як видно, не рукою людини, а самою природою. Скрізь видно було сіножаті з високою травою і лапи вівса. Я посувався вперед обережно, боячись, щоб мене не захопили зненацька або не влучили стрілою ззаду чи збоку.

Незабаром я вийшов на битий шлях, укритий слідами босих людських ніг і подекуди коров'ячих ратиць. Але найбільше було там слідів кінських копит. Нарешті я вгледів якихось тварин. Вони блукали по полю, а двос чи трое сиділи на деревах. Тварини ці мали дуже дивний і надзвичайно бридкий вигляд, що навіть трохи збентежив мене. Щоб роздивитись їх краще, я ліг за кущі. Деякі наблизились до місця, де я лежав, і дали мені змогу добре розгледіти їх. Голова та груди їхні були вкриті густою, в одних — кучерявою, в інших рівною шерстю. Бородами вони скидалися на цапів. Довга смуга шерсті також ішла по спині й по передньому боці ніг. Решта тіла була гола, і я міг бачити темно-коричневий колір їхньої шкіри. На високі дерева вони вилазили, як білки, бо їхні пальці закінчувалися гострими, кривими пазурами. Вони стрибали, плигали й бігали з неймовірною прудкістю. Самиці на зріст були менші за самців, морди в них були безволосі, а з голови звисали довгі прямі пасма. Колір шерсті і в самців, і в самиць був надзвичайно різноманітний: і русявий, і чорний, і червоний, і рудий. Загалом кажучи, ніколи за моїх подорожей не бачив я таких бридких істот, і жодна з тварин ніколи не викликала в мене такої огиди.

Вважаючи, що дивитися на них більше немає чого, я підвівся, сповнений почуття гидливості, і пішов далі, сподіваючись, що шлях приведе мене до якогось індіанського селища. Не ступив я й кількох кроків, як на дорозі з'явилася одна з цих тварин, що йшла просто до мене. Побачивши мене, ця погань скривилася й почала здивовано розглядати мою постать — так, піби ніколи не бачила людини. Потім підійшла до мене й піднесла передню лапу. Не знаю, чи то був рух цікавості, чи злоби, та тільки я вдарив її тесаком плазма по лапі: я не хотів бити гострим кінцем, щоб не підбурити проти себе тубільців, убивши чи поранивши належну їм худобу. Відчувши сильний біль, звір позадкував і заревів так, що з сусіднього поля прибігла ціла череда цих тварюк. Не менше як сорок штук оточили мене, виючи та кривляючись. Але я підбіг

до стовбура найближчого дерева, прихилився спиною до нього й став вимахувати тесаком, не підпускаючи їх до себе. Проте кілька цих проклятих істот, схопившись за галуззя позад мене, видерлись на дерево, щоб напасти на мене згори.

Хвилинка була скрутна. Та раптом усі воши кинулися врозтіч. Тоді я наважився покинути дерево й вийшов на дорогу, дивуючись, що могло так настрахати їх. Глянувши ліворуч, я побачив копя, який поволі йшов полем. Підійшовши зовсім близько, кінь неспаче здригнувся, але відразу заспокоївся й пильно подивився мені в обличчя, очевидно, вкрай здивований. Потім він кілька разів обійшов круг мене, розглядаючи мої руки та ноги. Я хотів був іти далі, та кінь заступив мені дорогу, приязно дивлячись на мене і, певне, не збираючись робити мені ніякого лиха. Деякий час ми поглядали один на одного, аж поки я насмілювався піднести руку йому до шиї, щоб, посвистуючи, погладити його, як то роблять жокеї, коли привчають до себе нового коня. Кінь поставився до мові ласки досить зневажливо. Він похитав головою, насупився і обережно підняв праву передню ногу, немов бажаючи відхилити мою руку. Далі він заіржав три або чотири рази, щоразу інакше, неначе говорив сам до себе якоюсь мовою.

Тим часом до нас підійшов ще один кінь. На привітання вони гречно стукнулися правими передніми копитами і кілька разів проіржали, міняючи інтонацію так, що їхнє іржання здавалось майже справжньою мовою. Потім, піби радячись, вони стали походжати поруч, як дві поважні особи, що обговорюють важливу справу. І раз у раз повертали до мене голови, стежачи, щоб я не втік. Така поведінка звичайних тварин страшенно зацікавила мене. Я подумав, що коли тутешні люди обдаровані розумом у відповідній мірі, то вони, мабуть, паймудріший у світі народ. Підбадьорений такою гадкою, я вирішив іти далі, сподіваючись знайти поблизу якесь село або здибати тубільців. Помітивши, що я збираюся рушати, перший кінь — сірий у яблуках — заіржав до мене так красномовно, що я спинився й підійшов до нього, чекаючи дальших його розпоряджень.

Я не виявив страху, але в глибині душі дуже хвилювався, не знаючи, чим скінчиться оця дивна зустріч. Читач легко повірить, що я був не дуже задоволений своїм становищем.

Обидва коні підійшли впритул до мене й почали пильно розглядати моє обличчя та руки. Сірий у яблуках кінь так пом'яв мені капелюх, водячи по ним копитом правої передньої ноги, що я мусив зняти й виправити його, а потім знову падагти на голову. Цей рух, видима річ, здивував їх обох, а коли другий — каро-гнідий — кінь, торкнувшись поли мого камзола, побачив, що вона висить вільно, — їхньому подиву не було краю. Потім вони звернули увагу на ніжність і колір моєї шкіри. Каро-гнідий кінь навіть узяв мене за праву руку, стиснувши її між копитом і бабкою так, що я аж скрикнув з болю. Але найдужче бептежили копей мої черевики та панчохи. Вони раз у раз торкалися до них, щось

таке іржали один до одного і робили різні жести, як ті філософи, що силкуються збагнути нове для них і незрозуміле природне явище.

Взагалі вся поведінка коней була така розважлива, а їхні рухи такі доцільні, що я кінець кінцем почав уважати їх за чарівників, які, прибравши з певним наміром кінського вигляду, вирішили познайомитись із стрипутим на дорозі чужинцем. Мабуть, їх і справді вразили постать, обличчя та вбрання людини, зовсім не подібні до тих, які вони звикли бачити в своїй країні. Поміркувавши хвилину, я звернувся до них з такими словами:

— Папове, якщо ви справді чарівники, як я маю підставу гадати, то повинні розуміти всі мови. Отже, я наслідуюся довести до вашого відома, що я — бідний, покривджений долею англієць, викинутий у лиху годину на ваш берег. Дозвольте ж мені сісти на спину одного з вас, і хай він одвезе мене до пайближчої садиби або селища, де мені дали б їсти. На вдячність за таку послугу я подарую вам оцей піж або оцей перстень,— і я видобув їх з кишені.

Поки я говорив, коні стояли мовчки, уважно слухаючи мене, а коли я скінчив, заіржали, немов розмовляли на якусь серйозну тему. Я виразно помітив, що їхня мова дуже ясно висловлювала всі почуття, а звуки вимовлялися навіть чіткіше, ніж звуки китайської мови. Я часто чув слово «егу», що його кожен із співрозмовників раз у раз повторював. Хоч я й не розумів його значення, але намагався запам'ятати вимову. Коли вони замовкли, я сміливо й голосно вимовив «егу», стараючись, скільки міг, наслідувати кінське іржання. Їх це, очевидно, вразило, і сірий у яблуках двічі проіржав «егу», немов бажаючи навчити мене правильної вимови. Я повторював це слово слідом за ним, як умів, відчуваючи, що кожного разу вимовляю його краще, хоча ще не зовсім досконало. Потім каро-гнідий зробив спробу навчити мене нового слова, важчого щодо вимови; за нашою орфографією його треба було б написати «гуїгнгім». Тут мені не пощастило вже так, як з першим, проте по двох чи трьох спробах справа пішла краще, і обидва коні, здавалось, були вражені моїми здібностями.

По довгій розмові, яка, очевидно, стосувалася мене, приятелі розлучилися, попрощавшись таким самим способом, як і віталися. Тоді сірий кінь знаками дав мені зрозуміти, щоб я йшов поперед нього, і я визнав за розумне коритися йому, доки знайду для себе кращого начальника.

Коли я притишував ходу, кінь іржав «гуун», «гуун». Я, збагнувши значення цього слова, показував, як умів, що стомився й не можу йти швидше; тоді він спинявся, даючи мені хвилину на відпочинок.

РОЗДІЛ II

Гуїґнґем приводить автора до свого житла. Опис цього житла. Як прийняли автора. Іжа гуїґнґемів. Автор у скрутному становищі через брак звичайної для нього їжі. Справу нарешті залагоджено. Як харчувався він у цій країні

Пройшовши милі зо три, ми наблизились до довгої низької будівлі, зробленої з укопаних у землю й переплетених гіллям стовпів, накритих солом'яною покрівлею. Побачивши її, я аж повеселішав і видобув з кишені деякі дрібнички, які мандрівники завжди мають з собою для подарунків дикунам. Я сподівався уласкавити ними хазяїв оселі й забезпечити собі люб'язну зустріч. Кінь знаком запропонував мені увійти першому. Я ступив у велику кімнату з рівною чистою долівкою, яслами та стійлами попід однією стіною. Коло ясел було троє лошат і дві кобили. Вони сиділи на клубах, чим дуже здивували мене. Але я здивувався ще дужче, побачивши, що інші коні, наче слуги, справляли різні хатні роботи. А втім, це стверджувало мою першу думку, що народ, який зумів до такої міри цивілізувати звичайну тварину, має своїм розумом перевищувати всі народи світу. Сірий кінь увійшов слідом за мною, не давши решті зустріти мене вороже. Він кілька разів заіржав владним тоном і дістав на це якусь відповідь.

Крім цієї кімнати, в будинку було ще три інших. З'єднувались вони між собою широкими дверима, розміщеними одні проти одних, утворюючи прямий прохід. Через другу кімнату ми пройшли до третьої, куди сірий кінь увійшов сам, знаком наказавши мені чекати. Залишившись на самоті, я задалегідь вишпав з кишені подарунки для хазяїна та хазяйки — два ножі, три браслети, прикрашені фальшивими перлами, маленьке дзеркальце та простеньке намисто. Кінь три або чотири рази заіржав. Замість людського голосу, який я сподівався почути, йому відповіли також іржанням, тільки трохи пронизливішим. Мені спало на думку, що цей будинок належить якійсь дуже поважній особі, коли потрібні такі церемонії, перше ніж пустити мене до неї. Проте я не міг уявити собі, що це за пан, якому служать самі коні. Чи не замутили мені розуму всі мої злигодні? Я опанував себе й оглянув кімнату. Умобльована вона була так, як і перша, тільки витонченіше. Я тер собі очі, але всі речі кругом були ті самі. Я щипав собі руки та боки, щоб пере-свідчитись, чи не марю я часом. Тоді я остаточно прийшов до висновку, що все це створено чаклунством та магією. Однак у мене не було часу спипятися на цих міркуваннях, бо сірий кінь визирнув з дверей і знаком запросив мене до кімнати. Увійшовши, я побачив дуже гарну кобилу з двома лошатами, що сиділи на майстерно сплетених матах. Око вражала цілковита чистота й охайність.

Кобила відразу підвелася й підійшла до мене. Вона пильпо оглянула моє обличчя та руки, а тоді, з презирством зиркнувши на мене, повернулася до коня, і я почув часто повторюване в їхніх розмовах слово «егу». Тоді мені було ще незрозуміле значення цього слова, дарма що я вже навчився його вимовляти. Незабаром, проте, я довідався про його ганебне значення.

Мотаючи головою і повторюючи «гуун», «гууп», тобто наказуючи мені йти слідом за ним, кінь вийшов у двір, де стояла ще одна будівля. Зайшовши туди, я побачив три огидні істоти, точнісінько такі, як ті, що я зустрів на полі.

Вони сиділи там, прив'язані цупкою лозою до ясел, і жерли коріння та м'ясо.

Згодом я довідався, що їх годують м'ясом здохлих тварин: ослів, собак, а іноді й корів. Вони тримали їжу в пазурах передніх лап і пожадливо роздирали її зубами.

Кінь-хазяїн звелів одному зі своїх слуг — гнідому огиреві — відв'язати найбільшу з цих тварин і вивести її надвір. Поставивши мене поруч з тварюкою, хазяїн з слугою почали порівнювати нас, оглядаючи з усіх боків, і раз у раз повторюючи слово «егу». Неможливо описати, який мене охопив жах, коли, придивившись, я впізнав у тій мерзеній тварині справжню подобу людини. Щоправда, обличчя її було широке і плоске, ніс — приплесканий, губи — товсті, а рот — падо великий. Але ж такі риси притаманні всім диким народам, які півечать обличчя своїх дітей, кладучи їх ниць на землю і носячи на спинах, де вони притискаються лицем до материних плечей. Передні лапи егу відрізняються від моїх рук тільки довшими нігтями, шорсткістю й коричневим кольором шкіри на долонях та ще волохатістю на верхньому боці. Така сама схожість була й між їхніми задніми лапами і моїми ногами, та це відомо було лише мені, бо коням заважали її помітити мої панчохи й черевки. Те саме треба сказати й про решту тіла, що відрізнялось лише кольором шкіри та волохатою шерстю.

Але найбільше, здається, дивував обох коней мій одяг; ніщо подібне їм досі й уві сні не снилося.

Гнідий огир подав мені якесь коріння, тримаючи його між копитом і бабкою. Я взяв корінець до рук, понюхав й повернув його якомога чемніше. Потім він випіс із стайні егу шматок осячого м'яса, але воно так бридко смерділо, що я з огидою відвернувся.

Він тоді кинув м'ясо егу, який жадібно його зжер. Потім огир показав мені оберемок сіна й мірку вівса, але я похитав головою, показуючи, що й ця їжа не для мене.

Я почав уже побоюватись, що мені доведеться померти з голоду, якщо я не знайду тут когось із моєї породи. Щодо тих мерзених егу, то, призначитися, я не брав їх до уваги. Вони здавалися мені пайогиднішими істотами, яких я будь-коли бачив. Навіть думка про зіставлення цих мерзотних тварин з людиною викликала в мене якнайглибше обурення.

Помітивши з моєї поведінки, яке почуття викликають у мене ці тварини, хазяїн послав егу назад до стайні. Потім він підніс до свого рота копито правої ноги, чим дуже здивував мене, дарма що рух його був легкий і цілком природний. Він зробив ще кілька знаків, бажаючи довідатися, що я можу їсти. Але я не міг відповісти йому так, щоб він зрозумів мене, а якби він і зрозумів, я не знав, де може він дістати придатну для мене їжу.

Саме в той час повз нас пройшла корова. Я показав на неї пальцем, намагаючись пояснити, що прошу дозволу відійти її. Мене відразу зрозуміли. Хазяїн провів мене назад до дому і звелів кобилі-прислужниці відчинити одну з кімнат, де в цілковитому порядку стояла сила череп'яного та дерев'яного посуду з молоком.

Кобила дала мені великий глечик молока. Я з насолодою випив його і відчув себе бадьоріше.

Опівдні до будинку під'їхав екіпаж на зразок саней, запряжений чотирма єгу. В саях сидів старий кінь, що був, мабуть, якоюсь значною особою. В нього боліла права передня нога, і на землю він зійшов задніми ногами наперед. Наш кінь, що запросив його до себе на обід, прийняв гостя з великою пошаною. Обідали вони в найкращій кімнаті і на другу страву мали варений у молоці овес, що його всі, крім старого коня, їли холодним. Їхні ясла стояли колом посеред кімнати і були поділені на кількя відділів. Хазяїни з гостем посідали на мати. Над яслами був піхтір із сіном, теж розгороджений на відділення. Отже, кожен кінь і кожна кобила їли своє сіно та вівсяну кашу дуже пристойно та охайно. Лошата сиділи скромно й тихо, а хазяїн з хазяйкою поводитися з гостем надзвичайно гостинно та привітно. Сірий кінь звелів мені стати біля нього. З поглядів, які він та старий кінь кидали на мене, і з часто повторюваного слова «єгу» я зрозумів, що вони розмовляють про мою особу.

Перед обідом я надів рукавички. Глянувши на них, хазяїн дуже здивувався і знаками запитав, що сталося з моїми передніми ногами. Три або чотири рази він доторкнувся до них копитом, ніби наказуючи, щоб я падав рукам попереднього вигляду. Я так і зробив, знявши рукавички та поклавши їх у кишеню. Моя слухняність, як потім я довідався, справила на них гарне враження. Мені звелили сказати кілька слів, а протягом обіду хазяїн називав по-їхньому овес, молоко, вогонь, воду та інші речі, і я повторював слова за ним, що вдавалося мені дуже легко, бо я змалку мав хист до мов.

Коли обід скінчився, хазяїн одвів мене набік і почасти словами, а почасти знаками виразив мені своє задоволення тим, що я нічого не їв. Овес по-їхньому «г л а н н г». Я двічі або тричі вимовив це слово, бо, поміркувавши трохи, вирішив, що з нього можна приготувати такий-сякий хліб. Разом з молоком він підтримуватиме моє життя, поки я втечу до іншої країни, де живуть подібні до мене істоти. Кінь відразу наказав білій кобилі, своїй служниці, принести мені добру пайку вівса в посудині, що скидалась на дерев'яну тацю.

Я підсмажив овес і облущив з нього лущиння. Потім потовк зерно між двох каменів, узяв води, замісив вівсяник, спік його і з'їв ще теплий з молоком.

Спочатку така їжа, хоч вона й досить поширена по багатьох країнах Європи, була мені не до смаку, але згодом я до неї при звичаївся. За життя свого мені часто доводилось потрапляти в скрутне становище, і це був не перший експеримент, що довів мені, як легко пристосовується людина до всяких умов. До речі, мушу сказати, що під час мого перебування в тій країні, незважаючи на грубе та одноманітне харчування, я ніколи не хворів. Щоправда, іноді я ловив кроля або птаха в сильця, зроблені з волосся єгу, іншим разом — знаходив їстівну траву і варив її або готував з неї салат до свого хліба. Лише зрідка я розкошував, збиваючи масло й п'ючи сколотини. Спочатку мені бракувало солі, але

невдовзі я відвик од неї і прийшов до висповку, що споживання її в пас — зайва розкіш, запроваджена пиягами, які на бенкетах будили сіллю спрагу. Звичайно, вона потрібна для збереження м'яса під час довготривалих подорожей або в місцевостях, далеких од великих ринків. Але ми не знаємо жодної тварини, яка любила б сіль. Щодо мене особисто, то я, покинувши цю країну, довго не міг зносити смаку солі в стравах, які мені доводилося їсти.

Та годі вже про це. Інші мандрівники пишуть про своє харчування цілі томи, немов читачеві справді цікаво знати, добре чи погано вони харчувалися. Мені треба було згадати про це, бо інакше ніхто не повірить, що я понад три роки провів у такій дивній країні і серед таких незвичайних істот.

Надвечір мені, з наказу коня-хазяїна, дали особливе помешкання, ярдів за шість од дому, окремо від стаєнь егу. Там я знайшов трохи соломи і, вкрившись своїм одягом, заснув міцним сном. Та незабаром я влаштувався краще, як читач довідається з дальших розділів.

РОЗДІЛ III

Автор берегється за вивчення мови. Гуїґнґнм, його хазяїн, допомагає йому опанувати її. Опис мови. Чимало визначних гуїґнґнмів приходять подивитись на автора. Він коротко розповідає хазяїнові про свою подорож

Найбільше дбав я про те, щоб вивчити мову, і мій хазяїн (так називатиму я сірого коня надалі), діти і вся челядь у його домі охоче допомагали мені в цьому. Вони вважали чудом, що в такої грубої тварини є якісь розумові здібності. Я показував на різні речі, питався про їхню назву і записував слова в кишенькову книжку, а потім виправляв вимову, просячи когось із сім'ї повторити їх. Найчастіше допомагав мені в цьому гнідий огир — один з молодших слуг мого хазяїна.

Зацікавлений хазяїн багато годин свого дозвілля віддавав моєму навчанню. Він був переконаний (про це згодом він розповідав мені сам), що я — сгу, але його дивували моя ввічливість та охайність і розум: прикмети, протилежні вдачі та якостям тих тварин. Найбільше збивав його з пантелику мій одяг, і він іноді міркував сам собі, чи становить той одяг частину мого тіла. Річ у тім, що я ніколи не скидав його перед гуїґнґнмами, бо роздягався пізно ввечері, коли всі вже спали, і одягався перед тим, як вони вставали.

Моєму хазяїнові не терпілось довідатися, звідки я прибув і де набув розуму, що виявлявся в кожному моєму вчинку. Йому кортіло швидше почути історію моїх пригод. Він сподівався, що чекати доведеться недовго: такі успіхи я робив у вивченні мови гуїґнґнмів. Щоб краще запам'ятати, я записував усі вивчені слова й звороти нашими літерами, а поруч ставив їхнє значення. Одного разу я робив ці записи в присутності хазяїна, і мені було дуже важко пояснити йому, що я роблю, бо ні про книжки, ні про літературу гуїґнґнми не мають аніпайменшого уявлення.

Тижнів за десять я розумів уже майже всі його запитання, а через три місяці міг дати на них досить докладну відповідь. Хазяїн дуже хотів довідатись, із якої країни я родом і як навчився наслідувати розумних тварин. Адже сгу (до яких, на його думку, я був дуже подібний), хоч і схильні до хитрощів та підступів, найменше з усіх звірів здатні до науки. Я відповів, що приїхав з-за моря, з далекого краю, разом з багатьма такими самими, як і я, істотами у великій порожній посудині, зробленій з дерева. Мої товариші силоміць зсадили мене на цей берег і залишили напризволяще. Зрозуміти мене йому було дуже нелегко, і я допомагав собі численними жестами. Вислухавши, він зауважив, що це якесь непорозуміння, або я кажу те, чого не було (в їхній мові немає слова «брехня» чи «обман»). Він уважав за неможливе, щоб по той бік моря була якась країна і щоб купка диких тварин могла примусити дерев'яну посу-

дину посувати по воді, куди їм забажається. Він був певен, що жоден гуїґггггм не зробить такого корабля і тим паче не довірить його егу.

До речі, слово «гуїґггггм» по-їхньому означає «кінь», а в буквальному перекладі — «віпець природи». Я сказав хазяїнові, що мені важко ще висловлювати як слід свої думки, але я сподіваюся незабаром розповісти йому й не про такі дива. Тоді він ласкаво доручив своїй дружині, дітям та слугам використовувати кожну нагоду, щоб навчати мене їхньої мови, і сам щодня витрачав дві-три години на запяття зі мною.

Прочувши про незвичайного егу, що вмів говорити як гуїґггггм, і своїми вчинками та словами виявляє ознаки розуму, нас стали часто відвідувати сусіди — дуже поважні кобили та коні. Вони захоплено розмовляли зі мною і ставили мені силу запитань; я відповідав як умів. Ці розмови дозволили мені зробити такі успіхи у вивченні мови, що через п'ять місяців я розумів геть усе, що вони говорили, і міг цілком пристойно висловлювати свої думки.

Гуїґггггми, відвідуючи мого хазяїна, щоб оглянути мене та порозмовляти зі мною, нагалися визнати мене за справжнього егу, бо моє тіло було не таке, як у тих тварин. Їх дивувала відсутність волосся на моїй шкірі. Однак незабаром трапився випадок, що викрив мою таємницю хазяїнові.

Я кавав уже читачеві, що кожного вечора, коли всі в домі вже спали, я мав звичку роздягатись і вкриватись своїм одягом. Одного ранку хазяїн удосвіта послав до мене свого слугу — гнідого огира. Коли він увійшов, я міцно спав; тим часом одяг зсунувся з мене, а сорочка закотилась до пояса. Прокинувшись, я побачив біля себе посланця, який, видимо збентежений, безладно переказав мені доручення свого папа. Наляканий моїм виглядом, він побіг до хазяїна й дуже плутано розповів йому про все, що бачив. Я зразу довідався про це, бо коли, одягшись, пішов засвідчити свою пошану його милості, той зажадав пояснень. Його слуга, мовляв, кавав, що під час сну в мого тіла інший вигляд, ніж завжди, і запевняв, що частина його біла, частина жовтувата, або у всякому разі не така біла.

Доти, щоб якомога більше відрізнитися від клятих егу, я ревно зберігав свою таємницю, але довше ховати її було неможливо. До того ж я розумів, що вона одпаково виявиться, бо мій одяг і черевики, які були в поганому стані, швидко зносяться, і мені доведеться замінювати їх виробами з шкіри егу або інших звірів. Отож я сказав хазяїнові, що в тій країні, де ми живемо, всі подібні до мене істоти, почасти задля пристойності, почасти через холодну погоду завжди вкривають свої тіла спеціально обробленою шерстю тварин. Щодо мене, то я можу зараз, якщо він накаже, показатися йому без цієї штучної оболонки. Я розстебнув і скинув камзол, потім куртку, роззув черевики, панчохи й скинув штани. Сорочку я спустив, щоб приховати свою голизу.

Хазяїн дивився на те, як я роздягаюся, з великою цікавістю та подивом. Він брав одну по одній усі мої речі поміж копито й бабку та уважно

розглядав їх. З осторогою торкнувшись до мого тіла і кілька разів оглянувши мене з усіх боків, він нарешті сказав, що я — справжнісінький сгу і що тепер він не має в цьому ніякого сумніву. Я різниюся від їхніх сгу тільки білістю, гладкістю та м'якістю моєї шкіри, відсутністю волосся на деяких частинах тіла, довжиною та формою пазурів на моїх передніх та задніх лапах, а також тим, що вдаю, ніби завжди ходжу на задніх ногах. Більше він не хотів дивитися на мене і дозволив мені одягтися, бо я починав уже тремтіти від холоду.

Я висловив незадоволення з того, що він так часто називає мене «сгу» — ім'ям огидної тварини, до якої я ставлюся з найбільшим презирством та ненавистю. Я просив, щоб його слова не прикладали до мене ні він, ні його родина, ні їхні знайомі, яким він мене показує. Я просив його також зберегти таємницю мого одягу принаймні до того часу, поки він зноситься, і наказати гнідому огирові — його слугі — мовчати про те, що той бачив.

Хазяїн ласкаво погодився задовольнити всі мої прохання, і таким чином таємницю мою було збережено, аж доки одяг мій зносився, і мені довелося вдаватися до різних хитрощів, про які я оповім пізніше. Він також висловив бажання, щоб я доклав усіх зусиль і опанував їхню мову. Моя здатність розмовляти і мій розум дивують його, мовляв, куди більше, ніж моє тіло, незалежно від того, одягнене воно чи ні. До того ж йому кортить почути про ті дива, що я обіцяв розповісти.

Відтоді він подвоїв турботи про мою науку, виводив мене до всіх гостей і примушував їх поводитись зі мною якомога чемніше, пошепки пояснюючи, що це викликає в мене добрий настрій, а в такому настрої я стаю ще втішнішим.

Щодня бачившись зі мною під час лекцій і поза лекціями, він засипав мене запитаннями, і я відповідав на них, як умів. Таким чином він поволі дістає деяке, хоч і певиразне, уявлення про те, звідки я прибув на цей острів. Було б нецікаво розповідати про поступовий перехід до справжньої розмови, але врешті я наважився почати розповідь про себе та про свою батьківщину.

Я й раніш намагався пояснити йому, що приїхав з дуже далекої країни, що пас було щось із п'ятдесят душ і що їхали ми у великій порожній дерев'яній посудині, більшій за його будинок. Тепер я описав йому корабель, з допомогою розгорненої хустки пояснив, як посував його по морю вітер; розказав про те, як через сварку мене зсаджено на берег у невідомому мені місці, як спіткався я з сгу і як він урятував мене від них. Коли він запитав, хто зробив корабель, і висловив здивування, що гуїнгими моєї країни довірили його диким тваринам, я мусив попередити, що зможу докінчувати своє оповідання тільки тоді, як він дасть слово не ображатися. При цій умові я розкажу йому про обіцяні дива. Він згодився, а я повів розмову далі і сказав, що корабель будували такі істоти, як я. На моїй батьківщині — та й скрізь, де я бував — вони є єдині розумні тварини, і, приїхавши сюди й побачив-

чи стільки розуму в гуїґнмів, я був уражений не менше, як був би уражений він або його приятелі, знайшовши розумові здібності в єгу. Я визнаю зовнішню схожість цих істот з людьми і тільки не розумію причини їхнього виродження та здичавіння. Далі я запевнив його, що, якби мені судилося повернутись додому і розповісти про їхню країну, то моїм словам ніхто не повірив би, бо в нас (мушу сказати це, незважаючи на всю повагу до нього, його сім'ї й друзів і пам'ятаючи його обіцянку не ображатися) не можуть навіть припустити, щоб гуїґнми були де-небудь володарями, а єгу — худобою.

РОЗДІЛ IV

Уявлення гуїґнмів про правду та неправду. Хазяїнові не до вподоби авторове оповідання. Автор докладніше розповідає про себе та свої дорожні пригоди

Хазяїн слухав мене із виразом замішання на обличчі, бо сумнів або недовіра так мало відомі в цій країні, що гуїґнми у відповідних випадках просто це знають, як повестися. Я пригадую, як важко було нам порозумітись, коли, розповідаючи про вдачу людську, я мусив згадувати про неправду чи обман. Завжди надзвичайно тямущий, він тут тільки пасилу-насилу розумів мене. На його думку, мова має допомагати нам розуміти один одного та обізнаватися з фактами. А говорити про те, чого насправді немає, значить позбавляти мову її призначення. Виходить, що паша мова не подає нам правдивих відомостей і призводить до чогось гіршого, ніж невідання. Якщо на чорне казатимуть біле, а на довге — коротке, то навіщо така мова взагалі?

Одне слово, він так і не оцінив нашої здатності брехати, такої зрозумілої людям і так поширеної в усьому цивілізованому світі.

Та вернімося до нашої розмови. Коли я запевнив його, що в моїй країні єдині панівні тварини — єгу, чого він ніяк не міг зрозуміти, він захотів довідатись, чи є в нас гуїґнми, а коли є, то що вони роблять. Я сказав, що гуїґнмів у нас дуже багато. Влітку вони пасуться на луках, а взимку живуть у будинках, де є овес і сіно. Приставлені до них слуги єгу чистять їх скребницями, розчісують їм гриви, миють ноги, дають їсти і готують їм постелі.

— Нарешті я вас зрозумів,— перебив мене хазяїн.— Тепер мені ясно, що хоч якими розумними ви себе вважаєте, але ваші господарі — все ж таки гуїґнми. Мені дуже хотілося б, щоб і наші єгу були такі слухняні.

Тоді я попросив у нього дозволу не розповідати далі, бо йому буде дуже неприємно, коли він дізнається про деякі звичні для нас речі. Але

він наполягав, кажучи, що хоче знати всю правду, і мені довелося скоритися.

Зазначивши, що гуїґґімів у нас називають кіньми, я сказав, що це — найблагородніші, найкращі, найсильніші й найслухняніші серед наших тварин. У людей заможних і значних вони ходять під сідлом, возять карети та беруть участь у перегонах. Їх добре доглядають і піклуються про них, доки вони здорові й мають міцні ноги. Та коли вони ослабнуть, їх продають або повертають на важку брудну роботу, і вони працюють так аж до смерті. По смерті їх оббілюють, шкуру продають за безцінь, а тіло викидають у поле на з'їжу собакам і птахам. Та доля звичайних коней, які належать фермерам або візникам, буває тяжча. Все життя їх виснажують непосильною працею і до того ж погано годують. Я розповів також, як у нас їздять верхи та в екіпажах, описав призначення вуздечки, сідла, острогів, батога, збруї. Згадав і про накладки з твердої речовини, званої залізом, які набивають на копита, щоб

вони не збивались об тверді кам'яні шляхи, що ними часто ми їздимо.

Хазяїн був обурений до краю. Він сказав, що дивується й не розуміє, як пасмілюсь ми сідати на спину гуїнгима. Адже пайкволіний з його слуг може скинути з себе найдужчого сгу або роздушити його на смерть, качаючись по землі. Я відповів, що коней від трьох-чотирьох років у нас починають при звичаювати до різної роботи, а невиправно впертих призначують возити скіпажі. Їх жорстоко б'ють за кожну помилку й нагороджують за добру поведінку. Всі вони дуже чутливі до нагород і до кари. А взагалі його милість мусить ласкаво взяти до уваги, що в них, як у тутешніх сгу, немає й крихти розуму.

Мені доводилось часто відступати від попередньої теми нашої розмови, щоб дати мосму хазяїнові повне уявлення про життя наших коней. Важко описати благородне обурення, яке викликало в нього моє оповідання про наше поводження з гуїнгимами. Незважаючи на це, він усе ж таки визнав, що в тій країні, де з усіх тварин обдаровані розумом самі сгу, вони повинні й керувати всіма, бо розум завжди й скрізь має перевагу перед грубою силою. Проте, на його думку, будовою свого тіла ми значно гірше пристосовані до використання розуму для життєвих потреб, ніж інші тварини. Він хотів знати, до кого більше подібні ті, серед кого я живу; до мене чи до їхніх сгу. Я запевнив його, що я побудований так само, як і більшість людей мого віку, але наша молодь та жінки — куди тендітніші та ніжніші.

Тоді хазяїн зауважив, що я, звичайно, відрізняюся від інших сгу, бо я значно охайніший і не такий потворний, як вони, але щодо справжніх переваг, то порівняння не на мою користь. Мої кігті на передніх і на задніх ногах нічим не можуть прислужитися мені. Щодо моїх передніх ніг, то навряд чи можна назвати їх погами, бо він ніколи не бачив, щоб я ходив ними. Вони занадто ніжні, щоб торкатись до землі, тримаю я їх здебільшого відкритими, а покривало, що я його іноді одягаю на них — не такого фасону й не таке міцне, як те, що на моїх задніх ногах. Через це я не можу ходити впевнено, бо коли одна з моїх задніх ніг посковзеться, я неодмінно впаду.

Хазяїн перелічив усі хоби та вади мого організму: плоске обличчя, довгий ніс, очі, якими я бачу тільки перед собою і не можу дивитися вбік, не повернувши голови, нездатність їсти без допомоги рук. Не розумів він також, навіщо стільки окремих відростків на моїх задніх ногах, занадто ніжних, щоб витримувати дотик до твердого та гострого каміня без чохла, зробленого з шкіри тварин. Моє тіло зовсім не пристосоване до спеки й холоду, проти яких я мушу захищатися одягом. Це додає зайвого клопоту — натягати його щоранку й знімати щовечора. І нарешті, знаючи, з якою огидою ставляться до сгу всі тварини, що тікають, ледве побачать їх, він ніяк не міг зрозуміти, яким способом перемагаємо ми цю загальну антипатію та ще й повертаємо її собі на користь.

А втім, він волів одкласти обговорення всіх цих питань надалі, а тим часом хотів почути історію мого життя й познайомитися з країною, де я

народився, а також дізнатись, де я бував і що бачив перед тим, як потрапив сюди.

Я запевнив його, що з надзвичайною охотою задовольню всі ці бажання, але боюся, що не спроможусь пояснити як слід деякі речі, про які його милість не має жодного уявлення. Проте я намагатимуся зробити це якнайкраще, підшукуючи зрозумілі йому порівняння, і уклібно прошу його допомоги, коли мені бракуватиме відповідного слова.

Я сказав, що походжу від чесних батьків і народився на острові, який зветься Англія. Той острів лежить так далеко звідси, що наймоторніший з його слуг зміг би добутися туди не менше як за річний рух сонця. Моєю батьківщиною керує жінка, яку ми називаємо королевою. Вчився я на лікаря, тобто вправлявся в лікуванні ран та пошкоджень пашого тіла, що трапляються від нещасливого випадку або від руки ворога. Мені довелося залишити країну для того, щоб розбагатіти й жити в достатку з дружиною та дітьми. Під час моєї останньої подорожі я командував кораблем, і під моім керівництвом було щось із п'ятдесят егу. Деякі з них померли, і я змушений був узяти на їхні місця інших, що належали до різних пацій. Наш корабель двічі мало не потонув: один раз через бурю, а другий раз — ударившись об скелю.

Тут мій хазяїн перебив мене. Йому було цікаво дізнатися, як я переконав чужинців поїхати зі мною. Адже вони знали, які страшні небезпеки чигають на них у морі. Я пояснив, що то були одчайдушні хлопці, примушені тікати з рідного краю — хто через злидні, а хто від кари за злочин. Дехто з них змарнував усе своє майно на нескінченні судові процеси, інші проциндрили все, що мали, на пияцтво, розпусту й карти. Одних обвинувачували в зраді, інших в убивстві, злодійстві, отруєнні, ошуканстві, шахрайстві, підробленні грошей тощо. Були там такі, що дезертирували з війська, і такі, що перейшли до ворога. А більшість з них були втікачі із в'язниць. Усі вони боялись повернутися на батьківщину, де їх чекала страта або смерть у тюрмі, і тому вони змушені були шукати притулку десь-інде.

Хазяїн часто перепиняв мене, і я змушений був удаватися до довгих описів, щоб пояснити йому, що таке злочин, щоб змалювати йому суд, в'язницю і чому цим людям довелося тікати з рідного краю. Тільки через багато днів він почав розуміти мене, але все ж таки ніяк не міг збагнути, що змусиш розумних істот чинити шкоду подібним до них. Отже, я пояснив, як міг, що таке жадоба до влади та багатства, і змалював жахливі наслідки зажерливості, нестриманості, злоби та заздрощів. Усе це доводилося визначати й описувати з допомогою прикладів та порівнянь. Слухаючи мене, він здивовано й обурено підводив угору очі, достоту як людина, вражена чимось небаченим і печуваним. Вони не знають, що таке влада, уряд, війна, закон, кара, і у їхній мові немає відповідних слів для визначення таких понять. Це ставило передо мною непереможні труднощі, бо я не міг дати йому повного уявлення про те, як ми живемо. Та маючи великий природний розум, він нарешті усвідомив

собі, до чого прагне натура людська, і попросив мене докладніше розповісти йому про землю, яку ми називаємо Європою, і зокрема про мою батьківщину.

РОЗДІЛ V

З наказу свого хазяїна автор знайомить його з життям Англії. Причини воєн між монархами Європи. Автор починає пояснювати англійську конституцію

Прошу читача ласкаво взяти до уваги, що я переказуватиму лише пайстотніше з численних моїх розмов із хазяїном, які ми вели з ним понад два роки. Його милість вимагав повних і нових подробиць у міру того, як я вдосконалювався в мові гуїґґнґімів.

Я розповів йому, як умів, про загальне становище Європи, про торгівлю та промисловість, науку та мистецтво. Відповіді, які я давав на його запитання з пайрізномаптітніших царц, давали матеріал для повних невичерпних розмов.

Турбує мене тільки те, що я навряд чи спроможуся переказати як слід докази та висловлювання мого хазяїна, які, безперечно, багато втраять через неможливість добре перекласти їх нашою варварською мовою.

Отже, з наказу його милості я розповів йому про англійську революцію, яка відбулася за принца Оранського, про довгу війну з Францією, розпочату цим монархом і поновлену його наступницею — нинішньою королевою, війну, в якій брали участь наймогутніші держави християнського світу. Я вирахував, що під час її вбито щось із мільйон егу, здо-буто понад сто міст і потоплено вп'ятеро більше кораблів.

На запитання про причини, які звичайно змушують країни воювати одна з одною, я відповів, що їм немає числа і що я наведу тільки найголовніші. Іноді до війни призводить честолюбство монарха, якому завжди мало землі та людей, що ними він порядкує, іноді розбещеність міністрів, які під'юджують короля розпочати війну, щоб заглушити або відвернути народний гнів проти поганаго уряду. Не один мільйон жертв коштували релігійні незгоди. Наприклад: чи визнавати хліб за тіло, чи тіло за хліб; чи визнавати сік деяких ягід за кров, чи за вино; чим уважати свист — гріхом чи чеснотою; що краще — чи цілувати стовп чи вкинути його у вогонь; який колір придатніший для вбрання — чорний, білий, червоний чи сірий, — і яким має бути те вбрання: чи довгим, чи коротким, чи широким, чи вузьким, чи брудним, чи чистим, і так далі¹.

---

¹ Йдеться про релігійні обряди, якими різнилися між собою католики та протестанти. Наприклад, у католиків було запроваджено цілування хреста, а протестанти цього звичаю не визнавали.

Найкривавіші та найнемилосердніші бувають, звичайно ті війни, що виникають внаслідок розбіжності думок, і здебільшого думок у незначних питаннях.

Іншим разом суперечка між двома монархами має вирішити, кому з них повинні належати володіння третього, що їх кожен уважає за свої. Іноді один король починає сваритися з іншим, боячися, щоб той не завівся перший. Часом війну оголошують через те, що ворог западто сильний, а інколи через те, що він западто слабкий. Буває, що нашим сусідам бракує того, що є в нас, або вони мають те, чого бракує нам. Тоді виникає війна, і ми воюємо, аж доки втратимо своє або заберемо їхнє. Цілоком природним уважається падад на державу, знесилену неврожаєм, спустошену чумою або збурепо чварами. Війни вибухають і з того приводу, що якесь місто найближчого сусіди падто близько розташоване від нашого кордону або що якась частина його держави може округлити й поповнити наші володіння. Якщо король посилає своє військо в країну, де населення темне та вбоге, він має право вищити половину людності, а решту закріпачити. Це називається вивести народ з варварства і прилучити його до всіх благ цивілізації. А коли король, прикликаий сусідом на допомогу проти напасника, сам захоплює землю, яку захищав, і вбиває, ув'язнює або засилає свого союзника, то це вважають за шляхетний і гідний короля вчинок. Кровне споріднення й одруження часто бувають за причину війни між монархами, і що ближче це споріднення, то більша в них схильність до суперечок. Багаті народи пишпаються своїм багатством, тим часом, як бідні голодують, а голод і пиxa завжди ворогують між собою.

Тому війни в нас ніколи не припиняються, і ремесло солдата скрізь уважають за найпочесніше. Солдат — це єгу, що за гроші мусить убивати якомога більше інших єгу, хоч вони не заподаляли йому ніякого лиха.

В Європі є малоземельні монархи, які, не маючи сили воювати самі, відають своє військо в найми заможнішій державі, встановлюючи певну плату за кожного солдата.

Три чверті плати вони беруть собі і живуть майже виключно на ці кошти. Особливо поширений цей звичай у Німеччині, країні на півночі Європи.

— Те, що ви розповіли мені про війну, — сказав мій хазяїн, — чудово засвідчує, який у вас, з дозволу сказати, розум. Добре, що природа не дала вам змоги чинити багато шкоди, і в вашій діяльності я вважаю більше ганьби, аніж небезпеки. Адже ваші обличчя — плоскі, і ви можете вгусити один одного хіба що з обопільної згоди. Пазурі у вас на передніх і задніх лапах такі короткі та м'які, що один наш єгу легко подужає десяток ваших. А до того ж, підсумувавши ще раз названі вами числа вбитих у війнах, я не можу повірити, щоб так воно було насправді.

Я мимоволі похитав головою і усміхнувся. Щоб розвіяти сумніви мого доброго хазяїна, мені довелося втаємничити його в секрети нашої

військової справи. Я почав описувати наші гармати, мушкети, карабіни, наші облоги, відступи, атаки, підкопи, бомбардування та морські бої, де тонуть кораблі з тисячними екіпажами. Я змалював йому картину бою, де гине по двадцять тисяч чоловік з кожного боку: посічені тіла, стоги пораниених, дим, галас, метушню, смерть під копитами коней, втечу, переслідування й перемогу. Я розповідав про поля, засіяні трупами, покинутими на з'їжу собакам, вовкам та хижим птахам, про грабушки, розбій, насильства, підпали та руйнування, і, нарешті, вихваляючи відвагу любих моїх земляків, я запевнив, що на власні очі бачив, як при облозі міста від вибуху однієї тільки міни злетіли в повітря понад сто ворожих солдатів, і їхні пошматовані тіла падали просто з неба, потішаючи глядачів.

Я хотів був докладніше спитатися про деяких подробицях, але хазяїн звелів мені мовчати.

— Кожен, хто знає натуру єгу,— сказав він,— повірть, що, маючи силу та хитрість, відповідні їхній злобі, ці підлі тварини здатні на такі мерзешні вчинки.

Але те, що я розповів, збільшило його огиду до всієї породи єгу й посяло в його мозку надзвичайний неспокій. Адже хоч єгу й викликають у нього презирство, та він обвинувачує їх за всі огидні якості не більше як гнєйх (хижу птицю) за жорстокість, або гострий камінь — за те, що той розкраяв йому копито. Коли ж такі жахливі вчинки роблять творіння, які пишаться своїм розумом, то він уважає, що їхній розбещений розум гірший за дикунство. Отож, йому здається, що ми обдаровані не розумом, а якоюсь особливою властивістю. Вона збільшує наші природні вади так само, як бурхливий потік, що, відбиваючи на своїй поверхні потворне тіло, не тільки збільшує його, а й спотворює ще дужче.

Зауваживши, що про війну він чув уже досить, мій хазяїн попросив з'ясувати йому інше питання. Він чув од мене, що дехто з екіпажу мого корабля залишив свою батьківщину через те, що закон одібрав усе його майно. Хоч я вже пояснював йому зміст слова «закон», але він ніяк не міг збагнути, яким чином закон, поставлений охороняти людей, спричиняється до їхнього розорення. Отож йому хотілося, щоб я детальніше розповів, що таке закон і як його в нас практично застосовують у житті. На його думку, розумним істотам цілком досить було б керуватись природою та розумом, які й мусять підказувати, що слід робити, а чого слід уникати.

Я попередив його, що сам дуже мало обізнаний з законом, але іноді мені доводилося звертатись до адвокатів, які марно намагалися захистити мене від несправедливостей. Тож хай його милість не гнівається, коли мої пояснення будуть не зовсім повні.

Я розповів, що серед нас є товариство людей, яких змалку вчать великою кількістю слів доводити, що чорне — біле, а біле — чорне, в залежності від того, за що їм більше платять. Це товариство тримає в рабстві

весь народ. Коли, наприклад, сусід понадиться на мою корову, він наймає адвоката довести, що моя корова повинна належати йому. Тоді я, обстоюючи свої права, мушу найняти іншого адвоката, бо закон не дозволяє громадянам самим захищати себе на суді. В цьому випадку мені — справжньому власникові корови — загрожують дві небезпеки. По-перше, мій адвокат, звикши майже з коліски боронити брехню, почуває себе дуже ніяково, коли йому випадає боронити правду. Для нього це — незвичайна робота, і провадить він її дуже незграбно, якщо не просто песумлінно. По-друге, обстоювати правду він повипен з великою обережністю, щоб судді не висловили йому догани, а товариші не виключили зі свого товариства за порушення старих звичаїв.

Отож, щоб зберегти свою корову, мені лишається два способи — або подвоєю платнею підкупити адвоката супротивної сторони, і тоді

той продасть інтереси свого клієнта, облудно патякнучи судові, що правда на його боці; або виставити перед судом свою справу, як несправедливу, вдавши, що корова насправді не моя. Коли спритно зробити це, то прихильність суддів до мене забезпечена.

Я пояснив хазяїнові, хто такі судді, і розповів, що їх призначають з числа найвправніших брехунів-адвокатів, коли ті зовсім постаріють і зледащють. Змагавшись усе своє життя проти правди та справедливості, вони й тепер потурають брехлі, порушенню присяги та насильству. Я сам знав багатьох суддів, що воліли зректися хабара від правої сторони, ніж підірвати авторитет судової корпорації, сприяючи перемозі правди.

Адвокати вважають, що всі судові вироки мають силу закону, і через це завжди намагаються посилатись на постанови суду в подібних справах, хоч би вони й суперечили справедливості та здоровому глуздові. Ті колишні вироки для них — головні авторитети. Вони завжди наводять їх, обгрутовуючи найнесправедливіші думки, і судді завжди керуються ними.

Під час судового розгляду адвокати старанно уникають заходити в суть справи, а все своє красномовство, нахабство і в'їдливість звертають на дрібниці. Так, їм зовсім не цікаво знати, чи має мій супротивник будь-які права на корову. Ні, вони починають допитуватись, чи полова вона, чи муруга, чи довгі в неї роги, чи короткі, чи паслася вона на полі, чи на луці, чи доїли її в корівнику, чи десь-інде, на які хвороби вона хворіла і таке інше. Посперечавшись про це, вони просять одкласти справу, і діло розв'язується через десять, двадцять, а то й тридцять років.

Треба також зазначити, що це товариство має свою говірку і свій особливий жаргон, незрозумілий простим смертним. Цією мовою писано всі їхні закони, яких вони випускають велику силу, зовсім переплутуючи істину з брехнею, а правду з несправедливістю. Щоб довести, наприклад, що лан, яким протягом шести поколінь володіли мої предки, належить мені, а не якомусь чужинцеві, що живе за триста миль од мене, треба витратити років тридцять.

Політичні справи суд розглядає значно простіше й скоріше. Суддя насамперед дізнається, як ставляться до обвинуваченого владущі люди, і залежно від того, дотримуючись усіх формальностей, або засуджує злочинця на смерть, або звільняє його.

Перебивши тут мені мову, хазяїн висловив жаль, що таких напрочуд здібних створінь, як ці адвокати, не заохочують до того, щоб вони вчили інших мудрості та доброчесності. Відповідаючи на це, я запевнив його милість, що всі вони, поза межами свого фаху, — страшенні неукі, дуже обридливі в товариській бесіді, визнані вороги науки й освіти, і що вони мають нахил збивати людей з паптелику в усякому питанні, про яке знайдеться мова.

РОЗДІЛ VI

Автор оповідає про становище в Англії. Характеристика прем'єр-міністра при європейських дворах

Мій хазяїн ніяк не міг добрати, що примушує суддів затрачувати стільки зусиль і заходити в спілку з неправдою лише для того, щоб пошкодити своїм ближнім. Не зрозумів він і слова «найштіати». Отож мені довелося розповісти йому про гроші, про матеріал, з якого їх карбують і про вартість благородного металу. Я пояснив, що коли в якогось єгу є багато цієї коштовної речовини, він може придбати все, що забажає — найліпший одяг, пайкращий будинок, найбільшу ділянку землі, пайдорожчі напої та страви. А що все це можна купити тільки за гроші, то наші єгу прагнуть мати їх якомога більше, і чим більше вони мають, тим дужче розпалюється в них жадоба. Деякі єгу виявляють нахил до скупості, інші — до марнотратства. Багатий безжально визискує бідного, хоч бідних у тисячу разів більше, ніж багатих. Величезна більшість нашого народу попевіряється в злиднях, виснажуючи себе на важкій роботі за мізерну плату, і тим дає змогу меншості жити в розкошах. Проте його милості досить важко було зрозуміти мене. Він особисто думав, що всі створіння мають право на свою частку земних плодів, а надто ті з них, котрі голодують. Тому він хотів довідатись, що то за коштовні страви і чому вони є не у всіх нас. Я перелічив ті, які міг пригадати. Описуючи, як їх готують, я сказав, що за багатьма приправами та напоями—як-от численні соуси або лікери—доводиться посилати кораблі до всіх частин світу. Іноді, щоб приготувати сніданок якіїсь знатній самиці єгу чи приставити потрібний посуд, треба тричі об'їхати круг земної кулі.

Це остаточно переконало мого хазяїна, що наша країна дуже бідна і зовсім не здатна прогодувати нас. Але найдужче здивував його брак прісної води, по яку ми їздимо аж за море.

Я пояснив, що Англія виробляє їжі втричі більше, ніж потребують її жителі, що в нас досить води і чудових напоїв, зроблених з зерна або плодів, і що в такій самій пропорції маємо ми і усі інші потрібні для життя речі. Проте, щоб задовольнити жадобу розкошів у самців та чванливість у самиць, ми посилаємо більшість найпотрібніших нам речей за кордон, а звідти одержуємо дорогі приправи та міцні напої, що допомагають розвивати серед нас божевілля, хвороби й розпусту. Ці напої, виготовлені з соку особливих ягід, ми п'ємо для того, щоб розважитися, одурманитися, розігнати сумні думки, щоб забути всі турботи і прикрасі, якими сповнене наше життя. Правда, від них ми стаємо млявими, безвольними, пригніченими, хворими. Але це не зупиняє нас, ми згодні на все, щоб відчутти себе ненадовго веселими й безтурботними.

В країні панують злидні, і багато хто з нас мусить підтримувати своє існування жебрацтвом, злодійством, грабіжництвом, облудництвом, кри-

воприсяжництвом, підкупам, підробленням грошей, грою в карти, брехнею, підлезувачам, чванством, продажем виборчих голосів, астрологією, отруєнням, святенністю, розпуюстю та іншими подібними ділами. Всі ці слова були зовсім незрозумілі для нього, і я зазнав чимало клопоту, поки як слід пояснив їх.

Наш простий людина живе з того, що виробляє всі потрібні для життя речі, які можуть придбати лише ті, в кого є гроші. Вдома я, наприклад, носив одяг, над яким, щоб його виготовити, працювало сто ремісників.

Ще більше народу працювало над спорудженням мого будинку. А щоб убити як слід мою дружину, треба в п'ять разів більше людей.

Якось я розповів його милості, як померли від хвороб деякі мої матроси. Після цього я був змушений розповісти їй про тих людей, що живуть з лікування хворих. Я зазнав надзвичайних труднощів, поки пояснив йому, що таке хвороба. Він знав, що за кілька днів перед смертю гуйгиги слабне, та що часом з ним може трапитись нещасливий випадок. Але йому здавалось неможливим, щоб природа, роблячи все досконалим, дозволила хворобам розвиватися в нашому тілі. Він попросив пояснити йому причини такого незбагненного лиха.

Я сказав, що ми споживаємо тисячі страв, які діють протилежно одна одній, їмо, не відчуваючи голоду, і п'ємо без спраги. Що частогусто в нас пиячать цілими ночами, нічого не ївши, а це призводить до зледячення, викликає запалення в нашому тілі і розладнює травлення. Що подати йому список усіх хвороб, які нищать людське тіло — неможливо, бо їх не менше як п'ять чи шість сотень, і чіпляються вони до всіх наших органів тіла. Щоб боротися з недугами, у нас виховують особливих людей, які лікують або вдають, що лікують хворих. І я докладно розповів про наших лікарів, про їхні спроби лікування різних хвороб, про їх зажерливість і дурисвітство.

Перед цим мені не раз доводилось говорити з моїм хазяїном про природу врядування взагалі й зокрема про чудову англійську конституцію, якій дивуються і заздять усі інші країни. Коли ж я випадком згадав про міністра, то мій хазяїн звелів мені розповісти йому, якому саме сгу ми даємо таку назву.

— Прем'єр-міністр, — відповів я, — це створіння, якому чужі почуття суму, радощів, любові, ненависті, жалю та гніву. З усіх пристрастей йому відома тільки жадоба влади, багатства та титулів. Слова він уживає для чого завгодно, лише не для того, щоб висловлювати свою думку. Правду каже тільки тоді, коли хоче, щоб її вважали за брехню, а брехню, коли сподівається, що йому повірять. Той, кого він ганьбить поза очі, може сподіватися на його прихильність, а той, кого він вихваляє перед іншими, може вважати себе від того дня за пропащу людину. Найгірша ознака — це коли він щось обіцяє, а надто — коли присягається допомогти. Тоді кожен, хто має розум, зразу йде від нього й відкидає всяку надію.

Є кілька способів стати прем'єр-міністром. Найпоширеніші серед них два — вміло виступити на людину, яка займає цей пост, або якнай-запальніше виступити проти придворної розбещеності. Розумний король завжди вибирає того, хто вживає останнього способу, бо ці палкі викривачі вад звичайно стають пайслухнянішими виконавцями волі свого папа.

Маючи в своїм розпорядженні всі урядові посади, міністр забезпечує собі владу, підкуповуючи більшість членів сенату або державної ради. Натішившись необмеженою владою та зібравши величезне багатство, міністри відходять від громадської діяльності, обтяжені награваним у порядку добром.

Палац прем'єр-міністра являє собою не що інше, як розплідник, де виховуються люди одного з ним гатунку. Його слуги, наслідуючи приклад свого папа, навчаються трьох мистецтв — бути пахабними, брехати й підкуповувати. Кожен з них у своїй сфері користується не меншим впливом, ніж сам міністр. Перед ними запобігають усі, навіть особи найвищого рангу. Іноді ж, завдяки своїй спритності та безсоромності, їм удається заступити посаду свого папа.

Одного дня, почувши від мене про нашу знать, хазяїн ласкаво зробив мені комплімент, якого я зовсім не заслужив. Він зауважив, що я, папевно, походжу з якоїсь благородної сім'ї, бо, хоч і поступаює усім їхнім єгу силою та моторністю, зате значно переважаю їх гаршими формами тіла, кольором шкіри та охайністю. До того ж я обдарований не тільки здібністю розмовляти, а й розумом, та ще й таким, що він і всі його знайомі мають мене за якоесь диво.

Подякувавши укліпно за похвальну для мене думку, я запевнив його милість, що походжу від простих батьків, які ледве-ледве спромоглися дати мені пристойну освіту. Воднораз я пояснив йому, що напів дворянство зовсім не таке, як він собі його уявляє. Молоді дворяни ще з дитинства привчаються до розкошів і ледарства. А коли вони проїють мало не всі свої маєтки, то одружуються з жінкою, яку ненавидять і зненажать, а живуть з нею тільки через те, що в неї є гроші. Діти в них звичайно рахітичні, золотушні та почварні. Кволе, хворобливе тіло, худе, нездорового кольору обличчя — ось правдиві ознаки благородної крові в нашій країні. Розумові вади супроводять вади тілесні і являють собою сполучення спліну, лінощів, певігластва, примхливості та чванливості.

А проте без згоди цих шляхетних виродків, об'єднаних у Палату лордів, не можна ні затвердити, ні скасувати, ні змінити жодного закону. Таким способом вони розпоряджаються безапеляційно і нами, і всією нашою власністю.

РОЗДІЛ VII

Велика любов автора до рідного краю. Зауваження його хазяїна щодо описаної автором англійської конституції та уряду; аналогії та порівняння. Спостереження хазяїна над природою людською

Читаєч, можливо, здивується, що я виставив своїх родичів у такому несприятливому освітленні перед народом, і так надто схильним до найгіршої думки про егу. Мушу відверто признатися, що численні чесноти цих чудових чотириногих розкрили мені очі на розпусту людську й поширили мій кругозір. Відтоді наші вчинки та пристрасті я почав бачити в зовсім іншому світлі і вирішив, що з честю мого роду нема чого церемонитись. Та це була б і неможлива річ з такою проникливою особою, як мій хазяїн. Він щодня викривав у мене тисячі поганих рпс, що їх серед нас ніколи не вважали б і за найменші хиби. Завдяки йому я навчився ненавидіти брехню та обман і так полюбив правду, що запрягся всім пожертвувати для неї.

Тепер я щиро признаюся читачеві, що в мене була ще й інша, важливіша підстава для того, щоб рішуче порвати зі своїм минулим. Не проживши в цій країні й року, я так полюбив її жителів і пройнявся такою пошаною до них, що безповоротно вирішив не повертатись додому, а залишитись тут, серед цих дивних істот, споглядаючи їхні чесноти та беручи з них приклад, бо тут ніщо не павертало мене до зла. Та мій повсякчасний ворог — доля — не судила мені такого високого щастя. Але мене тепер трохи потішає те, що, розповідаючи про своїх земляків, я все-таки применшив їхні хиби, наскільки це було можливо в розмові з таким допитливим, проникливим гуїґнґном, як мій хазяїн, і кожний пункт освітлював якомога сприятливіше для нас.

Коли я відповів на всі запитання і, здавалося, задовольнив його цікавість, він якось уранці покликав мене до себе. Запропонувавши сісти (такої честі він досі ніколи мені не робив), його милість сказав, що хоче поговорити зі мною. Він, мовляв, серйозно обміркував усе те, що чув од мене про пашу країну, і прийшов до дуже сумних висновків.

На його думку, ми являємо собою особливу породу тварин, обдарованих невеличкою часткою розуму, який використовуємо виключно на те, щоб розвивати природжені наші хиби та набувати нових, невластивих нам од природи. Ми самі позбавляємо себе небагатьох здібностей, якими нас обдаровано, дуже вміло вигадуємо собі нові потреби і все життя витрачаємо на вишукування різнпх способів задовольнити їх.

Дивує його також і химерність нашої фізичної будови. Щодо мене особисто, то я, очевидно, не маю ні сили, ні моторності звичайного егу, я непевно тримаюся на своїх задніх ногах і якось зумів зробити свої пазурі непридатними для самооборони. Я навіть зничую в себе на підборідді волосся, яке має захищати мене від сонця та пегоди. Нарешті,

я не можу ні прудко бігати, ані лазити по деревах, як мої брати (так називав він тамтешніх егу).

Наші урядові установи та закони ясно свідчать, що нам бракує справжнього розуму, а значить і доброчесності, бо для керування розумними створіннями досить самого розуму. Ми, скільки видно з мого оповідання, не вбачаємо в таких порядках нічого поганого, хоч він і бачив добре, що, бажаючи вигородити своїх земляків, я багато чого потаїв і часто казав те, чого не було.

Взявши до уваги всі ці незаперечні факти, його милість прийшов до висновку, що ми — справжні егу, хоч і значно поступаємось перед ними своєю силою, прудкістю, моторністю, довжиною пазурів та деякими іншими прикметами, що їх ми набули, йдучи наперекір законам природи. Змальована ж мною картина нашого життя, наших звичаїв та нашої діяльності показала йому велику схожість з егу і в розумовому та моральному відношенні. Він сказав, що егу ненавидять один одного більше, ніж будь-яку іншу тварину. Досі він уважав, що їм просто гидко дивитись на бридкі постаті своїх братів, дарма що кожен з них і сам не кращий і тільки не помічає цього. Отож йому спершу здавалося, що ми робимо розсудливо, одягаючи своє тіло і приховуючи таким чином свої численні тілесні вади. Але тепер він бачить, що помилився: адже це не допомагає справі, і ми сваримося так само, як і їхні егу.

— Коли п'яťом егу, — вів він далі, — кинути їжі на п'ятдесят, вони, замість того щоб спокійно їсти її, видирають шматки один в одного, і кожен памагається захопити все для себе самого. Через це дома доводиться держати їх на палигачі, а в полі або десь у іншому місці, — представляти до них слугу, щоб доглядав їх. Коли в гуїґнґима від щасливого випадку або від старості здихає корова, то раніш ніж він устигне кинути падло своїм егу, зграї сусідських егу кидаються на труп і зчиняють бійку, подібну до тих битв, які я описував йому. Вони завзято дряпають один одного своїми пазурами, але вбивають на смерть нечасто, бо в них немає тих смертоносних зп'арядь, які ми винайшли. Іншим разом такі бої відбуваються без жодної причини. Одна згряя егу кидається на сусідню, просто помітивши, що її можна захопити зненацька. Зазнавши невдачі, вони повертаються додому і, щоб зігнати на кому-небудь злість, розпочинають те, що в людей називається міжусобною війною.

В цій країні подекуди є блискуче каміння, що його егу страшенно люблять. В розшуках цих камінців вони цілими днями риють землю своїми пазурами. Понабравши повні жмені, вони несуть їх додому, потайки ховають у своїх хлівах і пильнують, щоб хтось із їхнього товариства не знайшов цього скарбу. Мій хазяїн досі не міг зрозуміти причин такої неприродної пристрасті й не бачив у тому камінні ніякого пожитку для егу; але тепер він думає, що це — та ж сама скупість, яка, за моїми словами, буває в людей.

Він розповів, що одного разу для спроби він потай переїс кунку камінців, прихованих одним егу, на інше місце. Мерзена тварина, не

знайшовши їх, зняла страшенний лемент, перекусала та передряпала всіх своїх товаришів, що прибігли на її крик, а потім зачудьгувала, не пила й не їла, аж доки він звелів непомітно покласти камінці позазд. Знайшовши їх, сгу враз заспокоївся, повеселішав, закопав свої скарби в іншому, надійнішому місці і став дуже слухняною тваршою.

Мій хазяїн так само, як і я, спостеріг, що на полях, де є поклади цього блискучого каміння, найчастіше відбуваються занекарі бійки між сгу, які завжди тиняються там цілими отарами.

Він розповів також, що під час бійки між двома сгу за знайдений камінець дуже часто з'являється третій і забирає його собі. Він вбачає в цьому деяку схожість з нашими судовими процесами. Признатися,

я не заперечував йому — в наших же інтересах, бо судові вирокі в нас бувають куди несправедливіші, ніж поведений ним спосіб розв'язання суперечок. Адже тут і позивач, і відповідач втрачають тільки камінець, за який вони засперечалися, тим часом як наш суд ніколи не припиняє справи, доки обидві сторони не втратять усе, що мали.

Ведучи свою мову далі, мій хазяїн сказав, що найогидніша риса в характері сгу є їхня непажерливість. Вони жеруть усе, що павертається їм на очі — траву, коріння, ягоди, падло або все це разом і більше полюбляють награбоване та вкрадене, ніж те, що дають їм удома.

Є тут один сорт коріння, яке трапляється рідко і знайти яке важко. Сгу пожадливо розшуковують його, з пасолодою смочуть, і діє воно на них так, як на нас вино. Під його впливом вони обіймаються, б'ються, кривляються, белькочуть щось, заточуються, спотикаються, а тоді падають у грязюку й засинають.

Я зверну, увагу, що в тій країні з-поміж тварин хворіють самі сгу. Їхні педури викликаються не поганим поведженням з ними, а тільки неохайністю та непажерливістю цих брудних тварин. У зв'язку з цим мова гуїггггмів знає тільки одне, спільне для всіх хвороб слово — г п і е сгу, тобто — бич сгу.

Щодо наук, урядування, мистецтва, промисловості і всього іншого, то мій хазяїн визнав, що в цьому між сгу їхньої країни і нами немає майже ніякої схожості. Він, правда, чув, що деякі допитливі гуїггггми помітили, що в кожному табуні сгу є свій, сказати б, ватажок, який відрізняється від решти тварин почварнішою постаттю і гіршою вдачею. У такого ватажка є звичайно фаворит, подібний до нього. Обов'язок фаворита полягає в тім, щоб лизати ватажкові ноги. Його всі ненавидять, і тому він завжди перебуває біля свого пана. Цей фаворит залишається улюбленцем ватажка, аж доки знайдеться інший, ще брудкіший, ніж він. Тільки-но він утратить свою посаду, всі сгу даної місцевості, з повним фаворитом на чолі — старі й молоді, самці й самиці, — кидаються на нього й з голови до ніг закалюють його брудом. Мій хазяїн доручив мені самому вирішити, наскільки це нагадує наші двори та наших міністрів,

Особливо дивувався мій хазяїн, бачивши постійне прагнення сгу до бруду та неохайності, тоді як іншим тваринам притаманна любов до чистоти. Мені легко було б зробити обвинувачення, що люди — найнеохайніші з тварин, якби в тій країні були свині (на нещастя моє, вони там не водилися). Ці чотириногі, хоч, можливо, на вигляд і на вдачу присмишні за сгу, але, здається мені, все-таки не мають права претендувати на більшу охайність. Це мусив би визнати і мій хазяїн, коли б побачив, як неохайно вони їдять та як барложаться і сплять у багні.

Згадав мій хазяїн ще про одну особливість, яку слуги його виявили в багатьох сгу і якої він пізщо не міг зрозуміти. Він розпів мені, як іноді щось находити на сгу, і вони тоді забиваються в куточок, лягають на землю, виють, стогнуть і женуть од себе всіх. Особливо часто це трап-

ляється з молодими здоровими єгу, які мають досхочу і їсти, і пити. Слуги переконалися, що вилікувати від цього їх можна тільки важкою роботою, бо після неї єгу завжди приходять до пам'яті.

Я змовчав з любові до свого роду, хоч ясно бачив, що це ознаки справжнього спліну, який знаходить тільки на ледачих, розбещених та багатих. Тепер я взявся б їх вилікувати всіх, застосувавши до них ліки, винайдеши гуїгнгмами.

РОЗДІЛ VIII

Автор розповідає про деякі особливості єгу. Великі чесноти гуїгнгмів. Виховання та вправи молоді. Їхні національні збори

Знаючи натуру людську краще, ніж мій хазяїн, мені неважко було прикласти характеристику, яку він дав єгу, до себе та до своїх земляків. Але я подумав, що власні спостереження дозволять мені зробити ще й дальші відкриття, і часто просив у його милості дозволу відвідати їхні збіговиська. Певний, що огида, викликана цими тваринами, не дозволить мені перейняти їхні погані звички, він завжди задовольняв моє прохання та ще й наказував одному з своїх слуг — дужому гнідому огпреві, — охороняти мене. Без його захисту, признаюся, я не наважився б на такі екскурсії.

Читає вже, як неприязно з першої ж зустрічі поставились до мене ці гидкі тварини. В дальшому наші відносини не покращали, і разів три або чотири я ледве рятувався від їхніх пазурів, коли без тесака відходив далеко від дому. Мені здається, що єгу неясно відчували свою спорідненість зі мною. Вони з цікавістю придивлялись до мене, коли я, маючи біля себе охоронця, закачував рукава сорочки й розстібав комір. Тоді єгу присувались ближче і, як ті мавпи, наслідували всі мої рухи, виявляючи разом із тим свою ненависть до мене. Так само робить галпч, що завзято переслідує приручену галку в шапочці та панчохах, коли та з'явиться серед них.

Єгу з самого малку надзвичайно моторні, і мені тільки один раз пощастило спіймати трирічного самця. Я повівся з ним ласкаво, намагаючись заспокоїти його, але це мало так верещало, дряпалося та кусалося, що мені довелося випустити його. І це я зробив вчасно, бо на гомін збіглася ціла зграя дорослих. Але побачивши, що дитина не постраждала, і помітивши поблизу гнідого огира, вони не наслідились підійти ближче.

Я помітив, що єгу з усіх тварин найменш здатні до виховання. Найбільше, чого їх можна навчити, це — носити або возити вантажі. Але я певний, що головна причина цього — їхня впертість, бо їм вистачає розуму на хитрування, обман та помсту. Вони витривалі й дужі істоти, але

боязкі і через це нахабні, в'їдливі та жорстокі. Помічено, що рудоволосі єгу обох статей злосливіші, ніж інші, зате ті міцніші й спритніші.

Тих єгу, що працюють в господарстві, гуїгнгими оселяють у хлівах коло хазяйських будинків, інших вони виганяють у поле, де єгу викопують з землі коріння, їдять різне зілля, розшукують падло, а подекуди ловлять тхорів або лю х і м у с і в (порода польового пацюка) і жадібно пожирають їх. Своїми пазурами вони виривають по узгір'ях глибокі пори й живуть там поодилиці. Нори самиць — трохи більші, бо в них живуть ще двоє або троє малят.

Всі вони ще змалку плавають, як жаби, і можуть довго бути під водою. Самиці часто ловлять рибу, яку приносять потім своїм дітям.

Я прожив у краю гуїгнгимів три роки, і читач, мабуть, сподівається, що я, подібно до інших мандрівників, подам йому опис тамтешніх звичаїв та побуту. Що ж, за цей час я справді бачив багато цікавого і можу поділитися своїми спостереженнями з допитливим читачем.

Благородні гуїгнгими мають од природи нахил до всіх чеснот і не уявляють собі, як то розумна істота може робити щось зле. Отже, головне правило в них — це розвивати розум і керуватися тільки ним. Розум для них — не засіб для суперечок, як у нас, де його використовують, щоб довести яке завгодно твердження. Для гуїгнгимів розум — це засіб збагнути, що розумне, а що ні. Так воно й повинно бути там, де немає злих пристрастей та корисливості і де думка не затемнена забобами.

Пригадую, як важко було мені пояснити моєму хазяїнові значення виразу: «на мою думку». Він уважав, що розум учить нас заперечувати або твердити тільки те, чого ми певні. Отже, суперечки, спірки, дискусії, обстоювання неправдивих або сумнівних думок — це вади, незнані серед гуїгнгимів. Так само, коли я намагався розкрити йому різні системи нашої філософії, він тільки сміявся з них. Йому було дивно, що люди, які претепдували на розум, створювали складні теорії, спираючись лише на власні здогади. Тут він був цілком згодний з думками Сократа¹, і думаю, що, наводячи цей факт, я роблю найбільшу честь королю філософії. Відтоді я часто міркував про те, які спустошення вчинила б ця доктрина по бібліотеках Європи і скільки закрила б стежок до слави в ученому світі.

Головні чесноти гуїгнгимів — вірність у дружбі та доброзичливість. Вони з однаковою приязню ставляться до всіх — і знайомих, і незнайомих. Чужинця з найвіддаленішої частини краю вони зустрічають так само, як і найближчого сусіда. Приходячи в господу до першого-ліпшого гуїгнгима, кожен почуває себе як дома. Вони надзвичайно скромні та ввічливі, але не знають того, що ми називаємо етикетом. Вони не розбещують своїх дітей і виховують їх, виходячи тільки з вказівок розуму. Я помітив, що мій хазяїн ставився до дітей сусіда не менш прихильно,

---

¹ Старогрецький філософ Сократ вважав, що знання людини про навколишній світ дуже обмежені й нестачі.

ніж до своїх власних. Гуїґґіми кажуть, що природа вчить любити всіх однаково, хоч одні з них і перевищують інших своїми чеснотами.

Виховання молоді поставлене в них чудово й заслуговує на те, щоб ми його перейняли.

Молодих гуїґґімів учать у них стриманості, працьовитості та охайності, і те, що хлопців та дівчат виховують у нас не однаково, мій хазяїн вважав за страшенну помилку. Він казав, що чоловік і жінка повинні мати однакові знання, хіба що жінці треба трохи більше знатись на домашніх роботах. А в нас жіноча половина ні на що не здатна. Доручати ж виховання дітей таким нікчемам, на його думку, просто безглуздя.

У своїй молоді гуїґґіми з дитинства розвивають силу, прудкість та відвагу. Лошат подовгу примушують бігати по горах, горбах та кам'янистих шляхах, а коли вони впріють, їм наказують поринути з головою в став або в річку. Чотири рази на рік молодь кожної округи сходиться показати свої успіхи в біганні, стрибанні та інших виравах, що вимагають сили та спритності. Переможця винагороджують складенням на його честь гімном. Цього дня слуги пригаляють на поле отари сну, навантажених сіном, вівсом та молоком для частування гуїґґімів, після чого тварюк цих одразу жепуть назад, щоб вони не викликали огиди в присутніх.

Кожні чотири роки, під час весняного рівнодення, на рівнині, миль за двадцять від будинку мого хазяїна, відбуваються загальні збори уповноважених од усієї нації, що тривають п'ять-шість днів. Там вони обговорюють, як забезпечена кожна округа сіном, вівсом, коровами та сгу. Коли трапиться, що десь чогось бракує (це буває дуже рідко), вони одноставно ухвалюють дати допомогу коштом інших округ.

РОЗДІЛ ІХ

*Освіта у гуїґґімів. Їхні будівлі. Їхній похорон.
Дефекти їхньої мови*

Гуїґґіми не знають письма, і через те всі знання переходять від одного гуїґґіма до другого в усних переказах. Але у народі, що живе в такій злагоді, плакає в собі самі чесноти, керується тільки розумом і не має ніяких зносин з рештою світу, історія дуже проста й зовсім не обтяжує пам'яті. Я казав уже, що вони ніколи не хворіють, а тому не мають потреби в лікарях. Проте в них є чудові ліки з трав од синців і ран.

Вони вираховують роки, стежачи за рухом сонця та місяця, але не знають поділу на тижні. Вони досить добре обізнані з рухом цих двох світил і розуміють природу їхнього затемнення.

C. E. Brock
1894

Треба визнати, що в поезії вони перевершують усіх смертних. Точність їхніх порівнянь, правдивість і докладність описів — незрівнянні. У віршах вславляють вони звичайно дружбу та лагідність або ж складають їх на честь переможця в юнацьких змаганнях.

Будівлі в них, дарма що певигадливі й навіть грубі на вигляд, — дуже зручні й добре захищають мешканців од спеки й холоду. В цій країні є дерево, коріння якого, коли воно дійде сорока років, підгниває, і стовбур падає при першій бурі. Росте воно надзвичайно струнко. Загостривши його особливим каменем (гуїгггми не знають заліза), вони встромлюють стовбури в землю дюймів на десять один від одного, а потім переплітають їх соломною та гіллям. Так само зроблено покрівлі та двері будиноків.

Заглиблення між копитом і бабкою правої передньої ноги заступає їм руку, і вони діють нею з неймовірною спритністю. Якось, на мого прохання, біла кобила з сім'ї мого хазяїна засилила нитку в голку. Вони доять корів, жнуть овес і виконують яку завгодно роботу, що потребує рук. У них є твердий камінь, схожий на кремій. Гострячи його об інше каміння, вони витісують собі з нього пожі, сокири та молотки. Зпряддями, зробленими з того кременю, вони косять сіно і жнуть дикорослий овес, яким укриті майже всі їхні поля. На возах, запряжених єгу, кони та стогни відвозять до господи, де слуги топчуть ногами овес у особливих критих приміщеннях, а зерно зсипають у комори. Вони виготовляють грубий дерев'яний, а також і глиняний посуд, який висушують на сонці.

Коли з ними не трапляється нещасливого випадку, гуїгггми помирають тільки від старості. Ховають їх у найпотаємніших місцях, які лишень можна знайти. Ні друзі, ні родичі не виявляють по їхній смерті ні горя, ні суму, та й сам той, хто вмирає, сумує за світом не більше, ніж той, що повертається з гостини від сусіда додому. Пригадую, як одного разу мій хазяїн запросив до себе в гості одного свого знайомого з дружиною та дітьми. Прийшовши пізно ввечері, гостя дуже перепрошувала спершу за чоловіка, а потім за себе й наводила на своє виправдання дві причини. Перша, що вранці її чоловік с х н у в н х. Це слово надзвичайно виразне і в перекладі англійською мовою значить: пішов до своєї першої матері. Другою причиною запізнення були паради з челяддю про місце, де краще буде поховати небіжчика. Я спостеріг, що була вона так само спокійна й весела, як завжди. Місяців через три померла й вона.

Живуть гуїгггми звичайно років до сімдесяти або сімдесяти п'яти і дуже рідко — до вісімдесяти. За кілька тижнів до смерті вони починають відупадати на силі, хоч і це відчувають ціякого болю. В той час до них часто заходять їхні приятелі, бо їм самим дуже важко виходити з дому. Проте, коли їм лишається прожити приблизно десять днів (а гуїгггми рідко помиляються в своїх розрахунках), вони вибираються віддати візити найближчим сусідам. Везуть їх у запряжених єгу саях, якими вони користуються й тоді, коли їдуть у далеку путь або по-

шкодять собі ногу. Повернувшись з такої подорожі, гуїґнґим, що вмирає, вчисто прощається з присутніми, ніби лагодячись виїхати до якоїсь далекої країни, де він має перебути репту свого життя.

Не знаю, чи варто згадувати, що в мові гуїґнґимів немає слова, яке означало б щось погане, крім слів, зв'язаних з потворністю та вадами єгу. Отже, щоб сказати про неслухняність слуги, примху дитини, камінь, що порізав ногу, про негоду або щось подібне, вони до основного слова додають «єгу». Наприклад — гхнм єгу, гвнагольм єгу, іплгмдвіглма єгу, а кепсько збудована оселя — іпгольмгнмрогльнв єгу.

Я з великою приємністю розповів би ще багато цікавого про побут та чесноти цього прекрасного народу, але читач знайде все це в окремій книжці, яку я незабаром маю написати. А тим часом почну розповідати про прикру катастрофу, що спіткала мене.

РОЗДІЛ X

Власна господа автора і його щасливе життя серед гуїґнґимів. Він удосконалюється в добродесності, розмовляючи з ними. Їхні розмови. Хазяїн повідомляє автора, що той має покинути цю країну. Автор упадає в розпач, але скоряється. З допомогою приятеля-слуги він робить човен і навмання пускається в море

Живучи новим життям, я ні в чому не відчував нестачі. З наказу хазяїна мені збудували хатку за тамтешнім зразком ярдів за шість од його дому. Я сам обмазав її стіни та долівку глиною і застелив рогожами власного виробництва. З конопель, які ростуть там у дикому вигляді, я пошив собі матрац і набив його пір'ям різних птахів, яких ловив у сильця, сплетені з волосся єгу. З допомогою гнідого огира я змайстрував два стільці. Зі шкурок кролів та звірятка, що зветься ппухгох, я виготував собі одяг, бо старий мій на той час зовсім зпосився. З них-таки я зшив собі дуже пристойні панчохи. Черевики я підбив дощечками, а коли зпосився верх, замінив його новим з висушеної па сонці шкури єгу. Часом я знаходив дупла з медом диких бджіл і доміщував його до води або їв з вівсяним хлібом. Ніхто не міг би краще від мене підтвердити прислів'я, що природу дуже легко задовольнити і що біда всього навчить.

Загалом кажучи, я був цілком здоровий і спокійний. Мене не могли хвилювати ні зрада чи невірність друга, ні інтриги явного або прихованого ворога. Мені не доводилось ні давати хабара, ні піддаєщуватись, запобігаючи ласки якогось вельможі або його улюбленця. Я не потре-

бував захисту ні від шахрайства, ні від насильства. Тут не було ні лікарів, щоб руйнувати мос тіло, ні юристів, щоб руйнувати мій достаток, ні шпигунів, щоб стежити за моїми словами та вчинками. Тут не було базик, моралістів, паклепників, злодог, розбійників, адвокатів, блазнів, картярів, політиканів, дотепників, нудних балакунів, сперечників, пасильників, убивць, шахраїв. Не було ні партій, ні політичних клубів, не було в'язниць, сокир, шибениць, батогів та ганебних стовпів. Не було шахраїв-крамарів та здирників-майстрів. Не було чванства й пиhi. Не було чепурунів, бешкетників, п'яниць, не було тупих бундючних педантів, не було в'їдливих, вибагливих, дріб'язкових, шумливих, галасливих, ледачих, зухвалих, сварливих, фальшивих друзів. Не було ці негідників, яких правителі підняли з пилюки заради їхніх мерзот, ані благородних людей, кинутих у пилюку за їхні чесноти. Не було лордів, скрипалів, суддів та вчителів танців.

Мій хазяїн робив мені немалу честь, знайомивши з багатьма гуїнгимами, що приїздили до нього в гості, і дозволяв мені бувати в кімнаті під час загальної розмови. І він, і його знайомі часто зволили розпитувати мене й вислухувати мої відповіді. Іноді я мав честь супроводити його, коли він оддавав візити.

Я ніколи не дозволяв собі втручатися в розмову, а тільки відповідав на запитання і завжди робив це з великим жалем, бо шкодував часу, який я міг би краще використати слухаючи. І справді, в тих розмовах кожне слово мало глибокий зміст. Завжди панувала надзвичайна чемність без найменшої манірності; кожний з них, говорячи, потішав самого себе і своїх слухачів. Вони ніколи не перебивали один одного, серед них не чути було суперечок. Гуїнгими гадають, що недовга мовчашка в товаристві дуже корисна. Так воно і є: адже тоді в голові з'являються нові думки, які дуже поживляють розмову. На таких зборах звичайно обговорювались питання про дружбу та доброзичливість, суспільний лад та економічний стан країни. Іноді темою були природні явища, стародавні перекази, межі доброчесності, непохитні закони розуму. Не раз дебатовались майбутні постанови, що їх мали ухвалити найближчі національні збори, або ж обговорювались найкращі зразки поезії.

Не вихваляючись, можу додати, що моя присутність сама собою дала багато матеріалу для розмов. Мій хазяїн розповідав моїм приятелям про те, що чув од мене про мою батьківщину та про мене особисто, і це дало їм привід висловлювати не дуже похвальні думки про людство. Не буду повторювати того, що вони казали. Зазначу тільки, що його милість, здавалося, розумів натуру людську краще, ніж я сам. Він легко вгадував усі наші хиби та вади (навіть і ті, про які я нічого йому не казав), уявляючи собі на нашому місці якого-небудь егу, обдарованого деяким розумом, і приходив до висновку,— на жаль, надто справедливого,— що ми надзвичайно мерзешні та жалюгідні створіння.

Щиро признаюся, що всі свої знання, які мають хоч деяку цінність, я завдячую тільки повчанням мого хазяїна та розмовам його приятелів. Слухаючи їх, я пишався більше, ніж пишався б славою наймудрішої людини в Європі. Мене захоплювали їхня сила, спритність та добросовісність, а поєднання всіх цих чеснот в одній особі викликало в мене надзвичайну пошану до гуїґґнмів. Спершу, щоправда, я не відчував перед ними побожного страху, властивого егу та всім іншим тамтешнім тваринам, але незабаром він охопив і мене. Тільки до нього домішувалася шаноблива любов і вдячність за те, що вони ласкаво відрізняли мене від інших істот моєї породи.

Згадуючи свою сім'ю, приятелів, земляків та людство в цілому, я не міг не бачити в них справжніх егу — і виглядом, і характером. Деякі

розумові здібності та дар слова потрібні їм тільки на те, щоб розвивати природжені вади, які в зародку іспують у кожного єгу. Коли мені траплялося бачити свою постать, відбиту у воді ставу або озера, я відвертав обличчя і ладеп був радше бачити звичайного єгу, ніж самого себе. Перебуваючи весь час у товаристві гуїгнгімів і з захопленням дивлячись на них, я поволі почав наслідувати їхні манери та рухи і нарешті настільки засвоїв їх, що мої приятелі ще й тепер кажуть, ніби я ходжу чвалом, по-конячому. Я сприймаю це як комплімент і признаюсь, що не зважаю за образу, коли хто-небудь глузує з моєї вимови, яка дуже скидається на іржання.

Одного ранку, коли я вважав уже, що щасливо влаштувався тут на все життя, мій хазяїн покликав мене до себе раніше, ніж звичайно. Видно було, що він почуває себе ніяково і вагається розпочати розмову. По короткій мовчанці, попередивши, що він не знає, як я поставлюся до його повідомлення, він розповів таке. На останніх зборах, під час обговорення питання про єгу, делегати висловили незадоволення, що він тримає в своїй сім'ї єгу (тобто мене) і поводитьсь з ним майже як з рідним собі гуїгнгимом, а не як з твариною. Всім було відомо, що він часто розмовляє зі мною і ніби шукає розваги в моєму товаристві, всупереч законам природи та розуму й наперекір їхнім звичаям. Отже збори умовляють його поводитись з мною надаль, як із звичайним єгу, або ж вислати мене туди, звідки я прибув. Першу пропозицію ті гуїгнгими, що бачили мене, рішуче відхилили. Вони доводили, що, маючи деякі розумові здібності, поєднані з вдачею єгу, я з мстивості можу підбити цих тварин утекти в гори, аби звідти нападати вночі на їхні садиби та нищити їхню худобу, бо тільки цього й можна чекати від підлих тварюк, які так ненавидять працю.

Хазяїн додав, що гуїгнгими — його сусіди — щодня напосідають на нього, щоб він негайно виконав умовляння зборів і вислав мене на батьківщину. Йому здається, що плавом я туди не доберуся, і він думає, що мені слід було б збудувати сани, якими в час, як я розповідав, їздять морем. В роботі мені допомагатимуть його слуги і, мабуть, багато хто з сусідів — гуїгнгімів. Наприкінці він сказав, що якби не умовляння зборів, він сам охоче залишив би мене в себе на службі, бачачи, що я, в міру моїх сил, намагаюся позбутися властивих єгу поганих звичок і наслідувати гуїгнгімів.

Мене охопив певимовний розпач, і я, не витримавши, впав непритомний до ніг мого хазяїна. Коли я опритомнів, він сказав, що вважав мене за мертвого (бо така природна слабкість їм невідома). Я кволим голосом відповів, що смерть була б для мене щастям. Далі я сказав, що не наважуюся засуджувати умовлення зборів та наполегливість його друзів, але моєму дурному розумові ця постанова здається надто суворою. Я зазначив також, що сам не зможу пропливти й ліги, а до найближчої землі не менш як сто ліг, що багатьох матеріалів, потрібних для побудування невеличкого судна, яким я міг би виїхати звідси, в них

пемає. Проте, скоряючись ласкавій пропозиції його милості, я спробую зробити човен, дарма що вважаю таку спробу за безнадійну, а себе самого за приреченого на загибель. А коли я навіть випадково й урятуюся від смерті, що ж то буде для мене за життя серед егу, де я знову віддамся своїм колишнім нечестям, не маючи перед собою прикладів, які скеровували б мене на правильну путь. А втім, я знаю, що вирок мудрих гуїґґнмів добре обгрунтований, і не мені — жалюгідному егу — ставити його під сумнів. Отже, уклінно подякувавши йому за обіцяну допомогу і попросивши дати мені певний час на збудування човна, я сказав, що докладу всіх зусиль, щоб урятувати своє пікчемпе життя, а повернувшись до Англії, сподіваюся прислужитись своїм землякам, вславляючи чесноти гуїґґнмів, як приклад, вартий всілякого наслідування.

Мій хазяїн ласкаво дав мені два місяці на збудування човна. Він звелів гнідому огирові, моєму приятелеві (хай вибачить він, що я насмілююсь називати його так), виконувати мої розпорядження, бо я сказав хазяїнові, що мені досить буде його допомоги і що я покладаюся на його прихильність до мене.

Разом з ним я насамперед подався до берега, туди, де колісь висадили мене бунтівники. Я зійшов на горбок і, роздивившись навкруги, помітив у північно-східному напрямі щось схоже на острівець. Видобувши підзорну трубу, я виразно побачив його. Він був, за моїми розрахунками, ліг за п'ять од мене. Гнідому огирові він здавався тільки блакитною хмаркою, бо, не маючи ніякого уявлення про інші країни, окріч своєї власної, він не міг одрізнити в морі далеку річ так, як ми, люди, що часто маємо справу з цією стихією.

Відкривши острів, я вирішив, що він буде першим етапом у моєму заплані. Про те, що зі мною буде далі, я намагався не думати.

Повернувшись додому, я порадився з огиром, і ми вдвох подалися в гайок. Там я своїм пожем, а він гострим кременем, насадженим на дерев'яне держалло, понарізували дубового гілля. Не втомлюючи читача докладним описом нашої роботи, скажу тільки, що з допомогою огира, який виконував найважчу частину роботи, я за шість тижнів виготовував для себе човен на зразок індіанської піроги, тільки набагато більший, і обтяг його шкурами егу, що їх позшивав конопляними нитками власного виробництва. Потім з того самого матеріалу я виготовував вітрило, вибираючи для нього шкури наймолодших тварин, бо у старих вони занадто грубі та дупкі. Я зробив також чотири весла, наготував запас вареного м'яса кролів та птахів і поставив у човен дві посудини — одну з молоком, а другу — з водою.

Я випробував човен на великому ставку біля будинку мого хазяїна, потім виправив те, що було в ньому негаразд, і замазав усі шпарки лосем. Зробивши все це якомога ретельніше, я на возі, запряженім егу, під доглядом гнідого огира та ще одного слуги обережно відвіз човен на берег моря.

Читаю, мабуть, пам'ятас, як я, заарештований екіпажем, кілька тижнів просидів у каюті, не знаючи, куди пливе корабель, а матроси, зсаджуючи мене з баркаса на берег, правдиво чи неправдиво присягалися, що й самі не знають, яка це частина світу. Проте я давав тоді, що ми пливемо градусів на десять південніше від мису Доброї Надії, тобто десь близько 45° південної широти. Я зробив такий висновок з кількох підслуханих мною слів, а розмови про їхній намір іти до Мадагаскару навели мене на думку, що ми були на південний схід од нього. Хоч то був тільки здогад, я все-таки вирішив узяти курс на схід, щоб добутися до західного берега Нової Голландії або одного з островів, що лежать на захід од неї.

Пропливши при західному вітрові, за моїми розрахунками, щонайменше вісімнадцять ліг, годині о шостій вечора я помітив малепький острівець на півмилі від себе і незабаром пристав до нього. Це, власне, було не що інше, як скеля з вимитою у ній бурями невеличкою затокою. Витягнувши пірогу на берег, я зійшов на верх скелі і на сході виразно побачив землю, що смужкою тяглася з півдня на північ. Проспавши ніч у човні, я вранці вирушив у дальшу путь і о сьомій годині вечора досяг уже південно-західного берега Нової Голландії. Це підтвердило мою давнішу гадку про те, що на картах країну цю поміщують припаймні на три зайві градуси східніше. Про це я багато років тому казав моєму шановному другові — панові Герману Моллю, але він волів пристати на твердження інших авторів.

Там, де я висів на берег, людей не було видно, але, не маючи з собою зброї, я не наважився заходити далеко в глиб країни. На березі я знайшов молюсків і поїв їх сирими. Я не розкладав вогнища, щоб не привернути уваги тубільців. Заощаджуючи свої запаси, я протягом трьох днів харчувався устрицями та іншими молюсками. На щастя, я знайшов струмок з чудовою водою, яка дуже відсвіжила мене.

На четвертий день, відійшовши від берега трохи далі, я побачив не більше як за п'ятсот ярдів од себе двадцять або тридцять тубільців. Всі вони — чоловіки, жінки та діти — були зовсім голі й сиділи навколо вогнища, як про те свідчив дим. Один, помітивши мене, сказав іншим, і тоді п'ятеро їх, залишивши коло багаття жінок та дітей, попростували до мене. Я побіг чимдуж до берега, сів у човен і наліг на весла. Спостерігши мій відступ, дикуни побігли слідом за мною і, перше ніж я встиг одягнутися на безпечну відстань, пустили стрілу, яка глибоко увігналась мені у праве коліно, залишивши по собі знак на все життя. Побойуючись, що стріла отруєна, я відплив далі від берега, сяк-так висмоктав з рани кров і зав'язав ногу як міг.

Не пасмілюючись повернутися назад, я вирішив податись на північ. Невеликий вітер подував мені напроти, тобто з північного заходу, і мені довелося веслувати. Роздивляючись на всі боки й шукаючи, де пристати, я на північно-північний схід од себе побачив вітрило, що рухалось у напрямі до мене. Спершу я не знав, чи чекати на нього, чи ні, а далі

огида до егу взяла гору. Нап'явши своє вітрило та взявшись за весла, я попростував на південь і ввійшов у ту саму бухту, звідки відплив уранці, воліючи потрапити до рук дикунів, ніж знову жити серед європейських егу. Витягши човен на берег, я заховався за камінь біля того струмка з чудовою водою, про який я згадував вище.

Корабель підійшов до бухти, і з нього послали на берег баркас по свіжу воду (бо це місце, здається, було добре відоме). Я помітив човен, коли він пристав уже до берега і було пізно шукати іншого притулку. Матроси, висівши на землю, побачили мою пірогу. Оглянувши її, вони зрозуміли, що хазяїн мусить бути неподалік. Четверо з них, добре

озброєні, обшукали всі розколини в скелях і нарешті падибали на мене. Вони зачудовано дивилися на мій незвичайний одяг, на підбиті дерев'яними підшвами черевики, на хутряні панчохи. Все це перекопало їх, що я не тубілець, бо ті ходять голі. Один із матросів португальською мовою звелів мені підвестися й запитав, хто я. Добре розуміючи цю мову, я звівся на ноги й відповів, що я — бідний єгу, вигнаний гуїґґіґімама, і уклінно прошу дозволити мені попливти далі своєю дорогою. Вони здивувалися, почувши відповідь своєю мовою. З кольору мого обличчя вони впізнали в мені європейця, але не могли збагнути, що то за гуїґґіґіми та єгу. До того ж і моя вимова, яка скидалась на кінське іржання, наспішила їх. Я весь тремтів зі страху та огиди і, повторивши ще раз своє прохання, поволі пішов до піроги. Та матроси не пустили мене і знову почали розпитувати, звідки я родом, куди прямую і таке інше. Я відказав, що народився в Англії. П'ять років тому, коли я виїхав звідти, наші держави були в дружніх стосунках, і це дозволяло мені думати, що вони не поставляться вороже до бідолашного єгу, який шукає відлюдного місця, де б звікувати решту свого нещасливого життя.

Коли вони заговорили, мені здалося, що я ніколи не чув і не бачив нічого неприроднішого. Для мене це було так само дико, якби собака або корова забалакали по-англійському, або єгу — мовою гуїґґіґімів. Чесні португальці й собі дивувалися на мій вигляд та незвичайну вимову, хоч і добре розуміли мене. Вони поводитись зі мною дуже приязно і сказали, що капітан, напевно, задарма відвезе мене до Лісабона, звідки мені легко буде дістатись додому, що двоє з них вернуться зараз на корабель сповістити капітана про свою знахідку і дістати від нього розпорядження. Матроси зажадали, щоб я запрягся, що не пробуватиму втікати, а ні — то мене зв'яжуть. Я вирішив погодитись. Їх дуже цікавило, як я тут опинився, але мої відповіді остаточно переконали їх, що я — божевільний. За дві години баркас, одвізши на корабель бочки із свіжою водою, повернувся назад з наказом капітана приставити мене на борт. Я впав навколішки, благав не позбавляти мене волі, але даремно — вони зв'язали мене, поклали в човен, привезли на корабель і відвели в каюту до капітана.

Капітан звався Педро де Мендес. Він був дуже чемний і шляхетний чоловік. Він попросив, щоб я розповів йому про себе, і запитав, чим похастувати мене. Він сказав, що я буду почесним гостем на судні, і наговорив стільки приємних речей, що я аж здивувався, бачачи таку чемність у звичайного єгу. Проте я сидів сумний та мовчазний і мало не зомлів од самого духу капітана та його матросів. Нарешті я попросив принести мені чогось попоїсти з моїх занасів у човні. Але капітан звелів подати курча і прекрасного вина, а після обіду наказав одвести мене в чисту каюту й покласти в постіль. Я ліг, не роздягаючись, а за півгодни, коли, на мою думку, екіпаж саме обідав, вийшов з каюты й хотів кинутись у море та спробувати допливти до берега, щоб не

жити серед егу. На жаль, один із матросів затримав мене, повідомив про мій учишок капітана, і мене замкнули в каюті.

По обіді дон Педро зайшов до мене. Він хотів довідатись, що штовхнуло мене на такий одчайдушний учишок. Запевнивши, що піклується лише про моє добро, він говорив дуже зворушливо, і кінець кінцем я вимушений був поводитись із ним, як з твариною, що має певні розумові здібності. Коли я коротенько розповів йому про свою подорож, про змову матросів проти мене, про країну, де вони мене висадили, та про моє трирічне життя в гуїґґімів, він поставився до моїх слів як до марення або вигадки. Це страшенно образило мене, бо я забув уже, що таке брехня, без якої егу всіх країн не можуть обходитись і в якій підозрюють усіх своїх одноплемінців. Я запитав його, чи існує в їхній країні звичай казати те, чого немає, і запевнив, що майже забув про брехню, і що хоч би я прожив у Гуїґґімій й тисячу років, то не почув би там жодного слова неправди навіть од пайгіршого з їхніх слуг. Я сказав далі, що мені байдуже, чи вірить він моєму оповіданню, чи ні, але, з пошани до нього, я попросив його поставити мені кілька запитань і обіцяв відповідями довести, що кажу саму правду.

Бувши людиною розумною, капітан, по кількох спробах спіймати мене на перекручуванні істини, почав вірити моїм словам. Він сказав, що коли я дам йому слово не пробувати відібрати собі життя, він звільнить мене, в іншому разі мене триматимуть ув'язненим до самого Лісабона. Я дав таку обіцянку, зауваживши принагідно, що мені було б легше перетерпіти пайбільше лихо, ніж повернутися жити до егу.

Під час нашої подорожі не трапилось нічого цікавого. З вдячності до капітана я іноді розмовляв з ним, докладаючи всіх зусиль, щоб не виявляти при ньому своєї огиди до людей. Коли ж я не міг її приховати, дон Педро вдавав, що не помічає цього. Але здебільшого я сидів у себе в каюті, щоб не бачити нікого з екіпажу. Капітан кілька разів умовляв мене скинути дикунський одяг і пропонував позичити свій найкращий костюм. Проте сама думка одягти на себе те, що було на егу, завдавала мені жаху. Я попросив позичити мені тільки дві чисті сорочки, які відразу ж добре виправ. Протягом усієї подорожі я прав їх і міняв щодня.

Ми прибули до Лісабона 5 листопада 1715 року. Висідаючи на берег, я вгорнувся в капітанів плащ, щоб не привертати до себе уваги людей. Капітан провів мене до свого дому. Я попросив дати мені найдалішу кімнату на верхньому поверсі з вікнами в двір. Він пообіцяв мені не казати нікому про мої пригоди у гуїґґімів, бо це притягло б до мене силу відвідувачів і поставило б мене під загрозу ув'язнення, а то й спалення на вогнищі інквізиції. Капітан переконавав мене замовити собі вбрання, але я ніяк не міг дозволити кравцеві доторкнутися до себе. Кінець кінцем я взяв одяг у дон Педро, бо був з ним майже однакового зросту. Він позичив мені ще й інші ненешні речі, які я провітрював цілу добу, перше ніж надягти на себе.

C. S. Brock
1994

Капітан був неодружений і мав у господі тільки трьох слуг, але не дозволяв їм usługувати коло столу. Вся поведінка його була надзвичайно чемпа. Він так людяно ставився до мене, що я перестав уникати його товариства. З часом він умовив мене визирнути з заднього вікна у двір. Незабаром я погодився зайти до іншої кімнати, але, виглянувши звідти на вулицю, аж одскочив назад з переляку. Проте через тиждень дон Педро переконав мене зійти вниз до дверей. Острах мій перед людьми поволі зменшувався, зате огида та презирство до них, здавалося, зросли. Нарешті, набравшись відваги, я пішов з капітаном прогулятися на вулицю, спершу заткнувши собі носа рутою та тютюном.

Через десять днів дон Педро, обізнаний уже до деякої міри з моїми сімейними обставинами, сказав, що моя честь і моє сумління вимагають, щоб я повернувся на батьківщину й жив дома з дружиною та дітьми. Він сказав, що в порту є корабель, готовий одпливти до Англії, і обіцяв постачити мені все потрібне для подорожі. Нудно було б тут наводити всі його аргументи і мої заперечення. На його думку, знайти відлюдний острів, де я хотів оселитися, тепер уже неможливо, а дома мені ніхто не завадить жити цілком відлюдно.

Кінець кінцем, бачачи, що мені не залишається нічого кращого, я погодився, і 24 листопада виїхав з Лісабона на англійському торговельному судні. Хто був капітаном на ньому, я так і не спитав. Дон Педро провів мене на корабель і позичив мені двадцять фунтів стерлінгів. Прощаючись, він дружньо стиснув мене в своїх обіймах, що не завдало мені великої втіхи.

Дорогою я не розмовляв ні з капітаном, ні з матросами і, об'явившись хворим, просидів усю дорогу в своїй каюті. 5 грудня 1715 року близько дев'ятої години ранку ми кинули якір у Даунсі, а о третій дня я був уже у себе дома в Редріффі.

Жінка й діти, що вважали мене загиблим, дуже здивувались і зраділи, тим часом як я, мушу признатися, дивився на них з ненавистю, огидою та зневагою, згадуючи про своє споріднення з ними. Хоч по вигнанні з Гуїґнґмії я й примусив себе зносити вигляд егу та розмовляти з допом Педро де Мендесом, а все ж таки пам'ять і уява мої завжди були сповнені яеснотами цих чудових гуїґнґміїв. Думка ж про те, що я одружений з самицею егу, сам став батьком егу, викликала в мене сором, замішання та жах.

Ледве я ступив у дім, як дружина обняла й поцілувала мене, а я від цього дотику впав непритомний і пролежав майже годину.

Тепер, коли я пишу ці рядки, минуло вже п'ять років після мого повернення до Англії. Перший рік присутність дружини та дітей була нестерпна для мене. Я не зносив їхнього духу, я ледве міг їсти з ними в одній кімнаті. Вони й досі не наслідуються торкатися до мого хліба або пити з мого кухля, не дозволяю я їм і брати себе за руку. На перші ж вільні гроші я придбав пару коней і поставив для них чудову стай-

ню. Їхній кошоx — мій найкращий приятель, бо самий дух, який він приносить зі стайні, діє на мене цілюще. Мої коні добре розуміють мене, і я буваю з ними щодня принаймні по чотири години. Вони не знають пі сідла, пі вуздечки, дуже люблять один одного й приятелюють зі мною.

РОЗДІЛ XII

Правдивість автора. До чого він прагнув, публікуючи свій твір. Засудження мандрівників, що ухиляються від істини. Автор запевняє, що не мав ніякого лихого задуму, пишучи цю книгу. Відповідь на одне зауваження. Метод колонізації. Похвала батьківщині. Права корони на країни, описані автором. Труднощі завоювання їх. Автор остаточно прощається з читачем, розповідає, як житиме далі, дає добру пораду й закінчує книгу

Я розповів тобі, любий читачу, історію моїх мандрів протягом шістнадцяти років і семи місяців, ніде не погрішивши проти правди. Звичайно, я міг би, як і інші, дивувати тебе неймовірними оповіданнями. Але я волію додержуватись істини, бо моє завдання полягає в тім, щоб повчати, а не розважати тебе.

Нам, мандрівникам по далеких країнах, куди рідко потрапляють англійці та інші європейці, легко описувати морських та суходільних тварин. Однак головною метою кожного мандрівника має бути виховання розуму та доброчесності своїх співвітчизників за допомогою добрих і поганих прикладів з життя чужих країн.

Я хочу запропонувати, щоб видали закон, який зобов'язував би кожного мандрівника, перше ніж йому дозволять опублікувати відомості про свої подорожі, заприсягтися перед лордом-канцлером, що все написане є — в міру розуміння — цілковита правда. Тоді несумлінні письменники не дуритимуть довірливих читачів різними байками. Замолоду я з величезною насолодою прочитав багато книжок про подорожі, але, об'їхавши відтоді більшу частину земної кулі й маючи змогу на підставі власних спостережень переконатися, як зухвало брешуть їхні автори, я пройнявся певимовною огидою до такого читання і не можу стримати обурення проти безсоромного зловживання людською довірливістю.

Дехто із знайомих гадає, що мої скромні зусилля на літературній пиві можуть навіть дати деяку користь для моєї батьківщини. Та хай там як, а я взяв собі за правило, від якого піколи не ухплюся, — суворо додержувати істини. Та в мене й не може бути найменшої спокуси відійти від цього правила, доки я зберігаю в своїй пам'яті приписи та

пити їм брак воєнних знань. Уявіть собі, що було б, якби двадцять тисяч гуїґґімів вдерлися в середину нашої армії, перемішали лави, поперекідали обози і почали бити копитами солдатів.

Але мені здається, що, замість завойовувати цю благородну націю, краще було б попросити її прислати своїх представників для цивілізації Європи. Вони принаймні навчили б нас честі, справедливості, правдивості, помірності, солідарності, цнотливості, дружби, доброзичливості та вірності. Назви всіх цих чеснот досі збереглися в більшості наших мов. Я зустрічав їх не лише в давніх, а навіть і в сучасних авторів.

До того ж я маю ще одну причину, яка стримує мене від того, щоб відкрити, де лежать ці землі. Правду кажучи, я став трохи сумніватися, чи справедливо чинять європейські монархи з відкритими країнами.

Наприклад, зграю піратів захопила буря і жене їхній корабель невідомо куди. Нарешті юнга з вершечка щогли побачив землю, і розбішники попадають у нову країну. Їх приязно зустрічає гостинне населення. Пірати дають країні нове ім'я, приєднують її до володінь свого короля і зводять на честь такої події пам'ятник з трухлявої дошки або каменя. Потім вони вбивають два або три десятки тубільців, на ру сілмиць беруть, як зразок, з собою і, повернувшись додому, дістають помилування. Так, за божественним правом, король здобуває нову колонію. При першій нагоді туди надсилають гарнізон, і солдатам дозволяють чинити там усякі жорстокі злочини. Тубільців виганяють або нищать, а їхніх ватажків катують, допитуючи, де вони сховали своє золото. Дається воля всім цілодським учинкам, розпусті. Земля багряніє від крові тубільців, а банда мерзенних різників оголошує, що зробила святу справу, створивши сучасну колонію, яка має своєю метою повернути до християнства та цивілізації язичників і варварів.

Гадаю, що населення описаних мною країн зовсім не має бажання, щоб колоністи завойовували, закріпачували, вбивали або вислалли їх. Немає в них ні золота, ні срібла, ні цукру, ні тютюну, тобто там не передбачається ніякої наживи, задля якої ми завжди готові проявити чудеса відваги.

Щодо формального проголошення цих країн володіннями нашого монарха, то це мені ніколи на думку не спадало, а якби й спало, то при тих обставинах з міркувань розважливості та самоохорони довелося б відкласти здійснення цього наміру до кращої нагоди.

А тепер, відкинувши єдиний докір, який можна було б зробити мені як мандрівникові, я остаточно прощаюся з моїми люб'язними читачами і повертаюся тішитися своїми спогадами у маленький садок у Редріффі. Тут я впроваджуватиму в життя чудову науку добродетності, якої я навчився серед гуїґґімів, і спробую перевиховати, скільки це можливо, еґу з моєї власної сім'ї. Я буду частіше розглядати себе самого в дзеркало і таким способом привчатись поволі зносити вигляд людини. Мені дуже боляче бачити дикість наших гуїґґімів, але я завжди ставитимусь до них з повагою ради мого благородного хазяїна, його сім'ї, його друзів і всього благородного племені гуїґґімів, на яких мають честь бути схожими будовою тіла наші гуїґґіми, хоч розумові здібності їх і перебувають на значно нижчому рівні.

Останнього тижня я став уже дозволяти своїй жінці сидати обідати разом зі мною на протилежному кінці нашого довгого стола і відповідати (якомога коротше) на мої запитання. Проте запах еґу ще й досі викликає в мене огиду, і я завжди затикаю собі носа рутою, лавандою або тютюновим листям. Хоч і як важко літній людині зрідкитися своїх давніх звичок, але я все ж сподіваюся колись при звичаїтись до моїх сусідів-еґу настільки, щоб не боятися їхніх зубів та пазурів.

Взагалі я міг би нарешті примиритися з нашими еґу, якби вони задовольнилися самими своїми природними хибами та вадами. Мене вже

БЕЗСМЕРТНИЙ ТВІР ДЖОНАТАНА СВІФТА

Післямова

Одного осіннього дня 1745 року над містом Дубліном залунав похоронний дзвін. Тисячі людей заповнили вулиці, що вели до собору святого Патріка. Прості ірландці йшли прощатися з людиною, яка була їхнім вірним другом та захисником.

У похмурому соборі з'явилася могила, а на ній плита з написом: «Тут лежить тіло Джонатана Свіфта, декана цього собору, і ядуче обурення вже не пече його серця. Йди, подорожній, і, якщо можеш, наслідуй приклад ревного захисника справи доблесної свободи».

Ці скупі, але виразні слова розкривають перед нами мету життя автора «Мандрів Гуллівера».

Коли письменник помер, його «Гуллівер» ще не мандрував по світу й двадцяти років. Але попереду на нього чекала дуже довга подорож. Цій книзі судилося стати безсмертною. Минали роки, відходили в минуле люди й події. Вже не стало прем'єр-міністра Англії Уолпола, якого сучасники впізнавали в образі злостивого скарбника імперії ліліпутів Флімнепа. Давно не стало й пихатого короля Георга I, якого вважали прообразом самого імператора ліліпутів Маллі Аллі Г'ю, крихітного чоловічка, що величає себе окрасою й пострахом всесвіту, монархом над монархами, вищим за всіх синів людських.

Одне покоління читачів змінювалося іншим, але інтерес до книги не спадав. Навпаки, слава «Мандрів Гуллівера» зростала, як росте грудка снігу, що котиться з гори. Причиною цього була своєрідність і сила таланту великого англійського сатирика, який виступив з критикою буржуазного суспільства в той час, коли це суспільство ще тільки зароджувалося.

«Мандри Гуллівера» — книга дуже популярна і серед наших читачів. Місцями вона читається, як цікавий пригодницький роман. Разом з автором ми сміємося над завзятим мандрівником Гуллівером, що, подорожуючи з країни в країну, зазнає кумедних пригод. Але що більше їздить він по світу, то досвідченішим, мудрішим стає, то краще розуміє закони сучасного йому життя. Гірким стає сміх Свіфта. Ми відчуваємо, яке гостре обурення ятрило його серце.

Свіфт обурювався тим, що новий, буржуазний лад, який ішов на зміну старому, феодальному, замість полегшення, ніс нові страждання народу. Це обурення дало сатири Свіфта непереможну силу, перетворило її в гостру зброю у викритті пороків панівних класів.

Сатира Свіфта стала великим художнім надбанням людства і зробила автора «Мандрів Гуллівера» одним з найвизначніших письменників світової літератури.

Початок життєвого шляху Свіфта припадає на XVII сторіччя — найбуремніший вік у всій політичній історії Англії. 1642 року в країні почалася громадянська війна. Проти королівської влади, яку підтримувала феодальна аристократія, виступила буржуазія. Її підтримали широкі маси народу. Незабаром революційний табір здобув перемогу. Короля було взято в полон і страчено. Англія стала буржуазною республікою.

Буржуазія зосередила в своїх руках всю владу і всі багатства країни. Але вона боялася революційності народних мас і тому знову почала шукати союзу з дворянством. Врешті вона погодилась на відновлення монархії, сподіваючися знайти в ній захист від народу.

1660 року королівська династія Стюартів знову займає англійський престол. Вона обіцяє не порушувати прав та інтересів буржуазії. Однак новий король, якого підбурювали великі феодалі, що повернулися з еміграції, і не збирався дотримувати своїх обіцянок. В країні почався білий терор.

Але буржуазія не бажала повертати старі порядки. Вона вчинила державний переворот. 1688 року Стюартів було скинуто, і вони тікають у Францію. На англійський трон сходить голландський принц Вільгельм Оранський. За словами Енгельса, відбувся компроміс між буржуазією та частиною дворянства. Політичні реформи відкрили шлях для капіталістичного розвитку країни. Нові хазяї стали гарячково накопичувати багатства, здобути нещадною експлуатацією англійського народу. Почалася епоха «первісного накопичення» — початкова стадія капіталізму.

Коли в Англії остаточно встановився новий політичний устрій, Джонатанові Свіфту був ще тільки 21 рік, але йому вже довелося зазнати в житті багато труднощів. Він народився 1667 року в Дубліні, столиці пригнобленої Ірландії, в родині бідного службовця-англійця. Батька Джонатан не знав, бо той помер за кілька місяців до народження сина. Мати не могла навіть прогодувати дитини, і хлопець спочатку був під опікою няньки, а потім родичів.

У чотирнадцять років він став студентом Дублінського університету. Вчився без особливого запалу: основним предметом в університеті було богослов'я, а до цієї «науки» Свіфт не відчував ніякого потягу.

Джонатанові допомагав дядько, який час від часу прислав йому трохи грошей. Але з стін університету юнак вийшов без шилінга в кишені і без будь-яких надій на заробіток. Свіфт їде шукати щастя в Англію. При ньому лист до далекої матеріної родички — дружини знатного вельможі Вільяма Темпла.

Темпл погодився взяти юнака до себе на службу. Вважалося, що Свіфт працює секретарем, але поводитися з ним, як із служником.

Самолюбний юнак страждав, почувавши себе розумом і здібностями вищим за Темпла та його гостей, серед яких були державні мужі Англії. Проте він не пішов стежкою прислужництва, не став запобігати перед можновладцями. Незабаром вельможі вже побоювалися дошкульного язика молодого секретаря.

Хоч Темпл цінував обдарованого юнака і давав йому різні відповідальні доручення — посилав навіть до короля, — але Свіфта постійно гнітило залежне становище. Він не раз просив свого впливового хазяїна виклопотати для нього бодай яку посаду на державній службі, та Темпл не поспішав викопувати це прохання.

Тоді Свіфт відмовився від своєї секретарської роботи і виїхав у Ірландію. Йому трапилася нагода стати сільським священиком, і він береться за справу, якою у нього не лежало серце.

Своє справжнє ставлення до релігії Свіфт висловив у першому великому творі «Казка про бочку». В цій книжці він гостро висміює євангельські легенди, доводить безглуздя церковних обрядів. Сам священик англіканської (протестанської) церкви, Свіфт нападає на християнську релігію в різних її формах і переконливо показує, що всі вони — і католицтво, і протестанство, і кальвінізм — лише зручні маски, за якими ховається те саме огидне лицемірство.

В той час, коли релігійні чвари служили приводом для виникнення війн між державами, коли сутички між окремими сектами часто закінчувалися масовою різаниною, треба було мати неабияку сміливість, щоб відверто висміяти саму суть релігії. Для Свіфта релігія — це бочка, яку скидає в море корабель (тобто держава), щоб відвернути від себе напад велетня-кита (тобто народу).

Написавши «Казку про бочку», Свіфт назавжди закрити собі шлях до вищої церковної кар'єри.

На початку XVIII століття в Англії остаточно сформувалися дві політичні партії — вігі і торі, які вели запеклу боротьбу за владу.

Ліберальна партія вігів була виразницею інтересів буржуазії. Ця партія підтримувала конституційну монархію, яка установилася в країні після «великого компромісу» 1688 року. При цій формі правління владу короля було урізано, і вирішальне слово у всіх державних справах належало парламентові. Вігі вимагали розширення промисловості та торгівлі і приєднання нових колоній.

Торі — консерватори — відстоювали інтереси феодалного дворянства. Вони намагалися всіляко затримати розвиток капіталізму в Англії і свої падії покладали на сильну королівську владу. Серед торі було багато прихильників вигпапої династії Стюартів.

І для торі, і для вігів інтереси англійського народу були зовсім чужі. Обидві партії сперечалися лише за право визискувати трудящі маси.

Свіфт сам був вихідцем з низів і не відчував симпатії до жодної з цих

партій. Проте на початку XVIII століття віги все-таки були прогресивніші за торі, які одверто боролися за повернення старих відкинутих порядків. Тому Свіфт прийшов до висновку, що віги — менше зло, і виступив на боці ліберальної партії.

Письменник розпочав свою літературну діяльність з памфлетів — гострих сатиричних статей, що виходили окремими маленькими книжечками. Памфлети Свіфта були так блискуче написані і так дошкульно били по ворогах вігів — торі, що відразу привернули увагу і мали значний вплив на громадську думку Англії. Вожді партії вігів почали розшукувати автора, який зробив їм таку велику послугу.

Тепер Свіфт часто приїздить до Лондона. Досі нікому не відомий сільський священник стає знаменитістю. З ним прагнуть познайомитись вельможі й міністри, перед ним гостинно розчиняються двері великосвітських віталень і літературних товариств. Багато часу проводить письменник у лондонських кав'ярнях, де зосереджувалось тоді політичне та літературне життя столиці. Там він зустрівся з такими корифеями тодішньої літератури, як Дефо, Аддісон, Стіль. Відвідувачі намагалися сісти ближче до столу Свіфта, щоб не пропустити жодного слова сатирика, який заслужив славу найдотепнішої людини Англії.

Здавалося, Свіфт досяг вершини слави. Його прийняли як рівного в своє коло відомі письменники. Вороги заздалегідь тремтіли, дізнавшись про вихід чергового памфлета. Перед «навіженим попом» запобігали державні діячі Англії. Але все частіше глибока задума спадала на чоло Свіфта, і він подовгу сидів у кав'ярні, мовчки втупивши погляд у вікно на вулицю, де вирувала й шуміла галаслива лондонська юрба.

Життя в країні ставало дедалі тяжче. Уже декілька років вігський уряд вів із Францією кровопролитну війну, яка ввійшла в історію під назвою «Війни за іспанську спадщину». Англійські війська під командуванням герцога Мальборо то терпіли поразки, то здобували перемоги в далекій Фландрії та Лотарингії. Десятки тисяч солдатів уже полягли на полях битв. Щоб поповнити ряди армії та флоту, сотні сержантів-вербувальників ходили по вулицях Лондона та інших міст Англії, чіпляючись до перехожих, і намагалися втиснути їм у руки «королівський шилінг». Хто брав цю монету, той вважався завербованим на військову службу. Але таких, хто бажав би взяти «королівський шилінг», було мало. Тому сержанти вдавалися до хитрощів або й до насильства. Вони ходили по шинках, підпоювали легковірних. А вранці людина прокидалася в трюмі корабля, який ішов до Нідерландів.

Назустріч кораблям з новобранцями пливли судна з пораненими та поивеченими солдатами. На кожному кроці в Лондоні стрічалися безрукі та безногі каліки. В країні росли ціни. Народ тяжко переживав нескінченну війну, що несла йому нещастя та злигодні.

Однак нові господарі країни мали од війни неабиякий зиск. Купці та промисловці наживали страшенні гроші на поставках продовольства і амуніції. Грабунки та військова здобич, а також хабарі були постій-

ним джерелом збагачення вищих офіцерів. Сам головнокомандувач англійської армії герцог Мальборо збив собі на цьому капітал у кілька мільйонів фунтів стерлінгів.

Свіфт бачив, що віги і не думають закінчувати війну, яка вже тривала дев'ять років. І тоді він виступив проти своїх колишніх союзників. Сатирик написав памфлет, в якому викривав вігський уряд та його загарбницьку політику, розвінчував війну і її проповідника — герцога Мальборо.

Памфлет Свіфта знайшов найширший відгук серед англійського народу. Прості люди гаряче вимагали миру. Непопулярний уряд змушений був подати у відставку, і до влади прийшли противники вігів — торі, які виступали за припинення війни. В 1713 році було укладено Утрехтський мир між Англією, Францією та іншими державами, що вели війну. В Англії народ називав цей мир «Свіфтівським миром».

Керівники партії торі одразу зміркували, як вигідно для них заручитися підтримкою талаповитого сатирика, який до того ж мав усі задатки державного діяча. Свіфт стає неофіційним радником кабінету міністрів і має великий вплив на всі державні справи. Проте ніякі почесті не можуть запаморочити голову письменникові, приспати його громадянську совість. Навіть підтримуючи дружні стосунки з прем'єр-міністром Англії — лордом Болінброк, він дає йому зрозуміти, що від їхньої дружби виграє не він, Свіфт, а лорд Болінброк.

Та воно насправді так і було. Гордий і самолюбний письменник нізащо не бажав поступатися своєю незалежністю. Він не шукав особистої вигоди.

Він працював для загального добра, бажаючи прислужитися не торі, а англійському народові.

Минуло дуже небагато часу, і Свіфт остаточно пересвідчився, що народні інтереси обходять торі не більше, ніж вігів. Письменникові надокучило стежити за політичною грою обох партій, за їхніми нескінченними інтригами та змовами, і він вирішив виїхати в свою рідну Ірландію. Отож Свіфт прийняв запропоновану йому посаду декана (настоятеля) собора святого Патріка в Дубліні.

Свіфтові було вже під п'ятдесят років, коли він 1714 року виїхав у своє добровільне вигнання, але саме тепер почався в його житті період, який приніс йому славу борця за народну справу і лаври світового письменника. В поневоленій англійцями Ірландії він знову береться за свою вірну зброю — памфлети. Тепер сатирик звертається просто до народу, закликає його боротися з несправедливими законами, що забороняли в Ірландії ткацтво, прирікаючи тим самим тисячі людей на голодування. Він створює серію памфлетів у формі листів. Ці листи, написані від імені простого дублінського торговця-сукняра, сатирик адресує до всіх ірландців. Своїми «Листами сукняра» Свіфт роздмухав у Ірландії справжній рух протесту проти англійського уряду, який до того ж наводив країну неповноцінними монетами нового карбування. Становище

стало таким напруженим, що уряд змушений був поступитися і видав указ про вилучення з обігу нових грошей.

Письменник, звичайно, не міг ставити під памфлетами своє ім'я, але вся Ірландія знала, хто їх написав. Коли англійський уряд оголосив, що видасть триста фунтів тому, хто викаже автора підбурливих памфлетів, жоден ірландець не подався на винагороду. Тоді уряд оддав під суд видавця, який надрукував памфлети. Однак присяжні виправдали його. Дев'ять разів суддя примушував присяжних переглядати своє рішення, але вони його так і не змінили.

Вігський прем'єр-міністр Уолпол нетямився з люті. Йому було добре відомо, що так гостро й дотепно писати міг лише Свіфт. Він послав генерал-губернаторові Ірландії наказ заарештувати декана собору святого Патріка.

Але губернатор добре знав, що на захист улюбленого письменника відразу підніметься весь Дублін, і тому відписав прем'єр-міністрові: «Щоб заарештувати Свіфта, треба десять тисяч солдатів».

Свіфт прожив велике і славне життя. Він до самої смерті користувався величезною любов'ю простого ірландського люду, який справедливо вважав його своїм вірним захисником. Серед своїх сучасників він виділявся не лише великим літературним талантом та незрівнянною дотепністю. Від таких англійських письменників, як Дефо та Аддісон, його відрізняло вміння глибоко й критично аналізувати факти сучасної йому дійсності. На відміну від інших тодішніх письменників та філософів, Свіфт прийшов до висновку, що нове буржуазне суспільство, яке йшло на зміну феодальному, ніяк не може стати царством розуму та справедливості, бо воно побудоване на кривді. Обурення несправедливостями, що панували у цьому суспільстві, надихнуло письменника на створення безсмертних «Мандрів Гуллівера». Саме цей твір зробив Свіфта велетнем у сучасній йому літературі.

«Мандри Гуллівера» вийшли в світ 1726 року, саме тоді, коли Свіфт брав найактивнішу участь у боротьбі ірландського народу за незалежність. На перший погляд може здатися, що цей твір малює фантастичний світ, зовсім не схожий на Англію та Ірландію. Проте письменник зовсім не мав на меті відвернути увагу читачів од питань сучасності. «Мандри Гуллівера» мають те саме сатиричне спрямування, що й памфлети. Але тепер Свіфт звертається до уяви читачів і створює справжній художній твір — роман із сюжетом і художніми образами. Якщо в памфлетах письменник змальовував переважно конкретні факти, взяті з сучасного життя, то роман дає змогу зробити художнє узагальнення. Отож у «Мандрах Гуллівера» критика Свіфта стає всеохопною. Вона спрямована вже не проти окремих осіб, а проти суспільної системи в цілому. Як писав М. Горький: «Джонатан Свіфт — один на всю Європу свого часу — гостро відчував усю підлість і мерзепність капіталістичного су-

спільства, всю злочинність його основ і свою велику відповідальність за цю підлість і злочинність».

«Мандри Гуллівера» — твір фантастичний лише своєю формою. Письменник вводить фантастику, оскільки вона допомагає намалювати алегоричну картину сучасного йому суспільства, а також створити образи, які найповніше виражали б авторські ідеї. Своїм змістом цей роман глибоко правдивий, і Свіфт прагне підкреслити правдивість твору реалістичними описами та скрупульозно-точним зображенням речей у тих незвичайних країнах, куди попадає його герой. Намагаючись зробити свій твір доступним для широких кіл читачів, письменник бере форму популярного на той час пригодницького роману. Але й у новому для нього пригодницькому жанрі Свіфт досяг великих художніх успіхів.

Взяти хоч би описи морських подорожей Гуллівера. Вони досі читаються з великим інтересом. Чотири рази рушає герой з рідного дому в далекі мандри, чотири рази добирається до незнайомої землі — і щоразу робить це по-іншому, переживаючи нові цікаві пригоди, які захоплюють увагу читача.

Роман розподілено на чотири частини. В першій частині Гуллівер потрапляє до ліліпутів — крихітних чоловічків, у дванадцять разів менших за звичайних людей. Картина політичного життя імперії ліліпутів — це пародія на англійські і загалом європейські політичні звичаї.

Читач може запитати: «Навіщо було робити цих людей такими крихітними?» Та тому, що, зменшивши їхній зріст, Свіфт зробив смішним ліліпутського імператора з його претензіями на світове панування, підкреслив нікчемність міністрів та вельмож. Крізь фізичну мізерність цих людей ясніше проступили їхня жорстокість, підступність та зажерливість, характерні й для справжніх, «великих» міністрів та імператорів.

Свіфт дуже дотепно уподібнює англійських вігів і торі до ліліпутських партій тремексенів і слемексенів, які ведуть між собою запеклу боротьбу, відрізняючись лише тим, що прибічники однієї носять взуття на високих підборах, а прибічники другої — на низьких. Влучною пародією на католицьку та протестантську церкви є секти «тупоконечників» і «гостроконечників», що сперечаються, з якого боку розбивати яйце. Розповідаючи про ліліпутський звичай давати важливі державні посади тим людям, які виявили вміння ходити по капату та стрибати через палицю, письменник створює гостру сатиру на порядки при англійському дворі.

Дослідники творчості Свіфта знаходять у книзі безліч патяків на тогочасні події та окремих політичних діячів. Так вважають, що скарбник Флімнеп — це сатиричний портрет прем'єр-міністра Роберта Уолпола, що звинувачення Гуллівера у зраді пародіює обвинувачення, висунуті проти лорда Болінброка. Звичайно, ставлячи собі завдання висміяти сучасне йому суспільство, Свіфт використав для цього окремі історичні факти. Але значення книги далеко не вичерпується сатиричним зображенням осіб та подій, які вже належать історії. Геніальність Свіфта в тому, що він

викривас характерні риси буржуазного суспільства в цілому. Саме тому «Мандрі Гуллівера» дожили до наших днів не як історичний документ, а як жива зброя в боротьбі проти відмираючого капіталістичного світу.

Сатира Свіфта викривас не тільки англійських вігів та торі на початку XVIII століття, а й комедію боротьби сучасних буржуазних партій, внаслідок якої міняються уряди, але не міняється їхня антинародна суть. Вона б'є просто в око сучасним тремексенам і слемексенам — англійським консерваторам і лейбористам, американським республіканцям та демократам.

В третій частині книги — «Подорожі до Лапути» — Свіфт устами свого героя дає іронічну пораду, як примирити ворогуючі партії. Слід порозшилювати навпіл голови ватажків і прикласти половину черепа кожного з них до голови його партійного супротивника. Обидві половини повинні добре прижитися, — саркастично зауважує письменник, — бо кількісно і якісно мозок цих людей мало чим відрізняється.

Від ліліпутів Гуллівер потрапив у країну велетнів і сам перетворився в ліліпута. Тепер уже не казковий народ ліліпутів з їхніми дещо чудернацькими звичаями, а саме людське суспільство зменшилося до нікчемних розмірів і стало об'єктом вивчення для мудрого монарха велетнів, схожого на доброго короля з народної казки. Гуллівер з гордістю розповідає про свою батьківщину, вихваляючи її політичний устрій, парламент, правосуддя, але розумний король хоче знати всю правду і починає ставити неприємні запитання, які вщент руйнують картину благополуччя, що, за словами Гуллівера, панує в Англії. Допитливого короля цікавить, чи в палаті лордів сидять непідкупні люди, здатні правильно вирішувати долю громадян країни, чи не практикується підкуп виборців під час виборів до палати громад, скільки часу й скільки грошей іде на те, щоб установити в англійському суді істину, і таке інше.

Гуллівер потрапляє у безвихідь. Запитання поставлені так ясно, що на них можна відповісти лише прямо, конкретно. І відповіді героя характеризують людське суспільство з дуже неприяного боку. В такий спосіб Свіфт нещадно розправляється з легендою про розумність та велич англійського політичного устрою.

Не в змозі заперечити висновків короля, Гуллівер памагається принаймні спростувати їх перед читачем. Але його докази звучать дуже двозначно. Вони б'ють саме тих, кого герой начебто хоче захистити, тобто його співвітчизників: «На виправдання короля мушу сказати, що він завжди жив оддалік від решти світу і був мало обізнаний із звичаями та правилами доброї поведінки, які переважають серед інших народів. Така необізнаність спричиняється до забобонів та вузькості світогляду, і тому ясно, що погляди цього ізольованого від інших країн монарха на чесноти та хибі людські ні в якому разі не можуть бути мірою для нас — культурних європейців».

З особливим запалом виступає Свіфт-гуманіст проти страхітливих воєн. Слухаючи захоплену розповідь Гуллівера про битви між європейськими арміями, під час яких ядра нищать цілі лави солдатів і пускають на дно кораблі з тисячами людей, король велетнів, що уособлює здоровий людський розум, здригається від невимовної огиди. Ще більше обурення викликає в короля пропозиція Гуллівера відкрити йому секрет вогнепальної зброї, за допомогою якої можна повалити мури найбільшого міста в королівстві або зруйнувати столицю.

Хай Свіфт через обмеженість своєї епохи подає спрощено причини виникнення воєн між державами, пояснюючи їх людським недоумством, але його заслуга в тому, що він викрив війну як постійного супутника буржуазного суспільства.

В третій частині «Мандрів Гуллівера» Свіфт усіма засобами своєї сатири безжалюбно висміює відірваних від дійсності вчених. Лапутяни проводять усе життя, вивчаючи математику, астрономію, і навіть їжу готують у формі геометричних фігур. При всій їхній обізнаності з теоретичними науками вони дуже обмежені і вірять в астрологію. В практичному житті лапутяни зовсім безпорадні. Будинки вони будують криві, вбрання шиють недоладне.

Для читача стає ясно, що Свіфт виступає не проти науки взагалі, а проти науки мертвої, відірваної від запитів життя, або науки, досягнення якої йдуть на користь панівним класам. Так чудесний острів Лапугу його правителі використовують для придушення народних повстань.

Майбутнє показало, що Свіфтова критика буржуазної науки мала під собою глибші підстави, ніж могло здаватися його сучасникам. Всього через кілька десятків років винахід ткацького верстата, парового двигуна та інших машин призвів до зубожіння сотень тисяч трудящого люду. І чи не проти тієї самої науки виступав Свіфт, яка в наші дні створила і застосувала атомну й бактеріологічну зброю.

В четвертій книзі роману Гуллівер потрапляє до країни розумних копей — гуїггггмів. Вони використовують замість робочої худоби бридких двоногих істот — егу, в яких герой з жахом впізнає людей. Щоправда, егу позбавлені здатності розумно мислити, вони керуються лише тваринними інстинктами.

Та поступово Гуллівер переконується, що ці інстинкти нічим не відрізняються від тих моральних принципів, які диктує людам буржуазне суспільство.

Свіфт переконливо порівнює вади, народжені англійським буржуазним устроєм, із звичками егу. Так, у цих тварин теж проявляється жадоба до накопичення, і часто можна бачити, як два егу зчиняють бійку за знайдений камінь. Поки вони б'ються, третій егу спокійнісінько забирає цей камінь собі. З цього приводу автор устами свого героя саркастично зауважує: «Судові вироки у нас бувають куди несправедливіші, ніж наведений ним спосіб розв'язання суперечок. Адже тут і позивач, і відповідач втрачають тільки камінець, за який вони заспереча-

лися, тим часом як наш суд ніколи не припиняє справи, доки обидві сторони не втратять усе, що мали».

Буржуазні вчені-літературознавці звинувачують великого сатирика у людоненависниці і кажуть, що в образі бридких сгу Свіфт дав карикатуру на людство. Насправді ж сгу не карикатура на людину взагалі, а сатира на людину-буржуа, яка через свою жадобу втрачає людське обличчя. Егоїзм, зажерливість, аморальність перетворюють людину в сгу — ось що хоче сказати письменник.

Суворо критикуючи пороки правлячих класів, Свіфт не бачив тієї сили, яка б могла змести насилля й зло, що панували в світі. Саме цим пояснюється гіркота тону письменника, його песимізм. Свіфт гостро переживав зuboжіння рідної Ірландії, багатої раніше країни, селяни й ремісники якої були вренгі доведені до небачених на той час у Європі злиднів. У хвилини відчаю, вважаючи, що людство, яке терпить таку страшну несправедливість, стоїть на порозі морального зuboжіння, письменник називав його «племенем гідкої черви». Проте Свіфт не втратив віру в простих людей, в їхню чесність та здоровий розум. Він проводить чітку межу між народом та панівними класами і правду знаходить лише в народі. У країні ліліпутів Гуллівер схвалює багато народних звичаїв, які він протиставляє несправедливим англійським законам. Так, колись, ще до того, як у Ліліпуті встановився деспотичний лад, кожен громадянин міг зайняти будь-яку державну посаду, аби він був чесним, справедливим і мав добрі наміри. Помаандрювавши по всіх усюдах, Гуллівер приходить до висновку, що найбільші герої людства — це борці проти тиранії, республіканці античного світу Брут, Епамінонд, Катон Молодший, а з діячів нового часу — англієць Томас Мор, який один із перших провістив, що людство прийде до комунізму. І Свіфт проголошує устами Гуллівера: «З найбільшим задоволенням зупиняв я свої очі на людях, що нищили тиранів і узурпаторів, і на тих, хто визволяв пригноблені й покривдені народи».

Свіфт — великий майстер художнього слова — прекрасно володів усіма засобами сатири. Улюбленим прийомом його є іронія, тобто такий стилістичний зворот, коли під словами ховається прямо протилежний зміст. Іронію вживають, щоб висміяти негативне явище, вона доводить його неприродність краще, ніж пряма критика. У Свіфта іронія служить для викриття негативних сторін дійсності. Наприклад, жорстокість і лицемірство монархів виступають особливо ясно, коли сатирик подає їх як великодушність і справедливість. З цією метою Свіфт примушує Гуллівера славити «ласку» та «поблажливість» імператора ліліпутів, який змінив йому, невинній людині, смертну кару на осліплення. Свій намір ухилитися від монаршої «ласки» Гуллівер називає «невдячністю».

Часом іронія має зворотний напрямок: автор удавано засуджує позитивний факт. Отож зрозуміло, чому Гуллівер, вражений розумною критикою європейських порядків, звинувачує короля велетнів у «забобонах та вузькості світогляду».

Свіфт бореться сміхом. Сміхом він зриває маску з буржуазного суспільства, показуючи його брехню та вади. На сторінках Свіфтового роману і нові, і освячені віками суспільні установи та явища стають смішними, вульгарними — царський двір порівнюється з помийницею, сенат — з табутом гусей, релігійні чвари стають суперечкою, з якого кінця розбивати яйце.

Однак сміх має не лише властивість викривати та заперечувати. Він ставить того, хто сміється, вище од висміюваного, дає йому моральну перевагу. Убиваючи ворога, сміх додає сили друзям.

Вже понад два сторіччя безсмертний роман Джонатана Свіфта творить свою благородну справу, навчаючи людей усім серцем несправдіти зло і любити правду. У нашій країні, де творча праця стала основою суспільного життя, по-сучасному звучать слова письменника, що найбільшу користь для своєї країни та для всього людства зробить той, хто виростить два колоси на місці, де досі родив один.

Олександр Терех

З М І С Т

ЧАСТИНА I

Подорож до ліліпутів

Розділ I

Автор оповідає дещо про себе та про свою родину, про перші спонуки до мандрівництва. Його корабель розбивається, і він, рятуючи собі життя, кидається в хвилі, пливе й виходить на берег у країні ліліпутів. Його беруть у полон і привозять до столиці 5

Розділ II

Імператор Ліліпутії в супроводі багатьох вельмож приходить подивитись на автора в його ув'язненні. Опис особи та одягу імператора. Щоб навчити автора ліліпутської мови, до нього приставлено вчителів. Своєю сумірною поведінкою він заслуговує ласку імператора. Коли його обшукують, шаблю та пістолі відбирають 14

Розділ III

Автор дуже оригінальним способом розважає імператора і його придворних дам та кавалерів. Опис придворних розваг ліліпутів. Авторіві на певних умовах дають волю 23

Розділ IV

Опис Мілдендо, столиці Ліліпутії, та імператорського палацу. Розмова автора з першим секретарем про державні справи. Автор пропонує імператорові послуги у воєнних діях 29

Розділ V

Автор надзвичайно дотепним способом запобігає ворожому нападові. Йому дають високий титул. Приїздять послі імператора Блефуску і просять миру 33

Розділ VI

Про жителів Ліліпутії. Їхня наука, закони та звичаї. Як вони виховують дітей. Як жив автор у цій країні 36

Розділ VII

Автора сповіщають про намір обвинуватити його в державній зраді, і він тікає до Блефуску. Як прийнято його там 43

Розділ VIII

Авторові трапляється щаслива нагода покинути Блефуску. Подолавши деякі труднощі, він повертається цілий і неушкоджений на батьківщину 49

ЧАСТИНА II

Подорож до Бробдінгнегу

Розділ I

Опис шторму. З корабля виряджають баркас по прісну воду. Автор їде на баркасі досліджувати країну. Він залишається на березі, його підбирає один із тубільців і односить до фермера. Як його прийняли там. Різні пригоди, що трапилися з ним у фермера. Опис мешканців 57

Розділ II

Донька фермера. Автора везуть до сусіднього міста, а потім до столиці. Подробиці його подорожі 65

Розділ III

Автора викликають до двору. Королева купує його у фермера і представляє королю. Автор дискутує з великими вченими його величності. Для автора влаштовують приміщення в палаці. Королева виявляє до нього велику ласку. Він боронить честь своєї батьківщини. Його сварки з карликом королеви 70

Розділ IV

Опис країни. Пропозиція виправити сучасні карти. Королівський палац і кілька слів про столицю. Яким способом подорожував автор. Опис головного собору 78

Розділ V

Деякі пригоди, що трапилися з автором. Автор показує свою вправність у мореплавстві 82

Розділ VI

Різні витівки автора для розваги короля та королеви. Автор показує свої музичні здібності. Король розпитує про державний лад Англії, і автор розповідає про нього.

Зауваження короля з цього приводу 90

Розділ VII

Любов автора до батьківщини. Він робить королю дуже вигідну пропозицію, але його величність відхиляє її. Необізнаність короля з політикою. Наука в цій країні дуже недосконала й обмежена. Закони, військова справа та партії в їхній державі 96

Розділ VIII

Король і королева їдуть до кордонів. Автор супроводить їх. Докладне оповідання про те, яким способом покинув він країну. Він повертається до Англії 101

ЧАСТИНА ІІІ

Подорож до Лапути, Бальнібарбі, Лаггнеггу, Глаббдадрібу та Японії

Розділ І

Автор вирудається в свою третю подорож. Його беруть у полон пірати. Злосливість голландця. Автора висаджують на острів. Він потрапляє до Лапути 113

Розділ ІІ

Опис звичаїв та поведження лапутян. Нарис їхньої науки. Про короля та його двір. Як прийняли там автора. Побоювання та неспокій лапутян 117

Розділ ІІІ

Явище, з'ясоване завдяки сучасній філософії та астрономії. Великий розвиток астрономії у лапутян. Королівський спосіб придушувати повстання 124

Розділ ІV

Автор покидає Лапуту. Його приставляють до Бальнібарбі. Він прибуває до столиці. Опис столиці та прилеглих місцевостей. Один вельможа гостинно приймає автора. Його розмова з цим вельможею 128

Розділ V

Авторові дозволено оглянути велику Академію в Лагадо. Докладний опис Академії. Які дослідження провадять професори 131

Розділ VI

Дальший опис Академії. Автор пропонує деякі вдосконалення, які приймаються з подякою 137

Розділ VII

Автор покидає Лагадо й прибуває в Мальдонадо. Кораблів нема. Він одбуває недовгу подорож до Глаббдадрібу. Як його приймає губернатор 141

Розділ VIII

Дальший опис Глаббдадрібу. Поправки до давньої і сучасної історії 145

Розділ IX

Автор повертається до Мальдонадо і відпливає кораблем до королівства Лаггнегг. Автора заарештовують. Його послають до двору. Як його прийнято. Велика лагідність короля до підданців 149

Розділ X

Похвала лаггнеггцям. Докладний опис струльдбругів. Розмова автора про струльдбругів з деякими видатними особами 151

Розділ XI

Автор покидає Лаггнегг і відпливає кораблем до Японії. Звідти він повертається на голландському судні до Амстердама, а з Амстердама до Англії 156

ЧАСТИНА IV

Подорож до країни гуїнгімів

Розділ I

Автор вирудається в подорож капітаном корабля. Екіпаж змовляється проти нього. Довгий час його тримають ув'язненим у каюті, а тоді зсаджують на берег у незнаній країні. Опис егу — дивної породи тварин. Автор зустрічає двох гуїнгімів 161

Розділ II

Гуїнгім приводить автора до свого житла. Опис цього житла. Як прийняли автора. Їжа гуїнгімів. Автор у скрутному становищі через брак звичайної для нього їжі. Справу нарешті залагоджено. Як харчувався він у цій країні 167

Розділ III

Автор береться за вивчення мови. Гуїнгім, його хазяїн, допомагає йому опанувати її. Опис мови. Чимало визначних гуїнгімів приходять подивитись на автора. Він коротко розповідає хазяїнові про свою подорож 172

Розділ IV

Уявлення гуїнгімів про правду та неправду. Хазяїнові не до вподоби авторове оповідання. Автор докладніше розповідає про себе та свої дорожні пригоди 176

Розділ V

З наказу свого хазяїна автор знайомить його з життям Англії. Причини воєн між монархами Європи. Автор починає пояснювати англійську конституцію 180

Розділ VI

Автор оповідає про становище в Англії. Характеристика прем'єр-міністра при європейських дворах 186

Розділ VII

Велика любов автора до рідного краю. Зауваження його хазяїна щодо описаної автором англійської конституції та уряду; аналогії та порівняння. Спостереження хазяїна над природою людською 190

Розділ VIII

Автор розповідає про деякі особливості егу. Великі чесноти гуїнгімів. Виховання та вправи молоді. Їхні національні збори 194

Розділ ІХ

Освіта у гуїнгімів. Їхні будівлі. Їхній похорон. Дефекти їхньої мови 196

Розділ Х

Власна господа автора і його щасливе життя серед гуїнгімів. Він удосконалюється в доброчесності, розмовляючи з ними. Їхні розмови. Хазяїн повідомляє автора, що той має покинути цю країну. Автор упадає в розпач, але скоряється. З допомогою приятеля-слуги він робить човен і павмання пускається в море 199

Розділ ХІ

Небезпечна подорож. Автор прибуває до Нової Голландії з наміром оселитися там. Один із тубільців стрілою ранив його. Його хапають і силоміць садовлять на португальський корабель. Чемне поводження капітана. Автор прибуває до Англії 204

Розділ ХІІ

Правдивість автора. До чого він прагнув, публікуючи свій твір. Засудження мандрівників, що ухиляються від істини. Автор запевняє, що не мав ніякого лихого задуму, пишучи цю книгу. Відповідь на одне зауваження. Метод колонізації. Похвала батьківщині. Права корони на країни, описані автором. Труднощі завоювання їх. Автор остаточно прощається з читачем, розповідає, як житиме далі, дає добру пораду й закінчує книгу 211

О л е к с а н д р Т е р е х. Безсмертний твір Джонатана Свіфта.
Післямова 216

Библиотечная
серия

С в и ф т Д ж о п а т а н

**Путешествие
в разные далекие страны мира
Лэмюэля Гулливера,
сначала врача,
а потом капитана
нескольких кораблей**

Роман. (На украинском языке)

Для среднего школьного возраста

Перевод с английского под редакцией
Юрия Яковлевича Лисняка

Рисунки английского художника

Ч. Брока

Обложка
Рафаэля Зиннуровича
Масаутова

Редактор І. Г. Сидоренко. Художній редактор В. С. Крюков. Технічний редактор Ф. Н. Резник. Коректори В. В. Богасвський, Г. В. Книш. Здано на виробництво 25. VIII. 1975 р. Підписано до друку 11. XII. 1975 р. Формат 70×90^{1/16}. Папір № 2. Фіз. друк. арк. 14,5. Обл.-вид. арк. 15,32. Умовн. друк. арк. 16,96. Тираж 165 000. Зам. 1108. Ціна 64 коп. Видавництво «Веселка», Київ, Басейна, 1/2. Книжкова фабрика «Атлас» республіканського виробничого об'єднання «Поліграфніга» Держкомвидаву УРСР, Львів, Зелена, 20.

Дисонатан
Свифт

МАНДРИ
ЛЕМЮЕЛА
ГУМЛИБЕРА

1-1 КОП.

